ANTHOLOGIA LATINA

II DALIS

PARUOŠĖ
M. RAČKAUSKAS IR J. VOSYLIUS

Šv. Min. Kn. Tikr. Kom. pripaž.
tinkamu vadovėliu mokykloms
(Prot. Nr. 630, 1939. IV. 17)

A. PTAŠEKO KNYGYNO LEIDINYS

KAUNAS . . . . 1939 M.

Tiražas:

3.200 egz.

Spaudė:

„Šviesos“ spaustuvė, Kaune.

M. TULLIUS CICERO

M. TULLIUS CICERO

ORATIONES IN CATILINAM

ORATIO PRIMA

1.

Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? 1
quam diu etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finem sese
effrenata iactabit audacia? Nihilne te nocturnum praesidium
Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus
bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus lo-
cus, nihil horum ora vultusque moverunt? Patere tua consilia
non sentis? constrictam iam horum omnium scientia teneri
coniurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore
nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ce-
peris, quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora! o mores! 2
Senatus haec intellegit, consul videt: hic tamen vivit. Vivit?
Immo vero etiam in senatum venit, fit publici consilii parti-
ceps, notat et designat oculis ad caedem unumquemque no-
strum: nos autem, fortes viri, satis facere rei publicae videmur,
si istius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina,
duci iussu consulis iam pridem oportebat, in te conferri pe-
stem, quam tu in nos machinaris. An vero vir amplissimus, 3
P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum mediocriter labe-
factantem statum rei publicae privatus interfecit: Catilinam
orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem nos
consules perferemus? Nam illa nimis antiqua praetereo, quod
C. Servilius Ahala Spurium Maelium novis rebus studentem
manu sua occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac re publica
virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum
quam acerbissimum hostem coërcerent. Habemus senatus con-
sultum in te, Catilina, vehemens et grave; non deest rei pu-
blicae consilium neque auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico
aperte, consules desumus.

2.

4 Decrevit quondam senatus, ut L. Opimius consul videret,
ne quid res publica detrimenti caperet: nox nulla intercessit
— interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C.
Gracchus, clarissimo patre, avo, maioribus; occisus est cum
liberis M. Fulvius consularis. Simili senatus consulto C. Mario
et L. Valerio consulibus est permissa res publica: num unum
diem postea L. Saturninum tribunum plebis et C. Servilium
praetorem mors ac rei publicae poena remorata est? At nos
vicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctori-
tatis. Habemus enim huiusce modi senatus consultum, verum
inclusum in tabulis tamquam in vagina reconditum, quo ex
senatus consulto confestim te interfectum esse, Catilina, con-
venit. Vivis, et vivis non ad deponendam, sed ad confirman-
dam audaciam. Cupio, patres conscripti, me esse clementem,
cupio in tantis rei publicae periculis me non dissolutum videri:
5 sed iam me ipse inertiae nequitiaeque condemno. Castra sunt
in Italia contra populum Romanum in Etruriae faucibus col-
locata, crescit in dies singulos hostium numerus; eorum au-
tem castrorum imperatorem ducemque hostium intra moenia
atque adeo in senatu videtis intestinam aliquam cotidie per-
niciem rei publicae molientem. Si te iam, Catilina, compre-
hendi, si interfici iussero, credo, erit verendum mihi, ne non
potius hoc omnes boni serius a me quam quisquam crudelius
factum esse dicat. Verum ego hoc, quod iam pridem factum
esse oportuit, certa de causa nondum adducor ut faciam. Tum
denique interficiere, cum iam nemo tam improbus, tam per-
6 ditus, tam tui similis inveniri poterit, qui id non iure factum
esse fateatur. Quam diu quisquam erit, qui te defendere au-
deat, vives, sed vives ita, ut nunc vivis, multis meis et firmis
praesidiis obsessus, ne commovere te contra rem publicam
possis. Multorum te etiam oculi et aures non sentientem, sic
ut adhuc fecerunt, speculabuntur atque custodient.

3.

At enim quid est, Catilina, quod iam amplius exspectes, si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios nec privata domus parietibus continere voces coniurationis tuae potest, si illustrantur, si erumpunt omnia? — Muta iam istam mentem, mihi crede, obliviscere caedis atque incendiorum. Teneris

undique; luce sunt clariora nobis tua consilia omnia, quae
iam mecum licet recognoscas. Meministine me a. d. XII Kal. 7
Novembres dicere in senatu fore in armis certo die, qui dies
futurus esset a. d. VI Kal. Novembres, C. Manlium, audaciae
setellitem atque administrum tuae? Num me fefellit, Catilina,
non modo res tanta, tam atrox tamque incredibilis, verum,
id quod multo magis est admirandum, dies? Dixi ego idem
in senatu caedem te optimatium contulisse in a. d. V Kal.
Novembres, tum cum multi principes civitatis Roma non tam
sui conservandi quam tuorum consiliorum reprimendorum
causa profugerunt. Num infitiari potes te illo ipso die meis
praesidiis, mea diligentia circumclusum commovere te contra
rem publicam non potuisse, cum tu discessu ceterorum nostra
tamen, qui remansissemus, caede te contentum esse dicebas?
Quid? cum te Praeneste Kal. ipsis Novembribus occupaturum
nocturno impetu esse confideres, sensistine illam coloniam meo 8
iussu meis praesidiis, custodiis, vigiliis esse munitam? Nihil
agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod non ego non modo audiam, sed etiam videam planeque sentiam.

4.

Recognosce tandem mecum noctem illam superiorem: iam
intelleges multo me vigilare acrius ad salutem quam te ad perniciem rei publicae. Dico te priore nocte venisse inter falcarios
— non agam obscure — in M. Laecae domum; convenisse eodem complures eiusdem amentiae scelerisque socios. Num negare audes? — Quid taces? Convincam, si negas; video enim
esse hic in senatu quosdam, qui tecum una fuerunt. O di im- 9
mortales! ubinam gentium sumus? quam rem publicam habemus? in qua urbe vivimus? Hic, hic sunt in nostro numero, patres conscripti, in hoc orbis terrae sanctissimo gravissimoque consilio, qui de nostrum omnium interitu, qui de huius urbis atque adeo de orbis terrarum exitio cogitent. Hos ego video consul et de re publica sententiam rogo et, quos iam dudum ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero. Fuisti igitur apud Laecam illa nocte, Catilina; distribuisti partes Italiae; statuisti, quo quemque proficisci placeret; delegisti, quos Romae relinqueres, quos tecum educeres; discripsisti urbis partes ad incendia; confirmasti te ipsum iam esse exiturum, dixisti paulum tibi esse etiam nunc morae, quod ego

viverem: reperti sunt duo equites Romani, qui te ista cura
liberarent et sese illa ipsa nocte paulo ante lucem me in meo
lectulo interfecturos esse pollicerentur. Haec ego omnia vix-
10 dum etiam coetu vestro dimisso comperi; domum meam ma-
ioribus praesidiis munivi atque firmavi: exclusi eos, quos tu
ad me salutatum miseras, cum illi ipsi venissent, quos ego
iam multis ac summis viris ad me id temporis venturos esse
praedixeram.

5.

Quae cum ita sint, Catilina, perge quo coepisti, egredere
aliquando ex urbe; patent portae: proficiscere. Nimium diu
te imperatorem tua illa Manliana castra desiderant. Educ te-
cum etiam omnes tuos; si minus, quam plurimos; purga urbem.
Magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te mu-
rus intersit. Nobiscum versari iam diutius non potes: non fe-
11 ram, non patiar, non sinam. Magna dis immortalibus habenda
est atque huic ipsi Iovi Statori, antiquissimo custodi huius
urbis, gratia, quod hanc tam taetram, tam horribilem tamque
infestam rei publicae pestem totiens iam effugimus. Non est
saepius in uno homine summa salus periclitanda rei publicae.
Quam diu mihi consuli designato, Catilina, insidiatus es, non
publico me praesidio, sed privata diligentia defendi. Cum pro-
ximis comitiis consularibus me consulem in campo et compe-
titores tuos interficere voluisti, compressi conatus tuos nefa-
rios amicorum praesidio et copiis nullo tumultu publice con-
citato; denique, quotienscumque me petisti, per me tibi obstiti,
quamquam videbam perniciem meam cum magna calamitate
12 rei publicae esse coniunctam. Nunc iam aperte rem publicam
universam petis; templa deorum immortalium, tecta urbis,
vitam omnium civium, Italiam totam ad exitium ac vastita-
tem vocas. Quare, quoniam id, quod est primum et quod huius
imperii disciplinaeque maiorum proprium est, facere nondum
audeo, faciam id, quod est ad severitatem lenius et ad com-
munem salutem utilius. Nam si te interfici iussero, residebit
in re publica reliqua coniuratorum manus; sin tu, quod te iam
dudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe magna et perni-
13 ciosa sentina rei publicae. Quid est, Catilina? num dubitas
id me imperante facere, quod iam tua sponte faciebas? Exire
ex urbe iubet consul hostem. Interrogas me, num in exsilium?
Non iubeo, sed si me consulis, suadeo.

6.

Quid est enim, Catilina, quod te iam in hac urbe delec-
tare possit? in qua nemo est extra istam coniurationem per-
ditorum hominum, qui te non metuat, nemo, qui non oderit.
Quae nota domesticae turpitudinis non inusta vitae tuae est?
Quod privatarum rerum dedecus non haeret in fama? Quae
libido ab oculis, quod facinus a manibus unquam tuis, quod
flagitium a toto corpore afuit? Cui tu adulescentulo, quem
corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam fer-
rum aut ad libidinem facem praetulisti? Quid vero? nuper 14
cum morte superioris uxoris novis nuptiis domum vacuefecis-
ses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti?
Quod ego praetermitto et facile patior sileri, ne in hac civi-
tate tanti facinoris immanitas aut exstitisse aut non vindicata
esse videatur. Praetermitto ruinas fortunarum tuarum, quas
omnes impendere tibi proximis Idibus senties: ad illa venio,
quae non ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad
domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad sum-
mam rem publicam atque ad omnium nostrum vitam salutem-
que pertinent. Potestne tibi haec lux, Catilina, aut huius caeli 15
spiritus esse iucundus, cum scias horum esse neminem, qui ne-
sciat te pridie Kalendas Ianuarias Lepido et Tullo consulibus
stetisse in comitio cum telo? manum consulum et principum
civitatis interficiendorum causa paravisse? sceleri ac furori
tuo non mentem aliquam aut timorem tuum, sed fortunam po-
puli Romani obstitisse? Ac iam illa omitto — neque enim sunt
aut obscura aut non multa commissa: — quotiens tu me de-
signatum, quotiens vero consulem interficere conatus es! quot
ego tuas petitiones ita coniectas, ut vitari posse non viderentur,
parva quadam declinatione et, ut aiunt, corpore effugi! Nihil
agis, nihil assequeris, neque tamen conari ac velle desistis.
Quotiens iam tibi extorta est ista sica de manibus! quotiens 16
excidit casu aliquo et elapsa est! tamen ea carere diem unum
non potes. Quae quidem quibus abs te initiata sacris ac devota
sit, nescio, quod eam necesse putas esse in consulis corpore
defigere.

7.

Nunc vero quae tua est ista vita? Sic enim iam tecum
loquar, non ut odio permotus esse videar, quo debeo, sed ut

misericordia, quae tibi nulla debetur. Venisti paulo ante in
senatum: quis te ex hac tanta frequentia, tot ex tuis amicis
ac necessariis salutavit? Si hoc post hominum memoriam con-
tigit nemini, vocis exspectas contumeliam, cum sis gravissimo
iudicio taciturnitatis oppressus? Quid? quod adventu tuo ista
subsellia vacuefacta sunt, quod omnes consulares, qui tibi per-
saepe ad caedem constituti fuerunt, simul atque assedisti, par-
tem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt, quo
tandem animo hoc tibi ferendum putas? Servi mehercule mei
si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui,
domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non ar-
bitraris? Et si me meis civibus iniuria suspectum tam gra-
viter atque offensum viderem, carere me aspectu civium quam
infestis omnium oculis conspici mallem: tu cum conscientia
scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum et iam diu
tibi debitum, dubitas, quorum mentes sensusque vulneras, eo-
rum aspectum praesentiamque vitare? Si te parentes timerent
atque odissent tui neque eos ulla ratione placare posses, ut
opinor, ab eorum oculis aliquo concederes. Nunc te patria,
17 quae communis est parens omnium nostrum, odit ac metuit
et iam diu nihil te iudicat nisi de parricidio suo cogitare: hu-
ius tu neque auctoritatem verebere nec iudicium sequere nec
vim pertimesces? Quae tecum, Catilina, sic agit et quodam
18 modo tacita loquitur: «Nullum iam aliquot annis facinus
«exstitit nisi per te, nullum flagitium sine te; tibi uni mul-
«torum civium neces, tibi vexatio direptioque sociorum impu-
«nita fuit ac libera; tu non solum ad neglegendas leges et
«quaestiones, verum etiam ad evertendas perfringendasque
«valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, ta-
«men, ut potui, tuli: nunc vero me totam esse in metu prop-
«ter unum te, quidquid increpuerit Catilinam timeri, nullum
«videri contra me consilium iniri posse, quod a tuo scelere
«abhorreat, non est ferendum. Quam ob rem discede atque
«hunc mihi timorem eripe, si est verus — ne opprimar, sin
«falsus — ut tandem aliquando timere desinam».

8.

19 Haec si tecum ita, ut dixi, patria loquatur, nonne impe-
trare debeat, etiam si vim adhibere non possit? Quid, quod
tu ipse te in custodiam dedisti? quod vitandae suspicionis causa

ad M.' Lepidum te habitare velle dixisti? a quo non recep-
tus etiam ad me venire ausus es atque, ut domi meae te as-
servarem, rogasti. Cum a me quoque id responsum tulisses,
me nullo modo posse eisdem parietibus tuto esse tecum, qui
magno in periculo essem, quod eisdem moenibus continere-
mur, ad Q. Metellum praetorem venisti; a quo repudiatus ad
sodalem tuum, virum optimum, M. Metellum demigrasti, quem
tu videlicet et ad custodiendum te diligentissimum et ad suspi-
candum sagacissimum et ad vindicandum fortissimum fore pu-
tasti. Sed quam longe videtur a carcere atque a vinculis
abesse debere, qui se ipse iam dignum custodia iudicarit?
Quae cum ita sint, Catilina, dubitas, si emori aequo animo 20
non potes, abire in aliquas terras et vitam istam multis sup-
pliciis iustis debitisque ereptam fugae solitudinique mandare?

«Refer», inquis, «ad senatum»; id enim postulas et, si
hic ordo placere sibi decreverit te ire in exsilium, obtempera-
turum te esse dicis. — Non referam, id quod abhorret a meis
moribus, et tamen faciam, ut intellegas, quid hi de te sen-
tiant. — Egredere ex urbe, Catilina, libera rem publicam metu,
in exsilium, si hanc vocem exspectas, proficiscere. — Quid est
ecquid attendis, ecquid animadvertis horum silentium? Patiun-
tur, tacent. Quid exspectas auctoritatem loquentium, quorum
voluntatem tacitorum perspicis? At si hoc idem huic adules- 21
centi optimo, P. Sestio, si fortissimo viro, M. Marcello dixis-
sem, iam mihi consuli hoc ipso in templo senatus iure optimo
vim et manus intulisset. De te autem, Catilina, cum quiescunt,
probant; cum patiuntur, decernunt; cum tacent, clamant; neque
hi solum, quorum tibi auctoritas est videlicet cara, vita vilis-
sima, sed etiam illi equites Romani, honestissimi atque optimi
viri, ceterique fortissimi cives, qui circumstant senatum, quo-
rum tu et frequentiam videre et studia perspicere et voces
paulo ante exaudire potuisti. Quorum ego vix abs te iam diu
manus ac tela contineo, eosdem facile adducam, ut te haec,
quae vastare iam pridem studes, relinquentem usque ad por-
tas prosequantur.

9.

Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat? tu ut 22
unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ut ex-
silium cogites? Utinam tibi istam mentem di immortales duint!

Etsi video, si mea voce perterritus ire in exsilium animum
induxeris, quanta tempestas invidiae nobis, si minus in prae-
sens tempus recenti memoria scelerum tuorum, at in posteri-
tatem impendeat. Sed est tanti, dummodo ista sit privata ca-
lamitas et a rei publicae periculis seiungatur. Sed tu ut vi-
tiis tuis commoveare, ut legum poenas pertimescas, ut tem-
poribus rei publicae cedas, non est postulandum. Neque enim
is es, Catilina, ut te aut pudor unquam a turpitudine aut
23 metus a periculo aut ratio a furore revocarit. Quam ob rem,
ut saepe iam dixi, proficiscere ac, si mihi inimico, ut prae-
dicas, tuo conflare vis invidiam, recta perge in exsilium: vix
feram sermones hominum, si id feceris; vix molem istius in-
vidiae, si in exsilium iussu consulis ieris, sustinebo. Sin autem
servire meae laudi et gloriae mavis, egredere cum importuna
sceleratorum manu, confer te ad Manlium, concita perditos
cives, secerne te a bonis, infer patriae bellum, exsulta impio
latrocinio, ut a me non eiectus ad alienos, sed invitatus ad
24 tuos esse videaris. Quamquam quid ego te invitem, a quo
iam sciam esse praemissos, qui tibi ad Forum Aurelium prae-
stolarentur armati? cui sciam pactam et constitutam cum
Manlio diem? a quo etiam aquilam illam argenteam, quam
tibi ac tuis omnibus confido perniciosam ac funestam futu-
ram, cui domi tuae sacrarium scelerum constitutum fuit, sciam
esse praemissam? Tu ut illa carere diutius possis, quam vene-
rari ad caedem proficiscens solebas, a cuius altaribus saepe
istam impiam dexteram ad necem civium transtulisti?

10.

25 Ibis tandem aliquando, quo te iam pridem tua ista cupi-
ditas effrenata ac furiosa rapiebat; neque enim tibi haec res
affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. Ad
hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna
servavit. Nunquam tu non modo otium, sed ne bellum qui-
dem nisi nefarium concupisti. Nactus es ex perditis atque ab
omni non modo fortuna, verum etiam spe derelictis conflatam
26 improborum manum. Hic tu qua laetitia perfruere! quibus
gaudiis exsultabis! quanta in voluptate bacchabere, cum in
tanto numero tuorum neque audies virum bonum quemquam
neque videbis! Habes, ubi ostentes tuam illam praeclaram
patientiam famis, frigoris, inopiae rerum omnium, quibus te

brevi tempore confectum esse senties. Tantum profeci, cum
te a consulatu reppuli ut exsul potius temptare quam consul 27
vexare rem publicam posses, atque ut id, quod esset a te sce-
lerate susceptum, latrocinium potius quam bellum nomina-
retur.

11.

Nunc, ut a me, patres conscripti, quandam prope iustam
patriae querimoniam detester ac deprecer, percipite, quaeso,
diligenter, quae dicam, et ea penitus animis vestris menti-
busque mandate. Etenim, si mecum patria, quae mihi vita
mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis res publica
sic loquatur: «M. Tulli, quid agis? Tune eum, quem esse
«hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides, quem
«exspectari imperatorem in castris hostium sentis, auctorem
«sceleris, principem coniurationis, evocatorem servorum et
«civium perditorum, exire patiere, ut abs te non emissus ex
«urbe, sed immissus in urbem esse videatur? Nonne hunc
«in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio
«mactari imperabis? Quid tandem te impedit? Mosne maio- 28
«rum? At persaepe etiam privati in hac re publica pernicio-
«sos cives morte multarunt. An leges, quae de civium Ro-
«manorum supplicio rogatae sunt? At nunquam in hac urbe,
«qui a re publica defecerunt, civium iura tenuerunt. An in-
«vidiam posteritatis times? Praeclaram vero populo Romano
«refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla
«commendatione maiorum tam mature ad summum imperium
«per omnes honorum gradus extulit, si propter invidiae aut
«alicuius periculi metum salutem civium tuorum neglegis.
«Sed si quis est invidiae metus, non est vehementius seve- 29
«ritatis ac fortitudinis invidia quam inertiae ac nequitiae
«pertimescenda? An cum bello vastabitur Italia, vexabuntur
«urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas invidiae incendio
«conflagraturum?»

12.

His ego sanctissimis rei publicae vocibus et eorum ho-
minum, qui hoc idem sentiunt, mentibus pauca respondebo.
Ego si hoc optimum factu iudicarem, patres conscripti, Cati-
linam morte multari, unius usuram horae gladiatori isti ad
vivendum non dedissem. Etenim si summi viri et clarissimi

cives Saturnini et Gracchorum et Flacci et superiorum com-
plurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam
honestarunt, certe verendum non erat, ne quid hoc parri-
cida civium interfecto invidiae mihi in posteritatem redun-
daret. Quodsi ea mihi maxime impenderet, tamen hoc animo
fui semper, ut invidiam virtute partam gloriam, non in-
30 vidiam putarem. Quamquam nonnulli sunt in hoc ordine,
qui aut ea, quae imminent, non videant aut ea, quae vi-
dent, dissimulent. Qui spem Catilinae mollibus sententiis
aluerunt coniurationemque nascentem non credendo corro-
boraverunt: quorum auctoritate multi non solum improbi,
verum etiam imperiti, si in hunc animadvertissem, crudeliter
et regie factum esse dicerent. Nunc intellego, si iste, quo
intendit, in Manliana castra pervenerit, neminem tam stul-
tum fore, qui non videat coniurationem esse factam, nemi-
nem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem uno inter-
fecto intellego hanc rei publicae pestem paulisper reprimi,
non in perpetuum comprimi posse. Quodsi sese eiecerit, se-
cumque suos eduxerit et eodem ceteros undique collectos nau-
fragos aggregarit, exstinguetur atque delebitur non modo haec
tam adulta rei publicae pestis, verum etiam stirps ac semen
malorum omnium.

13.

31 Etenim iam diu, patres conscripti, in his periculis coniurationis insidiisque versamur, sed nescio quo pacto omnium scelerum ac veteris furoris et audaciae maturitas in nostri consulatus tempus erupit. Quodsi ex tanto latrocinio iste unus tolletur, videbimur fortasse ad breve quoddam tempus cura et metu esse relevati, periculum autem residebit et erit inclusum penitus in venis atque in visceribus rei publicae. Ut saepe homines aegri morbo gravi cum aestu febrique iactantur, si aquam gelidam biberunt, primo relevari videntur, deinde multo gravius vehementiusque afflictantur; si hic morbus, qui est in re publica, relevatur, istius poena vehementius reliquis vivis ingravescet.

32 Quare secedant improbi, secernant se a bonis, unum in locum congregentur, muro denique, id quod saepe, iam dixi, secernantur a nobis; desinant insidiari domi suae consuli, circumstare tribunal praetoris urbani, obsidere cum gladiis cu-

riam, malleolos et faces ad inflammandam urbem comparare; sit denique inscriptum in fronte uniuscuiusque, quid de re publica sentiat. Polliceor hoc vobis, patres conscripti, tantam in nobis consulibus fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tantam in equitibus Romanis virtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinae profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis.

Hisce ominibus, Catilina, cum summa rei publicae salute, 33
cum tua peste ac pernicie cumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere parricidioque iunxerunt, proficiscere ad impium bellum ac nefarium. Tu, Iuppiter, qui eisdem quibus haec urbs auspiciis a Romulo es constitutus, quem Statorem huius urbis atque imperii vere nominamus, hunc et huius socios a tuis ceterisque templis, a tectis urbis ac moenibus, a vita fortunisque civium omnium arcebis et homines bonorum inimicos, hostes patriae, latrones Italiae scelerum foedere inter se ac nefaria societate coniunctos aeternis suppliciis vivos mortuosque mactabis.

M. TULLIUS CICERO
ORATIONES IN CATILINAM
ORATIO QUARTA

1.

1 Video, patres conscripti, in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos; video vos non solum de vestro ac rei publicae, verum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos. Est mihi iucunda in malis et grata in dolore vestra erga me voluntas, sed eam, per deos immortales, deponite atque obliti salutis meae de vobis ac de vestris liberis cogitate. Mihi si haec condicio consulatus data est, ut omnes acerbitates, omnes dolores cruciatusque perferrem, feram non solum fortiter, verum etiam libenter, dummodo meis laboribus vobis populoque Romano dignitas salus-
2 que pariatur. Ego sum ille consul, patres conscripti, cui non forum, in quo omnis aequitas continetur, non campus consularibus auspiciis consecratus, non curia, summum auxilium omnium gentium, non domus, commune perfugium, non lectus ad quietem datus, non denique haec sella curulis, sedes honoris, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore in vestro timore sanavi. Nunc si hunc exitum consulatus mei di immortales esse voluerunt, ut vos, patres conscripti, populumque Romanum ex caede miserrima, coniuges liberosque vestros virginesque Vestales ex acerbissima vexatione, templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex foedissima flamma, totam Italiam ex bello et vastitate eriperem, quaecumque mihi uni proponetur fortuna, subeatur. Etenim si P. Lentulus suum nomen inductus a vatibus fatale ad perniciem rei publicae fore putavit, cur ego non laeter meum consulatum ad salutem populi Romani prope fatalem exstitisse?

2.

Quare, patres conscripti, consulite vobis, prospicite pa- 3
triae, conservate vos, coniuges, liberos fortunasque vestras, populi Romani nomen salutemque defendite; mihi parcere ac de me cogitare desinite. Nam primum debeo sperare omnes deos, qui huic urbi praesident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos esse, gratiam; deinde, si quid obtigerit, aequo animo paratoque moriar: nam neque turpis mors forti viro potest accidere neque immatura consulari nec misera sapienti. Nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi atque amantissimi praesentis maerore non movear horumque omnium lacrimis, a quibus me circumsessum videtis; neque meam mentem non domum saepe revocat exanimata uxor et abiecta metu filia et parvulus filius, quem mihi videtur amplecti res publica tamquam obsidem consulatus mei, neque ille, qui exspectans huius exitum diei stat in conspectu meo, gener. Moveor his rebus omnibus, sed in eam partem, uti salvi sint vobiscum omnes, etiam si me vis aliqua oppresserit, potius quam et illi et nos una rei publicae peste pereamus.

Quare, patres conscripti, incumbite ad salutem rei publicae, 4
circumspicite omnes procellas, quae impendent, nisi providetis. Non Ti. Gracchus, quod iterum tribunus plebis fieri voluit, non C. Gracchus, quod agrarios concitare conatus est, non L. Saturninus, quod C. Memmium occidit, in discrimen aliquod atque in vestrae severitatis iudicium adducitur: tenentur ei, qui ad urbis incendium, ad vestram omnium caedem, ad Catilinam accipiendum Romae restiterunt; tenentur litterae, signa, manus denique uniuscuiusque confessio; sollicitantur Allobroges, servitia excitantur; Catilina arcessitur, id est initum consilium, ut interfectis omnibus nemo ne ad deplorandum quidem populi Romani nomen atque ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur.

3.

Haec omnia indices detulerunt, rei confessi sunt, vos mul- 5
tis iam iudiciis iudicavistis, primum quod mihi gratias egistis singularibus verbis et mea virtute atque diligentia perditorum hominum coniurationem patefactam esse decrevistis, deinde quod P. Lentulum se abdicare praetura coëgistis, tum quod eum et ceteros, de quibus iudicastis, in custodiam dandos censuistis,

maximeque quod meo nomine supplicationem decrevistis, qui honos togato habitus ante me est nemini; postremo hesterno die praemia legatis Allobrogum Titoque Volturcio dedistis amplissima. Quae sunt omnia eius modi, ut ei, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione a vobis damnati esse videantur.

6 Sed ego institui referre ad vos, patres conscripti, tamquam integrum, et de facto quid iudicetis, et de poena quid censeatis. Illa praedicam, quae sunt consulis. Ego magnum in re publica versari furorem et nova quaedam misceri et concitari mala iam pridem videbam, sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem a civibus nunquam putavi. Nunc quidquid est, quocumque vestrae mentes inclinant atque sententiae, statuendum vobis ante noctem est. Quantum facinus ad vos delatum sit, videtis; huic si paucos putatis affines esse, vehementer erratis: latius opinione disseminatum est hoc malum: manavit non solum per Italiam, verum etiam transcendit Alpes et obscure serpens multas iam provincias occupavit. Id opprimi sustentando aut prolatando nullo pacto potest: quacumque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est.

4.

7 Video adhuc duas esse sententias, unam D. Silani, qui censet eos, qui haec delere conati sunt, morte esse multandos, alteram C. Caesaris, qui mortis poenam removet, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Uterque et pro sua dignitate et pro rerum magnitudine in summa severitate versatur. Alter eos, qui nos omnes vita privare conati sunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen exstinguere, punctum temporis frui vita et hoc communi spiritu non putat oportere atque hoc genus poenae saepe in improbos cives in hac re publica esse usurpatum recordatur. Alter intellegit mortem ab dis immortalibus non esse supplicii causa constitutam, sed aut necessitatem naturae aut laborum ac miseriarum quietem. Itaque eam sapientes nunquam inviti, fortes saepe etiam libenter oppetiverunt. Vincula vero, et ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt. Municipiis dispertiri iubet. Habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis, difficultatem, si rogare; decernatur tamen, si placet.
8 Ego enim suscipiam et, ut spero, reperiam,

qui id, quod salutis omnium causa statueritis, non putent esse suae dignitatis recusare. Adiungit gravem poenam municipiis, si quis eorum vincula ruperit; horribiles custodias circumdat et dignas scelere hominum perditorum. Sancit, ne quis eorum poenam, quos condemnat, aut per senatum aut per populum levare possit; eripit etiam spem, quae sola homines in miseriis consolari solet. Bona praeterea publicari iubet; vitam solam relinquit nefariis hominibus: quam si eripuisset, multos una dolores animi atque corporis et omnes scelerum poenas ademisset. Itaque ut aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos eius modi quaedam illi antiqui supplicia impiis constituta esse voluerunt, quod videlicet intellegebant his remotis non esse mortem ipsam pertimescendam.

5.

Nunc, patres conscripti, ego mea video quid intersit. 9
Si eritis secuti sententiam C. Caesaris, quoniam hanc is in re
publica viam, quae popularis habetur, secutus est, fortasse
minus erunt hoc auctore et cognitore huiusce sententiae mihi
populares impetus pertimescendi; sin illam alteram, nescio
an amplius mihi negotii contrahatur, sed tamen meorum peri-
culorum rationes utilitas rei publicae vincat. Habemus enim
a Caesare, sicut ipsius dignitas et maiorum eius amplitudo
postulabat, sententiam tamquam obsidem perpetuae in rem
publicam voluntatis. Intellectum est, quid interesset inter le-
vitatem contionatorum et animum vere popularem saluti po-
puli consulentem. Video de istis, qui se populares haberi vo- 10
lunt, abesse non neminem, ne de capite videlicet civium
Romanorum sententiam ferat: is et nudius tertius in custo-
diam cives Romanos dedit et supplicationem mihi decrevit
et indices hesterno die maximis praemiis affecit. Iam hoc
nemini dubium est, qui reo custodiam, quaesitori gratulatio-
nem, indici praemium decrerit, quid de tota re et causa iu-
dicarit. At vero C. Caesar intellegit legem Semproniam esse
de civibus Romanis constitutam; qui autem rei publicae sit
hostis, eum civem nullo modo esse posse; denique ipsum la-
torem Semproniae legis iniussu populi poenas rei publicae
dependisse. Idem ipsum illum largitorem et prodigum non
putat, cum de pernicie populi Romani, exitio huius urbis tam
acerbe, tam crudeliter cogitarit, etiam appellari posse popula-

rem. Itaque homo mitissimus atque lenissimus non dubitat P. Lentulum aeternis tenebris vinculisque mandare et sancit in posterum, ne quis huius supplicio levando se iactare et in perniciem populi Romani posthac popularis esse possit. Adiungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus et corporis etiam egestas ac mendicitas consequatur.

6.

11 Quam ob rem, sive hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad contionem populo carum atque iucundum, sive Silani sententiam sequi malueritis, facile me atque vos a crudelitatis vituperatione prohibebo atque obtinebo eam multo leniorem fuisse. Quamquam, patres conscripti, quae potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? Ego enim de meo sensu iudico. Nam ita mihi salva re publica vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moveor — quis enim est me mitior? — sed singulari quadam humanitate et misericordia. Videor enim mihi videre hanc urbem, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem; cerno animo sepulta in patria miseros atque insepultos acervos civium; versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi et furor in vestra caede
12 bacchantis. Cum vero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse ex fatis se sperasse confessus est, purpuratum esse huic Gabinium, cum exercitu venisse Catilinam, tum lamentationem matrum familias, tum fugam virginum atque puerorum ac vexationem virginum Vestalium perhorresco et, quia mihi vehementer haec videntur misera atque miseranda, idcirco in eos, qui ea perficere voluerunt, me severum vehementemque praebebo. Etenim quaero, si quis pater familias liberis suis a servo interfectis, uxore occisa, incensa domo supplicium de servo non quam acerbissimum sumpserit, utrum is clemens ac misericors an inhumanissimus et crudelissimus esse videatur? Mihi vero importunus ac ferreus, qui non dolore et cruciatu nocentis suum dolorem cruciatumque lenierit. Sic nos in his hominibus, qui nos, qui coniuges, qui liberos nostros trucidare voluerunt, qui singulas uniuscuiusque nostrum domos et hoc universum rei publicae domicilium delere conati sunt, qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in vestigiis huius urbis atque in cinere deflagrati imperii collocarent, si vehementissimi

fuerimus, misericordes habebimur; sin remissiores esse volu-
erimus, summae nobis crudelitatis in patriae civiumque pernicie
fama subeunda est. Nisi vero cuipiam L. Caesar, vir fortissi- 13
mus et amantissimus rei publicae, crudelior nudius tertius visus
est, cum sororis suae, feminae lectissimae, virum praesentem
et audientem vita privandum esse dixit, cum avum suum iussu
consulis interfectum filiumque eius impuberem legatum a
patre missum in carcere necatum esse dixit. Quorum quod
simile factum? quod initum delendae rei publicae consilium?
Largitionis voluntas tum in re publica versata est et partium
quaedam contentio. Atque eo tempore huius avus Lentuli,
vir clarissimus, armatus Gracchum est persecutus. Ille etiam
grave tum vulnus accepit, ne quid de summa rei publicae dig-
nitate deminueretur: hic ad evertenda rei publicae fundamenta
Gallos arcessit, servitia concitat, Catilinam vocat, attribuit nos
trucidandos Cethego et ceteros cives interficiendos Gabinio, ur-
bem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam diripien-
damque Catilinae. Vereamini censeo, ne in hoc scelere tam
immani ac nefando nimis aliquid severe statuisse videamini:
multo magis est verendum, ne remissione poenae crudeles in
patriam, quam ne severitate animadversionis nimis vehementes
in acerbissimos hostes fuisse videamur.

7.

Sed ea, quae exaudio, patres conscripti, dissimulare non 14
possum. Iaciuntur enim voces, quae perveniunt ad aures meas,
eorum, qui vereri videntur, ut habeam satis praesidii ad ea,
quae vos statueritis hodierno die, transigenda. Omnia et pro-
visa et parata et constituta sunt, patres conscripti, cum mea
summa cura atque diligentia, tum etiam multo maiore populi
Romani ad summum imperium retinendum et ad communes
fortunas conservandas voluntate. Omnes assunt omnium or-
dinum homines, omnium denique aetatum: plenum est forum,
plena templa circum forum, pleni omnes aditus huius templi
ac loci. Causa est enim post urbem conditam haec inventa
sola, in qua omnes sentirent unum atque idem praeter eos,
qui cum sibi viderent esse pereundum, cum omnibus potius
quam soli perire voluerunt. Hosce ego homines excipio et 15
secerno libenter; neque enim in improborum civium, sed in
acerbissimorum hostium numero habendos puto. Ceteri vero,

di immortales! qua frequentia, quo studio, qua virtute ad
communem salutem dignitatemque consentiunt! Quid ego hic
equites Romanos commemorem? qui vobis ita summam ordinis
consiliique concedunt, ut vobiscum de amore rei publicae cer-
tent; quos ex multorum annorum dissensione huius ordinis
ad societatem concordiamque revocatos hodiernus dies vobis-
cum atque haec causa coniungit. Quam si coniunctionem in
consulatu confirmatam meo perpetuam in re publica tenueri-
mus, confirmo vobis nullum posthac malum civile ac dome-
sticum ad ullam rei publicae partem esse venturum. Pari
studio defendendae rei publicae convenisse video tribunos
aerarios, fortissimos viros; scribas item universos, quos cum
casu hic dies ad aerarium frequentasset, video ab exspecta-
16 tione sortis ad salutem communem esse conversos. Omnis
ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. Quis est
enim, cui non haec templa, aspectus urbis, possessio liberta-
tis, lux denique haec ipsa et commune patriae solum cum sit
carum, tum vero dulce atque iucundum?

8.

Operae pretium est, patres conscripti, libertinorum homi-
num studia cognoscere, qui sua virtute fortunam huius civitatis
consecuti hanc suam patriam esse iudicant, quam quidam hic
nati, et summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium
esse iudicaverunt. Sed quid ego hosce homines ordinesque
commemoro, quos privatae fortunae, quos communis res pub-
lica, quos denique libertas, ea quae dulcissima est, ad salutem
patriae defendendam excitavit? Servus est nemo, qui modo
tolerabili condicione sit servitutis, qui non audaciam civium
perhorrescat, qui non haec stare cupiat, qui non quantum audet
et quantum potest, conferat ad communem salutem, voluntatis.
17 Quare si quem vestrum forte commovet hoc, quod audi-
tum est, lenonem quendam Lentuli concursare circum taber-
nas, pretio sperare sollicitari posse animos egentium atque
imperitorum, est id quidem coeptum atque temptatum, sed
nulli sunt inventi tam aut fortuna miseri aut voluntate per-
diti, qui non illum ipsum sellae atque operis et quaestus coti-
diani locum, qui non cubile ac lectulum suum, qui denique non
cursum hunc otiosum vitae suae salvum esse velint. Multo
vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, immo vero —

id enim potius est dicendum — genus hoc universum amantissimum est otii. Etenim omne instrumentum, omnis opera atque quaestus frequentia civium sustentatur, alitur otio; quorum si quaestus occlusis tabernis minui solet, quid tandem incensis futurum fuit?

9.

Quae cum ita sint, patres conscripti, vobis populi Romani 18
praesidia non desunt; vos ne populo Romano deesse videamini,
providete. Habetis consulem ex plurimis periculis et insidiis
atque ex media morte non ad vitam suam, sed ad salutem ves-
tram reservatum; omnes ordines ad conservandam rem publi-
cam mente, voluntate, voce consentiunt; obsessa facibus et telis
impiae coniurationis vobis supplex manus tendit patria com-
munis: vobis se, vobis vitam omnium civium, vobis arcem et
Capitolium, vobis aras Penatium, vobis ignem illum Vestae
sempiternum, vobis omnium deorum templa atque delubra,
vobis muros atque urbis tecta commendat. Praeterea de vestra
vita, de coniugum vestrarum atque liberorum anima, de fortu-
nis omnium, de sedibus, de focis vestris hodierno die vobis iu-
dicandum est. Habetis ducem memorem vestri, oblitum sui 19
quae non semper facultas datur; habetis omnes ordines, omnes
homines, universum populum Romanum, id quod in civili cau-
sa hodierno die primum videmus, unum atque idem sentientem.
Cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute
stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas exag-
geratasque fortunas una nox paene delerit. Id ne unquam post-
hac non modo confici, sed ne cogitari quidem possit a civibus,
hodierno die providendum est. Atque haec, non ut vos, qui
mihi studio paene praecurritis, excitarem, locutus sum, sed
ut mea vox, quae debet esse in re publica princeps, officio
functa consulari videretur.

10.

Nunc, antequam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. 20
Ego, quanta manus est coniuratorum, quam videtis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video. Sed eam esse iudico turpem et infirmam et abiectam. Quodsi aliquando alicuius furore et scelere concitata manus ista plus valuerit quam vestra ac rei publicae dignitas, me tamen meorum factorum atque consiliorum nunquam, patres conscripti,

paenitebit. Etenim mors, quam illi fortasse minitantur, omnibus est parata; vitae tantam laudem, quanta vos me vestris decretis honestastis, nemo est assecutus. Ceteris enim bene gesta, mihi uni conservata re publica gratulationem decre-
21 vistis. Sit Scipio clarus ille, cuius consilio atque virtute Hannibal in Africam redire atque Italia decedere coactus est; ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem Numantiamque, delevit; habeatur vir egregius Paulus ille, cuius currum rex potentissimus quondam et nobilissimus Perses honestavit; sit aeterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione et metu servitutis liberavit; anteponatur omnibus Pompeius, cuius res gestae atque virtutes eisdem quibus solis cursus regionibus ac terminis continentur: erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostrae gloriae, nisi forte maius est patefacere nobis provincias, quo exire possimus, quam curare, ut etiam illi, qui absunt, habeant, quo victores revertantur.

22 Quamquam est uno loco condicio melior externae victoriae quam domesticae, quod hostes alienigenae aut oppressi serviunt aut recepti beneficio se obligatos putant; qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati hostes patriae semel esse coeperunt, eos cum a pernicie rei publicae reppuleris, nec vi coërcere nec beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis civibus aeternum bellum susceptum esse video. Id ego vestro bonorumque omnium auxilio memoriaque tantorum periculorum, quae non modo in hoc populo, qui servatus est, sed in omnium gentium sermonibus ac mentibus semper haerebit, a me atque a meis facile propulsari posse confido. Neque ulla profecto tanta vis reperietur, quae coniunctionem vestram equitumque Romanorum et tantam conspirationem bonorum omnium confringere et labefactare possit.

11.

23 Quae cum ita sint, pro imperio, pro exercitu, pro provincia, quam neglexi, pro triumpho ceterisque laudis insignibus, quae sunt a me propter urbis vestraeque salutis custodiam repudiata, pro clientelis hospitiisque provincialibus, quae tamen urbanis opibus non minore labore tueor quam comparo, pro his igitur omnibus rebus, pro meis in vos singularibus studiis proque hac, quam conspicitis, ad conservandam rem publicam

diligentia nihil a vobis nisi huius temporis totiusque mei consulatus memoriam postulo; quae dum erit in vestris fixa mentibus, tutissimo me muro saeptum esse arbitrabor. Quodsi meam spem vis improborum fefellerit atque superaverit, commendo vobis parvum meum filium, cui profecto satis erit praesidii non solum ad salutem, verum etiam ad dignitatem, si eius, qui haec omnia suo solius periculo conservaverit, illum filium esse memineritis.

Quapropter de summa salute vestra populique Romani, 24
de vestris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis atque templis, de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio ac libertate, de salute Italiae, de universa re publica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. Habetis eum consulem, qui et parere vestris decretis non dubitet et ea, quae statueritis, quoad vivet defendere et per se ipsum praestare possit.

P. VERGILIUS MARO

P. VERGILI MARONIS
AENEIDOS

LIBER PRIMUS

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum saevae memorem Iunonis ob iram,
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem
inferretque deos Latio, genus unde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
Musa mihi causas memora, quo numine laeso
quidve dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores
inpulerit. Tantaene animis caelestibus irae?
Urbs antiqua fuit — Tyrii tenuere coloni —
Karthago, Italiam contra Tiberinaque longe
ostia, dives opum studiisque asperrima belli;
quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
posthabita coluisse Samo; hic illius arma,
hic currus fuit; hoc regnum dea gentibus esse,
si qua fata sinant, iam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
audierat, Tyrias olim quae verteret arces;
hinc populum late regem belloque superbum
venturum excidio Libyae: sic volvere Parcas.
Id metuens veterisque memor Saturnia belli,
prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis
— necdum etiam causae irarum saevique dolores
exciderant animo; manet alta mente repostum
iudicium Paridis spretaeque iniuria formae
et genus invisum et rapti Ganymedis honores:
his accensa super iactatos aequore toto

Troas, reliquias Danaum atque inmitis Achilli,
arcebat longe Latio, multosque per annos
errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantae molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conspectu Siculae telluris in altum
vela dabant laeti et spumas salis aere ruebant,
cum Iuno aeternum servans sub pectore volnus
haec secum: 'mene incepto desistere victam
nec posse Italia Teucrorum avertere regem?
quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
Argivom atque ipsos potuit submergere ponto
unius ob noxam et furias Aiacis Oili?
ipsa Iovis rapidum iaculata e nubibus ignem
disiecitque rates evertitque aequora ventis,
illum exspirantem transfixo pectore flammas
turbine corripuit scopuloque infixit acuto;
ast ego, quae divom incedo regina, Iovisque
et soror et coniunx, una cum gente tot annos
bella gero. Et quisquam numen Iunonis adorat
praeterea aut supplex aris inponet honorem?'
Talia flammato secum dea corde volutans
nimborum in patriam, loca feta furentibus austris,
Aeoliam venit. Hic vasto rex Aeolus antro
luctantes ventos tempestatesque sonoras
imperio premit ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
circum claustra fremunt; celsa sedet Aeolus arce
sceptra tenens mollitque animos et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
quippe ferant rapidi secum verrantque per auras:
sed pater omnipotens speluncis abdidit atris
hoc metuens, molemque et montis insuper altos
inposuit regemque dedit, qui foedere certo
et premere et laxas sciret dare iussus habenas.
ad quem tum Iuno supplex his vocibus usa est:
'Aeole, namque tibi divom pater atque hominum rex
et mulcere dedit fluctus et tollere vento,
gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor,
Ilium in Italiam portans victosque penates:
incute vim ventis submersasque obrue puppes,

aut age diversos et dissice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem praestanti corpore nymphae,
quarum quae forma pulcherrima Deiopea,
conubio iungam stabili propriamque dicabo,
omnis ut tecum meritis pro talibus annos
exigat et pulchra faciat te prole parentem.'
   Aeolus haec contra: 'tuus o regina, quid optes,
explorare labor; mihi iussa capessere fas est.
Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptra Iovemque
concilias, tu das epulis accumbere divom
nimborumque facis tempestatumque potentem.'
   Haec ubi dicta, cavom conversa cuspide montem
inpulit in latus: ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a sedibus imis
una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis
Africus et vastos volvont ad litora fluctus.
Insequitur clamorque virum stridorque rudentum.
Eripiunt subito nubes caelumque diemque
Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
Intonuere poli et crebris micat ignibus aether,
praesentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae solvontur frigore membra;
ingemit et duplicis tendens ad sidera palmas
talia voce refert: 'o terque quaterque beati,
quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
contigit oppetere, o Danaum fortissime gentis
Tydide. Mene Iliacis occumbere campis
non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
saevos ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
scuta virum galeasque et fortia corpora volvit?'
   Talia iactanti stridens aquilone procella
velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi, tum prora avertit et undis
dat latus, insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
Hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
Tris Notus abreptas in saxa latentia torquet —
saxa vocant Itali mediis quae in fluctibus aras,

dorsum inmane mari summo — tris Eurus ab alto
in brevia et syrtis urget (miserabile visu)
inliditque vadis atque aggere cingit harenae.
Unam, quae Lycios fidumque vehebat Oronten,
ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
in puppim ferit: excutitur pronusque magister
volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem
torquet agens circum, et rapidus vorat aequore vortex.
Adparent rari nantes in gurgite vasto,
arma virum tabulaeque et Troïa gaza per undas.
Iam validam Ilionei navem, iam fortis Achati,
et qua vectus Abas et qua grandaevos Aletes,
vicit hiems: laxis laterum compagibus omnes
accipiunt inimicum imbrem rimisque fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum
emissamque hiemem sensit Neptunus et imis
stagna refusa vadis graviter commotus, et alto
prospiciens summa placidum caput extulit unda.
Disiectam Aeneae toto videt aequore classem,
fluctibus oppressos Troas caelique ruina,
nec latuere doli fratrem Iunonis et irae.
Eurum ad se Zephyrumque vocat, dehinc talia fatur:
'tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
iam caelum terramque meo sine numine venti
miscere et tantas audetis tollere moles?
quos ego — sed motos praestat componere fluctus;
post mihi non simili poena commissa luetis.
maturate fugam regique haec dicite vestro:
non illi imperium pelagi saevomque tridentem,
sed mihi sorte datum. Tenet ille inmania saxa,
vestras Eure domos; illa se iactet in aula
Aeolus, et clauso ventorum carcere regnet.'
Sic ait, et dicto citius tumida aequora placat
collectasque fugat nubes solemque reducit.
Cymothoe simul et Triton adnixus acuto
detrudunt navis scopulo; levat ipse tridenti
et vastas aperit syrtis et temperat aequor
atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac veluti magno in populo cum saepe coorta est
seditio saevitque animis ignobile volgus,

iamque faces et saxa volant, furor arma ministrat,
tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem
conspexere, silent arrectisque auribus adstant;
ille regit dictis animos et pectora mulcet:
sic cunctus pelagi cecidit fragor, aequora postquam
prospiciens genitor caeloque invectus aperto
flectit equos curruque volans dat lora secundo.
Defessi Aeneadae quae proxima litora cursu
contendunt petere et Libyae vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus: insula portum
efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur
in caelum scopuli, quorum sub vertice late
aequora tuta silent; tum silvis scaena coruscis
desuper horrentique atrum nemus inminet umbra;
fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum,
intus aquae dulces vivoque sedilia saxo,
nymharum domus. Hic fessas non vincula navis
ulla tenent, unco non adligat ancora morsu.
Huc septem Aeneas collectis navibus omni
ex numero subit; ac magno telluris amore
egressi optata potiuntur Troes harena
et sale tabentis artus in litore ponunt.
Ac primum silici scintillam excudit Achates
succepitque ignem foliis atque arida circum
nutrimenta dedit rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis Cerealiaque arma
expediunt fessi rerum frugesque receptas
et torrere parant flammis et frangere saxo.
Aeneas scopulum interea conscendit et omnem
prospectum late pelago petit, Anthea si quem
iactatum vento videat Phrygiasque biremis
aut Capyn aut celsis in puppibus arma Caici.
Navem in conspectu nullam, tris litore cervos
prospicit errantis; hos tota armenta sequuntur
a tergo, et longum per vallis pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celerisque sagittas
corripuit, fidus quae tela gerebat Achates,
ductoresque ipsos primum capita alta ferentis

cornibus arboreis sternit, tum volgus et omnem
miscet agens telis nemora inter frondea turbam;
nec prius absistit, quam septem ingentia victor
corpora fundat humi et numerum cum navibus aequet.
Hinc portum petit, et socios partitur in omnis.
vina bonus quae deinde cadis onerarat Acestes,
litore Trinacrio dederatque abeuntibus heros,
dividit, et dictis maerentia pectora mulcet:
'o socii — neque enim ignari sumus ante malorum —
o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
Vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis
accestis scopulos, vos et Cyclopea saxa
experti, revocate animos maestumque timorem
mittite: forsan et haec olim meminisse iuvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
ostendunt, illic fas regna resurgere Troiae.
Durate et vosmet rebus servate secundis.'
Talia voce refert curisque ingentibus aeger
spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se praedae accingunt dapibusque futuris:
tergora diripiunt costis et viscera nudant,
pars in frusta secant veribusque trementia figunt,
litore aëna locant alii flammasque ministrant.
Tum victu revocant viris fusique per herbam
inplentur veteris Bacchi pinguisque ferinae.
Postquam exempta fames epulis mensaeque remotae,
amissos longo socios sermone requirunt
spemque metumque inter dubii, seu vivere credant
sive extrema pati nec iam exaudire vocatos.
Praecipue pius Aeneas nunc acris Oronti,
nunc Amyci casum gemit et crudelia secum
fata Lyci fortemque Gyan fortemque Cloanthum.
Et iam finis erat, cum Iuppiter aethere summo
despiciens mare velivolum terrasque iacentis
litoraque et latos populos, sic vertice caeli
constitit et Libyae defixit lumina regnis.
Atque illum talis iactantem pectore curas
tristior et lacrimis oculos suffusa nitentis
adloquitur Venus: 'o qui res hominumque deumque

aeternis regis imperiis et fulmine terres,
quid meus Aeneas in te conmittere tantum,
quid Troes potuere, quibus tot funera passis
cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
certe hinc Romanos olim volventibus annis,
hinc fore ductores revocato a sanguine Teucri,
qui mare, qui terras omni dicione tenerent,
pollicitus — quae te genitor sententia vertit?
hoc equidem occasum Troiae tristisque ruinas
solabar fatis contraria fata rependens;
nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
insequitur. Quem das finem rex magne laborum?
Antenor potuit mediis elapsus Achivis
Illyricos penetrare sinus atque intuma tutus
regna Liburnorum et fontem superare Timavi,
unde per ora novem vasto cum murmure montis
it mare proruptum et pelago premit arva sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
Teucrorum et genti nomen dedit armaque fixit
Troïa, nunc placida compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, caeli quibus adnuis arcem,
navibus — infandum — amissis, unius ob iram
prodimur atque Italis longe disiungimur oris.
Hic pietatis honos, sic nos in sceptra reponis.'
Olli subridens hominum sator atque deorum
voltu, quo caelum tempestatesque serenat,
oscula libavit natae, dehinc talia fatur:
'parce metu Cytherea, manent inmota tuorum
fata tibi: cernes urbem et promissa Lavini
moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
magnanimum Aenean; neque me sententia vertit.
Hic tibi — fabor enim, quando haec te cura remordet,
longius et volvens fatorum arcana movebo —
bellum ingens geret Italia populosque ferocis
contundet moresque viris et moenia ponet,
tertia dum Latio regnantem viderit aestas
ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
additur — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —
triginta magnos volvendis mensibus orbis

imperio explebit regnumque ab sede Lavini
transferet et Longam multa vi muniet Albam.
Hic iam ter centum totos regnabitur annos
gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
moenia Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum nec tempora pono,
imperium sine fine dedi. Quin aspera Iuno,
quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
consilia in melius referet mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet lustris labentibus aetas,
cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
servitio premet ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Troianus origine Caesar,
imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim caelo spoliis Orientis onustum
accipies secura; vocabitur hic quoque votis.
Aspera tum positis mitescent saecula bellis;
cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
iura dabunt; dirae ferro et compagibus artis
claudentur Belli portae; Furor inpius intus
saeva sedens super arma et centum vinctus aënis
post tergum nodis fremet horridus ore cruento.'

Haec ait et Maia genitum demittit ab alto,
ut terrae utque novae pateant Karthaginis arces
hospitio Teucris, ne fati nescia Dido
finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
remigio alarum ac Libyae citus adstitit oris.
Et iam iussa facit, ponuntque ferocia Poeni
corda volente deo, in primis regina quietum
accipit in Teucros animum mentemque benignam.

P. VERSILI MARONIS

AENEIDOS

LIBER SECUNDUS

Conticuere omnes intentique ora tenebant.
Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
„Infandum regina iubes renovare dolorem.
Troianas ut opes et lamentabile regnum
eruerint Danai, quaeque ipse miserrima vidi
et quorum pars magna fui, quis talia fando
Myrmidonum Dolopumve aut duri miles Ulixi
temperet a lacrimis? et iam nox umida caelo
praecipitat suadentque cadentia sidera somnos.
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros
et breviter Troiae supremum audire laborem,
quamquam animus meminisse horret luctuque refugit,
incipiam.
                    Fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
instar montis equom divina Palladis arte
aedificant sectaque intexunt abiete costas;
votum pro reditu simulant, ea fama vagatur.
Huc delecta virum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri penitusque cavernas
ingentis uterumque armato milite complent.
   Est in conspectu Tenedos, notissima fama
insula, dives opum, Priami dum regna manebant,
nunc tantum sinus et statio male fida carinis:
huc se provecti deserto in litore condunt.
Nos abiisse rati et vento petiise Mycenas:
ergo omnis longo solvit se Teucria luctu.
Panduntur portae; iuvat ire et Dorica castra
desertosque videre locos litusque relictum.

Hic Dolopum manus, hic saevos tendebat Achilles,
classibus hic locus, hic acie certare solebant.
Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae
et molem mirantur equi; primusque Thymoetes
duci intra muros hortatur et arce locari,
sive dolo seu iam Troiae sic fata ferebant.
At Capys et quorum melior sententia menti,
aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
praecipitare iubent subiectisque urere flammis,
aut terebrare cavas uteri et temptare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria volgus.

Primus ibi ante omnis magna comitante caterva
Laocoon ardens summa decurrit ab arce
et procul 'o miseri, quae tanta insania cives?
creditis avectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi,
aut haec in nostros fabricata est machina muros
inspectura domos venturaque desuper urbi
aut aliquis latet error equo, ne credite Teucri.
Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis'.
Sic fatus validis ingentem viribus hastam
in latus inque feri curvam compagibus alvom
contorsit. Stetit illa tremens, uteroque recusso
insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
Et si fata deum, si mens non laeva fuisset,
impulerat ferro Argolicas foedare latebras,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres.

Ecce manus iuvenem interea post terga revinctum
pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidae, qui se ignotum venientibus ultro,
hoc ipsum ut strueret Troiamque aperiret Achivis,
obtulerat, fidens animi atque in utrumque paratus,
seu versare dolos seu certae occumbere morti.
Undique visendi studio Troiana iuventus
circumfusa ruit, certantque inludere capto.
Accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno
disce omnis.
Namque ut conspectu in medio turbatus inermis
constitit atque oculis Phrygia agmina circumspexit:

'heu quae nunc tellus' inquit, 'quae me aequora possunt
accipere aut quid iam misero mihi denique restat,
cui neque apud Danaos usquam locus et super ipsi
Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt?'
quo gemitu conversi animi, conpressus et omnis
impetus. Hortamur fari, quo sanguine cretus
quidve ferat, memoret quae sit fiducia capto.
Ille haec deposita tandem formidine fatur:
'Cuncta equidem tibi rex fuerit quodcumque, fatebor
vera' inquit 'neque me Argolica de gente negabo:
hoc primum; nec si miserum fortuna Sinonem
finxit, vanum etiam mendacemque inproba finget.
Fando aliquod si forte tuas pervenit ad auris
Belidae nomen Palamedis et incluta fama
gloria, quem falsa sub proditione Pelasgi
insontem infando indicio, quia bella vetabat,
demisere neci, nunc cassum lumine lugent:
illi me comitem et consanguinitate propincum
pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis regumque vigebat
conciliis, et nos aliquod nomenque decusque
gessimus. Invidia postquam pellacis Ulixi
— haud ignota loquor — superis concessit ab oris,
adflictus vitam in tenebris luctuque trahebam
et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens et me, fors si qua tulisset,
si patrios umquam remeassem victor ad Argos,
promisi ultorem et verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes, hinc semper Ulixes
criminibus terrere novis, hinc spargere voces
in volgum ambiguas et quaerere conscius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante ministro —
sed quid ego haec autem nequiquam ingrata revolvo
quidve moror? si omnis uno ordine habetis Achivos
idque audire sat est, iamdudum sumite poenas:
hoc Ithacus velit et magno mercentur Atridae'.
Tum vero ardemus scitari et quaerere causas,
ignari scelerum tantorum artisque Pelasgae.

Prosequitur pavitans et ficto pectore fatur:
'Saepe fugam Danai Troia cupiere relicta
moliri et longo fessi discedere bello,
— fecissentque utinam — saepe illos aspera ponti
interclusit hiems et terruit auster euntis.
Praecipue cum iam hic trabibus contextus acernis
staret equos, toto sonuerunt aethere nimbi.
Suspensi Eurypylum scitantem oracula Phoebi
mittimus, isque adytis haec tristia dicta reportat:
"Sanguine placastis ventos et virgine caesa,
cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
sanguine quaerendi reditus animaque litandum
Argolica". Volgi quae vox ut venit ad auris,
obstipuere animi gelidusque per ima cucurrit
ossa tremor, cui fata parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
protrahit in medios; quae sint ea numina divom,
flagitat. Et mihi iam multi crudele canebant
artificis scelus et taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies tectusque recusat
prodere voce sua quemquam aut opponere morti.
Vix tandem, magnis Ithaci clamoribus actus,
composito rupit vocem et me destinat arae.
Adsensere omnes et quae sibi quisque timebat
unius in miseri exitium conversa tulere.
Iamque dies infanda aderat, mihi sacra parari
et salsae fruges et circum tempora vittae.
Eripui, fateor, leto me et vincula rupi
limosoque lacu per noctem obscurus in ulva
delitui, dum vela darent, si forte dedissent.
Nec mihi iam patriam antiquam spes ulla videndi
nec dulcis natos exoptatumque parentem,
quos illi fors et poenas ob nostra reposcent
effugia et culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te per superos et conscia numina veri,
per si qua est quae restet adhuc mortalibus usquam
intemerata fides, oro miserere laborum
tantorum, miserere animi non digna ferentis'.
His lacrimis vitam damus et miserescimus ultro.
Ipse viro primus manicas atque arta levari

vincla iubet Priamus dictisque ita fatur amicis:
'quisquis es, amissos hinc iam obliviscere Graios:
noster eris. Mihique haec edissere vera roganti:
quo molem hanc inmanis equi statuere, quis auctor,
quidve petunt, quae religio aut quae machina belli?'
Dixerat. Ille dolis instructus et arte Pelasga
sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:
'vos aeterni ignes et non violabile vestrum
testor numen' ait 'vos arae ensesque nefandi,
quos fugi vittaeque deum, quas hostia gessi:
fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura,
fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
si qua tegunt; teneor patriae nec legibus ullis.
Tu modo promissis maneas servataque serves
Troia fidem, si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaum et coepti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit. Impius ex quo
Tydides sed enim scelerumque inventor Ulixes
fatale adgressi sacrato avellere templo
Palladium caesis summae custodibus arcis
corripuere sacram effigiem manibusque cruentis
virgineas ausi divae contingere vittas:
ex illo fluere ac retro sublapsa referri
spes Danaum, fractae vires, aversa deae mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum: arsere coruscae
luminibus flammae arrectis salsusque per artus
sudor iit, terque ipsa solo — mirabile dictu —
emicuit parmamque ferens hastamque trementem.
Extemplo temptanda fuga canit aequora Calchas,
nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
omina ni repetant Argis numenque reducant,
quod pelago et curvis secum avexere carinis.
Et nunc quod patrias vento petiere Mycenas,
arma deosque parant comites pelagoque remenso
inprovisi aderunt: ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio moniti pro numine laeso
effigiem statuere, nefas quae triste piaret.
Hanc tamen inmensam Calchas attollere molem
roboribus textis caeloque educere iussit,

ne recipi portis aut duci in moenia posset
neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Minervae,
tum magnum exitium, quod di prius omen in ipsum
convertant, Priami imperio Phrygibusque futurum;
sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem,
ultro Asiam magno Pelopea ad moenia bello
venturam et nostros ea fata manere nepotes'.
Talibus insidiis periurique arte Sinonis
credita res, captique dolis lacrimisque coactis
quos neque Tydides nec Larissaeus Achilles,
non anni domuere decem, non mille carinae.
Hic aliud maius miseris multoque tremendum
obicitur magis atque inprovida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
— horresco referens — inmensis orbibus angues
incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt;
pectora quorum inter fluctus arrecta iubaeque
sanguineae superant undas, pars cetera pontum
pone legit sinuatque inmensa volumine terga.
Fit sonitus spumante salo; iamque arva tenebant
ardentisque oculos suffecti sanguine et igni
sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exsangues. Illi agmine certo
Laocoonta petunt: et primum parva duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque
inplicat et miseros morsu depascitur artus;
post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
corripiunt spirisque ligant ingentibus, et iam
bis medium amplexi, bis collo squamea circum
terga dati superant capite et cervicibus altis.
Ille simul manibus tendit divellere nodos
perfusus sanie vittas atroque veneno,
clamores simul horrendos ad sidera tollit,
qualis mugitus, fugit cum saucius aram
taurus et incertam excussit cervice securim.
At gemini lapsu delubra ad summa dracones
effugiunt saevaeque petunt Tritonidis arcem

sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novos per pectora cunctis
insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
numina conclamant.
Dividimus muros et moenia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
subiciunt lapsus, et stuppea vincula collo
intendunt: scandit fatalis machina muros
feta armis. Pueri circum innuptaeque puellae
sacra canunt funemque manu contingere gaudent.
Illa subit mediaeque minans inlabitur urbi.
O patria, o divom domus Ilium et incluta bello
moenia Dardanidum, quater ipso in limine portae
substitit atque utero sonitum quater arma dedere:
instamus tamen inmemores caecique furore
et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
ora dei iussu non umquam credita Teucris:
nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
ille dies, festa velamus fronde per urbem.

Vertitur interea caelum et ruit Oceano nox
involvens umbra magna terramque polumque
Myrmidonumque dolos; fusi per moenia Teucri
conticuere, sopor fessos conplectitur artus.
Et iam Argiva phalanx instructis navibus ibat
a Tenedo tacitae per amica silentia lunae
litora nota petens: flammas cum regia puppis
extulerat, fatisque deum defensus iniquis
inclusos utero Danaos et pinea furtim
laxat claustra Sinon. Illos patefactus ad auras
reddit equos, laetique cavo se robore promunt
Thessandrus Sthenelusque duces et dirus Ulixes
demissum lapsi per funem Acamasque Thoasque
Pelidesque Neoptolemus primusque Machaon
et Menelaus et ipse doli fabricator Epeos.
Invadunt urbem somno vinoque sepultam,
caeduntur vigiles portisque patentibus omnis

accipiunt socios atque agmina conscia iungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
incipit et dono divom gratissima serpit:
in somnis ecce ante oculos maestissimus Hector
visus adesse mihi largosque effundere fletus,
raptatus bigis ut quondam aterque cruento
pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
Ei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli
vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis,
squalentem barbam et concretos sanguine crinis
volneraque illa gerens, quae circum plurima muros
accepit patrios. Ultro flens ipse videbar
conpellare virum et maestas expromere voces:
'o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
quae tantae tenuere morae, quibus Hector ab oris
exspectate venis? ut te post multa tuorum
funera, post varios hominumque urbisque labores
defessi adspicimus? quae causa indigna serenos
foedavit voltus aut cur haec volnera cerno?'
ille nihil nec me quaerentem vana moratur,
sed graviter gemitus imo de pectore ducens
'heu fuge nate dea teque his' ait 'eripe flammis.
Hostis habet muros, ruit alto a culmine Troia.
Sat patriae Priamoque datum: si Pergama dextra
defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troia penatis:
hos cape fatorum comites, his moenia quaere
magna, pererrato statues quae denique ponto'.
Sic ait, et manibus vittas Vestamque potentem
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverso interea miscentur moenia luctu,
et magis atque magis, quamquam secreta parentis
Anchisae domus arboribusque obtecta recessit,
clarescunt sonitus armorumque ingruit horror.
Excutior somno et summi fastigia tecti
adscensu supero atque adrectis auribus adsto:
in segetem veluti cum flamma furentibus austris
incidit, aut rapidus montano flumine torrens
sternit agros, sternit sata laeta boumque labores

praecipitesque trahit silvas; stupet inscius alto
accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum vero manifesta fides, Danaumque patescunt
insidiae. Iam Deiphobi dedit ampla ruinam
Volcano superante domus, iam proximus ardet
Ucalegon, Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virum clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec sat rationis in armis,
sed glomerare manum bello et concurrere in arcem
cum sociis ardent animi; furor iraque mentem
praecipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achivom,
Panthus Othryades, arcis Phoebique sacerdos,
sacra manu victosque deos parvomque nepotem
ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit.
'Quo res summa loco Panthu, quam prendimus arcem?'
vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
'venit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniae. Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens
gloria Teucrorum; ferus omnia Iuppiter Argos
transtulit; incensa Danai dominantur in urbe.
Arduos armatos mediis in moenibus adstans
fundit equos, victorque Sinon incendia miscet
insultans. Portis alii bipatentibus adsunt,
milia quot magnis umquam venere Mycenis;
obsedere alii telis angusta viarum
oppositis; stat ferri acies mucrone corusco
stricta parata neci; vix primi proelia temptant
portarum vigiles et caeco Marte resistunt'.
Talibus Othryadae dictis et numine divom
in flammas et in arma feror, quo tristis Erinys,
quo fremitus vocat et sublatus ad aethera clamor.
Addunt se socios Ripheus et maximus armis
Aepytus oblati per lunam Hypanisque Dymasque
et lateri adglomerant nostro; iuvenisque Coroebus
Mygdonides: illis ad Troiam forte diebus
venerat insano Cassandrae incensus amore,
et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat,
infelix qui non sponsae praecepta furentis
audierit.

Quos ubi confertos audere in proelia vidi,
incipio super his: 'iuvenes fortissima frustra
pectora, si vobis audendi extrema cupido
certa sequi, quae sit rebus fortuna videtis.
Excessere omnes adytis arisque relictis
di quibus imperium hoc steterat; succurritis urbi
incensae: moriamur et in media arma ruamus.
Una salus victis nullam sperare salutem'.
Sic animis iuvenum furor additus. Inde lupi ceu
raptores atra in nebula, quos inproba ventris
exegit caecos rabies catulique relicti
faucibus exspectant siccis, per tela, per hostis
vadimus haud dubiam in mortem mediaeque tenemus
urbis iter; nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
explicet aut possit lacrimis aequare labores?
Urbs antiqua ruit multos dominata per annos;
plurima perque vias sternuntur inertia passim
corpora perque domos et religiosa deorum
limina. Nec soli poenas dant sanguine Teucri:
quondam etiam victis redit in praecordia virtus,
victoresque cadunt Danai. Crudelis ubique
luctus, ubique pavor et plurima mortis imago.
    Primus se Danaum magna comitante caterva
Androgeos offert nobis, socia agmina credens,
inscius atque ultro verbis conpellat amicis:
"Festinate viri. Nam quae tam sera moratur
segnities? alii rapiunt incensa feruntque
Pergama; vos celsis nunc primum a navibus itis?"
Dixit, et extemplo — neque enim responsa dabantur
fida satis — sensit medios delapsus in hostis.
Obstipuit retroque pedem cum voce repressit.
Inprovisum aspris veluti qui sentibus anguem
pressit humi nitens trepidusque repente refugit
attollentem iras et caerula colla tumentem:
haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.
Inruimus densis et circumfundimur armis,
ignarosque loci passim et formidine captos
sternimus: adspirat primo fortuna labori.
Atque hic successu exsultans animisque Coroebus:

‘O socii quae prima’ inquit ‘fortuna salutis
monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur:
mutemus clipeos Danaumque insignia nobis
aptemus. Dolus an virtus, quis in hoste requirat?
arma dabunt ipsi’. Sic fatus deinde comantem
Androgei galeam clipeique insigne decorum
induitur laterique Argivom accommodat ensem.
Hoc Ripheus, hic ipse Dymas, omnisque iuventus
laeta facit; spoliis se quisque recentibus armat.
Vadimus inmixti Danais haud numine nostro
multaque per caecam congressi proelia noctem
conserimus, multos Danaum demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad navis et litora cursu
fida petunt, pars ingentem formidine turpi
scandunt rursus equom et nota conduntur in alvo.
Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis.
Ecce trahebatur passis Priameia virgo
crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae
ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus
et sese medium iniecit periturus in agmen.
Consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
armorum facie et Graiarum errore iubarum.
Tum Danai gemitu atque ereptae virginis ira
undique collecti invadunt, acerrimus Aiax
et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis:
adversi rupto ceu quondam turbine venti
confligunt, Zephyrusque Notusque, et laetus Eois
Eurus equis; stridunt silvae, saevitque tridenti
spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
adparent; primi clipeos mentitaque tela
adgnoscunt atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero; primusque Coroebus
Penelei dextra divae armipotentis ad aram
procumbit; cadit et Ripheus, iustissimus unus

qui fuit in Teucris et servantissimus aequi
— dis aliter visum — pereunt Hypanisque Dymasque
confixi a sociis; nec te tua plurima Panthu
labentem pietas nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres et flamma extrema meorum
testor in occasu vestro nec tela nec ullas
vitavisse vices Danaum, et si fata fuissent,
ut caderem meruisse manu. Divellimur inde
Iphitus et Pelias mecum — quorum Iphitus aevo
iam gravior, Pelias et volnere tardus Ulixi —
protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
bella forent, nulli tota morerentur in urbe,
sic Martem indomitum Danaosque ad tecta ruentis
cernimus obsessumque acta testudine limen.
Haerent parietibus scalae, postisque sub ipsos
nituntur gradibus clipeosque ac tela sinistris
protecti obiciunt, prensant fastigia dextris.
Dardanidae contra turris ac tecta domorum
culmina convellunt — his se, quando ultima cernunt,
extrema iam in morte parant defendere telis —
auratasque trabes veterum decora illa parentum
devolvont; alii strictis mucronibus imas
obsedere fores, has servant agmine denso.
Instaurati animi regis succurrere tectis
auxilioque levare viros vimque addere victis.

Limen erat caecaeque fores et pervius usus
tectorum inter se Priami postesque relicti
a tergo, infelix qua se, dum regna manebant,
saepius Andromache ferre incomitata solebat
ad soceros et avo puerum Astyanacta trahebat.
Evado ad summi fastigia culminis, unde
tela manu miseri iactabant inrita Teucri.
Turrim in praecipiti stantem summisque sub astra
eductam tectis, unde omnis Troia videri
et Danaum solitae naves et Achaia castra,
adgressi ferro circum, qua summa labantis
iuncturas tabulata dabant, convellimus altis
sedibus inpulimusque: ea lapsa repente ruinam
cum sonitu trahit et Danaum super agmina late

incidit. Ast alii subeunt, nec saxa nec ullum
telorum interea cessat genus.

Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrhus
exsultat, telis et luce coruscus ahena;
qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
nunc positis novos exuviis nitidusque iuventa
lubrica convolvit sublato pectore terga,
arduos ad solem, et linguis micat ore trisulcis.
Una ingens Periphas et equorum agitator Achillis
armiger Automedon, una omnis Scyria pubes
succedunt tecto et flammas ad culmina iactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
limina perrumpit postisque a cardine velit
aeratos; iamque excisa trabe firma cavavit
robora et ingentem lato dedit ore fenestram.
adparet domus intus et atria longa patescunt,
adparent Priami et veterum penetralia regum,
armatosque vident stantis in limine primo.

At domus interior gemitu miseroque tumultu
miscetur penitusque cavae plangoribus aedes
femineis ululant; ferit aurea sidera clamor.
Tum pavidae tectis matres ingentibus errant
amplexaeque tenent postes atque oscula figunt.
Instat vi patria Pyrrhus: nec claustra neque ipsi
custodes sufferre valent; labat ariete crebro
ianua et emoti procumbunt cardine postes;
fit via vi; rumpunt aditus primosque trucidant
inmissi Danai et late loca milite complent.
Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
exiit oppositasque evicit gurgite moles,
fertur in arva furens cumulo camposque per omnis
cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem
caede Neoptolemum geminosque in limine Atridas,
vidi Hecubam centumque nurus Priamumque per aras
sanguine foedantem quos ipse sacraverat ignis.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
barbarico postes auro spoliisque superbi
procubuere; tenent Danai, qua deficit ignis.

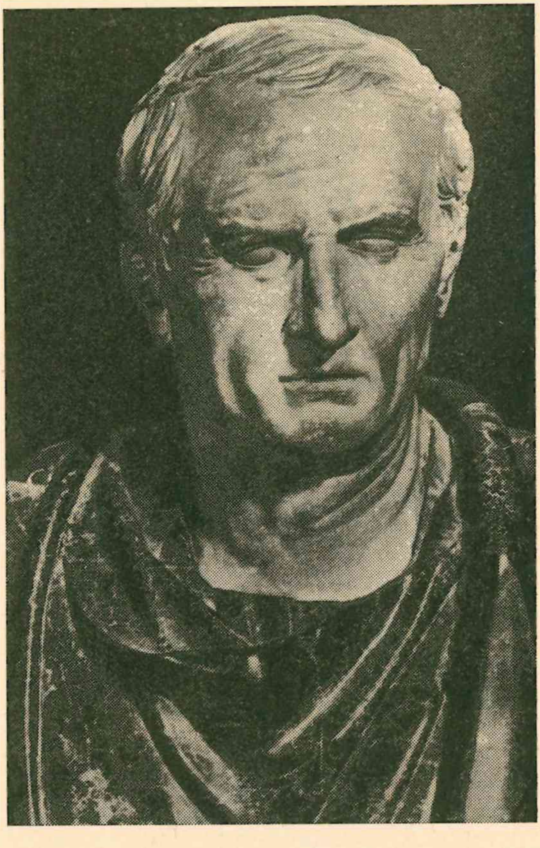
Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
Urbis uti captae casum convolsaque vidit
limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
arma diu senior desueta trementibus aevo
circumdat nequiquam umeris et inutile ferrum
cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
Aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
ingens ara fuit iuxtaque veterrima laurus,
incumbens arae atque umbra complexa penates.
Hic Hecuba et natae nequiquam altaria circum
praecipites atra ceu tempestate columbae
condensae et divom amplexae simulacra sedebant.
Ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
ut vidit; 'quae mens tam dira miserrime coniunx
inpulit his cingi telis aut quo ruis?' inquit.
'Non tali auxilio nec defensoribus istis
tempus eget, non si ipse meus nunc adforet Hector.
Huc tandem concede; haec ara tuebitur omnis,
aut moriere simul.' sic ore effata recepit
ad sese et sacra longaevom in sede locavit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
unus natorum Priami, per tela, per hostis
porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
saucius. Illum ardens infesto volnere Pyrrhus
insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta.
Ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
non tamen abstinuit nec voci iraeque pepercit.
'At tibi pro scelere' exclamat 'pro talibus ausis,
di si qua est caelo pietas, quae talia curet,
persolvant grates dignas et praemia reddant
debita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.
At non ille satum quo te mentiris Achilles
talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
reddidit Hectoreum meque in mea regna remisit.'
Sic fatus senior telumque inbelle sine ictu
coniecit, rauco quod protinus aere repulsum

ex summo clipei nequiquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus 'referes ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori. Illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere.' Hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati
inplicuitque comam laeva, dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Haec finis Priami fatorum, hic exitus illum
sorte tulit Troiam incensam, et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum.

PAAIŠKINIMAI
IR
ŽODYNAS

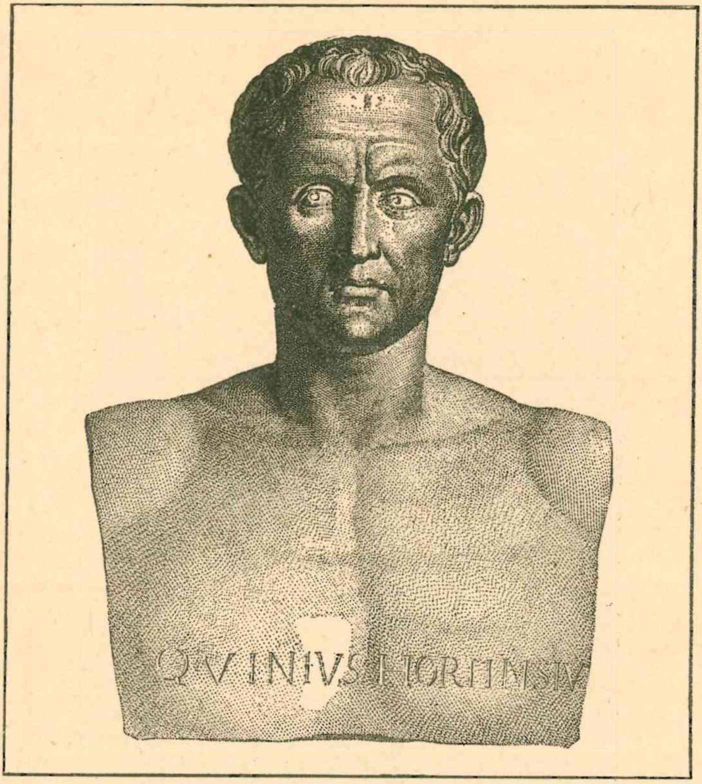
I. CICERONO BIOGRAFIJA.

Markas Tulijus Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*) gimė 106 m. pr. Kr. g. savo tėvo ūkyje netoli nuo senovės volskų tautos *Arpinum* (dab. Kasertos provincijoj *Arpino* su 10.300 gyv. miestas) miesto. Cicerono giminė priklausė raitelių luomui, tačiau romėnų valstybiniame gyvenime ji nieku nebuvo pasižymėjusi.

Marcus Tullius Cicero

Cicerono tėvas, norėdamas duoti sūnui Markui ir jaunesniajam sūnui Kvintui geresnį išauklėjimą ir išmokslinimą, persikėlė gyventi į Romą. Čia jaunasis Ciceronas mokėsi kalbos ir literatūros, teisių mokslo, filosofijos, bet ypatingai buvo pamėgęs retoriką. Jo retorikos mokytojas buvo garsus kalbėtojas *L. Licinius Crassus;* be to, jis galėjo girdėti ir kitų anais laikais pagarsėjusių kalbėtojų *(M. Antonius, P. Sulpicius Rufus* ir kiti) kalbas. Matydamas, kiek daug pagarbos teikia žmonės tokiems kalbėtojams, jis ir pats ryžosi tapti tokiu kalbėtoju.

Q. Hortensius.

Turėdamas 26-ris metus, Ciceronas išdrįso pirmą kartą pasakyti viešą ginamą kalbą *pro Quinctio.* Nors priešingos pusės gynėjas buvo garsus kalbėtojas *Q. Hortensius,* vis dėlto Ciceronui pasisekė Kvinkcijų apginti. Taip pat jam pasisekė ir antra

ginama kalba *pro Roscio Amerino,* bet tai buvo nelengvas uždavinys, nes teko kaltinti kerštingo diktatoriaus Sulos bičiulį Chrisogeną.

Šių kalbų pasisekimas iškėlė kalbėtojo Cicerono garbę. Tačiau jis, iš prigimties būdamas silpnos sveikatos, turėjo nutraukti savo darbą ir išvyko į Graikiją, Mažąją Aziją ir Rodo salą. Vis dėlto ir čia būdamas nenutraukė filosofijos ir retorikos studijų.

Kiek pataisęs sveikatą, Ciceronas sugrįžo į Romą, kur tuojau buvo išrinktas kvestoriumi. Kvestoriaus pareigas Ciceronas ėjo Sicilijos saloje, kur pasižymėjo dideliu teisingumu. Grįžęs po tarnybos metų į Romą, įsitraukė į visuomeninį ir politinį darbą, pasidarė energingas senato partijos šulas, vėl garsėjo savo kalbomis. Kvestūra, turint nustatytą kiekį turto, Ciceronui suteikė teisę būti iki gyvos galvos senatoriumi. 68 m. buvo išrinktas edilu, 66 pretoriumi, ir pagaliau 63 m. konsulu.

Eidamas edilo pareigas, Ciceronas, Sicilijos gyventojų prašomas, iškėlė bylą buvusiam Sicilijos propretoriui *Verres,* kaltindamas jį neleistinai žiauriu elgesiu su romėnų piliečiais ir kyšių ėmimu. Ciceronas bylą laimėjo, nors ir buvo daroma jam įvairiausių sunkumų, intrigų. Būdamas pretoriumi, Ciceronas pasakė pirmą politinę kalbą, apgindamas Pompėjų, iš kurio buvo norima atimti karo vadovybė, kariaujant su Ponto karaliumi Mitridatu. Bet apvainikavo savo politinę karjerą Ciceronas, eidamas konsulo pareigas, kada jam pasisekė atidengti rengiamą Katilinos sąmokslą ir jį likviduoti. Savo keturiomis kalbomis prieš Katiliną Ciceronas parodė didžiulį kalbėtojo talentą, teisingumą ir pasiaukojimo reikalaujantį patriotizmą.

Bet greitai po šio iškilimo prasidėjo Cicerono nelaimės. Kai tik Ciceronas baigė konsulavimo metus, buvusieji Katilinos šalininkai pradėjo kelti galvas. Pompėjus, kuris anksčiau buvo taip pat senato partijos šulas, iš šios partijos pasitraukė: Cezaris, Pompėjus ir Krasas sukūrė triumviratą. Veltui Ciceronas stengėsi sutaikyti senato partiją su liaudies partija, veltui triumviratas stengėsi į savo pusę patraukti Ciceroną. Ypatingai didelio priešo susilaukė Ciceronas liaudies tribūno Klodijaus *(P. Clodius Pulcher)* asmenyje. Klodijaus iniciatyva buvo išleistas įstatymas, nukreiptas prieš Ciceroną, be teismo nubaudusį mirtimi keletą Katilinos sąmokslo dalyvių. Šiuo įstatymu buvo

numatyta ištrėmimo bausmė tam, kuris be teismo nužudytų romėnų pilietį (*si quis civem Romanum indemnatum interemisset, ei aqua et igni interdiceretur*). Ciceronas, nelaukdamas oficialaus apkaltinimo, išvyko į Makedoniją; vis dėlto Klodijaus pastangomis Ciceronas buvo paskelbtas tremtiniu, jo turtas išgrobtas, namas sunaikintas.

Praėjus metams laiko, Ciceronui buvo leista sugrįžti į tėvynę. Roma Ciceroną sutiko džiaugsmingai, bet jis Romoje didelio džiaugsmo nesurado: senatas bejėgis, visa valdžia triumvirato rankose, Klodijus visur pastoja kelią. Neįsitraukdamas labai

Orator

į politinę veiklą, dabar Ciceronas sakė daug kalbų (*pro Sestio, in Vatinium, pro Caelio, de provinciis consularibus etc.*). Be to, šiuo laiku parašė *de oratore, de re publica* ir *de legibus* veikalus.

Cn. Pompeius Magnus

51 m. Ciceronas prokonsulo teisėmis išvyko į Kilikiją (Mažojoj Azijoj). Pasibaigus tarnybos metams, vėl sugrįžo į Romą. Tuo laiku prasidėjo tarp Cezario ir Pompėjaus tarpusavio kovos. Ciceronas stojo į Pompėjaus pusę. Laimėtoju iš šių tarpusavio kovų išėjo Cezaris, bet jis Ciceronui nekeršijo.

Įvairūs nepasisekimai ir šeimyninės nelaimės palaužė Cicerono energiją: jis apsigyveno savo tolimame nuo Romos ūkyje, rašė retorinius ir filosofinius veikalus (*Brutus de claris oratoribus, orator, de finibus bonorum et malorum, Tusculanae disputationes, de natura deorum, Cato maior sive de senectute, Laelius sive de amicitia etc.*), o kartais dar nuvažiuodavo į Romą vieną kitą ginamą kalbą pasakyti (*pro Marcello, pro Ligario, pro rege Deiotaro*).

Cezariui 44 m. žuvus, Ciceronas, manydamas grįšiant senuosius respublikos laikus, vėl atvyko į Romą. Įžiūrėdamas

Antonijaus asmenyje romėnų respublikos ir tautos priešą, Ciceronas pasakė 14 kalbų prieš Antonijų. Šių kalbų dėka senatas paskelbė Antonijų esant tėvynės priešu ir su juo kovoti pavedė Oktavianui. Bet čia vėl Ciceronui nepasisekė: Oktavianas po

Gaius Iulius Caesar

kiek laiko susitaikė su Antonijumi, o Antonijaus pasiųstas karys pasivijo norintį išsigelbėti Ciceroną ir 43 m. pr. Kr. g. nužudė. Cicerono galva ir dešinioji ranka, Antonijaus įsakymu, buvo išstatytos Romos kalbėtojų tribūnoje.

II. KATILINA IR JO SĄMOKSLAS.

Cicerono laikai nelengvi. Greitos ir didelės pergalės praturtino romėnus. Į jų gyvenimą įsibrovė prabanga, bet su ja atėjo ir ištižimas. Karių disciplina pairo. Sulos veteranai taip pat buvo nepatenkinti: didelė jų dalis, praleidusi įsigytuosius turtus, valkiojosi be darbo. Jie, atsimindami svaigulingai laisvą gyvenimą, buvo pasirengę paduoti ranką kiekvienam, kuris tik išdrįstų vėl sukelti tarpusavio kovas. Jiems ilgai laukti neteko: tokio žmogaus jie sulaukė Katilinos asmenyje.

Lucius Sergius Catilina, gimęs 108 m. pr. Kr. g., buvo kilęs iš senos, bet nusigyvenusios patricijų giminės *(gens Sergia)*. Gabumų jam netrūko: gilaus proto, geros atminties, tvirtos valios, iškalbus ir drąsus; be to, turėjo ypatingai stiprią sveikatą. Susibičiuliavo su tokiais pat, kaip ir jis, paskendusiais skolose aristokratais. Dorovinis tų laikų nusmukimas ir nesiskaitymas su priemonėmis, siekiant tikslą, suviliojo Katiliną.

Pirmą kartą į politinio gyvenimo areną Katilina išėjo Sulos proskripcijų laikais: Sulos pavedamas, be pasigailėjimo žudė Sulai priešingos partijos žmones. Šiuo laiku Katilina nužudė ir savo tikrą brolį.

Nėra žinių, kada jis buvo išrinktas kvestoriumi. Pretoriumi jis buvo išrinktas 68 m. Pasibaigus tarnybos metams, išvyko propretoriaus teisėmis į Afriką. 66 m. grįžo į Romą ir norėjo išstatyti savo kandidatūrą į konsulus. Į kandidatų sąrašą jo vardas net nebuvo įtrauktas, nes Afrikos gyventojai pasiskundė, kad jis kyšius ėmęs. Nepasisekus teisėtu būdu pasidaryti konsulu, norėjo juo pasidaryti su draugų pagalba prievartos būdu. Bet šis jo pirmasis sąmokslas nepasisekė: jis pirma laiko iškilo aikštėn.

Dar kartą mėgino išstatyti savo kandidatūrą į konsulus 64-tiems metams, bet rinkimuose pralaimėjo: buvo išrinkti Antonijus *(C. Antonius Hybrida)* ir Ciceronas.

Nesitikėdamas daugiau teisėtu būdu paimti konsulo valdžią į savo rankas, Katilina ėmė rengti antrą sąmokslą, į kurį viliojo žmones iš visų luomų. Vis dėlto ir 63-iems m. išstatė savo kandidatūrą, o Ciceroną buvo susitarta rinkimų metu nužudyti. Ciceronas apie pasikėsinimą prieš jį sužinojo ir išvengė mirties,

o kunsulais buvo išrinkti *D. Iunius Silanus* ir *L. Licinius Murena.*

Katilina pralaimėjęs rinkimus, su savo draugais 63 m. iš 6-os į 7-tą lapkričio mėn. naktį susirinko Porcijaus Lekos namuose. Čia Katilina paskirstė, kam ką sukilimo metu teks daryti. Raitelis Kornelijus ir senatorius Varguntėjus pasižadėjo nužudyti Ciceroną, pretorius Lentulas — padegti Romą ir išžudyti žymesniuosius priešininkus, o pats Katilina pasiryžo vykti į Etruriją, kur buvęs Sulos kariuomenės centurionas Manlijus rinko Katilinai kariuomenę. Tačiau dar nebuvo gerai prašvitę, kaip Ciceronas apie gresiantį pavojų iš savo agentų sužinojo. Aišku, Ciceroną nužudyti nepavyko.

8-tą lapkričio Ciceronas Jupiterio *(Iuppiter Stator)* šventovėje sušaukė senato posėdį. Į šį senato posėdį atėjo ir Katilina, kuris, kaip buvęs pretorius, turėjo teisę jame dalyvauti. Šio posėdžio metu Ciceronas pasakė savo pirmąją kalbą prieš Katiliną *(oratio prima in Catilinam).*

Cicerono kalba sujaudino senatorius. Katilina, tatai matydamas, kreipėsi į senatorius, prašydamas netikėti Cicerono žodžiams. Kada Katilina savo kalboj ėmė pulti Ciceroną, senatoriai neiškentę ėmė protestuoti ir šaukti: hostis! parricida! Perpykęs Katilina išbėgo iš senato posėdžio ir, atėjus nakčiai, su keletu savo draugų išvyko į Etruriją pas Manlijų. O Ciceronas rytojaus dieną (lapkričio mėn. 9 d.) tautos susirinkime pasakė savo antrąją kalbą prieš Katiliną *(oratio secunda in Catilinam).*

Po keletos dienų, kada jau visiškai paaiškėjo, kad Katilina išvyko į Etruriją pas Manlijų, senatas Katiliną ir Manlijų paskelbė tautos priešais ir konsului Antonijui liepė žygiuoti prieš juos su kariuomene. Tuo tarpu Katilinos šalininkai, pasilikusieji Romoje, nesnaudė. Pretorius Lentulas, kuris, Katilinai išvykus, perėmė sąmokslo vadovybę, kreipėsi į alobrogų tautos pasiuntinius, atsitiktinai tuo laiku buvusius Romoje, kalbindamas prisidėti prie sąmokslo ir žadėdamas už tai gerai atlyginti. Alobrogų pasiuntiniai, nežinodami kas daryti, paklausė patarimo pas savo globėją Kvintą Fabijų, o šis tuojau apie tai informavo Ciceroną. Kada alobrogų pasiuntiniai su sąmokslininkų laiškais grįžo atgal, Cicerono įsakymu, buvo sulaikyti, ir taip į Cicerono rankas pateko sąmokslininkų laiškai. Ciceronas tuojau sukvietė į Konkordijos šventovę senato posėdį, į kurį taip pat buvo atvesti

alobrogų pasiuntiniai ir suimtieji sąmokslo dalyviai: Lentulas, Volturcijus, Cetegas, Statilijus ir Gabinijus. Po tardymo, paaiškėjus nusikaltimui, senatas suimtuosius sąmokslininkus nubaudė naminiu areštu, kurį jie turėjo atlikti pas žymesnį gero vardo romėną *(custodia libera)*, o alobrogų pasiuntiniai buvo paleisti namo. Ciceronas, išeidamas iš senato posėdžio, pamatė forume didelę žmonių minią ir šiai miniai tada jis pasakė savo trečiąją kalbą prieš Katiliną *(oratio tertia in Catilinam)*.

Bet Romoje vis dar buvo neramu. Mieste sklido gandai, kad suimtųjų sąmokslininkų draugai ir vergai yra pasiryžę suimtuosius jėga išlaisvinti. Ciceronas 5-tą gruodžio vėl sušaukė Konkordijos šventovėje senato posėdį, norėdamas išsiaiškinti, kaip bus pasielgta su suimtaisiais sąmokslininkais. D. Junijus Silanas, kuris dalyvavo posėdy, kaip ateinančių metų konsulas, pasiūlė suimtuosius sąmokslininkus nubausti mirtimi. Tačiau Gajus Julijus Cezaris, ateinančiųjų metų pretorius, nurodė, kad tokia bausmė, jei ji būtų įvykdyta be tautos susirinkimo pritarimo, būtų neteisėta; jis pasiūlė konfiskuoti suimtųjų turtą, o pačius suimtuosius sąmokslininkus išskirstyti po provincijos miestus ir ten laikyti juos griežtoje priežiūroje. Atrodė, kad daugumas senatorių palaikys Cezario pasiūlymą. Tada Ciceronas, nelaukdamas ligi visų senatorių bus atsiklausta, apklausinėjimą sustabdė ir pasakė savo ketvirtąją kalbą prieš Katiliną *(oratio quarta in Catilinam)*.

Ciceronas savo kalboje taip pat pasiūlė mirties bausmę. Panašiai dar išsitarė ir Katonas *(M. Porcius Cato Uticensis)*, ateinančių metų tribūnas. Senatas patvirtino mirties bausmę, ir artimiausią naktį visi suimtieji sąmokslininkai buvo nužudyti.

Katilinos kariuomenė, kurios Etrurijoje jau buvo sutelkti du legionai, sužinojusi apie Katilinos draugų likimą Romoje, pradėjo pamažu krikti. Antonijui artėjant su savo kariuomene, Katilina su savo legionais norėjo pasprukti į Galijos pusę, bet čia jam pastojo kelią trys legionai, vadovaujami pretoriaus Metelo *(Q. Metellus Celer)*. Tada, nesant kitokios išeities, Katilina buvo priverstas susigrumti su Antonijumi. Nors ir narsiai kovėsi Katilina su savaisiais, atsilaikyti neįstengė: žuvo 3.000 Katilinos karių, žuvo ir jis pats (62 m. pr. Kr. g.).

III. ROMĖNŲ VALSTYBĖS SANTVARKA CICERONO LAIKAIS.

1. Luomai.

a) **Ordo equester** — raitelių luomas, turtingųjų luomas. Šio luomo žmonėms buvo nustatytas turto cenzas. Cicerono laikais žmogus, norįs patekti į šį luomą, turėjo turėti turto nemažiau kaip už 400.000 sestercijų (apie 120.000 litų). Išorinis šio luomo žmonių ženklas — siauras raudonas tunikos pakraštys.

Respublikos periodo gale ėmė išsiskirti **ordo senatorius** — senatorių luomas, bet jo galutinis susiformavimas įvyko tik Augusto Oktaviano laikais. Šio luomo išorinis pažymys — platus raudonas tunikos pakraštys ir dar kai kurios drabužių smulkmenos.

Iš senatorių ir raitelių luomo išaugo senato, arba aristokratų partija, kurios narius Ciceronas savo kalbose kartais pavadina *boni.*

b) **Libertini** — paleistųjų į laisvę vergų ir jų artimiausių palikuonių luomas. Tie romėnų piliečiai, kurie buvo kilę iš laisvų tėvų, norėdami išsiskirti, vadindavosi *ingenui.* Iš šių išaugo vadinamoji demokratų, arba liaudies partija.

c) **Servi** — vergų luomas. Cicerono laikais didesnė Romos valstybės gyventojų dalis buvo vergai, o imperijos periodo pradžioje vergų buvo net dvigubai daugiau negu laisvų žmonių. Tai buvo luomas, kuris vis dar neturėjo jokių teisių.

2. Magistratai.

a) **Consules** (plg. *consulo, consilium).* Aukščiausioji vykdomoji valdžia buvo pavesta dviems kasmet renkamiems magistratams (valdininkams) — konsulams. Jie šaukdavo senato posėdžius, juose eidavo pirmininko pareigas, pasiūlydavo svarstytinus dalykus. Be to, konsulai galėdavo eiti pirmininko pareigas ir tautos susirinkimuose. Romos miesto reikaluose konsulai turėjo taip pat vadovaujamą vaidmenį. Konsulų vardais buvo vadinami metai. Pasibaigus tarnybos metams, jie gaudavo pavadinimą *consulares* ir, kaip prokonsulai *(proconsules),* gaudavo valdyti metus laiko kokią nors provinciją.

Magistratus

b) **Praetores** (iš *praeire, scil. exercitui).* Pretorius — po konsulo pirmas magistratas, kurio žinioje buvo teismai. Iš pradžių pretorius buvo tik vienas, vėliau jų skaičius padaugėjo. Cicerono laikais jų buvo 8. Po metų tarnybos, panašiai kaip ir konsulas, galėdavo metus laiko valdyti kurią nors ramesnę pro-

vinciją. Eidami šias pareigas, vadinosi propretoriais *(propraetores)*. *Praetorius* — buvęs pretorius.

c) **Aediles** *(iš aedes)*. Cicerono laikais buvo 4 edilai, kurių 2 vadinosi liaudies edilais *(aediles plebei)* ir 2 kuruliniais edilais *(aediles curules)*. Cicerono laikais jų pareigos buvo susivienodinusios: rūpintis viešųjų namų, gatvių ir aikščių priežiūra *(cura urbis)*, organizuoti viešuosius žaidimus *(cura ludorum)*. *Aedilicius* — buvęs edilas.

d) **Quaestores** (iš *quaerere*). Kvestorių Cicerono laikais buvo 20. Jie buvo valstybės iždo (*aerarium*) valdininkais, iždininkais. Kartais kvestoriai būdavo siunčiami kartu su vykstančiais į provincijas konsulais arba pretoriais rinkti valstybinių mokesčių ir išmokėti kariuomenei algų. *Quaestorius* — buvęs kvestorius.

e) **Tribuni plebis.** Liaudies tribūnai buvo greičiau liaudies atstovai negu valdžios. Svarbiausia liaudies tribūnų teisė — padėti piliečiui, prašančiam pagalbos *(ius auxilii)*. Iš šios pagrindinės teisės išaugo kitos teisės: 1. teisė protestuoti prieš senato nutarimus ir magistratų veiksmus, nepalankius liaudžiai *(ius intercedendi)*; tai buvo vadinamasis *tribunicium veto*; 2. teisė areštuoti ir bausti *(ius prensionis et multae)*; 3. teisė šaukti liaudies susirinkimus, juose eiti pirmininko pareigas ir duoti pasiūlymus *(ius cum plebe agendi)*; 4. teisė dalyvauti senato posėdžiuose ir balsuoti *(ius referendi et sententiae dicendae in senatu)*. Kartais šie tribūnai tokias savo teises panaudodavo piktam, todėl vėlesniais laikais šios teisės buvo kiek suvaržytos. Cicerono laikais buvo 10 tribūnų.

Į visų aukščiau išvardintų magistratų vietas romėnų pilietis galėdavo patekti tik nustatyta tvarka: ne jaunesnis kaip 27 metų galėjo būti išrinktas kvestoriumi, dar po 10 metų — edilu, dar po 3 metų — pretoriumi, dar po 3 metų — konsulu. Vadinasi, konsulas negalėjo būti jaunesnis kaip 43 metų. Asmenys, kilusieji iš plebėjų, galėjo tapti liaudies tribūnais apie 38-39 metus (tarp kvestoriaus ir edilo pareigų).

f) **Censores** (*iš censere*). Cenzoriai, kurių būdavo 2, taip pat priklausė prie pačių aukštųjų magistratų. Jiedu būdavo renkami dažniausiai iš buvusiųjų konsulų kas penkti metai. Savo pareigas eidavo 18 mėnesių. Jų pareigos būdavo šios: piliečių turto įkainojimas (*census*) ir dorovinė priežiūra (*regimen morum*). Cicerono laikais cenzoriai didesnės reikšmės neturėjo.

g) **Dictator** (*iš dictare*). Jei valstybei grėsdavo iš priešų pusės ar iš vidaus pavojus, būdavo paskiriamas su neribota valdžia magistratas, diktatorius, kuris turėdavo ne ilgiau kaip per 6 mėnesius atlikti jam pavestą uždavinį (*bellum gerere, seditionem sedare*). Jis turėdavo visas aukštųjų magistratų teises. Jo pavaduotojas — *magister equitum*.

3. Senatas.

Senatas (*senatus*) — aukščiausioji valstybės taryba. Beveik visi magistratai kasmet keisdavosi ir negalėjo turėti didesnio patyrimo: jiems reikėjo patariamojo organo, kuris savo autoritetu paveiktų jų veikimo kryptį. Daugumas senatorių patekdavo į senatą, kaip buvę aukštieji magistratai (Cicerono laikais kiekvienas romėnas, pasiekęs bent kvestoriaus rango, tapdavo kartu ir senatoriumi); be to, senatoriai nesikeisdavo, kaip magistratai, kasmet, bet pasilikdavo iki gyvos galvos. Tad senatas ir buvo tokiu patariamuoju organu, kuris vėliau dėl savo didelio autoriteto paėmė į savo rankas ir visą vadovaujamąją valdžią.

Senatas savo posėdžiuose svarstydavo religinius klausimus (šventovių statymas, viešos pamaldos, naujų dievų kulto įvedimas), valstybės saugumo reikalus, biudžetą, provincijų tvarkymą, užsienio ir vidaus politikos klausimus, parengdavo įstatymų projektus ir net pats *senatus populusque Romanus* (sutrump. S. P. Q. R.) vardu, jei tik nesipriešindavo liaudies tribūnai, leisdavo įsakymus. Žodžiu — visi svarbiausieji vidaus ir užsienio reikalai pereidavo per senatą. Kai valstybei grėsdavo pavojus, senatas galėdavo paskelbti apgulos stovį ir žodžiais *videant consules (tribuni plebis, praetores, consulares), ne quid res publica detrimenti capiat* suteikti konsulams pretoriams...) diktatoriaus teises.

Senato nutarimas, padarytas pritariant liaudies tribūnams,

buvo pilnateisis ir privalomas visiems vykdyti *(senatus consultum)*. Kartais su senato nutarimu liaudies tribūnai nesutikdavo: tokis senato nutarimas *(senatus auctoritas)* buvo laikomas ne privalomu įsakymu, bet tik patarimu.

4. Tautos susirinkimai.

a) **Contiones** (iš *conventio, convenire)* — atsitiktiniai arba kviestiniai tautos susirinkimai, į kuriuos rinkdavosi žmonės išklausyti kurio nors magistrato ar asmens, turinčio iš magistrato leidimą, pranešimo. Tokiuose susirinkimuose balsavimų nebūdavo, nutarimų nedarydavo. Ciceronas savo 2-ją ir 3-ją kalbą prieš Katiliną pasakė taip pat tokios rūšies susirinkime.

b) **Comitia** (iš *com-ire*) — tautos susirinkimai, kuriuose būdavo sprendžiami įvairūs reikalai ir į kuriuos žmonės, magistrato pakviesti, rinkdavosi tik nustatyta tvarka.

Cicerono laikais *comitia* buvo dvejopi:

Comitia centuriata — tautos susirinkimai, į kuriuos žmonės rinkdavo centurijomis *(centuria* — vienas iš 193 skyrių, į kuriuos romėnų karalius Servijus Tulijus, žiūrėdamas turto, buvo paskirstęs piliečius). Kiekviena centurija turėjo vieną balsą. Centurijų susirinkimai turėjo šias teises: rinkti konsulus, pretorius ir cenzorius, spręsti teismų apeliacijas ir bausti už nusikaltimus mirtimi arba lengvesne bausme, leisti įstatymus, spręsti karo, taikos ir sutarčių su kitomis valstybėmis klausimus.

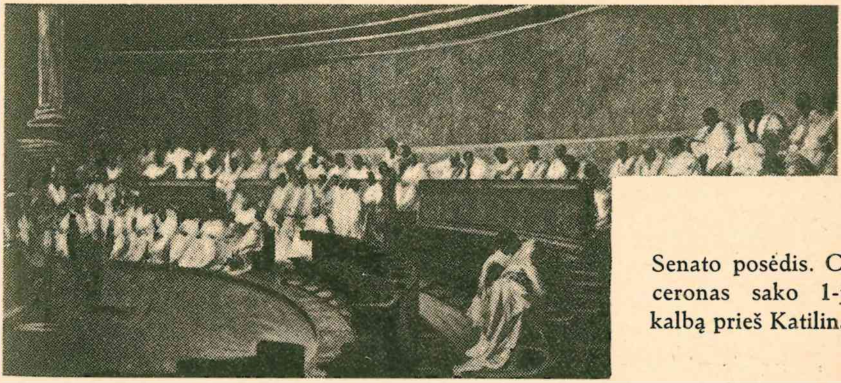
Comitia tributa — tautos susirinkimai, į kuriuos rinkdavosi tribomis *(tribus* — tam tikras miesto rajonas, o tokių rajonų skaičius buvo nepastovus: nuo 4 iki 31). Tribų susirinkimai turėjo šias teises: rinkti žemesniuosius magistratus, spręsti bylas ir nusikaltusiems skirti pinigines bausmes, leisti įstatymus *(comitia legum)*.

M. TULLI CICERONIS ORATIO IN CATILINAM PRIMA

Paaiškinimai.

1.

1. Quo usque = ligi kol, kaip ilgai. — **abutere** = *abutēris.* — *etiam* (= dar) sustiprina *quam diu.* — **eludet:** *eludere aliquem* = tyčiotis iš ko nors, pajuokti ką nors. — **effrenata:** *effrenatus* (*frenum, i* žąslai, kamanos) = išsižabojęs, nesuvaldomas, be jokių ribų. — **sese... iactabit:** čia *se tactare* = girtis, didžiuotis; *iactabit* versti antruoju *sg.* asmenimi, o *audacia* įnagininku. — **audacia** (*scil. ista tua*): čia bloga prasme — akiplėšiškumas, įžulumas. — **Nihilne... nihil... nihil...:** *anaphora* (ž. J. Vosyliaus „Lotynų kalbos sintaksė" § 149, 1a). — **nocturnum praesidium Palatii:** *Mons Palatinus,* arba *Palatium,* vienas iš septynių kalnelių, ant kurių buvo išaugusi Roma. Šis kalnelis, būdamas beveik pačiame Romos centre, buvo mėgiamas Romos aristokratijos; čia taip pat turėjo savo namus Ciceronas ir Katilina. Kiek vėliau pasistatydino sau rūmus ir Augustas (iš čia atsirado žodžio *Palatium* „rūmai" prasmė, plg. it. *palazzo,* pranc. *palais,*

Senato posėdis. Ciceronas sako 1-ją kalbą prieš Katiliną.

angl. *palace,* lenk. *pałac,* mūsų „palocius"). Šio kalnelio papėdėj buvo *Iuppiter Stator* šventovė, kurioj buvo sušauktas šis senato posėdis. Neramiais laikais *Palatium,* kaip svarbi strategijos atžvilgiu vieta, buvo saugojamas kareivių sargybų. — **urbis vigiliae:** senatas, sužinojęs apie Manlijaus sukilimą Etrurijoje, įsakė saugoti visas Romos miesto dalis. — **timor populi:** romėnų istorininkas *Sallustius* apie šį tautos susirūpinimą taip sako: *„Quibus rebus permota civitas atque inmutata urbis facies est. Ex summa laetitia atque lascivia* (= smagumas, pasileidimas), *quae diuturna quies pepererat, repente omnis tristitia invasit: festinare, trepidare, neque loco neque homini cuiquam satis credere, neque bellum gerere neque pacem habere, suo quisque metu pericula metiri* (= matuoti)". — **concursus bonorum omnium:** prie šventovės buvo susirinkusi, rūpindamasi tautos likimu, minia; boni, arba *optimates,* politiniu atžvilgiu buvo vadinami aristokratų (senato) partijos šalininkai; jiems priešinga partija — demokratai *(populares),* kuriems vadovavo Cezaris ir Krasas. — **munitissimus:** *mons Palatinus,* kaip anksčiau buvo sakyta, buvo saugojamas karo sargybų; be to, tikėtasi, kad Jupiterio šventovės, kaip dievų garbei skirto namo, neišdrįs priešai pulti. — **habendi senatus** = *in quo senatus habetur; habendi senatus locus* = senato posėdžių vieta. —**horum:** čia esančių, vadinasi, senatorių. — **ora vultusque** (*hendiadys,* ž. sint. § 149, 2 b) = veidų išraiškos. — **non sentis... non vides:** *non* = *nonne.* — **constrictam... omnium scientia teneri coniurationem:** *coniuratio omnium scientia constricta est* = sąmokslas yra bejėgis, nes apie jį visi žino; *constrictam... teneri* = *constrictam esse.* — **Quid proxima** *(scil. nocte),* **quid superiore nocte:** *proxima nox* = pereita n. (iš 7 į 8-tą lapkričio), *superior nox* = užpereita n. (iš 6 į 7-tą lapkričio, kada sąmokslininkai buvo susirinkę Lekos namuose; šioji Cicerono kalba buvo pasakyta 8-tą lapkričio). — **quid consilii:** truputį stipriau negu *quod consilium.* — **2. immo vero** = deja, maža to. — **fit publici consilii particeps** = dalyvauja viešuose posėdžiuose; Katilina, kaip buvęs pretorius, galėjo dalyvauti senato posėdžiuose. — **notat et designat** *(hendiadys)* = atidžiai pasižymi. — **unumquemque nostrum:** ne kiekvieną, bet tik savo priešininkus. — **fortes viri:** *ironia* (ž. sint. § 150,6) — **videmur** = *nobis videmur.* — **furorem ac tela** (*hendiadys*) = *furiosa tela.* — **iussu consulis:** Ciceronas galėjo įsakyti nubausti mirtimi Ka-

tiliną, pasirėmęs *senatus consultum ultimum* teise, kurią senatas jam buvo suteikęs 21-ą spalio. — **conferri** = nukreipti. — 3. **P. Scipio**: *Publius Cornelius Scipio Nasica* buvo vienas iš aristokratų partijos vadų; 138 m. pr. Kr. ėjo konsulo pareigas. — **pontifex maximus**: dvasininkų, vadinamų *pontifices*, kolegija prižiūrėdavo viešąjį dievų garbinimą. Be to, ši kolegija sustatydavo kalendorių, konsulų sąrašus tvarkydavo ir vesdavo metraščius (*annales maximi*). Kolegijos viršininkas buvo vadinamas *pontifex maximus*. — **Ti. Gracchum**: *Tiberius Sempronius Gracchus*, liaudies tribūnas, 133 m. pr. Kr. biednuomenės naudai įvedė daug naudingų reformų. Pasibaigus tarnybos metams, Grakchas vėl norėjo būti išrinktas liaudies tribūnu, bet tatai nesutiko su anų laikų papročiais. Grakcho politiniai priešininkai, vadovaujami Scipiono Nazikos, jį nužudė ir kūną įmetė į Tiberio upę. — **mediocriter labefactantem** = bandžiusį nežymiai pakeisti. — **privatus**: Scipionas Nazika tuo laiku buvo *pontifex maximus*, o tai nebuvo laikoma valstybine tarnyba. — **Catilinam**: prieš verčiant pridėti jungtuką „o". Visas šis Cicerono sakinys — platus palyginimas Katilinos nenaudai: *Tiberius Sempronius Gracchus — Lucius Sergius Catilina, res publica — orbis terrarum, mediocris labefactatio — caedes atque incendia, privatus (P. Cornelius Scipio Nasica) — consul (M. Tullius Cicero), interfectus est — vivit*. — **praetereo** (=nekalbu, nutyliu): figūra *praeteritio*, arba *paralipse* (kalbėtojas pasisako norįs apie ką nors nekalbėti, bet tuoj pat apie tai papasakoja). — **C. Servilius Ahala Spurium Maelium**: *Spurius Maelius*, turtingas plebėjų kilmės raitelis, sunkiais bado metais labai pigiai pardavinėjo plebėjams javus ir tuo įsigijo didelę plebėjų simpatiją. Net buvo įtartas, kad su liaudies pagalba norįs įsigyti karaliaus valdžią. Servilijus Ahala, kuris tuo laiku ėjo *magister equitum* (diktatoriaus pavaduotojo) pareigas, įsakė Sp. Melijui atvykti į diktatoriaus Cincinato teismą. Kada Melijus nepaklausė ir kreipėsi į liaudį, ieškodamas jos užtarimo, Ahala jį nukovė (439 m. pr. Kr.). — **novis rebus studentem**: *novis rebus studere* = siekti politinių permainų. — **Fuit, fuit**: *perf. praesens* (ž. sint. 84, 1). — **civem perniciosum quam acerbissimum hostem**: *chiasmus* (ž. sint. § 149, 1b). — **senatus consultum** = *senatus consultum ultimum* (ž. psl. 70). — **non deest** (*litotes*, ž. sint. § 150, 7) **rei publicae** (*dat.*) **consilium neque auctoritas huius ordinis** (=*ordinis senatorii*) = netrūksta

nei valstybei (tėvynei) apdairumo nei senatorių luomui pajėgumo. — **desumus** = nieko nedarome.

2.

4. **quondam**: 122 m. pr. Kr. — **L. Opimius consul**: konsulo pareigas jis ėjo 121 m. pr. Kr.; antrasis konsulas buvo išvykęs į karą su alobrogais. — **quid res publica detrimenti**: *hyperbaton* (ž. sint. § 149, 1c). — **nox nulla intercessit** = nepraėjo nė viena naktis, kaip. — **propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus**: *Caius Sempronius Gracchus,* Tiberijaus Grakcho 9 metais jaunesnis brolis, 123 m. pr. Kr. eidamas liaudies tribūno pareigas, įvedė daug reformų, lengvinančių liaudies buitį. Jis buvo pasiryžęs sunaikinti Romos aristokratijos ir senato galybę, bet nepasisekė: jų nugalėtas 121 m. pr. Kr. žuvo Aventino kalnely. — **clarissimo patre, avo, maioribus**: jo tėvas *Tiberius Sempronius Gracchus* buvo du kartus išrinktas konsulu, kartą buvo išrinktas cenzoriumi, du kartus jam buvo suteikta triumfo teisė; jo senelis (iš motinos pusės) buvo *Publius Cornelius Scipio Africanus maior,* garsusis Hanibalo nugalėtojas; Sempronijų ir Kornelijų giminės Romos valstybei davė daug įžymių vyrų. — **occisus est**: prieš verčiant pridėti t a i p p a t. — **M. Fulvius**: Kajaus Grakcho draugas, K. Grakcho žemės reformos šalininkas. — **C. Mario et L. Valerio consulibus**: 100 m. pr. Kr.; Kajus Marijus konsulo pareigas jau ėjo šeštą kartą. — **permissa est res publica**: *permittere rem publicam* = duoti valstybėje neribotą valdžią. — **L. Saturninum**: liaudies tribūnas *Lucius Saturninus* ir pretorius *Servilius Glaucia,* Marijaus politikos šalininkai, nužudė Marso Lauke rinkimų metu Kajų Memijų, kuris taip pat, kaip ir *Serv. Glaucia,* buvo kandidatas į konsulus. — **mors ac rei publicae poena** *(hendiadys)* = mirtis, kaip valstybės skirta bausmė. — **remorata est**: *remorari poenam* = suvėlinti bausmę, sulaikyti b. — **vicesimum...diem**: apytikris skaičius, nes, iš tikrųjų, buvo tik 18-ta diena nuo aukščiau paminėto senato nutarimo. — **patimur hebescere aciem**: *metaphora* (ž. sint. § 150, 1); senato nutarimo palyginimas su kardo ašmenimis dar labiau plečiamas kitame sakinyje. — **in tabulis** = protokoluose, archyve. — **tamquam in vagina reconditum** = lyg kardą makštyse paslėptą. — **interfectum esse**: galėtų būti ir *inf. praes.,* nes Ciceronas, ypač

po *oportet*, vartoja ir vieną ir antrą konstrukciją. — **convenit** = *oportuit*. — **patres conscripti** = tėvai senatoriai. Pasakymas *patres conscripti* yra atsiradęs iš *patres et conscripti*. Karalių laikais senatoriai daugiausia buvo iš patricijų luomo *(patres)*, bet respublikos laikais į senatorių tarpą buvo įsileisti ir plebėjų atstovai *(conscripti)*. *Patres conscripti* — oficialus senatorių titulas, kreipiantis į senato posėdžio dalyvius. — **cupio... me non dissolutum videri** = noriu pasirodyti neapsileidėliu. — **me ipse inertiae nequitiaeque condemno** = aš pats save peikiu už neveiklumą ir nesugebėjimą. — **5. Castra... in Etruriae faucibus**: Romą jau buvo pasiekusios žinios, kad *C. Manlius*, Katilinos sąmokslo dalyvis, surinkęs nedidelį kariuomenės būrį, buvo nedideliame etruskų *Faesulae* (dabart. *Fiesole*, 5 kilometrai nuo Florencijos) miestelyje. — **in dies singulos** = diena iš dienos, kasdien. — **intra moenia**: *Romae*. — **atque adeo** = ir net. — **intestinam... rei publicae** = valstybės viduje. — **iam** = tuoj dabar. — **credo** (= manau, be abejojimo): neturi įtakos sakinio konstrukcijai (panašiai kaip *inquit)*. — **ne... dicat** — vertimas: kad veikiau visi gerieji piliečiai nepasakytų, jog mano tatai per vėlai padaryta, negu kas nors galėtų pasakyti, kad per žiauriai. — **Verum** = *sed*. — **factum esse oportuit**: ž. Paaišk. 2, 4 *interfectum esse*. Šio sakinio vertimas: tačiau tai, kas jau seniai turėjo būti padaryta, aš dėl tam tikros priežasties vis dar neprisiverčiu įvykdyti. — **non** neigia *fateatur*. — **6. multis meis et firmis**: jungtuko *et* neversti.

3.

At enim = iš tikrųjų, taigi. — **iam** = dar. — **coniurationis** = *coniuratorum*. — **illustrantur** = išeina aikštėn; *illustrantur* priešingumas *nox tenebris obscurare*, o *erumpunt* — *continere*. — **Muta iam istam mentem** = tau dabar pats laikas pakeisti savo nusistatymą. — **Teneris undique** = visais atžvilgiais esi mūsų rankose. — **quae iam**: *iam* = *dabar*. — **iam mecum licet recognoscas** = nors ir dabar gali su manimi peržvelgti. — **7. a. d. XII Kal. Novembres**: spalio 21 d. (ž. sint. § 163); mums artimesnis pasakymas būtų *die XII ante Kalendas Novembres*. — **me... dicere** = kad aš sakiau (būtojo laiko prasmę perimame iš *meministine*). — **certo die, qui dies**: *dies* neversti (*pleonasmus*, ž.

sint. 149, 2a). — **a. d. VI Kal. Novembres:** spalio 27 d. — **futurus esset:** ž. sint. § 121, 1. — **C. Manlium:** ž. Paaišk. 2, 5 *Castra... in Etruriae faucibus.* — **Num me fefellit... res tanta** = argi aš apsirikau, nurodydamas... tokį svarbų dalyką. — **non modo... verum** = ne tik, bet dar. — **Dixi ego idem** (*gen. masc.*) = aš, be to, pasakiau. — **caedem te optimatium contulisse:** *hyperbaton; conferre* čia = paskirti. — **non tam sui conservandi quam tuorum consiliorum reprimendorum causa** = ne tiek išsigelbėjimo dėliai, kiek tavo pasiryžimams tramdyti; šiuo sakiniu truputį pašiepiami tie, kurie, atėjus sunkesnei valandai, pabėgo iš Romos. — **mea diligentia** (*=vigilantia*) = mano budrumo dėka. — **cum... tamen... dicebas:** versti nuolaidos sakiniu. — **discessu ceterorum** = *ceteris digressis.* Sakinį *cum... dicebas* versti: nors tu sakei, kad, kitiems pasišalinus, būtumei patenkintas nužudymu tų mūsiškių, kurie buvome pasilikę. — 8. **Quid?** versti laisvai: toliau. — **Praeneste:** stiprus Lacijaus miestas (dab. *Palestrina*) už 34 km nuo Romos; šiuo miestu, kaip gera strategine vieta (miestas stovi ant aukšto kalno), tarpusavio karuose Marijus buvo pasinaudojęs prieš Sulą. — **Kalendis... Novembribus:** lapkričio 1 d. — **sensistine:** *ne* = *nonne.* — **meo iussu** = man įsakius. — **praesidiis, custodiis, vigiliis:** *praesidium* — įgula, apsaugos sargyba, garnizonas; *custodiae* — sargybos punktai, sargybos postai; *vigiliae* — nakties sargyba, naktiniai patruliai; versti: visokiomis sargybomis. — **Nihil... nihil... nihil:** *anaphora.* — **agis... moliris... cogitas:** *climax* (ž. sint. 149, 5c); *agere* — veikti, *moliri* — rengtis veikti, *cogitare* — galvoti. — **non ego:** *non* neigia *audiam, videam* ir *sentiam.*

4.

dico = aš tvirtinu. — **priore** vietoj *superiore.* — **inter falcarios** = *via, ubi falcarii habitabant* (dalgininkų gatve). — **amentiae scelerisque** (*hendiadys*) = *amentis sceleris.* — **quosdam:** *Sallustius* sako, kad ten atėjo 11 senatorių. — 9. **ubinam gentium:** ž. sint. § 43, 3b. — **quam** = *qualem.* — **sanctissimo gravissimoque:** čia *sanctus* = garbingas, *gravis* = rimtas. — **consilio:** kalbama apie senatą. — **adeo** = net. — **orbis terrarum:** perdėtas pasakymas vietoj *imperii Romani.* — **de re publica sententiam**

rogo: *de re publica sententiam rogare* = klausti nuomonės valstybiniais reikalais. — **ferro** = *securi*. — **trucidari oportebat**: ž. Paaišk. 2, 4 *interfectum esse*. — **nondum voce vulnero** = ligi šio laiko aš dar nė žodžiu nesiryžtu įžeisti. — **igitur**: Cicerono kalba po sakinio *num negare audes* nukrypo į senatorius, o dabar vėl grįžtama į Katiliną. — **proficisci placeret** (*scil. tibi*): *pleonasmus*, nes toji mintis jau išplaukia iš *statuisti*; versti: reikėtų vykti. — **discripsisti** = *distribuisti*; *Sallustius* apie šį faktą taip sako: *Statilius et Gabinius, uti cum magna manu duodecim simul opportuna loca urbis incenderent, quo tumultu facilior aditus ad consulem ceterosque, quibus insidiae parabantur, fieret: Cethegus Ciceronis ianuam obsideret eumque vi adgrederetur, alius autem alium, sed filii familiarum, quorum ex nobilitate maxima pars erat, parentes interficerent: simul caede et incendio perculsis omnibus ad Catilinam erumperent.* — **iam** = tuoj. — **esse exiturum**: *inf. praes. coni. periphr.* — **dixisti paulum tibi esse etiam nunc morae, quod ego viverem** (*ironia*) = tu pareiškei, kad tave vis dar kiek tramdo toji aplinkybė, kad aš esu gyvas. — **reperti sunt** = atsirado. — **duo equites Romani**: *Sallustius* sako, kad tai buvę senatorius *L. Vargunteius* ir raitelis *C. Cornelius*. — **illa ipsa nocte**: tą naktį, kada buvo susirinkę pas Leką. — **lectulo**: Ciceronas pavartoja mažybinį daiktavardį, norėdamas pažymėti malonų žmogui daiktą. — **10. vixdum etiam coetu vestro dimisso**: versti išplėstu sakiniu — kai tik išsiskirstė jūsų susirinkimas. — **comperi**: *Q. Curius*, vienas iš Katilinos sąmokslo dalyvių, apie Katilinos planus papasakojo savo bičiulei Fulvijai, o šioji paslaptį išdavė Ciceronui. — **maioribus praesidiis munivi atque firmavi** = rūpestingai apstačiau gausesne sargyba. — **salutatum mane miseras**: Romoje buvo toks paprotys, kad didikų rytais ateidavo pasveikinti klientai ir bičiuliai. — **cum illi ipsi venissent** = o atėjo tie patys. — **multis ac summis viris**: *ac* neversti. — **id temporis**: ž. sint. § 43, 2.

5.

Quae cum ita sint = taip susidėjus aplinkybėms. — **quo coepisti**: *scil. pergere*. — **aliquando** = *tandem aliquando*. — **illa... castra** = aukščiau paminėta stovykla. — **si minus, quam plurimos**

(ž. sint. § 137, 4); versti: jei ne visus, tai bent kuo daugiausia. — **modo**: čia = *dummodo*. — **non feram, non patiar, non sinam**: *asyndeton* (ž. sint. § 149, 3b); versti: aš nepakelsiu to, nepakęsiu, nebeleisiu.

11. Magna... habenda est gratia = mes turime būti labai dėkingi. — **atque** = ypatingai. — **huic ipsi**: Ciceronas, taip kalbėdamas, matyt, rodo į Jupiterio statulą. — **Iovi Statori**: Jupiteris buvo vadinamas *Stator*, nes jis įkvėpdavo kareiviams drąsos ir sulaikydavo bėgančius iš kovos lauko kareivius. Romėnų filosofas *Seneca* sako, kad Jupiteris buvo vadinamas *Stator*, kaip pasaulio laikytojas, globėjas. Kai kas (*M. Bréal*) nori žodžio Stator kilmę išvesti iš indų dangaus dievo *Indra Sthatar* vardo. — **antiquissimo custodi**: legenda sako, kad šią šventovę pastatydinęs Romulas, kariaudamas su sabinais. — **infestam**: *infestus* čia = žalingas. — **pestem** (*metonymia abstractum pro concreto*, ž. sint. § 150, 2): *scil. Catilinam.* — **saepius**, taip dažnai, ateity. — **in uno homine** = dėl vieno žmogaus kaltės. — **summa salus... rei publicae** (*pleonasmus*) = *summa res publica*, arba *salus rei publicae.* — **consuli designato**: išrinktas konsulu, bet dar neinąs konsulo pareigų, vadinosi *designatus*, einąs konsulo pareigas — *consul*, buvęs konsulas — *consularis*. — **proximis comitiis consularibus**: konsulai būdavo renkami tautos susirinkimuose, vadinamuose *comitia centuriata*. — **in campo**: *scil. Martio*. — **interficere voluisti**: Ciceronas savo kalboje *Pro Murena* apie tą patį įvykį taip sako: *His tum rebus commotus, et quod homines iam tum coniuratos cum gladiis in campum deduci a Catilina sciebam, descendi in campum cum firmissimo praesidio fortissimorum virorum et cum illa lata insignique lorica, non quae me tegeret (et enim sciebam Catilinam non latus aut ventrem, sed caput et collum solere petere), verum, ut omnes boni animadverterent, et cum in metu et periculo consulem viderent, id quod est factum, ad opem praesidiumque meum concurrerent...* — **publice** = oficialiai. — **per me tibi obstiti** = aš pats tau atsispyriau. — **12. tecta**: *synecdoche* (ž. sint. § 150, 3). — **ad exitium... ac vastitatem vocas** = stumi į tikrą prapultį. — **quod est primum** = kas turėtų būti pirmiausia padaryta. — **huius imperii** (= *mei imperii*): ypatinga galia konsului buvo suteikta per *senatus consultum ultimum*. — **disciplinae maiorum**: apie tai buvo kalbėta 1, 3. — **proprium est** = tinka, dera. — **quod est ad seve-**

ritatem lenius et ad communem salutem utilius = kas yra ne taip žiauru, bet už tai naudingiau visuomenės gerovei. — **interfici**: ž. sint. § 103, 3. — **residebit in re publica reliqua... exieris, exaurietur ex urbe**: *paronomasía* (ž. sint. § 149, 5d). — **sentina**: *sentina* — nešvarus vanduo ant laivo dugno, todėl anksčiau ir buvo pasakyta *exhaurietur (metaphora).* — **13. faciebas** (*imp. de conatu,* ž. sint. § 83) = *facere volebas.* — **num in exsilium**: be teismo konsulas negalėjo piliečio ištremti. Kaltinamasis, neatsižvelgdamas į nusikaltimo didumą, visada galėdavo pats savo noru išvykti į ištrėmimą (*exsilium voluntarium*). Jei kaltinamasis savo valia išvykdavo į ištrėmimą, byla prieš jį būdavo visiškai nutraukiama, bet tokis *exsilium voluntarium* galėjo būti pripažintas ir formaliu ištrėmimu (*aquae et ignis interdictio*).

6.

Quid est enim... quod... possit — versti trumpiau: kas dar gali. — **nemo est... qui... non** = visi. — **extra istam coniurationem perditorum hominum** = išskyrus tuos puolusius sąmokslo dalyvius. — **nota**: čia = dėmė. — **domesticae turpitudinis** = šeimyninės šlykštybės; smulkiau apie tai kalba 6, 14. — **inusta est** (*metaphora*): posakis, paimtas iš rom. papročio išdeginti nepatikimiems vergams ant kūno ženklus. — **privatarum rerum** = privataus gyvenimo. — **non haeret in fama** (*scil. tua*) = neprilipo prie tavo vardo. — **libido... facinus... flagitium**: *climax;* panašiai ir **oculis... manibus... toto corpore**; *libido* — aistra, geidulys, įgeidis, *facinus* — nusikalstamas darbas, *flagitium* — niekšybė. — **corruptelarum illecebris irretisses** (metafora, paimta iš medžioklės gyvenimo) = apsiausdavai sugedimo tinklu; *irretisses* — *coniunctivus* veiksmo pasikartojimui pažymėti. Tokis coniunctivus („*coniunctivus iterativus*“) atsirado graikų kalbos įtakoje. *Coni. iterativus* Cicerono ir Cezario raštuose retai pasitaiko, dažniau Livijaus, Nepoto ir Tacito. — **ferrum... facem praetulisti**: *zeugma,* nes *praetulisti* tinka tik *facem* (ž. sint. § 149, 3c). Ciceronas Katiliną palygina su vergais, kurie grįžtantiems iš puotų ponams nakties metu apšviesdavo kelią. — **ad libidinem** = į ištvirkimą. — **14. morte superioris uxoris**: *Sallustius* apie pirmosios Katilinos žmonos nužudymą nieko ne-

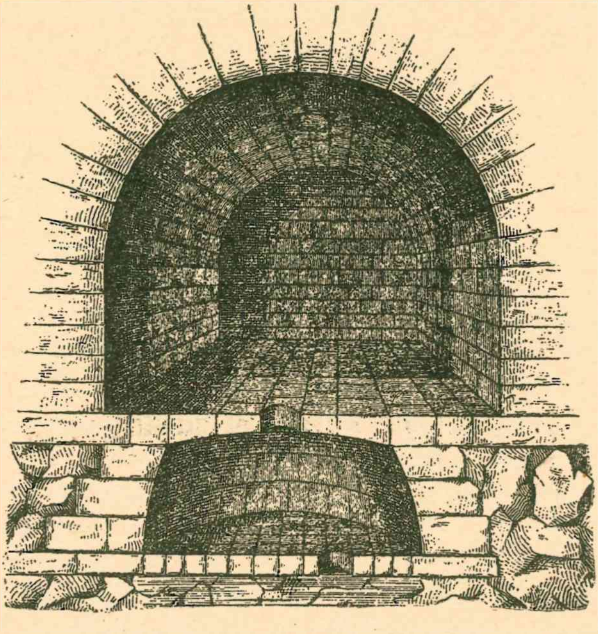
kalba. — **alio incredibili scelere:** Katilina, norėdamas vesti nusišaukusią Aureliją Orestilą, nužudė sūnų iš pirmųjų jungtuvių. Nors Ciceronas nekalba aiškiai apie šį nusikaltimą, bet jis žinomas iš kitų istorininkų raštų. — **cumulasti** = padidinai, apvainikavai. — **tanti facinoris immanitas** = toks didelis nusikaltimas. — **aut... aut:** čia beveik = *et... et.* — **non vindicata:** nusikaltusiam piliečiui bylos pats teismas negalėjo iškelti, nes nebuvo prokuratūros, bet už tai kiekvienas pilietis tatai galėjo padaryti. Ciceronas čia įtaria romėnus, kad neatsirado nė vieno, kuris būtų išdrįsęs iškelti apkaltinimą Katilinai. **videatur** = *appareat.* — **Praetermitto:** *praeteritio* (ž. Paaišk. 1, 3 *pratereo*). — **ruinas fortunarum** = turtų suirutę. — **proximis Idibus:** lapkričio mėn. 13-tą d. Kreditoriai savo pretenzijas skolininkams pareikšdavo per Idas, o pačias skolas apmokėti reikėdavo per artimiausias Kalendas. Ciceronas mano, kad Katilinos kreditoriai, nepasisekus sąmokslui, tuojau iš visų pusių *(omnes)* ims reikalauti apmokėti skolas. — **domesticam** = *privatam.* — **difficultatem:** *scil. rei nummariae.* — **ad summam rem publicam:** *res publica* čia ne valstybė, bet pirmykšte prasme — viešas reikalas, tautos reikalas, tad *suma res publica* versti — svarbiausi tautos reikalai. — **15. haec lux:** šviesa, kuri mus apšviečia, Romos šviesa. — **spiritus:** oras, kuriuo kvėpuojama. — **pridie Kalendas Ianuarias:** gruodžio mėn. 31-mą d. 66 m. pr. Kr. — **cum telo** = apsiginklavęs. — **sceleri ac furori:** *hendiadys (=furioso sceleri).* — **mentem:** čia *mens* = susipratimas. — **neque enim... commissa postea** = *nam et nota sunt et multa (alia) a te commissa.* — **tuas petitiones:** vaizdas iš gladiatorių kautynių: *petitio* — puolimas, smūgis, *conicere petitionem* — nutaikyti smūgį, *declinatio* — kryptelėjimas, išsilenkimas, *corpore vitare* — išvengti smūgio, nesinaudojant ginklu, bet vikriai išsilankstant *(terminus technicus).* — **agis:** čia *agere* = *proficere.* — **16. extorta... excidit... elapsa:** *extorquere* — ištraukti, *excidere* — iškristi (iš rankų), *elabi* — išsprūsti, išslysti (ligi žemės). — **initiata sacris ac devota:** *initiare* — pašventinti dievų tarnybai, *devovere* — pažadėti paaukoti dievams daiktą, kada tikslas bus atsiektas; versti: apeigomis pašventintas ir dievams žadėtas paaukoti. — **nescio** = tur būt.

7.

iam = dabar. — **quo:** *scil. permotus esse.* — **nulla:** stipriau negu *non; quae tibi nulla debetur* = kurio tu visai nesi nusipelnęs. — **hoc post hominum memoriam contigit nemini** = tai nuo neatmenamų laikų niekam nėra atsitikę. — **vocis exspectas contumeliam** = tai ar lauki įžeidimo žodžiu. — **cum... sis:** versti pusdalyviu. — **oppressus** = pasmerktas. — **Quid?** = Ką gi? Ką tu manai? — **adventu tuo** = tau pasirodžius. — **tibi** = *a te.* — **constituti fuerunt:** ne *constituti sunt,* nes šie Katilinos sumanymai nebuvo įvykdyti. — **simul atque** = vos tik (ž. sint. § 129, 1). — **nudam atque inanem** *(hendiadys)* = visiškai tuščią. — **quo tandem animo tibi ferendum putas** = kokia nuotaika, manai, tatai reikia pakelti, kaip tau tatai atrodo; šią sakinio dalį geriausia versti sakinio pradžioje. — **17. isto pacto** = *isto modo.* — **tibi:** *scil. relinquendam esse.* — **si me meis... viderem** = jei aš matyčiau, kad mano piliečiai taip neteisingai mane įtaria ir taip skaudžiai įžeidžia. — **carere aspectu** = pasitraukti... iš akių. — **infestis... oculis** = šnairomis. — **cum... agnoscas:** versti pusdalyviu. — **dubitas** = vis dar nesiryžti. — **aliquo** = *in aliquem locum.* — **nunc** = *nunc vero.* — **parens:** čia versti—motina. — **iam diu nihil** (= *de nulla alia re)* **te iudicat nisi de parricidio suo cogitare** = jau seniai tokios minties, kad tu galvoji vien apie jos pražūtį. — **iudicium sequere** (= *sequēris): iudicium sequi* = pasiduoti teismo sprendimui. — **18. Quae tecum, Catilina, sic agit et quodam modo tacita loquitur** = ji (tėvynė) kreipiasi į tave, Katilina, ir lyg (*quodam modo)* šitaip be žodžių *(tacita)* kalba; *tacita loquitur: oxymoron,* ž. sint. § 149, 5b. — **iam aliquot annis** = jau keleri metai kaip. — **nisi per te:** versti laisvai — be tavo dalyvavimo, arba — kur tu nedalyvautum. — **civium neces:** Katilina savo politinę karjerą pradėjo Sulos proskripcijų laikais, padėdamas Sulai žudyti priešingos partijos asmenis. — **sociorum:** čia turima galvoj Afrikos provincijos gyventojus; šią provinciją Katilina, kaip propretorius, valdė 68 m. pr. Kr. — **ad neglegendas leges et quaestiones** = paneigti įstatymus ir teismus. — **valuisti** = tau išteko drąsos. — **Superiora illa** = visa tai. — **ne opprimar** = *ne inteream.*

8.

19. Quid, quod = kaip suprasti tai, kad. — **te in custodiam:** *scil. liberam; custodia libera* — naminis areštas. Įtariamas romėnų pilietis, norėdamas įrodyti savo nekaltumą, pats paskirdavo sau naminį areštą, kurį reikėdavo atlikti pas įžymų ir gero vardo romėną. —**ad** = *apud*. — **eisdem parietibus** = tarp tų pačių namo sienų, po vienu stogu. — **qui... essem:** ž. sint. § 139, 2c. — **Q. Metellum:** *Q. Metellus Celer,* eidamas pretoriaus pareigas, prisidėjo prie Katilinos sąmokslo slopinimo. — **M. Metellum:** kas jis toks buvo, tikrų žinių nėra. — **virum optimum:** *ironia.* —

Carcer

quem tu videlicet... fore putasti = kurį, žinoma, manei labai stropiai tave saugosiant, labai įžvalgiai suvoksiant (tavo sumanymus) ir labai drąsiai tave ginsiant. — **a carcere atque a vinculis:** *carcer* — valstybinis kalėjimas, tačiau jame tik tie nusikaltėliai būdavo kalinami, kurie buvo nuteisti mirti ir laukdavo bausmės įvykdymo. Čia minimas *carcer* kaip priešingumas *custodia libera.* — **20. fugae solitudinique mandare** = pakeisti tremtinio ir

atsiskyrėlio gyvenimu. — **dubitas... abire in aliquas terras** = argi nesiryžti... kraustytis į bet kurias kitas šalis. — **Refer... ad senatum:** *referre ad senatum* = pasiūlyti senatui svarstyti. — **hic ordo** = *senatus*. — **placere decreverit** = ras reikalinga. — **id quod abhorret a meis moribus** = nes tai neatitinka mano nusistatymą. — **ecquid:** čia = *num*. — **Patiuntur, tacent** = jie sutinka (kad tu būtum ištremtas), tai tyli. — **Quid exspectas auctoritatem loquentium** = kam lauki formalaus nutarimo iš tų. — **tacitorum** = tylėjime. — **21. P. Sestio:** *Publius Sestius*, Cicerono bičiulis, šiuo laiku ėjo kvestoriaus pareigas. — **M. Marcello:** *Marcus Marcellus* 51 m. pr. Kr. buvo konsulu. Pompėjaus ir Cezario tarpusavio kovose palaikė Pompėjų, tad, Cezariui įsigalėjus, turėjo sprukti iš Romos. Cezaris, paveiktas gražios Cicerono kalbos *(pro Marcello)*, leido Marcelui grįžti į Romą. — **iam** = tuojau. — **consuli** = nors aš ir konsulas. — **iure optimo** = visiškai teisėtai. — **vim et manus intulisset:** *vim et manus (hendiadys) inferre* = pavartoti prievartos jėgą. — **De te autem** = o kai dėl tavęs. — **cum quiescunt, probant:** *oxymoron;* ta pati figūra ir paskesniuose dviejuose sakiniuose. — **patiuntur:** *scil. me hoc tibi dicere*. — **auctoritas:** čia = nuomonė. — **illi equites Romani:** šventovės durys atdaros; pro jas matyti minia, o tarp minios raiteliai, išsiskirią iš minios tunikomis su raudonais pakraščiais. — **ceterique** = ir visi kiti. — **studia:** čia = ūpas, nusiteikimas. — **paulo ante** = ką tik (Katilinai einant į senato posėdį). — **Quorum ego vix abs te iam diu manus ac tela contineo, eosdem** = tuos, kurių kumščius ir ginklus prieš tave jau seniai vos-ne-vos galiu sulaikyti. — **prosequantur:** *ironia* (iškilmingai būdavo palydimi ligi miesto vartų karo vadai, išvykstą į karą).

9.

22. Quamquam quid loquor = bet kam aš kalbu. — **Te ut... tu ut... tu ut... tu ut:** *anaphora* (ž. sint. § 149, 1a); versti šiuos sakinius, pridedant žodelį ar. — **frangat:** čia *frangere* = paveikti, sugraudinti. — **exsilium cogites:** dažnesnis pasakymas *cogitare de aliqua re*. — **duint:** archaiška *praes. coni.* forma (plg. *sint, velinti)*. — **animum induxeris:** čia *animum inducere* = pasiryžti. — **nobis:** čia = *mihi*. — **si minus in praesens tempus... at in**

posteritatem = jei ne dabar, tai ateityje (ž. sint. § 137, 4). — **recenti memoria** = *quod memoria recens est.* — **Sed est tanti** (*gen. pretii,* ž. sint. § 40) = bet tebūnie taip, bet tiek to. — **dummodo ista sit privata calamitas et a rei publicae periculis seiungatur** = kad tik tatai pasiliktų asmens nelaimė ir nesusirištų su valstybės pavojais. — **temporibus... cedas:** *temporibus cedere* = atsižvelgti į sunkias aplinkybes. — **ut... ratio a furore revocarit** = kad... išmintis atitrauktų nuo beprotybės. — **23. ut praedicas:** prasmė — tu giriesi, kad aš esu tavo priešas, bet tai per daug tau būtų garbės. — **recta** = tiesiai. — **cum importuna... manu** = su nepakenčiama gauja. — **24. Quamquam quid ego te invitem** = bet kam aš raginu tave (ž. sint. § 89). — **sciam:** versti pusdalyviu. — **Forum Aurelium:** forumu būdavo vadinama vieta, kur rinkdavosi žmonės į teismą ir kur būdavo aikštė prekybai; *Forum Aurelium* — kaimas (dab. *Montalto*) prie didžiojo kelio per Etruriją (*via Aurelia*). — **cui** = *a quo.* — **pactam et constitutam... diem** = sutartimi nustatyta diena. — **aquilam illam argenteam:** 102 m. pr. Kr. Marijaus buvo įvestas naujas legiono ženklas — sidabrinis išskėstais sparnais erelis, pritvirtinamas prie koto. Čia minimas erelis, anot Saliustijaus, kitados priklausęs pačiam Marijui, didžiajam demokratų partijos vadui. — **sacrarium:** tokis erelis būdavo laikomas šventu daiktu, ir jis stovėdavo prie vyriausio vado palapinės (*praetorium*) nedidelėje koplytėlėje; Katilina, tatai pamėgdžiodamas, įrengė panašią koplytėlę ir savo bute. — **constitutum fuit:** ne *est,* nes šiuo metu to nėra; šiuo metu tas erelis Manlijaus stovykloje. — **altaribus:** *plurale tantum.* — **necem:** versti daugiskaita.

10.

25. cupiditas effrenata ac furiosa = nesuvaldomai pasiutusi aistra. — **fortuna servavit:** Ciceronas čia, matyt, nori priminti klausytojams, kad Katilinai pasisekė dukart teisme išsiteisinti. — **Nunquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem nisi nefarium concupisti:** vert.— tu niekados nenorėjai ne tik ramaus gyvenimo, bet net ir karo, jei tik jis buvo doras. — **ab omni... fortuna... spe:** su prielinksniu *ab,* lyg ir būtų asmenys. — **conflatam:** čia *conflare* = surinkti. — **26. Hic:** *i. e. inter improborum*

manum. Visai eilei sinonimų *(laetitia... gaudiis... voluptate, perfruere... exsultabis... bacchabere),* verčiant į lietuvių k., taip pat reikia parinkti atitinkamai artimos reikšmės žodžiai. — **Habes, ubi ostentes** = štai kur tu gali parodyti. — **patientiam famis** = sugebėjimą pakęsti alkį. — **quibus** *(i. e. fame, frigore, inopia rerum omnium)* **te brevi tempore confectum esse senties** = nors netrukus pasijusi jų prispaustas. — **27. exsul... consul:** *paronomasia* (ž. sint. § 149, 5d).

11.

ut... detester ac deprecer (*hendiadys*) = kad visiškai atitolinčiau. — **si... si... si:** *anaphora.* — **loquatur:** sąlygos sakinys, kuriame nėra išvados; išvada yra **12, 29** (His ego sanctissimis...). tačiau čia jau kitokia nuosaka *(anacoluthon,* ž. sint. § 149, 4a). — **sceleris** = *scelesti belli.* — **evocatorem servorum:** kad Katilina būtų kurstęs vergus, neturime žinių; yra žinoma tik tiek, kad kiti sąmokslininkai raginę Katiliną į sąmokslą įtraukti ir vergus. — **emissus... immissus:** *paronomasia.* — **summo supplicio mactari** = baisiausiomis kančiomis nužudyti; *mactari*—skersti dievams aukojamą gyvulį, tad nors *summo supplicio mactari* beveik tą pat reiškia, ką ir *ad mortem rapi,* tačiau suteikia simbolišką atspalvį. — **28. privati:** plg. **1, 3.** — **leges:** *lex Valeria* draudė mušti ir žudyti romėnų pilietį; *lex Porcia* pakartojo tuos pačius draudimus ir už šių įstatymų sulaužymą numatė sunkias bausmes; *lex Sempronia,* kurį pasiūlė *C. Sempronius Gracchus,* nurodo, kad pačias didžiąsias bausmes gali skirti tautos susirinkimai *(comitia centuriata)* ir teismai, bet ne atskiri magistratai. — **rogatae:** *leges rogare (ferre)* = išleisti įstatymus; įstatymo projektą svarstyti pasiūlydavo magistratai, o tautos susirinkimai *(comitia centuriata* arba *comitia tributa)* jį priimdavo arba atmesdavo. — **qui a re publica defecerunt:** *qui a republica deficit* = valstybės išdavikas. — **tenuerunt:** čia *tenere* = globoti. — **vero** = iš tikro. — **refers gratiam** = atsidėkoji. — **hominem per te cognitum** = žinomą vien iš asmens nuopelnų; naujoji romėnų aristokratija *(nobilitas)* kilo iš tokių šeimų, kuriose kas nors ir kada nors yra buvęs konsulu, pretoriumi, kuruliniu edilu ar cenzoriumi; asmuo, kurio šeimoje nėra buvę tokių magistratų, išrinktas tokioms pa-

reigoms, vadinosi *homo novus;* Ciceronas taip pat buvo *homo novus.* — **nulla commendatione maiorum** *(abl. abs.)* = neturintį jokios protėvių paspirties. — **tam mature:** kiekvienam magistrato laipsniui buvo nustatytas amžiaus minimumas; Ciceronas buvo išrinktas konsulu 43 metų amžiaus: jaunesnio amžiaus konsulai negalėjo būti. — **29. Sed si quis est invidiae metus** = bet jei yra kiek baimės būti nekenčiamam. — **severitatis ac fortitudinis... inertiae nequitiaeque** *(hendiadys)* = žiauraus griežtumo... visiško neveiklumo. — **Italia... urbes, tecta:** *climax* (ž. sint. § 149, 5c). — **tum te non existimas invidiae incendio non conflagraturum** = manaisi nesudegsiąs neapykantos gaisre tada.

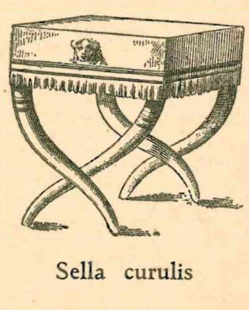
12.

His... vocibus... mentibus = į šiuos... žodžius... mintis. — **si... iudicarem... dedissem:** apie laikų vartojimą sąlygos sakiniuose ž. sint. § 135, 3. — **hoc** paaiškinamas toliau sakiniu *Catilinam morte multari.* — **usuram** = *usum.* — **gladiatori isti:** Ciceronas Katiliną vadina gladiatoriumi, norėdamas jį pažeminti, nes gladiatoriai buvo laikomi tokiais žmonėmis, kurie papirkti gali žudyti ir plėšikauti; gladiatoriais dažniausiai būdavo vergai, belaisviai, nusikaltėliai. — **summi viri et clarissimi cives:** apie juos ž. 2, 4. — **Flacci:** tas pat, kuris 2, 4 pavadintas *M. Fulvius* (jo pilnas pavadinimas — *M. Fulvius Flaccus).* — **superiorum complurium** = daugelio kitų iš senesnių laikų. — **ne quid... invidiae mihi in posteritatem redundaret** = kad ateity gali pasipilti ant manęs kiek neapykantos. — **hoc animo fui** = buvau taip įsitikinęs. — **30. Quamquam** = *et tamen.* — **in hoc ordine** *(i. e. in ordine senatorio)* = šiame susirinkime. — **nonnulli:** Cezaris? Krasas? — **mollibus sententiis aluerunt** = ugdė nuolaidžiomis nuomonėmis; šiuo pasakymu Ciceronas, matyt, nori priminti, kad dviejuose anksčiau buvusiuose senato posėdžiuose jis negavo iš senatorių reikalingo pritarimo. — **non credendo** = (savo) netikėjimu. — **imperiti** = neišmanėliai. — **in hunc animadvertissem:** *animadvertere in aliquem* = nubausti ką nors. — **regie** = sauvališkai. — **intellego** = esu įsitikinęs. — **Hoc,** *i. e. Catilinā.* — **uno:** čia *unus* = tik vienas. — **paulisper** = kuriam laikui. — **reprimi... comprimi:** *paronomasia.* — **in perpetuum** = galutinai,

visam laikui. — **sese eiecerit:** *se eicere* = pasišalinti. — **naufragos:** *naufragus (navis-frango)* = nukentėjęs dėl laivo sudužimo, sudužėlis, nusigyvenėlis. — **exstinguetur atque delebitur** *(hendiadys)* = bus visiškai išnaikintas. Pažymėtinas šiame sakinyje metaforų gausumas: Quodsi se eiecerit, secumque suos eduxerit et eodem *ceteros undique collectos naufragos aggregarit, exstinguetur* atque *delebitur* non modo haec tam *adulta* rei publicae *pestis*, verum etiam *stirps* ac *semen* malorum omnium.

13.

31. **Etenim** = tiesa. — **iam diu:** anot Cicerono, Katilina sąmokslą pradėjęs rengti prieš trejetą metų (66 m. pr. Kr.). — **nescio quo pacto** (= *modo*) = aš nežinau, kodėl. — **furoris et audaciae** *(hendiadys)* = *furiosae audaciae*. — **in nostri consulatus tempus erupit** = prasiveržė mums einant konsulų pareigas. — **ex tanto latrocinio** = iš tokios galvažudžių bandos. — **tolletur:** *tollere* čia = pašalinti. — **ad breve quoddam tempus** = kuriam laikui. — **in venis atque visceribus rei publicae:** versti laisvai — valstybės organizme. — **homines aegri morbo gravi** = sunkiai sergantieji žmonės. — **aestu febrique** *(hendiadys)* **iactantur** = yra blaškomi karštligės. — **gravius vehementiusque** = daug sunkiau. — **afflictantur:** *afflictare* = kankinti, kamuoti. — **vehementius reliquis vivis** *(abl. abs.)* **ingravescet** = dar labiau pablogėtų dėl likusių gyvųjų. — 32. **discernantur:** *discerni* = atsiskirti. — **tribunal:** estrada pusračio formos, iš kurios aukštieji magistratai, sėdėdami *in sella curuli*, teisdavo ir kitus oficialius veiksmus atlikdavo (Jokantas). — **praetoris urbani:** pretoriai buvo dvejopi: *praetor urbanus*, kurio žinioje buvo romėnų piliečių bylos *(iuris dictio inter cives)* ir *praetor peregrinus*, kurio žinioje buvo svetimšalių bylos ir romėnų piliečių su svetimšaliais bylos. — **curiam:** *curia* — senato posėdžių rūmai; senesniais laikais senatas rinkdavosi *in curia Hostilia*, kurią buvo pastatydinęs trečiasis romėnų karalius *Tullus Hostilius*. — **malleolos:** *malleolus* — degamoji strėlė, kurios viename gale bū-

Sella curulis

Iuppiter

davo pririšama degamoji medžiaga (*malleus* — plaktukas). — **tantam in nobis consulibus fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem**... = kad mes konsulai parodysime tiek pastangų, jūs tiek rimtybės... — **Catilinae profectione** = *Catilinā profecto*. — **33. Hisce ominibus** = su tokiais lėmimais; tie lėmimai buvo pareikšti žodžiais *omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata*.—**cum summa rei publicae salute** = didžiausiam valstybės labui. — **cum tua peste ac pernicie** (*hendiadys*) = savo visiškai pražūčiai. — **Tu, Iuppiter**: tatai sakydamas, Ciceronas kreipiasi į čia pat esančią Jupiterio statulą. — **eisdem... auspiciis**: anachronizmas; Romulas, kariaudamas su sabinais, tik buvo žadėjęs pastatydinti Jupiterio šventovę, o pati šventovė buvo pastatyta daug vėliau (294 m. pr. Kr.). *Auspicium* yra būrimas iš paukščių giedojimo ir skridimo; toki būrimai būdavo daromi, ketinant kariauti, statyti šventoves, statulas. Čia *eisdem auspiciis* galima versti laisvai: tuo pat laiku. — **Statorem**: čia *Stator* = globotojas. Romėnų filosofas *L. Annaeus Seneca*, gyvenęs Kristaus laikais, veikale *De beneficiis* taip aiškina *Stator* pavadinimo kilmę: *qui non, ut historici tradiderunt, ex eo quod post votum susceptum acies Romanorum fugientium stetit, sed quod stant beneficio eius omnia, s t a t o r s t a b i l i t o r q u e* est. — **hunc**, *i. e. Catilinam*. — **a tuis... templis**: be šios šventovės, Jupiterio garbei buvo pastatyta ir daugiau šventovių, pav. *Iuppiter Capitolinus, Iuppiter Feretrius*. — **arcebis... mactabis**: versti liepiamąja nuosaka. — **scelerum foedere... ac nefaria societate** = nedorybių ryšiu... ir nelemtu bendravimu.

M. TULLI CICERONIS ORATIO IN CATILINAM QUARTA

1.

1. **patres conscripti:** ž. Paaišk. I, 2, 4. — **Est mihi iucunda** (iš *iuvat me* — man patinka, mane džiugina) **in malis et grata in dolore vestra erga me voluntas** = jūsų rūpinimasis manimi yra džiugus man nelaimėje ir mielas liūdesio metu. — **Mihi si haec condicio consulatus data est** = jei konsulo valdžia man buvo duota su tokia sąlyga. — **pariatur:** čia *parere*=*parare*. — 2. **in quo omnis aequitas continetur:** versti laisviau — kuriame yra visokio teisingumo šaltinis; pretorių, aukščiausių teismo valdininkų, posėdžiai įvykdavo forumo pakilesnėje vietoje, vadinamoje *tribunal*. — **consularibus auspiciis consecratus:** ž. Paaišk. I, *13, 33 eisdem... auspiciis;* asmeninio pobūdžio auspicijas galėdavo daryti kiekvienas romėnų pilietis, o auspicijas, kuriomis buvo aiškinamas visuomenės ar valstybės reikalų likimas, galėdavo daryti tik atitinkamas valdininkas, dvasininkų augurų padedamas; tautos susirinkimai, vadinami *comitia centuriata,* prieš konsulų rinkimus taip pat darydavo auspicijas. — **campus:** *scil. Martius.* — **curia:** ž. Paaišk. I, 13, 32 *curiam.* — **lectus ad quietem datus:** ž. I, 4, 9. — **sella curulis:** kai kurie aukštieji romėnų valdininkai *(consules, praetores, aediles curules, dictator, magister equitum)* turėjo teisę sėdėti dramblio kaulu papuoštoje kėdėje, vadinamoje *sella curulis.* — **vacua:** čia = laisva. — **multa tacui:** spėjama, kad šiais žodžiais Ciceronas norėjęs senatui parodyti, jog jis žinąs ir apie kai kurių kitų senatorių pritarimą Katilinai (Cezaris, Krasas). — **concessi:** *Sallustius* apie šį faktą taip kalba: *Collegam suum Antonium pactione* (*pactio, onis* susitarimas) *provinciae perpulerat (per-pello,* 3 smarkiai suduoti, paskatinti), *ne contra rem publicam sentiret.* Ciceronas, norėdamas gerų santykių su antruoju konsulu *(C. Antonius Hybrida),* pažadėjo jam atiduoti valdyti Makedonijos provinciją. — **multa... sanavi** = aš daug atitaisiau (*multa sanavi*), užgniauždamas, taip sakant (*quodam*), savyje sielvartą (*meo dolore*), nes rūpinausi jumis (*in vestro timore*). — **hunc exitum:** Ciceronas nuo konsulo pareigų turėjo pasitraukti sausio mėn. 1 d., vadinasi, už 25 dienų. — **virginesque Vestales:** Vestos, šeimos židinio deivės, šventovėje amžinoji ugnis saugoti buvo pavesta 6 mergaitėms, vadina-

Virgo Vestalis

moms *virgines Vestales* (plg. mūsų vaidilutės); šioje tarnyboje jos turėdavo išbūti 30 metų; už nusikaltimus prieš dorą būdavo gyvos užkasamos į žemę. — **templa atque delubra** (iš *de-luo,* 3 nuplauti): ir *templum* ir *delubrum* yra žodžiai labai artimos reikšmės: *templum* — dievams augurų pašvęsta vieta, *delubrum* — toji šventovės vieta, kurioje stovėjo aukuras ar dievybės statula; bet dažniausiai ir vienas ir antras žodis būdavo vartojamas

„šventovės“ prasme; čia versti vienu žodžiu. — **patriam:** *Romam.* — **P. Lentulus:** *Publius Cornelius Lentulus Sura,* valdžios pinigų išeikvotojas, pašalintas iš senatorių tarpo, perėjo į Katilinos šalininkų pusę. — **suum nomen inductus a vatibus fatale et perniciem rei publicae fore putavit:** Ciceronas trečiojoj kalboj prieš Katiliną taip sako: *Introducti autem Galli... dixerunt... Lentulum autem sibi confirmasse ex fatis Sibyllinis haruspicumque responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis atque imperium pervenire esset necesse: Cinnam ante se et Sullam fuisse; eundemque dixisse fatalem hunc annum esse ad interitum huius urbis atque imperii.*

2.

3. **praesident** = *praesidio sunt.* — **pro eo** = *aeque.* — **relaturos esse gratiam:** *referre gratiam:* čia = atsilyginti. — **obtigerit:** *euphemismus* (ž. sint. § 150, 8). — **aequo animo paratoque** = ramiai ir pasiruošęs. — **accidere** čia = *esse.* — **consulari:** konsulas buvo laikomas žmogumi, pasiekusiu aukščiausią garbės laipsnį.— **Nec tamen ego sum ille ferreus** = tačiau aš nesu tokios kietos širdies. — **fratris:** Cicerono brolis *Quintus Cicero* senato posėdyje dalyvavo kaip *praetor designatus* (*designatus* — išrinktas, bet dar nepradėjęs eiti pareigų); savo raštuose jį mini ir Cezaris, kurio kariuomenėje jis ėjo legato pareigas. — **praesentis:** *praesens* = čia pat esąs. — **horumque omnium:** palankūs Ciceronui senatoriai. — **neque meam mentem non domum saepe revocat** = dažnai mano mintis šaukia atgal namo.—**uxor:** *Terentia.*—**abiecta metu** = *adflicta metu* (prislėgta baimės). — **filia:** *Tullia.* — **parvulus filius:** *Marcus,* kuris tuo laiku buvo tik dvejų metų. — **amplecti** = *habere;* sakinio prasmė: sūnų valstybė laiko, tarytum, užstatu, kad tėvas, norėdamas palikti savo sūnui gerą vardą, atliks kuo sąžiningiausiai konsulo pareigas. — **gener:** *C. Calpurnius Piso Frugi,* aukščiau paminėtos Tulijos vyras; šiuo laiku jis dar nebuvo pasiekęs kvestoriaus laipsnio, tad negalėjo dalyvauti senato posėdyje: jis, matyt, kartu su kitais piliečiais žiūrėjo pro senato rūmų duris (ž. I, 8, 21 *illi equites*). — **Moveor his rebus omnibus** = visa tai jaudina mane. — **in eam partem** = ta prasme. — **salvi sint** = *serventur.* — **potius:** versti prieš *salvi sint.* — **una... peste** = *eademque communi peste.*

4. **incumbite ad salutem**: *incumbere ad salutem* = rūpintis gerove. — **Ti. Gracchus**: ž. Paaišk. I, 1, 3 *Ti. Gracchum*. — **C. Gracchus**: ž. Paaišk. I, 2, 4 *propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus*. — **agrarios**: *agrarii* — žemės reformos šalininkai. — **in discrimen** (iš *dis-cerno*) **aliquod atque in vestrae severitatis iudicium adducitur** = laukia vienokio ar kitokio (*aliquod*) nutarimo ir griežto jūsų nuteisimo. — **tenentur ei** = mūsų rankose yra tie žmonės. — **restiterunt**: iš *restare*. — **signa**: antspaudai. — **manus**: rašysena, pabraiža. — **servitia** = *servi*. — **est initum consilium**: *inire consilium* = parengti planą.

3.

5. **multis iam iudiciis** = jau ne kartą. — **quod... egistis... decrevistis...**: išleidžiant *quod*, versti pagrindiniais sakiniais. — **singularibus verbis** = gražiais žodžiais. — **P. Lentulum**: ž. Paaišk. IV, 1, 2. — **in custodiam**: ž. Paaišk. I, 8, 19 *te in custodiam*. — **meo nomine** = mane pagerbdami. — **Allobrogum**: ž. psl. 64.

6. **tamquam integrum** (iš *in-tango*) = *tamquam res integra* (nesvarstytas) *esset*. — **sunt consulis**: *scil. dicere* (ž. sint. § 38, 3). — **nova**: *scil. mala*. — **misceri** = *parari*. — **haberi**: daugiau apibūdinantis pasakymas negu *factam esse*. — **quidquid est, quocumque... inclinant**: ž. sint. § 86, 2c. — **ante noctem**: Ciceronas verčia senatą skubėti dėl 2-jų priežasčių: 1. bijo, kad laisvieji sąmokslininkai nakties metu nesiryžtų išlaisvinti areštuotųjų, 2. senato nutarimai būdavo daromi nuo saulės užtekėjimo ligi nusileidimo. — **latius opinione** = plačiau negu jūs manote. — **multas iam provincias**: *Sallustius De coniuratione Catilinae* veikale mini tik dvi provincijas: *Esse in Hispania citeriore Pisonem, in Mauretania cum exercitu P. Sittium Nucerinum, consilii sui participes*. — **placet**: *scil. vindicare*.

4.

7. **D. Silani**: *D. Iunius Silanus* dalyvavo senate kaip **consul designatus**. — **C. Caesaris**: *C. Iulius Caesar* senate buvo kaip *praetor designatus*. — **removet** = *censet removendam esse*. — **ceterorum suppliciorum omnes acerbitates** (*hypallage*, ž. sint.

§ 149, 4c): *omnium* verčiant derinti su *suppliciorum*. — **amplectitur** = siūlo. — **pro sua dignitate** = atsižvelgiant į jų aukštą visuomeninę padėtį. — **in summa severitate servatur** = pasisako labai griežtai. — **punctum temporis** = akimirka, sekundė. — **hoc genus poenae**, *i. e. poena mortis*. — **necessitatem naturae**: *necessitas naturae* = įgimtas būtinumas. — **vincula vero, et ea sempiterna** = o kalėjimas, be to, iki gyvos galvos. — **singularem**: čia *singularis* = ypatingas, nepaprastas. — **municipiis**: municipium — provincijos miestas, priklausęs nuo Romos, bet turėjęs savo santvarką, valdomuosius organus ir Romos piliečių teises; *municipiis dispertiri* = išskirstyti po provincijos miestus. — **Habere videtur ista res iniquitatem** = *videtur ista res iniqua esse*. — **imperare**: *scil. municipiis*. — **difficultatem**: versti, panašiai kaip *iniquitatem*, būdvardžiu; jei sąmokslininkai būtų išskirstyti po provincijos miestus ir būtų pavesti šių miestų priežiūrai, tai tokį didelį atsakingumą už priežiūrą vargu galėtų pakelti. — 8. **suscipiam**: *scil. coniuratos municipiis dispertiendos*. — **non putent esse** (= *putent non esse*) **dignitatis suae** = manys, kad būtų nesuderinama su jų garbe. — **Adiungit... circumdat... Sancit... eripit... publicari iubet**: *scil. Caesar*. — **Adiungit gravem poenam municipiis** = (Cezaris) be to, siūlo smarkiai bausti miestus. — **si quis eorum vincula ruperit** = jei kuris nors iš jų (areštuotų sąmokslininkų) pabėgtų iš kalėjimo. — **circumdat** = *circumdandos censet*. — **Sancit** = siūlo nutarti; toks pat sutrumpintas posakis ir *comdemnat*. — **una**: *adv*. — **apud inferos** = požemio valstybėje, po mirties. — **eius modi**: *sempiterna*. — **illi antiqui**: bendras senovės žmonių įsitikinimas; čia galima prisiminti legendas apie Danaidas *(Danaides)*, Tantalą *(Tantalus)*, Sizifą *(Sisyphus)*. — **voluerunt** = teigė. — **his** (*scil. suppliciis*) **remotis** = be jų.

5.

9. **ego mea video quid intersit**: versti laisvai — pažiūrėsime, kiek tatai liečia mane patį. — **secuti sententiam**: *sequi sententiam* = sutikti su nuomone. — **in re publica** = politikoje. — **viam**: čia *via* = nusistatymas, taktika. — **cognitore**: *cognitor* — gynėjas teisme, advokatas; *hoc auctore et cognitore* = nes jis sumanytojas ir gynėjas. — **nescio an** = *fortasse*. — **amplius mihi negotii** (ž.

sint. § 43) **contrahatur** = sulauksiu dar daugiau sunkumų. — **meorum periculorum rationes utilitas rei publicae vincat** = valstybės reikalai yra aukštesni už rūpinimąsi mano pavojais. — **dignitas**: ž. Paaišk. IV, 4, 7 *C. Caesar*. — **maiorum amplitudo**: Cezaris buvo kilęs iš senos Julijų giminės, kuri Romos valstybei buvo davusi daug įžymių asmenų; legenda pasakoja, kad šios giminės įkūrėjas buvęs *Iulus (Ascanius)*, Enėjo sūnus, deivės Veneros sūnaitis. — **voluntatis**: *voluntas* čia = palankumas. — **quid interesset** = koks yra skirtumas. — **inter levitatem contionatorum**: *contionator* — liaudies kalbėtojas, demagogas; *inter levitatem contionatorum* = tarp lengvapėdžių demagogų. — **animum vere popularem**: *animus vere popularis* = tikras demokratas, tikras liaudies draugas. — **10. Video... abesse non neminem** (*litotes*, ž. sint. § 150, 7) = aš matau, kad vieno kito trūksta... — **de capite** = dėl gyvybės ir mirties. — **videlicet**: *ironia*. — **is** = *non nemo; versti* — tuo tarpu jie. — **nudius tertius**: *nudius* iš *nunc* ir *dies; nudius tertius* prasmė: ši diena yra trečia; versti — prieš porą dienų. — **hesterno die** = vakar. — **iam** = dabar jau. — **hoc** toliau paaiškinamas sakiniu *quid... iudicarit*. — **qui** pažymi ne *nemini*, bet tarinio *iudicarit* veiksnį — **quaesitori**: *Ciceroni*. — **gratulationem** = *supplicationem*. — **indici** = *indicibus*. — **legem Semproniam**: *lex Porcia* draudė magistratams surišti, kankinti ir žudyti romėnų pilietį (*ne quis civem Romanum vinciret aut verberaret aut necaret*); *lex Sempronia*, 123 m. pr. Kr. g. K. Grakcho įstatymas, yra tik dar griežtesnis *lex Porcia* pakartojimas (*ne de capite civium Romanorum iniussu populi iudicaretur)*. — **latorem**: *C. Gracchum*. — **poenas...dependisse**: *poenas dependere* = būti nubaustam. — **Idem**: *Caesar*. — **ipsum illum largitorem et prodigum** = patį Lentulą, pagarsėjusį (*illum*) dosnumu ir išlaidumu. — **homo mitissimus atque lenissimus** = nors (Cezaris) labai malonus ir švelnus žmogus. — **in posterum** = ateičiai. — **huius**: *Lentuli*. — **popularis esse** = įsigyti liaudies draugo vardą. — **publicationem bonorum**: *publicatio bonorum* — turto konfiskavimas ir pardavimas, įnešant gautuosius pinigus į valstybės iždą.

6.

11. sive... sive = jei... o jei. — **sive hoc statueritis** = jei jūs priimsite šį (Cezario) pasiūlymą. — **dederitis**: *fut. II* ir pagr. ir

šalut. sakinyje parodo, kad veiksmai įvyks tuo pačiu laiku. — **comitem:** *Caesarem.* — **ad contionem:** Ciceronas nori šio senato posėdžio nutarimus pranešti tautos susirinkimui. — **a crudelitatis vituperatione prohibebo** = išgelbėsiu nuo apkaltinimo žiaurumu. — **obtinebo** = įrodysiu. — **sceleris immanitate** = *scelere immani.* — **de meo sensu iudico** = aš sprendžiu taip, kaip jaučiu. — **ita... ut** = tiek... kiek. — **salva re publica** = valstybės išsigelbėjimu. — **quod... vehementior sum** = jei aš esu perdaug griežtas. — **quadam:** *quidam* prie daiktavardžių ir būdvardžių, norint duoti tik apytikrį apibūdinimą, verčiamas m a ž d a u g, t a m t i k r a s, t a i p s a k a n t, g a l i m a s a k y t i; čia *quadam* = galima sakyti. — **Videor enim mihi videre** = mat, man rodosi. — **lucem:** saulė, grožis. — **Cethegi et furor** (*hendiadys*) = *Cethegi furentis; C. Cethegus* — drąsus ir energingas Katilinos sąmokslo dalyvis; kai sąmokslas buvo susektas, *Cethegus* ir *Lentulus* turėjo žūti. — **in caede bacchantis:** *in caede bacchari* = maudytis kraujuje. — **12. Cum... proposui... perhorresco:** *cum iterativum* (ž. sint. § 128, 1). — **mihi proposui:** *sibi proponere* = įsivaizduoti. — **ex fatis:** *scil. Sibyllinis.* Legenda pasakoja, kad septintasis romėnų karalius (*Tarquinius Superbus*) už didelius pinigus nupirkęs iš garsios Kumų burtininkės Sibilos (*Sibylla*) pranašysčių knygas, kurios vėliau buvo laikomos Jupiterio šventovėje. Romėnai šiose knygose ieškodavo atsakymo į kiekvieną svarbesnį reikalą. Apie šioj vietoj minimą faktą ž. Paaišk. IV, 1, 2 *suum nomen inductus a vatibus fatale ad perniciem rei publicae fore putavit.* — **purpuratum:** ironia; rytų kraštuose valdovų rūmų dvariškiai būdavo purpuriniais drabužiais. — **Gabinium:** *P. Gabinius Capito* buvo uolus Katilinos sąmokslo dalyvis; Gabinius žuvo, kaip ir aukščiau paminėti *Cethegus* ir *Lentulus.* — **familias:** senoji genetivo forma, išlikusi šiuose pasakymuose: *mater familias, pater f., filius f.* — **me... praebebo** = būsiu, pasirodysiu. — **supplicium de servo... sumpserit:** *supplicium de aliquo sumere* = nubausti ką nors. — **vero** = *profecto.* — **ferreus** = beširdis. — **qui non dolore ac cruciatu nocentis suum dolorem cruciatumque lenierit:** Ciceronas, pareikšdamas šią mintį, parodo, kaip jis toli nuo Kristaus skelbtosios meilės (plg. „Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino, ką daro“, Luk. XXIII, 34). — **in his hominibus:** versti naudininku. — **rei publicae domicilium:** *Romam.* — **nobis... fama subeunda est** = mes sulauksime pa-

smerkimo, nes būsime pasmerkti. — **13. Nisi vero cuipiam** = argi kam nors. — **L. Caesar:** *L. Iulius Caesar Strabo,* tolimas garsiojo K. Julijaus Cezario giminaitis, ėjo konsulo pareigas 64 m. pr. Kr. g. Jis turėjo seserį Juliją, kuri buvo ištekėjusi už sąmokslininko Lentulo. — **avum suum:** *M. Fulvius Flaccus,* ėjęs konsulo pareigas 125 m. pr. Kr. g.; jis ir jo du sūnūs buvo nužudyti, kaip brolių Grakchų reformų šalininkai. — **iussu consulis interfectum:** ž. I, 2, 4. — **filium eius impuberem:** jaunesnysis Fulvijaus sūnus, kuris tuo metu ėjo tik 18-us metus, tėvo buvo pasiųstas pas konsulą Opimijų pasitarti, bet čia buvo suimtas, o po kiek laiko kalėjime pasmaugtas. — **Quorum quod simile factum** = *sed quod factum horum (i. e. avi et filii) erat simile (scil. facinoribus coniuratorum).* — **Largitionis voluntas** = noras parodyti dosnumą; čia Ciceronas, matyt, turi galvoje žemių dalinimą ir žemomis kainomis javų pardavinėjimą liaudžiai. — **versata est** = buvo. — **partium quaedam contentio** = tam tikras trynimasis tarp partijų. — **huius avus Lentuli:** *P. Cornelius Lentulus,* ėjęs 162 m. pr. Kr. g. konsulo pareigas; jis padėjo konsului Opimijui kovoti prieš K. Grakchą (ž. I, 2, 4). — **ne quid de summa rei publicae dignitate deminueretur** = kad kaip nors nenukentėtų aukščiausias valstybės autoritetas. — **hic:** dabartinis Lentulas. — **nos:** *senatores.* — **Vereamini** *(ironia)* **censeo** = aš manau, kad jūs turite bijoti. — **animadversionis... in acerbissimos hostes:** *animadvertere in aliquem* = bausti ką nors.

7.

14. dissimulare = paslėpti, nutylėti. — **iaciuntur** = girdisi. — **praesidii:** ginkluotos pajėgos. — **provisa et parata et constituta:** *climax* (ž. sint. § 149, 5c). — **cum... tum** = kaip... taip. — **summa cura atque diligentia** *(hendiadys)* = ypatingai dideliu susirūpinimu. — **communes fortunas** = *communem salutem.* — **Omnes:** neversti. — **plenum... plena... pleni:** *anaphora* (ž. sint. § 149, 1a); **aditus huius templi ac loci** = keliai į šią šventą vietą. — **Causa** = byla. — **est... inventa** = pasirodė, buvo. — **15. ad communem salutem dignitatemque consentiunt** = sutaria bendros gerovės ir garbės reikaluose. — **Quid ego hic equites Romanos commemorem** = kas čia man paminėjus apie romėnų raitelius.

— **vobis:** *senatoribus.* — **ita... ut** = nors... tačiau. — **summam ordinis consiliique concedunt** = nusileidžia luomo aukštumo ir politinės išminties atžvilgiu. — **ex multorum annorum dissensione:** nesutarimai tarp senatorių ir raitelių luomo kilo dėl teisės būti teisėjais: šią teisę visada turėdavo senatoriai, tačiau K. Grakchas ją atidavė raiteliams; Sula šią teisę vėl sugrąžino senatoriams, o pretorius *L. Aurelius Cotta* šią teisę padalino tarp senatorių, raitelių ir *tribuni aerarii.* — **huius ordinis** = *ab hoc (i. e. senatorio) ordine.* — **perpetuam tenuerimus** = visada išsaugosime. — **confirmo** = pažadu. — **tribunos aerarios:** spėjama, kad jie buvo kvestorių, valstybės iždo viršininkų, padėjėjais. —

Saturno šventovės griuvėsiai

scribas: senato ir aukštųjų magistratų raštininkai; jie gaudavo atlyginimą; jų profesija, palyginti, buvo gerbiama. — **casu** = atsitiktinai. — **hic dies:** šią dieną (gruodžio mėn. 5 d.) naujieji kvestoriai pradėdavo eiti savo pareigas ir burtais pasirinkdavo sau raštininkus. — **ad aerarium:** valstybės iždas buvo laikomas prie Saturno šventovės, kuri buvo netoliese nuo Konkordijos šventovės, o šioje ir buvo šis senato posėdis. — **frequentasset** =

frequentes congregasset (skaitlingai susirinko). — **ab exspectatione sortis**: kuriam kvestoriui kuris raštininkas turėdavo tarnauti, nulemdavo burtai. — 16. **ingenuorum**: *ingenuus* — gimęs iš laisvų tėvų; *scribae*, kurie tarnaudavo kvestoriams, beveik visada būdavo iš laisvų tėvų, tuo tarpu kitų magistratų raštininkai galėdavo būti ir iš paleistų į laisvę vergų *(libertini)* vaikai. — **tenuissimorum**: *tenuis* čia žemos kilmės žmogus, paprastas žmogus. — **non... cum... tum vero** = ne tik, bet ir.

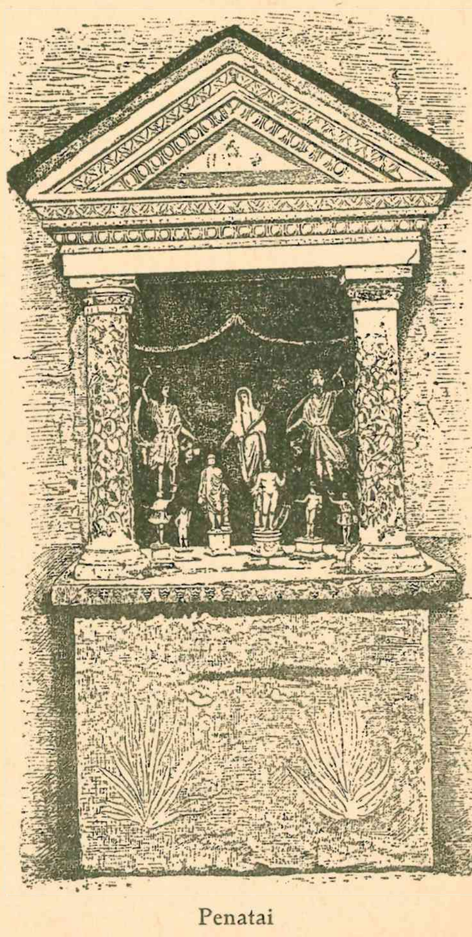
8.

operae pretium est = verta. — **libertinorum**: iki imperijos laikų paleistas į laisvę vergas vadinosi *libertus*, jo sūnus *libertinus*, jo anūkas jau *ingenuus*, o imperijos laikais jau sūnus vadinosi *ingenuus*, paleistasis vergas — *libertinus*. — **sua virtute** = dėl savo veiklumo. — **fortunam huius civitatis consecuti**: nuo to laiko, kai jie gavo piliečių teises, jų likimas susirišo su valstybės likimu; *fortunam civitatis consequi* = įsigyti (Romos) piliečių teises. — **et summo nati loco** = ir, be to, aukštos kilmės. — **privatae fortunae** = asmeninės privilegijos. — **Servus est nemo, qui modo tolerabili condicione sit servitutis** = nėra nė vieno turinčio pakenčiamas verguvės sąlygas vergo. — **haec**: Roma ir jos valdžia. — **qui non quantum audet et quantum potest, conferat ad communem salutem, voluntatis**: versti šia tvarka: *qui non conferat ad communem salutem (tantum) voluntatis, quantum audet (conferre) et quantum potest*. — 17. **lenonem**: *leno, onis* — tarpininkas, agentas; čia Ciceronas taip pavadina Lentulo bendradarbį, norėdamas pažeminti. — **tabernas**: *taberna* — iš lentų sukalta trobelė, krautuvė, dirbtuvė; šiuo metu tokios krautuvės ir dirbtuvės dar stovėjo prie forumo, viešosios miesto aikštės tarp *mons Capitolinus* ir *Palatinus*. — **pretio** = pinigų pagalba. — **animos egentium** = biednuomenę. — **fortuna miseri**: *fortunā miser* = neturįs laimės. — **voluntate perditi**: *voluntate perditus* = užkietėjęs nusikaltėlis. — **sellae atque operis et quaestus cotidiani locum** = vieta, kur stovi jo darbinė kėdė, kur jis dirba ir užsidirba kasdienės duonos kąsnį. — **cursum hunc otiosum vitae suae** = savo ramų gyvenimą. — **multo... maxima pars** = labai didelė dalis. — **immo vero**: ž. Paaišk. I, 1, 2. —

otii: čia *otium* — ramus gyvenimas, tolimas nuo politinių ir visuomeninių rūpesčių. — **instrumentum** čia = amatas. — **frequentia** = gausiu lankymu. — **quorum:** *eorum, qui in tabernis sunt.* — **occlusis tabernis:** neramumų ir gedulo metu konsulai galėdavo įsakyti uždaryti krautuves ir amatninkų dirbtuves. — **incensis** = *si incensae essent.* — **futurum fuit** = *factum esset.*

9.

18. Quae cum ita sint: ž. Paaišk. I, 5, 10. — **deesse** (ž. I, 1, 3 *non deest*): čia = nesirūpinti. — **ex media morte** = iš pačios mirties. — **mente, voluntate, voce:** *climax.* — **patria communis:** plg. I, 7, 18 ir I, 8, 19. — **arcem et Capitolium:** *mons Capitolinus* turėjo dvi viršūnes, kurių vienoje buvo pastatyta Jupiterio šventovė (šioji paprastai buvo vadinama *Capitolium),* o antroje buvo Junonos šventovė ir pilis (šioji viršūnė buvo vadinama *arx).* — **ara Penatium:** *Penates* — namų, šeimos dievai; valstybė, kaip šeimų šeima, taip pat turėjo savo penatus, kurie buvo laikomi deivės Vestos šventovėje. — **ignem illum Vestae sempiternum:** ž. Paaišk. IV. 1, 2 *virginesque Vestales* — **omnium** = visų kitų. — **19. quae... facultas** = *cuius rei facultas.* — **facultas** = *occasio.* — **in civili causa** = politinėje byloje. — **primum** = pirmą kartą. — **unum atque**

Penatai

idem sentientem = vienodai galvojančią. — **quantis laboribus... delerit** = *quantis laboribus fundatum sit imperium quanta virtute stabilita sit libertas, quanta deorum benignitate auctae exaggerataeque sint fortunae, quae omnia una nox* (iš 2-os į 3-ią gruodžio) *paene deleverit*. — **officio functa**: *officio fungi* = atlikti pareigą.

10.

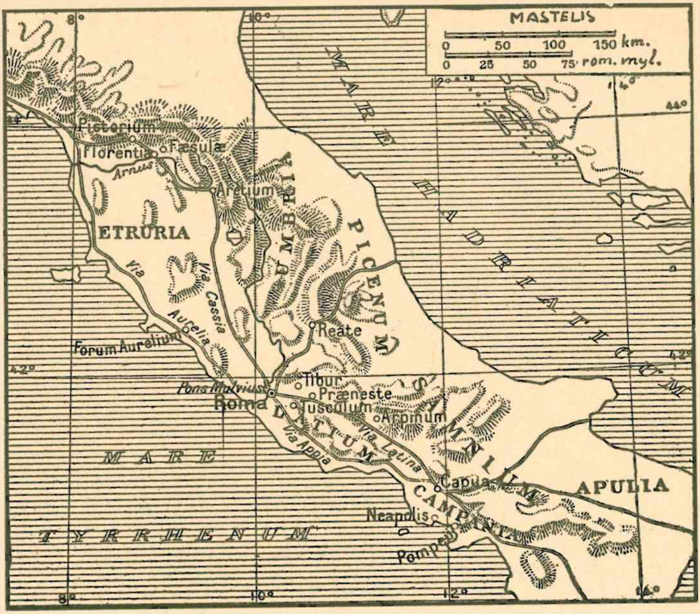
20. **antequam ad sententiam** *(scil. rogandam)* **redeo**: magistratas, kuris sušaukdavo senato posėdį (konsulas, pretorius, liaudies tribūnas, diktatorius), apibūdindavo svarstytiną dalyką *(referre, relatio)* ir šiame posėdyje eidavo pirmininko pareigas; po savo pranešimo jis galėjo leisti šalims ginčus; po to kiekvienas senatorius būdavo klausiamas, kokios nuomonės yra svarstomojo dalyko atžvilgiu *(sententiam rogare)*; tokio apklausinėjimo metu pirmininkas galėdavo įsikišti su savo žodžiu; tokia proga, pavyzdžiui, Ciceronas pasakė savo ketvirtąją kalbą prieš Katiliną. — **pauca** = keletą žodžių. — **manus... coniuratorum, quam videtis esse permagnam** = sąmokslininkų gauja, o ji, kaip matote, labai didelė. — **suscepisse**: čia *suscipere* = įsigyti. — **infirmam et abiectam**: tik tuo tarpu; toji gauja bus labai stipri po kelerių metų ir net po kelių mėnesių. — **furore et scelere**: ž. Paaišk, I, 6, 15 *sceleri ac furori*. — **dignitas**: čia = *auctoritas*. — **minitantur**: *scil. mihi*. — **bene gesta** *(scil. re publica)* = *pro rebus publicis bene gestis*. — **conservata re publica** = *pro conservata re publica* (už tėvynės išgelbėjimą). — **gratulationem**: ž. Paaišk. IV, 6, 10. — **21. Sit Scipio clarus ille**: *ille Scipio — subiectum, sit clarus* (pagirtas) — *praedicatum*. — **Scipio**: *Publius Cornelius Scipio Africanus maior*, garsusis Hanibalo nugalėtojas; jo duktė Kornelija buvo garsiųjų Grakchų motina. — **alter... Africanus**: *Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus minor*, Lucijaus Emilijaus Povilo *(Lucius Aemilius Paulus)* sūnus, nugalėjęs 146 m. pr. Kr. Kartaginą ir 133 m. Numanciją (Ispanijoje). — **Paulus**: aukščiau paminėtas *Lucius Aemilius Paulus Macedonicus*, 168 m. pr. Kr. nugalėjęs Makedoniją. — **currum**: iškilmių vežimas, kuriuo įvažiuodavo į Romą triumfo metu, laimėjęs karą, kariuomenės vadas. — **Perses** (linksniuo-

jamas I-os gr. linksniuotės pavyzdžiu: *Perses* arba *Perseus, Persae, Persen, Perse)*: Makedonijos karaliaus vardas. Romėnų istorikas *Titas Livius* apie šį įvykį taip sako: *Perseus... in catenis ante currum victoris ducis per urbem hostium ductus.* — **bis... obsidione:** dvi Marijaus pergalės prieš kimbrus ir teutonus. — **Pompeius:** *Cnaeus Pompeius Magnus.* — **res gestae et virtutes** = žygiai ir didvyriški darbai. — **continentur** = yra garsūs iki. — **nisi forte** = *nisi vero.* — **quo victores revertantur:** Ciceronas kelia mintį, kad šio sąmokslo likvidavimas valstybei yra nemažiau naudingas, kaip Pompėjaus naujų žemių užkariavimas. — **22. uno loco** = vienu atžvilgiu. — **condicio:** čia = padėtis. — **oppressi... recepti** *(in fidem)* = nugalėti... paimti į globą. — **cum... reppuleris:** *cum concessivum.* — **mihi... susceptum esse** = užsitraukiau. — **id:** *scil. bellum.* — **haerebit** = pasiliks. — **coniunctionem vestram equitumque Romanorum:** ž. Paaišk. IV, 7, 15 *ex multorum annorum dissensione.* — **conspirationem:** čia žodis *conspiratio* pavartotas teigiama prasme — vieningumas.

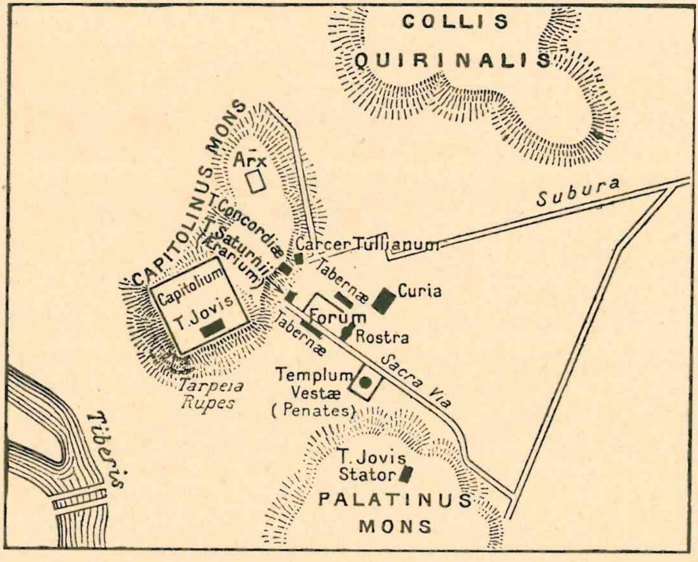
11.

23. pro imperio, pro exercitu, pro provincia... pro triumpho ceterisque laudis insignibus: Ciceronas atsisakė nuo provincijų valdymo, norėdamas visiškai sutriuškinti Katilinos sąmokslą, bet tuo atsisakymu *(quam neglexi)* jis atsisakė ir nuo vadovavimo *(imperio)* kariuomenei ir nuo neabejotino Makedonijoje laimėjimo, kuris būtų suteikęs jam triumfą *(triumpho)* ar kitokią garbę (imperatoriaus titulą, pergalės vainiką...). — **pro clientelis hospitiisque provincialibus:** romėnų provincijos ir net atskiri provincijų miestai išsirinkdavo kokį nors įžymų romėną savo užtarėju *(patrōnus)* prieš teismą, prieš tautos susirinkimus, prieš senatą; šios pareigos buvo laikomos labai garbingomis; jos dažniausiai tekdavo provincijų valdytojams arba jų padėjėjams. — **urbanis opibus** = dėl savo įtakingumo Romoje. — **pro meis... proque:** čia *pro* turi kitokią prasmę negu anksčiau (= už). — **cui... satis erit praesidii** = kuris pakankamai turės priemonių. — **ad dignitatem** *(= ad honores)* = garbingą vietą užimti. — **si eius... memineritis:** versti šia tvarka — *si memineritis illum esse filium eius, qui... conservaverit.* — **suo solius periculo** = *periculo sui*

solius. — **24. de aris ac focis** (priešingumas vėliau pasakytiems *fanis atque templis*) = apie altorėlius ir aukurėlius; privačiuose namuose penatams pagerbti būdavo įrengiami nedideli aukurai. — **fanis atque templis:** versti panašiai kaip *templa atque delubra* (ž. Paaišk. IV, 1, 2). — **non dubitet** = yra pasiryžęs. — **per se ipsum** = be pašalinės pagalbos. — **praestare:** čia = įvykdyti, ištęsėti.

Lacijus ir Etrurija

Forumas ir apylinkės

P. VERGILIUS MARO

VERGILIJAUS GYVENIMAS IR RAŠTAI.

P. Vergilius Maro gimė 70 m. pr. Kr. spalių m. 15 d. Andų *(Andes)* miestely, netoli nuo Mantuos *(Mantua)*, kur jo tėvas turėjo nedidelį ūkį. Pirmus mokslus ėjo netolimoje Kremonoje *(Cremona)*. 16-kos metų jaunikaitis kėlėsi į Milano *(Mediolanium)* mokyklą. Iš ten vyko į Neapolį *(Neapolis)*, kur uoliai mokėsi pas graikų poetą ir gramatiką Partenijų. Čia Vergilijus susipažino su graikų kalbos pagrindais ir geresniųjų rašytojų kūriniais. Tačiau ir Neapolio mokykla nepatenkino Vergilijaus: kaip ir kiti gabesnieji jaunikaičiai, jis svajojo patekti į Romą, šitą anų laikų mokslo ir meno židinį. Tėvui padedant, jam pavyko apsigyventi Romoje, kur filosofas Sironas supažindino jį su Epikuro mokslo pradais. Būdamas silpnos sveikatos ir kiek išlepintas, Vergilijus netrukus pasijuto nesveikas triukšmingoje sostinėje ir 45 m. grįžo į tėviškę.

Gyvendamas kaime, Vergilijus nepertraukė savo studijų, kurioms gerą pagrindą buvo gavęs Neapoly ir Romoje. Graži ir turtinga tėviškės gamta lavino vaizduotę, o graikų poetų kūriniai teikė tinkamą jo sielai ir protui maistą. Tais laikais jis susipažino su Italijos šiaurės *(Gallia Transpadana)* viršininku, Azinijum Polionu, kurs Antonijaus buvo skirtas į šitą užkampį legato pareigoms eiti. Polionas buvo aukštos kultūros žmogus ir pasižymėjo kaip geras kalbėtojas, gabus istorikas ir neblogas poetas. Bičiuliavimas su tokiu žmogumi buvo Vergilijui labai naudingas.

Išlavinęs savo protą ir skonį graikų autorių kūriniais, Vergilijus ėmė ir pats rašinėti eiles, iš pradžių stengdamasis nei formos nei turinio atžvilgiais neatitolti nuo graikiškų pavyzdžių. Šitas darbas jaunam poetui pavyko, ir po kelių smulkesnių bandymų jis parašė didesnį veikalą, vad. eklogas (iš viso 10), kuriose pamėgdžioja graikų poetą Teokritą (apie 252 m. pr. Kr.). Vergilijus perėmė iš Teokrito vien formą; turinys jo eklogų (bukolikų) visai kitoks: čia kalba ir veikia ne tikri piemens, kaip pas Teokritą, bet piemenimis persirengę Vergilijaus amži-

ninkai, kurie negyva, moksliška kalba pasakoja vienas kitam apie savo asmeniškus ir apie visuomenės bei valstybės gyvenimo dalykus. Bet ir šitokie, ne visai vykę turinio atžvilgiu eilėraščiai, romėnams buvo naujiena: dėl savo gražios formos jie turėjo didelį pasisekimą.

Marmorinė imperatoriaus Augusto statula.

Vergilijui bukolikas berašant, poeto tėviškę ištiko nelaimė. Oktavianas Augustas, nugalėjęs priešus ties Filipais (42 m. pr. Kr.), numatė skirti savo kareiviams veteranams žemės sklypus įvairiose Italijos vietose. Sklypus skirstant, buvo paliesta ir Vergilijaus tėviškė — Kremona su apylinkėmis. Šių sričių viršininkas Azinijus Polionas, geras Vergilijaus bičiulis, buvo išvy-

kęs į karą, o jo pareigas ėjo poetui nepažįstamas vietininkas Alfenas Varas, iš kurio tikėtis užtarimo maža tebuvo vilties. Savo reikalams ginti Vergilijus keliauja į Romą, kurioje jis dar kiek anksčiau buvo lankęsis su panašiais reikalais. Romoje jam buvo patarta kreiptis į Mecenatą, artimą Oktavianui žmogų, žinomą poetų ir menininkų globėją. Mecenatas gyvai susidomėjo Vergilijaus byla ir gavo iš Augusto pažadėjimą neliesti Vergilijaus žemės, o jei jau būtų pasivėlinta, buvo pažadėta skirti poetui kitą ūkį, Kampanijoje.

Šitie du Vergilijaus apsilankymai Romoje davė jam progos susipažinti su įtakingais sostinės gyventojais, ypačiai su Mecenatu, kuris pasikvietė poetą į savo bičiulių ratelį. Nuo to laiko Vergilijus beveik nuolat gyveno Neapoly, dažnai lankydamas savo draugus Romoje, kur jau buvo įsigijęs nuosavus namus.

Gyvendamas Neapoly, Vergilijus užbaigė savo antrą veikalą, *Georgica*, didaktinio pobūdžio poetinį kūrinį, suskirstytą keturiomis knygomis. Ir šitas veikalas nebuvo originalus: pats Vergilijus nurodo į Hesiodą, kaip į savo pirmataką, nors pastarojo veikalu „Darbai ir dienos“ poetas aklai neseka. Mecenatui skirtuose Georgikuose poetas kalba apie 1) žemės darbą, 2) sodininkystę, 3) gyvulių ūkį ir 4) bitininkystę. Šitokias temas senovės poetai dažnai liesdavo savo kūriniuose. O Vergilijus rašė tokiomis temomis dar ir todėl, kad pats buvo labai pamėgęs ūkio darbus, daug šioje srity buvo skaitęs ir patyręs ir, be to, norėjo šituo kūriniu sužadinti romėnuose žemės darbo pamėgimą. Romos piliečiai, leisdami beveik visą savo gyvenimo laiką karo tarnyboje ar politikoje, pamažėli visai atprato nuo žemės darbo, ir tatai blogai paveikė jų papročius ir būdą. Turtų perteklius ir lengvas jų įsigijimas panaikino geras kuklaus gyvenimo tradicijas. Atitolę nuo žemės darbo, romėnai išlepo ir susilpnėjo. Geresnieji Romos sūnūs kaip tik tais laikais svajojo atgaivinti žemės darbo pamėgimą, todėl ir šis Vergilijaus veikalas romėnų visuomenės buvo priimtas su entuziazmu. Septynerius metus (37—30) rašė Vergilijus savo georgikus; taigi jis turėjo pakankamai laiko apgalvoti visas turinio smulkmenas ir geros formos reikalavimus. Pasirodęs veikalas tikrai stebino skaitytojus grakščia eilių forma, siužetų vaizdingumu, kalbos turtingumu ir harmoningu atskirų dalių suderinimu. Net viduriniais amžiais ir naujųjų amžių pradžioje geor-

gikai uoliai buvo skaitomi mokyklose, nagrinėjami ir komentuojami.

Parašęs georgikus, Vergilijus užėmė garbingą vietą romėnų poetų tarpe, gaudamas tinkamą įvertinimą ir pagarbą Mecenato rately. Savo įtakingumą panaudodavo geriems darbams. Į Vergilijų atkreipė dėmesį ir Augustas, pasidaręs dideliu poeto gerbėju. Augusto, Mecenato ir draugų poetų raginamas, Vergilijus ėmėsi dabar trečiojo ir paskutiniojo savo darbo, tautinės poemos rašymo. Pats Vergilijus, dar georgikus rašydamas, svajojo apie tokios tautinės poemos sukūrimą; apie tai galima spręsti iš šių jo žodžių *(Georg. III, 46):*

Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Caesaris et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Caesar.

Nemaža laiko sugaišo Vergilijus savo Eneidai parašyti: 11 metų dirbo šitą darbą, ir vis dėlto nesuskubo suteikti veikalui galutinai tobulą formą. 19-ais metais pr. Kr. Vergilijus sumanė pats aplankyti tas vietas, kurias mini savo poemoje, kad betarpišku įspūdžiu pasiremdamas galėtų patobulinti kai kurias veikalo vietas. Tačiau šiam jo sumanymui nelemta buvo įvykti. Atvažiavęs į Atėnus, jis sunkiai apsirgo. Kaip tik tuo laiku Atėnuose buvo sustojęs imperatorius Augustas, iš Rytų grįždamas. Pamatęs silpną poeto sveikatą, Augustas patarė jam atsisakyti bent tuo tarpu nuo savo sumanymo ir grįžti į Italiją. Vergilijus kartu su Augustu tų pačių metų rudenį iškeliavo iš Atėnų į Italiją. Privažiavęs Brundizijaus uostą, pasijuto labai nuvargęs ir po kelių dienų čia pasimirė, 19 m. rugsėjo mėn. 22 d., pragyvenęs 51 metus. Buvo palaidotas netoli Neapolio, prie kelio, kuris veda į *Puteoli.* Ant paminklo buvo padėtas parašas, kurį prieš mirdamas buvo neva pats Vergilijus sugalvojęs:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope. Cecini pascua, rura, duces.

Vergilijui mirus, jo n e u ž b a i g t a s veikalas buvo išleistas jo draugų poetų, Varijaus ir Tukos. Todėl Eneidoje pasitaiko kelios dešimtys neužbaigtų heksametrų, kuriuos, be abejonės, būtų ištaisęs poetas, jei dar kiek būtų pagyvenęs.

Kaip poetas, Vergilijus pagarsėjo ypač savo Eneida. Šitas veikalas netrukus užėmė romėnų tautinio epo vietą. Kaip graikų jaunuomenė lavinosi ir švietėsi skaitydama Homero poemas, taip pat ir romėnų mokyklose pagrindinė vieta buvo pavesta Eneidos studijoms. Šitokia nepaprasta Eneidos reikšmė išliko ir viduriniais amžiais, kada ji mokyklose buvo tartum koks išeinamasis taškas lotynų kalbai išmokti. Joks kitas poetas neturėjo tiek įtakos tolimesnei romėnų poezijos išrūtulai, kiek Vergilijus. Paskesnieji epo ir didaktinės poezijos rašytojai pasitenkindavo beveik tik Vergilijaus veikalų pamėgdžiojimu. Citatos iš Vergilijaus kūrinių buvo vartojamos kasdieniniam gyvenime. Atskiros iš jo veikalų eilutės buvo naudojamos būrimo reikalams *(sortes Vergilianae)*. Vergilijaus vardas Neapoly buvo apsuptas beveik šventenybės aureole, ir liaudies vaizduotėje jis virto galingu, didžiai gerbiamu miesto ir apylinkės globėju. Nors Vergilijus buvo pagonis, nepažinęs Kristaus mokslo, tačiau vid. amžiais buvo įprasta įrodinėti, kad IV-je eklógoje jis pranašauja Mesijos atėjimą:

Ultima Cumaei venit iam carminis aetas,
magnus ab integro saeclorum nascitur ordo.
Iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna,
iam nova Progenies caelo demittitur alto.
Tu modo nascenti Puero, quo ferrea primum
desinet ac toto surget gens aurea mundo,
casta fave, Lucina, tuus iam regnat Apollo ...
Ille deum vitam accipiet divisque videbit
permixtos heroas et ipse videbitur illis
pacatumque reget Patriis virtutibus orbem ...
O mihi tam longae maneat pars ultima vitae,
spiritus et quantum sat erit Tua dicere fata.

Vergilijaus požemio aprašymas, įdėtas VI-je Eneidos giesmėje, davė pagrindą krikščionims pragaro atvaizdui sudaryti. Todėl ir Dantė savo poemoje *Divina Comedia* pasirenka Vergilijų vadą, aprašinėdamas kelionę po pragarą.

Eneidos turinys.

I kn. Enėjas su trojėnų likučiais keliauja Sicilijos pakraščiais. Pakilusi audra išmeta keleivius į Libijos krantą, toje vietoje, kur karalienė Didona neseniai buvo įkūrusi Kartaginos miestą. Enėjas su draugu Achatu atsilanko pas Didoną, kuri vaišingai priima pabėgėlius ir jiems pagerbti iškelia puotą. Vaišėms pasibaigus, Didona prašo Enėją papasakoti apie savo kelionę ir nelaimes, jį ištikusias tėviškėje (Trojoje).

II kn. Enėjas pasakoja apie paskutines Trojos miesto valandas, paminėdamas Odisėjaus sugalvotą medinį arklį, atsitikimą su Laokoontu, Trojos paėmimą ir karaliaus Priamo galą. Enėjui pavyksta pabėgti iš degančios Trojos. Tėvu nešinas, žmonos Kreuzos ir sūnaus Askanijaus lydimas Enėjas išeina iš miesto. Kreuzai pasimetus, pabėgėlių būrys nuvyksta į kalnus, netoli nuo jūros. Čia bendromis jėgomis pastatomas nedidelis laivynas.

III kn. Laivais pabėgėliai pasiekė Trakiją, iš kur keliauja į Delo salą. Iš ten nuvyksta į Kretą, bet čia neilgai tepasilieka ir keliauja į Italiją, pakeliui sustodami Epire. Po to priplaukia Siciliją, netoli tos vietos, kur yra Etnos ugniakalnis. Kiklopų išbauginti, bėga į kitą Sicilijos pakrantį, pas karalių Acestą, kurio vaišingai priimami. Čia miršta Enėjo tėvas, kurį palaidojus didvyris vyksta į Italiją, bet pakilusi audra nuneša jį su palydovais į Libijos pakraščius, ir tokiu būdu trojėnai visai atsitiktinai atsiduria Kartaginoje.

IV kn. Enėjo pasakojimas ir jo didvyriški žygiai giliai paveikė karalienę Didoną; ji pajuto Enėjui simpatiją, netrukus virtusią karšta meile. Vieną kartą, Enėjui ir Didonai medžiojant, kilo audra, nuo kurios gelbėdamiesi karalienė su Enėju pasislėpė uolos įdubime. Čia jie išpažino vienas antram savo meilę. Nuo tos dienos jie jau atvirai mylėjosi, pamiršdami pirma prisiimtas pareigas (Enėjas — įkurti Italijos galingą valstybę, Didona — būti ištikimai pirmajam vyrui). Tačiau Jupiteris negali leisti, kad Enėjas prasilenktų su jam skirtu likimu: siunčia Merkurijų, kuris per sapną primena Enėjui jo pareigas. Enėjas pasiryžta bėgti, ruošiasi į kelionę. Didona tatai pastebi, nori jį sulaikyti, bet, negalėdama paveikti didvyrio pasiryžimą, skiriasi su juo pik-

tuoju; pranašauja, kad iš Kartaginos bus kitados Romai kerštas (Pūnų karai). Enėjas išvyksta, o Didona nusižudo.

V kn. Iš Kartaginos Enėjas plaukia Italijos linkui, bet audra vėl jį nuneša į Siciliją, kur antrą kartą randa prieglobstį pas karalių Acestą. Didvyris iškilmingai švenčia savo tėvo mirties metines sukaktuves, lydimas įvairių žaidimų (laivų rungtynės, bėgimas, kumščių mūšis, strėlių iš lanko mėtymas, raitųjų lenktynės). Trojėnų moterys, pabūgusios jūros pavojų, uždegė laivus; keturi laivai sudegė. Enėjui sapne pasirodė tėvas Anchizas, kuris patarė palikti Sicilijoje moteris ir senius ir keliauti į Italiją tik su jaunuomene. Įkūręs Sicilijoje Acestos miestą, kuriame apgyvendino čia paliekamus tautiečius, Enėjas su palydovais kariais vyksta į Italiją.

VI kn. Privažiavęs Kumų miestą, Enėjas apsilanko pas burtininkę Sibilą, norėdamas sužinoti, kas jį laukia naujoje tėvynėje. Sibila pranašauja Enėjui, kad jam Italijoje reikės pakelti sunkius karus, bet stiprina didvyrio dvasią šiais žodžiais:

tu ne cede malis, sed contra audentior ito (95e.).

Paskui Enėjas, Sibilos lydimas, nusileidžia į požemio karaliją, kur mato Charontą, Stigo upę, Cerberį; liūdesio laukuose pasimato su Didona, Deifobu ir kitais. Visi jie kenčia įvairias kančias. Iš pragaro vyksta į *sedes beatae*, į rojų. Čia jis pasimato, tarp kitko, su tėvu Anchizu, kuris parodo sūnui palikuonių šešėlius: Albos karalius, Augustą, Brutą, Deciją, Druzą, Torkvatą, Cezarį, Pompėjų ir kitus. Anchizo lydimas, išeina iš rojaus, džiaugdamasis kilnia Romos ateitim.

VII kn. Enėjas sustoja ties Tiberio upe. Nuo to laiko visi Enėjo žygiai visiškai sutinka su pirmos knygos pirmoje eilutėje pasakyta tema: *arma virumque cano,* nes tik dabar bus pasakojami didvyriški Enėjo nuopelnai. Lacijume, kur sustoja Enėjas, viešpatauja karalius Latinas, kuris nuo savo žmonos Amatos turi vienintelę dukterį Laviniją. Kaimyninių rutulų kunigaikštis Turnas tikisi vesti Laviniją ir paveldėti Laciją, kaip karaliaus Latino dukters kraitį. Orakulas tačiau išpranašauja Latinui, kad jo žentu bus svetimšalis, kurio ainiai, iš Lavinijos gimę, užkariaus visą pasaulį. Tokį žentą Latinas mato Enėjo asmeny, bet Amata yra aiškiai nusistačiusi Turno naudai. Tarp latinų ir trojėnų kyla kivirčai, kurie baigiasi žiauria kova.

VIII kn. Karui užsitęsiant, ir Turnas ir Enėjas ieško sąjungininkų. Turnas daro pastangų patraukti savo pusėn garsųjį Trojos karo dalyvį, didvyrį Diomedą, kuris po Trojos išgriovimo apsigyveno Italijoje, vedė Turno seserį ir įkūrė keletą miestų (Beneventą, Brunduzijų, Argiripą). Enėjas ieško karinės pagalbos pas karalių Evandrą, atsikėlusį į Italiją iš Arkadijos ir įkūrusį miestą *Pallanteum* toje vietoje, kur paskui buvo įkurta Roma. Evandras davė Enėjui 400 raitelių, kuriems vadovavo jo sūnus Palantas, ir patarė kreiptis dar į etruskus. Enėjas su Palantu vyksta į etruskų šalį. Tuo tarpu Venera, susirūpinusi sūnaus likimu, prašo savo vyrą Vulkaną padirbdinti Enėjui šarvus. Vulkano įsakymu šarvus pagamina kiklopai. Gavęs šarvus, Enėjas stebi jų menišką išbaigimą; ypatingai krinta į akis skydas, kuriame pavaizduota visa Romos istorija, nuo pat pradžios iki poeto laikų.

IX kn. Turnas pasinaudojo Enėjo išvykimu į etruskų kraštą ir apgulė trojėnų stovyklą. Du jaunikaičiai, Nizas ir Eurialas, pasiryžo naktį prasimušti pro priešus ir pranešti Enėjui apie Turno žygį. Tačiau drąsuoliams savo uždavinio atlikti nepavyko; jie abudu žuvo, o Turnas įsiveržė net į trojėnų stovyklą, išžudė daug šaunių vyrų ir sveikas grįžo pas savuosius.

X kn. Dievų pasitarime Jupiteris siūlo baigti karą ir bando sutaikinti Junoną su Venera; pirmoji globoja Turną su latinais, antroji — Enėją ir trojėnus. Tačiau deivės, viena antrą kaltindamos, taikintis nesutinka. Tada Jupiteris nutaria karo pabaigos klausimą palikti likimui, o pats pasižada nei vieniems nei antriems nepadėti.

Trojėnai ir latinai kovoja be aiškios persvaros: trojėnų pusėje žūva Palantas, o latinų — jų sąjungininkas, buv. etruskų karalius Mezencijus su sūnumi.

XI kn. Enėjas iškilmingoje eisenoje lydi Palanto kūną į tėvo Evandro miestą. Tuo tarpu į Enėjo stovyklą ateina Turno pasiuntiniai, prašydami 12-ai dienų paliaubų, kad galėtų tinkamai palaidoti kovoje žuvusius karius. Enėjas sutinka ir per tuos pačius pasiuntinius siūlo Turnui baigti karą vadų dvikova. Kaip tik tuo metu Turnas susilaukė Diomedo atsakymo: didvyris atsisako dėtis su Turnu, patardamas greičiau baigti karą ir susitaikinti su trojėnais. Karalius Latinas kviečia karių susirinkimą ir siūlo

spręsti klausimą, ar kariauti toliau ar taikintis. Turnas sutinka priimti Enėjo kvietimą baigti karą dvikova.

XII kn. Trojėnų ir latinų kariuomenės išsirikiuoja lygumoje. Enėjas skelbia dvikovos sąlygas: jei nugalės Turnas, trojėnai pasitrauks į Evandro valdomą kraštą, ten apsigyvens ir palaikys amžiną taiką su latinais; jei nugalės Enėjas, trojėnai ir latinai sudarys vieną valstybę ir tautą su karalium Latinu pryšaky, Enėjas ves Laviniją ir jos vardu pavadins trojėnų pastatytą miestą. Dvikova baigiasi Enėjo laimėjimu ir Turno mirtimi.

AENEIS, I.

Paaiškinimai.

1—11. Įžanga.

1. **Arma virumque** prasme *arma viri*, o *arma* pasakyta metonimiškai vietoje *pugnas* [epinėje poezijoje mėgstamas sugretinimas dviejų daiktavardžių, kurių pirmas *(arma)* yra antrojo *(virum)* paaiškinamas]. — 2. **Italiam** = *in Italiam:* šitoks prielinksnio praleidimas dažnai pasitaiko poezijoje, pav., 3 e. *terris et alto*. — **fato.** *Fatum* (iš *fari*) reiškia: 1) tai, kas pasakyta, 2) neišvengiamas likimas, apimąs tiek žmones, tiek dievus, 3) likimas, nelaimė, mirtis; čia — antroji reikšmė. — **Laviniaque litora**

Junona.

tiksliau aptaria sąvoką *Italiam;* 4-ių skiemenų žodis *Lavinia* čia skaitytinas kaip triskiemenis, paskutinį į palaikant pusbalsiu (*synizesis,* ž. sint. § 154). Miestas *Lavinium* buvęs įkurtas tik po karo su rutulais ir pavadintas Enėjo žmonos Lavinijos vardu; jis buvęs į pietus nuo Romos, kur dabar kaimas *Pratica;* taigi pasakymas *Laviniaque* laikytinas anachronizmu. — 3. **ille** — *epanalepsis,* pakartojimas anksčiau pasakyto subjekto *virum.* — **iactatus,** kaip ir 6 e. *passus,* papildyti žodžiu *est.* — 4. **vi superum** prasme *vi divina:* nors per Trojos karą daug dievų buvo nusistatę prieš trojėnus, tačiau šičia poeto minimas tik vienos Junonos pyktis ir to pykčio pasėkos. — **memorem ob iram;** *memor ira,* atmenąs pyktis, toks pyktis, kuris negali užmiršti; taigi „užsikirtęs, nepermaldaujamas". — 5. **dum** su tikslo atspalviu: k a d t i k. — **urbem** — *Lavinium.* — 6. **deos,** būtent Trojos globėjus, Trojos penatus (*penates* — dievai šeimaglobiai: 1) *penates minores, familias, privati* globojo atskiras šeimas ir 2) *penates maiores, publici* globojo iš susijungusių šeimų išaugusią valstybę. — **Latio,** tikslo *dativus.* — **unde,** *scil. ortum est.* — 7. **Albanique patres,** prasme „romėnų protėviai": Enėjo sūnaus Askanijaus įkurta *Alba Longa* (dabartinė *Palazzuola*) buvo kurį laiką Romos metropolija.

1 — 7 eil. bendriausiais žodžiais nusakomas Eneidos turinys: 1 — 4 eilutės nurodo I—VI giesmių turinį, o 5—7 eilutėse kalbama apie VII—XII giesmių turinį.

8—11. Kreipimasis į mūzą.

8. **Musa,** būtent *Calliope.* Buvo 9 mūzos, Dzeuso dukterys, meno ir mokslo globėjos: *Clío* — istorijos mūza, *Eutérpe* — muzikos, *Thalía,* — komedijos, *Melpómene* — giesmių, *Terpsíchore* — šokių meno, *Erató* — erotinės poezijos ir muzikos, *Polyhýmnia* — lirinės poezijos, *Uránia* — astronomijos ir *Callíope* — epinės poezijos, filosofijos ir retorikos. — **memora** prasme *narra.* — **numine;** pirmykštė žodžio *numen* reikšmė: linktelėjimas, kaip valios pareiškimas; tolimesnės šio žodžio reikšmės: noras, valia, dievo valia, dievybė. — **laeso:** apie tai kalbama 19—20 eil. — 9. **quidve dolens:** apie tai kalbama 24—28 eil. — **ve** čia = *et.* — **regina deum,** kaip *Iovis soror et coniux.* — **tot volvere casus** — tiek nelaimių patirti. — 10. **pietate.** Pietas —

pagrindinis Enėjo būdo bruožas; šita *pietas* (pareigos jausmas) pasireiškė, kaip 1) pamaldumas (santyky su dievais), 2) sūnaus meilė (reiškiama tėvams), 3) ištikimybė (draugams ir žmonai), 4) pasiaukojimas (tėvynės reikalams). — **insignem virum,** su nuolaidos žyme = *quamvis insignis esset.* — **11. impulerit,** tarinys veiksniui *regina;* nuo *impulerit* pareina *inf. volvere* ir *adire.* Kokia konstrukcija čia būtų prozoje? — **tantaene irae,** *scil. sunt.*

12—33. Atsakymas į mūzai pastatytą klausimą.

12. antiqua, Vergilijaus laikais (Enėjaus laikais miestas tik buvo statomas). Didonos įkurta Kartagina buvo romėnų *(P. Corn. Scipio Aemilianus)* išgriauta 146 m. pr. Kr. Cezario laikais atstatyta, ilgainiui pasidarė žymiausiu Afrikos centru; galutinai arabų sunaikinta 698 m. po Kr. — **Tyrii,** iš Tyro atvykę. — **13. Tiberina ostia,** paaiškinamasis pasakymas žodžiui *Italiam,* taigi *que* versti „būtent". — **longe** riština su *contra.* — **14. dives opum:** *genet. relationis* žymiai dažniau vartojamas poezijoje (prozoje čia greičiau būtų *opibus).* — **studiis:** *abl. causae.* — **15. magis omnibus unam** lygus prozos pasakymui *unam omnium maxime.* — **16. posthabita Samo,** daugiau net už Samo salą (šioje saloje Junona buvo išaugusi ir turėjo čia sau pašvęstą pagarsėjusią šventovę). — **Samo: hic** *hiatus* (ž. sint. § 154). — **17. currus;** į Junonos vežimą buvusios įkinkytos povės. — **gentibus** *dat. commodi* vietoje *gen. obi.* — **18. qua** = *aliqua (ratione).* — **tenditque fovetque;** verčiant, iš *fovet* padaryti pusdalyvį, pav.: jautriai rūpindamos (stengiasi). — **19. progeniem** pabrėžia vadus, ypač *gens Aemilia,* kuriai priklausė *Scipio Aemilianus,* Kartaginos išgriovėjas. — **sed enim audierat** = *sed metuebat Carthagini, audierat enim.* — **duci,** tarinys, — **20. Tyrias arces** = *Carthaginem.* — **verteret** = *everteret;* poetų kalboje dažnai pasitaiko *simplex* vietoje *compositum.* — **21. hinc** = *Troiano a sanguine.* — **late regem** = *late regnantem.* — **22. excidio** *dat. finalis.* — **Libyae.** *Libya,* šiaurės Afrikos kraštas, čia pažymi kartaginiečių valdomąją sritį. — **Parcas.** *Parcae,* Erebo ir nakties dukterys, l i k i m o deivės, verpusios žmonių gyvenimo siūlą. Jų buvo 3: *Clotho, Lachesis, Atropos;* pirmoji verpstą laikydavus, antroji verpdavus, o trečioji žmogaus gyvenimo siūlą nukirpdavus; čia **volvere** (= *revolvere,* ž. 20 e. paaišk.) prasme „išvynioti lemties ritinį, n u l e m t i. — **23. metuens** —

memor: dvi priežastys, dėl kurių Junona kliudė Enėjui tikslą pasiekti (*metuens* liečia politinius sumetimus, *memor* — asmenišką įžeidimą). — **Saturnia**, Saturno duktė (Junona). — **24. prima** prasme „būdama p i r m o s e eilėse". — **Argis**. Jau Iliadoje (IV, 53) Junona sako, kad

trys man yra maloniausios už viską pasaulyje pilys:
Argas, kalnuotoji Sparta, platgalvė Mikėnė.

Čia *Argis* (=*Argivis*) metonimiškai, prasme „graikai". — **25. necdum etiam**, v i s d a r n e (etiam po neiginių paprastai turi prasmę „dar"). — **causae irarum... dolores** *plur.*, kaip dažnai poezijoje; versti vienaskaita. — **26. exciderant**; lietuviškai kita metafora: b ū v o i š d i l ę. — **alta mente**, š i r d i e s g i l u m o j. — **repositum** *syncope*, vietoje *repositum* (ž. sint. § 154). — *27.* **iudicium Paridis**: per deivės Tetidės vestuves Nesantaikos mestas obuolys su parašu „gražiausiajai" buvo Pariso p r i t e i s t a s Venerai, tuo būdu įžeidžiant kitas dvi, į tą garbę konkuravusias, deives — Junoną ir Minervą. — **spretaeque formae** paaiškina (*que explicativum*) žodį *iudicium*. —**28. genus invisum**: Trojos įkūrėjas, Dardanas, buvęs Jupiterio ir Elektros sūnus, taigi lyg Junonos posūnis. — **rapti Ganymedis honores**: gražų jaunikaitį G a n i m e d ą, Trojos karaliaus Troso sūnų, p a g r o b ė Jupiterio įsakytas erelis; atneštas į Olimpą, Ganimedas užėmė (greta Hebės, Jupiterio ir Junonos dukters) g a r b i n g ą dievų taurininko vietą. — **29. his** *abl. causae*. — **super** prieveiksmis, prasme *insuper* (b e t o). — **30. reliquias**=*qui relicti erant a*... — **Danaum**: taip graikai vadinosi nuo *Danaus*, išeivio iš Egipto, įkūrusio Argo pilį (kiti graikų pavadinimai: *Achivi, Argivi, Grai, Pelasgi)*. — **Achilli** *gen.* kilęs iš *Achillei*. — **31. multosque... circum**, išdava minties *arcebat Latio*. — **33. tantae molis erat**, t a i p s u n k u b u v o (kaip pažodžiui?).

34—80. Junona sutrukdo Enėjo atvykimą į Italiją.

34. vix e conspectu. Poetas savo veikalo pradžioje tartum įveda mus *in medias res:* nieko nepasakojama nei apie Trojos žlugimą nei apie Enėjo iš tėvynės išvykimo aplinkybes; išeinamuoju pasakojimo tašku padaromas tiesiog eilinis didvyrio kelionės momentas (išplaukimas iš Sicilijos); svarbesniuosius praleistus epizodus sužinome iš tolimesnių pasakojimų (II ir III

giesmėse). — **Siculae telluris:** *Sicilia* kitaip dar vadinama *Trinacria.* — **35. spumas salis,** jūros bangų putas. — **aere** nurodo į variu apmuštą laivo dugno skiauterę. — **ruebant**=*eruebant (simplex pro composito,* kaip ir 20 e.). — **36. aeternum vulnus,** plg. 19—28 eil. — **sub pectore,** giliai širdy. — **37. desistere** (ir toliau **posse**), *inf.* klausiant nusistebėjimui arba pasipiktinimui reikšti. — **38. nec posse regem** paaiškina *incepto desistere.* — **Teucrorum.** Iš Kreto salos kilęs Teukras, Skamandro sūnus, greta Dardano buvo palaikomas pirmuoju Troados krašto valdovu.

Trojos valdovai:

Teucer (iš Kreto salos)
duktė *Batea* — *Dardanus* (iš Italijos)
Erichtonius
Tros
Ilus *Assaracus* *Ganymedes*
Laomedon *Capys*
Priamus *Anchises*
Hector, Paris... *Aeneas*
Ascanius (Iulus)

39. quippe (ironijai reikšti, ž. sint. § 150, 6), prasme „aišku, žinoma". — **Pallasne.** *Pallas, adis,* deivė Palada Atena= romėnų Minervai. — **ne**=*nonne* (ž. sint. § 122), nes aiškiai numatomas teigiamas atsakymas. — **40. ponto,** *dat. finalis.* — **41. ob noxam et furias,** beprotiškas nusikaltimas; *furiae* (pas Verg. visuomet *plurale tantum)* paaiškina žodį *noxam (hendiadys,* ž. sint. § 149, 2b): Oilėjaus sūnus, Ajakas, pavartojo smurtą prieš Priamo dukterį Kasandrą, jėga vilkdamas ją iš Palados šventovės, kur ji ieškojo išsigelbėjimo per Trojos paėmimą, — **Oïlei** (Oilėjaus sūnaus), keturių skiemenų žodį čia reikia skaityti, kaip triskiemenį *(synizesis,* ž. sint. § 154). — **42. ipsa** pabrėžia Atenos galingumą. — **43. disiecitque rates evertitque aequora ventis,** retorinė figūra, vad. *hysteronproteron* (kas turi įvykti paskui, pasakyta anksčiau): aišku, kad pirmiau buvo *evertit* ir tik

paskui *disiecit.* — **aequora.** Poetų vartojami keli jūros pavadinimai: *aequor,* atsižvelgiant į jūros lygų paviršių, *pontus* — gilumą, *pelagus* — begalybę, *salum* — bangavimą, *altum* — plynumą, *mare* — žemės paviršiaus dalį, *oceanus* — žemę apsupančią jūrą. — **44. illum** = *Aiacem.* — **exspirantem flammas,** naivus vaizdas: mirdamas Ajakas tartum „iškvėpuoja" į krūtinę patekusias žaibo liepsnas. — **45. turbine corripuit... infixit,** viesulu pagrobė... užmovė. — **46. ast ego** statoma prieš 39 eil. *Pallas* (*ast* archaiška forma vietoje *at*). — **incedo** (= *sum*) pažymi Junonos išdidumą, kuris pagrindžiamas tolimesniais pasakymais: *regina, coniux, soror.* — **47. tot annos** liečia laiką po Trojos karo: jau septynetą metų Junona be paliovos persekioja graikus (todėl 48 eil. *praes. gero* ir *plur. bella).* — **49. praeterea** = *praeter ea, quae adhuc facta sunt* arba *posthac.* — **honorem** prasme auką (kaip daiktinį pagarbos pareiškimą). — **50. flammato** = *inflammato* (ž. 20 e. paaišk.). — **51. feta** = *plena.* — **austris** = *ventis.* — **52. Aeoliam,** be prielinksnio, kaip 2 eil. *Aeolia,* viena iš Liparų salų, kur buvusi vėjų ir jų valdovo Eolo buveinė. — **vasto antro** = *in vasto antro.* — **53. luctantis** — **sonoras:** eilutės spondėjinis ritmas apibūdina vėjų audringumą. — **54. vinclis et carcere,** toks pat daiktavardžių sugretinimas, kaip ir 1 eil. — **55. murmure:** vėjų staugimas pagamina aidą kalnuose (atkreipti dėmesį į aliteraciją: 10 nosinių priebalsių). — **56. celsa arce** = *in celsa arce.* — **57. sceptra** *(plur. poet.),* kaip savo galybės ženklą. — **58. ni faciat... ferant... verrantque,** *coni. potentialis* (vietoje *irrealis)* tam vienam atsitikimui pažymėti. — **profundum** = *altum.* — **59. quippe,** berods. — **ferant** = *auferant.* — **60. pater omnipotens** = *Iuppiter.* — **61. molem... montes** = *molem montium (hendiadys,* ž. 54 e. paaišk.). — **62. foedere certo** aiškinama tolimesniu žodžiu *iussus.* — **63. laxas dare;** *laxas* pavartota proleptiškai; *prolepsis* — priskyrimas daiktui savybės, kurios tas daiktas *(habenae)* dar neturi, o tik turės atlikus tam tikrą veiksmą *(dare);* taigi, *dare laxas habenas* = *dare habenas, ut laxae sint.* — **iussus** *(a Iove)* = tik Jupiterio įsakytas. — **64. supplex** liečia tiktai Junonos kalbą ir judesius, o ne vidujinį jos nusistatymą, nes, palyginti su Junona, Eolas buvo *deus minor;* taigi *supplex* galima versti „prašydama pagalbos" (ne „maldaudama"). — **65. namque** krei-

pimosi pradžioje dažnai turi eliptišką pobūdį, kaip jei čia būtų praleistas sakinys „aš kreipiuos į tave, nes"; vengiant tokio įterpto sakinio, galima būtų pasitenkinti vertimu „juk" arba visai to *namque* neversti. — 66. **mulcere** *inf. finalis;* prozoje būtų *mulcendos (fluctus).* — 67. **navigat aequor,** *acc.* analogiškai su tokiais pasakymais, kaip *ire viam.* — 68. **Ilium,** Trojos pavadinimas nuo *Ilus,* Troso sūnaus. — **portans,** *de conatu.* — **victosque penates,** sąvokos *Ilium* aptarimas. — 69. **ventis,** *dativus.* — **submersas obrue,** prolepsis = *submerge et obrue (undis).* — 70. **age,** *scil. Troas.* — **diversos** prasme „į visas šalis". — 71. **bis septem;** vieno skaitvardžio reiškimas dviem žodžiais — poetų kalbos pažymys (prozoje būtų tiesiog *quattuordecim).* — **praestanti corpore,** grakščios. — 72. **quarum quae... Deiopea** = *quarum unam Deiopeam, quae forma pulcherrima est.* — 73. **conubio** skaitytina, kaip triskiemenis žodis *(synizesis).* — **dicabo,** stipriau negu *dicam,* amžinai nuosavybei pažymėti. — 74. **omnes annos** = *semper.* — 75. **pulchra prole** *abl. qualitatis* prie *parentem* = *pulchrae prolis parentem.* — 76. **haec contra** papildyti žodžiu *dixit* (panašus *verbum dicendi* praleidimas dažnai pasitaiko Eneidoje). — **contra** prasme „jai atsakydamas". — **tuus labor** = *tuum est.* — 77. **fas** prasme „šventa pareiga". — **capessere** prasme „vykdyti". — 78. **tu** triskart pakartotas sakinių pradžioje *(anaphora,* sint. § 149, 1a) ryškiai pabrėžia Junonos galybę. — **sceptra Jovemque** = karališką valdžią ir Jupiterio malonę. — 79. **das accumbere** *(inf.* plg. 66 e. paaišk.); leidimas dalyvauti *di maiores* puotose — didelė malonė Eolui, kuris tebuvo vienas iš *di minores.* [Šitais mandagiais žodžiais Eolas nusiima nuo savęs visą atsakomybę už Junonos įsakymų vykdymo pasėkas].

81—123. Audra Tireno jūroje.

81. **conversa,** *scil. in montem.* — **cavum,** nes kalno apačioje buvo lindynė. — 82. **velut agmine facto,** karių *terminus technicus,* tartum išsirikiavę. — 83. **ruunt** = *proruunt* (ž. 20 e. paaišk.). — 84. **a sedibus imis,** iš pat jūros dugno. — 85. **Eurus** — rytų vėjas, **Notus** — pietų, **Africus** — pietų vakarų. — **ruunt,** čia *transit.* = *eruunt.* — **creber procellis,** audringas. — 87. **insequuntur,** tuoj pasigirsta. — **rudentum** = prozos

rudentium. — **88. caelum,** žydrų dangų. — **diem**=*solem.* — **90. poli;** *polus:* 1) ašis, apie kurią sukasi koks nors daiktas, 2) žemės ašis; *plur. poli* — ašigaliai, dangus tarp ašigalių, visas dangus. — **aether,** viršutinis oro sluoksnis (*aër* — žemutinis); versti tiesiog „oras". — **91. praesentem,** netolimą. — **intentant,** rodo, pranašauja. — **92. Aeneae,** *gen.* — **solvuntur,** silpsta. — **frigore** prasme „drebulys, siaubas". — **membra,** kūnas. — **93. duplices**=*ambas.* — **ad sidera** prasme *ad caelum.* — **palmas**=*manus.* — **94. talia,** *scil. verba.* — **voce refert,** prabila, sušunka. — **terque quaterque** prasme „be galo". — **95. quis**=*quibus.* — **96. oppetere,** *scil. mortem;* dėl *inf. oppetere* ž. 66 eil. paaišk. — **97. Tydide.** Mirties akivaizdoje Enėjas prisiminė Tidėjo sūnų, Diomedą, nuo kurio rankos jis būtų žuvęs, jei jo nebūtų išgelbėjusi motina Venera. — **98. non potuisse,** dėl *inf.* ž. 37 eil. paaiškinimą. — **99. Aeacides** vadinosi Pelėjaus sūnus, didvyris Achilas, kaip Eako sūnaitis. — **100. Sarpedon,** trojėnų sąjungininkas, likiečių vadas, Jupiterio sūnus (buvo nukautas Patroklo). — **Simois,** Simoentas, Troados upė (dabar *Mendere-Su).* — **sub undis** jungti su *volvit.* — **101. fortia corpora**=*corpora fortium virorum* (didvyrių kūnus). — **102. iactanti,** aplinkybės *dativus* (=*cum talia iactaret),* primena mūsų padalyvio su naudininku pasakymą: jam taip skundžiantis. — **stridens Aquilone procella,** siūtingas Akvilono pūstelėjimas. — **103. adversa;** būdvardžio vietoje prieveiksmio (laiko arba vietos) vartojimas daro poetų kalbą vaizdingesnę. — **104. avertit ir dat** — veiksnio *procella* tariniai. — **105. cumulo,** *abl.* pareina nuo *insequitur.* — **praeruptus** paaiškinamas sekančioje eilutėje. — **106. hi** — **his**= *alii* — *aliis.* — **107. terram,** jūros dugną. — **aestus** vartojamas kalbant apie ugnies arba bangų siautėjimą. — **harenis** prasme *in fundo maris.* — **108. abreptas torquet,** *scil. naves,* pagriebęs sukdamas velka. — **109. saxa,** papildinio galininkas, o **aras** — tarinio galininkas (žodis *arae* vaizdžiai apibūdina pavojingas uolas, tartum aukų reikalaujančius aukurus). — **110. dorsum immane mari summo,** kai jūra rami; audros metu šios uolos pasidaro *latentia.* — **111. in brevia et syrtis:** *brevia (loca)* — negilios, seklios vietos su akmeniniu dugnu; čion patekę laivai sudūžta *(inlidit vadis); syrtes* — seklios vietos su smėlio dugnu; laivai čia įsminga *(aggere cingit*

harenae). — **112. vadis** prasme „dugnas". — **114. ipsius,** būtent *Aeneae.* — **ingens pontus,** milžiniška banga. — **a vertice,** iš viršaus. — **115. excutitur,** *asyndeton* (ž. sint. § 149, 3b) pabrėžia skubotą veiksmų eigą. — **pronusque:** poetų kalboje *que* arba *nec* dažnai dedami ne prie tų žodžių, kuriuos jie jungia (čia *que* jungia *volvitur* su *excutitur).* — **pronus in caput**=*praeceps,* žemyn galva. — **magister** prasme *gubernator,* vairininkas. — **116. illam,** plg. 113 eil. *unam.* — **ibidem,** toj pačioj vietoj. — **117. circum,** čia prieveiksmis. Krinta į akį, kad iš 8-ių šios eilutės žodžių tik du neturi priebalsio *r.* — **118. rari,** pavieniui. Šios eilutės spondėjai vaizduoja plaukiančiųjų pastangas. — **119. arma,** skydai ir šalmai, kurių medinės ir odinės dalys nepaskęsdavo (istorikas Livijus jas vadina fluitantia arma, I, 37). — **tabulae,** laivo likučiai, lentos. — **gaza,** turtai, manta. — **120. Ilionei** skaityti kaip triskiemenį žodį (synizesis). — **121. et qua**=*et eam, qua.* — **vectus,** *scil. erat.* — **122. hiems** prasme *tempestas.* — **laxis**=*laxatis.* — **123. imbrem;** poetų kalboje *imber* dažnai vartojamas prasme *aqua* (atkreipti dėmesį į 9 kartus pavartotą šioje eilutėje garsą *i*).

124—156. Neptūno įsikišimas ir pagalba.

124. Vaizdas ryškinamas aliteracija ir dusliųjų balsių parinkimu. — **125. imis vadis,** iš pat jūros dugno, kur vanduo yra paprastai ramus *(stagna).* — **126. graviter commotus,** versti pagrindiniu sakiniu. — **alto,** krypties *dativus.* — **127. prospiciens extulit**=*extulit et prospicit.* — **placidum caput:** būdamas *graviter commotus,* Neptūnas vis dėlto ramiai iškišo galvą iš jūros gelmių *(summa unda),* nes pasitikėjo savo galybe. — **128. toto aequore** jungti su *disiectam.* — **129. caelique ruina**= *quod ruit e caelo,* būtent *imbres.* — **130. nec latuere,** jis tuoj pastebėjo. — **fratrem:** Neptūnas, Jupiteris ir Junona buvo Satūrno vaikai. — **Iunonis** jungtina tik su *doli et irae;* pasakymas *fratrem* tik pagrindžia *non latuere:* kaip brolis, jis žinojo Junonos kerštingą būdą, taigi tuoj viską suprato. — **131. dehinc** skaityti kaip vienskiemenį žodį *(synizesis).* — **132. generis vestri:** vėjai buvo kilę iš titano Astrėjo ir deivės Auroros; kadangi titanai buvo Jupiterio nugalėti, tai į priminimą vėjų

kilmės (*generis*) iš titanų reikia žiūrėti kaip į rimtą įspėjimą, kad ir vėjus gali ištikti toks pat žiaurus likimas, koks ištiko titanus. — **tenuit**=*cepit*. — **133. numine,** prasme „valia, sutikimas, leidimas". — **venti** paniekinamai, sakinio gale. — **135. quos ego!** — nutrauktas sakinys; taip kartais pasakoma susijaudinus; versti „aš jums!" — **praestat**=*melius est*. — **136. post** =*posthac*. — **non simili**=*graviore*. — **137. maturate fugam,** skubiai nešdinkitės. — **tridentem,** kaip N-no valdžios simbolį. — **139. sorte;** kai dievai dalinosi valdžia, Jupiteriui teko dangus ir žemė, Neptūnui — jūra, o Plutonui — požemis. — **141. clauso carcere** prasme *regnet, sed carcer clausus sit*. — **142. dicto citius,** vos tik tai pasakęs. — **144. Cymothoë,** viena iš nereidų (vandenių). — **Triton,** jūros dievaitis, Neptūno ir Amfitritos sūnus. — **145. levat** turi papildiniu anksčiau pasakytus *naves*. — **146. aperit syrtis,** atidaro (laivams) kelią per seklias vietas (plg. *agger harenae*, 112 e.). — **147. rotis** vietoje *curru*. — **rotis levibus,** plg. 156 e. *curru secundo*. **148. magno** užmena didmiestį, kur minios bruzdėjimai yra baisesni. — **cum saepe**=*saepe, cum*. — **150. arma,** taigi minėtus *faces et saxa*. — **151. pietate gravem ac meritis,** pagarbos vertą dėl savo kilnumo ir nuopelnų. — **152. arrectis auribus,** išpūtę ausis. — **153. pectora,** aistras, kurių buveinė esanti krūtinėje. — **154. cecidit** prasme *desiit*. — **aequora** pareina nuo *prospiciens* (plg. 67 e. *navigat aequor* ir 126 e. *alto prospiciens*). — **155. genitor,** kaip ir *divum pater*, dažniausiai Jupiteriui taikomas titulas. — **caelo aperto**=*caelo sereno*. — **156. curru secundo,** *abl. abs.* (*secundus* čia pirmykščia prasme, kaip *part. praes.* nuo *sequi*). — **dat lora,** kaip 63 e. *dare habenas*.

157—179. Laivyno atvykimas į Afrikos pakraščius.

157. Aeneadae, kaip ir *Dardanidae*, patronimiškai sudarytas trojėnų pavadinimas. — **quae... contendunt petere**=*contendunt petere ea litora, quae proxima sunt;* verčiant, *contendere* reikšti prieveiksmiu, o *petere* — *verbum finitum*. — **159. secessus** vadinasi įlanka, nes *secedere* — pasitraukti (į žemyno gilumą); šitą įlanką aprašydamas, poetas sekė Homeru (ž. Odis. XIII, 96 *sq.*), tačiau sunku pasakyti, kuri

čia viduržemio pietų jūros dalis yra pavaizduota. — **160. obiectu laterum:** vieta apsaugota nuo bangų, nes priešais įlanką yra sala, į kurią sudūžta atviros jūros vanduo (*omnis ab alto frangitur unda*). — **161. in sinus scindit sese reductos:** į salos krantą sudužusi banga, pusračiais (*sinus*) grįžta į jūrą. — **162. hinc atque hinc,** ir vienam ir antram įlankos šone. — **163. scopuli,** kaip bokštai, įeinant į meniškai sutvarkytą uostą. — **late,** toli į įlanką. — **164. scaena** (užpakalinis fonas) pavaizduota pasakymu *silvis coruscis (abl. qualit.)*, o 165 eil. **nemus** — *horrenti umbra.* — **165. desuper** jungti su *imminet.* — **166. fronte sub adversa:** miško fono apačioje yra ola (*antrum*), kabančių akmenų (*scopulis pendentibus*) sudaryta. — **167. vivo saxo,** iš išaugusių uolų. — **168. nympharum domus:** kiekvieną gražesnę gamtos vietą senovės žmonės buvo linkę apgyvendinti dievaičiais ir dievaitėmis. — **hic,** įlankoje. — **169. unco morsu:** epitetas *uncus* tinka tik žodžiui *ancora,* tačiau gramatiškai jis suderintas su *morsus.* — **171. omni ex numero;** Enėjas buvo pasistatęs iš viso 20 laivų. — **amore,** prasme „patraukimas, ilgesys". — **173. ponunt,** vietoje *deponunt* (ž. 20 eil. paaišk.) — **174. silici,** *dat.* panašiai kaip prie *eripere.* — **175. arida nutrimenta,** sausi lapai ir žagarai. — **176. in fomite,** būtent *in aridis nutrimentis* (įsidėmėtinas laipsniavimas: *scintillam, ignem, flammam).* — **177. Cererem,** metonimiškai vietoje *frumentum.* — **Cerealia arma,** įrankiai duonai gaminti. — **178. fessi rerum,** iš kelionės pavargę. — **receptas** prasme *servatas.*

180—222. Enėjas apžvelgia jūrą. Medžioklė. Kelbendrių pietūs.

180. omnem prospectum lato pelago petit prasme: *late prospectat per totum pelagum.* — **181. pelago,** *dat. finalis* vietoje *per pelagum.* — **Anthea,** prasme „Antėjo laivą". — **si,** prasme „ar ne". — **182. biremis,** vietoje *navis* (aiškus anachronizmas: tais laikais biremos dar nebuvo žinomos). — **183. arma Caici:** laivo savininkas savo ženklą (skydą, ginklus) pakabindavo laivo užpakaly. — **184. tris,** asindetiškai prikergta, turi priešingumo prasmę: tik tris. — **185. prospicit,** toli, toli mato. — **186. pascitur** jungti su *armenta,* o *longum agmen* versti įnagininku (ìlga vorà) prie *sequuntur.* — **187. hic,** laiko ir vietos aplinkybė („čia"). — **188. fidus Achates:** Enėjas pasinaudojo

lanku ir strėlėmis Achato, kuris tada triūsė prie laužo. — **189. alta,** prieveiksmio prasme. — **190. cornibus arboreis,** *abl. qualitatis* prie *capita:* kaip medžio šakos ragais. — **vulgus,** pakartoti *sternit.* — **191. agens,** vydamas. — **192. victor,** prasme „laimingoj medžioklėj". — **193. humi** po *fundere,* kaip po *ponere:* ant žemės. — **cum navibus** = *cum numero navium.* — **194. hinc** = *quo facto.* — **in** = *inter.* — **195. quae cadis onerarat** = *quibus cados onerarat.* — **deinde** jungti su 197 e. *dividit.* — **196. litore Trinacrio;** Sicilija buvo pavadinta *Trinacria* dėl savo trijų kyšulių: Peloro (dab. *Paro),* Lilibėjaus (dab. *Boco)* ir Pachino (dab. *Passaro).* — **197. pectora** = *corda.* — **198. o socii,** mieli draugai, papildyti žodžiu „nenusiminkit". — **ante** versti kaip pažyminį žodžiui *malorum.* — **200. Scyllaeam rabiem** = *Scyllae rabiem.* — **201. accestis,** senov. forma, vietoje *accessistis.* — **Cyclopea saxa** = *saxa Cyclopis.* — **experti,** *scil. estis.* — **203. mittite,** vietoje *dimittite* (ž. 20 e. paaišk.). — **olim** = *aliquando,* kitados. — **iuvabit;** po *forsan* (= *forsitan)* poetų kalboje dažnai *indicativus.* — **204. per,** prasme „tarp". — **discrimina rerum,** dideli pavojai. — **205. fata,** likimas. — **206. ostendunt,** žada. — **fas,** *scil. est,* prasme „dievų lemta". — **207. durate,** papildyti žodžiu „taigi". — **rebus secundis,** *dat. fin.,* laimingai ateičiai. — **208. voce refert:** lūpos kalba drąsinančius žodžius, širdis kitką jaučia. — **curis... aeger,** su nuolaidos žyme. — **209. spem — dolorem;** įsidėmėtinas chiastiškas žodžių sustatymas (be chiasmo būtų: *spem vultu simulat, dolorem corde premit).* — **premit** = *supprimit* (ž. 20 e. paaišk.). — **altum** versti prieveiksmiu. — **corde** = *in corde.* — **210. praedae — dapibus,** *dat. finalis.* — **se accingunt:** vaizdų konkretų pasakymą tenka versti atitraukiniu, pav., ruošiasi. — **211. tergora** = *pelles.* — **viscera,** prasme „skerdena". — **212. trementia,** *scil. viscera,* vaizduoja skubotumą: išalkę vyrai ruošia pietums dar garuojančią („virpančią") skerdeną. — **figunt** = *transfigunt* (ž. 20 e. paaišk.). — **213. aëna,** varinės lėkštės, ant kurių kiekvienam dalyviui dedama jo dalis. — **214. per herbam:** pavalgę išsitiesė minkštoje žolėje (plg. 173 e., kur sakoma, kad išlipę į krantą čia pat ir krito į smėlį). — **215. implentur** su *gen.,* analogija pagal *plenus.* — **Bacchi,** metonimiškai vietoje *vini.* — **ferinae,** *scil. carnis,* elnienos. — **216. exempta,** *scil. est,* buvo numal-

šintas. — **mensae remotae,** pagal romėnišką paprotį: stalai buvo pašalinti; bet kadangi nelaimingi sudužėliai stalų neturėjo (213 e. sakoma, kad indus sustatė ant kranto), šitas posakis verstinas ne pažodžiui, pav., „lėkštės buvo pašalintos". — **217. amissos,** dingusius. — **requirunt,** prisimindami klausinėja. — **218. seu** — **sive,** čia vietoje *utrum-an*. — **vivere,** veiksniu šiam tariniui pakartoti 217 e. *socios*. — **219. extrema pati**=**mori (euphemismus,** ž. sint. § 150, 8). — **nec iam exaudire vocatos,** papildomas paaiškinimas posakio *extrema pati*. — **220. praecipue** jungti su *gemit*. — **221. casum gemit,** plg. 67 e. — **secum** prie *gemit*, analogiškai su *cogitare, reputare secum*.

223—304. Jupiteris žodžiais ir veiksmu (297 e.) ramina trojėnų likimu susirūpinusią Venerą.

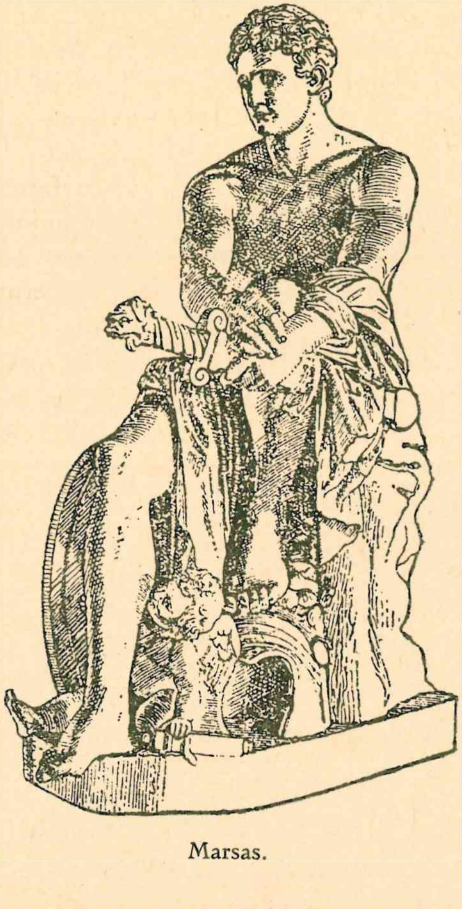

Venus.

223. finis erat, prasme „prisiminimai ėjo į galą", arba „artinosi vakaras". — **224. despiciens,** pirmykščia prasme: žemyn žiūrėdamas. — **iacentes,** giliai apačioje padėtas. — **225. latos populos,** plačius plotus apgyvenusias tautas. — **sic** arčiau jungia žodžių *descipiens* ir *constitit* mintis. — **226. Libyae,** plg. 22 e. paaišk. — **227. tales iactantem curas:** ir Jupiteris susirūpino tolimesniu trojėnų likimu. — **228. tristior,** nepaprastai susikrimtus. — **oculos nitentes suffusa,** *acc. relationis (graecus,* ž. sint. § 58, 2). — **229. res,** prasme „likimas". — **230. terres,** papildinį šiam veiksmažodžiui imti iš *hominumque deumque*. — **232. tot funera passis,** tiek draugų palaidojus. — **233. ob Italiam,** prasme „kad tik nepasiektų Italijos". — **234. volventibus annis;** *volvere (vertere* ir kt.) vartojamas ir kaip *intransitivum*. — **235. hinc**=*ab his, Troibus*. — **236.** *omni dicione*

tenerent, neaprėžtą valdžią turėsią. — 237. **pollicitus** — **vertit**, *anacoluthon* (ž. sint. § 149, 4a), aiškinamas Veneros susijaudinimu. — 238. **hoc** jungti su solabar. — **tristesque ruinas** tiksliau aiškina **occasum Troiae**. — *239*. **solabar**, *imperf. de conatu* (ž. sint. § 83, 1 pastaba). — **contraria fata rependens** = tikėdamasi, kad jų nelaiminga būklė šviesesne ateitim bus atsverta. — 240. **eadem** = *adversa*. — 242. **Antenor**, trojėnų didvyris, Priamo giminaitis; Trojai žlugus, A. su Paflagonijos gimine — henetais — Adrijos jūros šiaurinėje pakrantėje įkūrė miestą, kur paskui gyveno venetai. — 243. **Illirici sinus**: prie Ilirijos įlankų gyveno plėšrios giminės *(regna Liburnorum)*, pavojingos jūreiviams. — 244. **regna Liburnorum**, paaiškina *Illiricos sinus*. — **Timavus**, neilga, bet kitados gili ir plati upė (dabar mažas upokšnis, *Timavo*, tarp Triesto ir senosios Akvilėjos). — 245. **ora novem**: į Timavą įteka 9 kalnų šaltiniai. — **vasto** = *magno*. — 246. **mare proruptum**, lyg prasiveržusi jūra: vietos žmonių kalboje *Timavo* ir dabar dar vadinamas *madre del mare* (jūros motina). — **pelago sonanti**, ūžiančiomis vilnimis. — **premit**, prasme „užlieja“. — 247. **Patavi**, *gen. explicativus*, dabart. *Padua*. — **sedesque** versti priedėliu. — 248. **nomen dedit**: kaip giminės *Heneti* vadas, pavadino naujakurius venetais. — **arma fixit**: ginklų pakabinimas — ženklas, kad kelionės ir nuotykingo gyvenimo vargai pasibaigė. — 249. **compostus**, *syncope* (ž. sint. § 154). — 250. **nos**, būtent Venera su sūnumi. — **quibus adnuis**, su nuolaidos žyme (nors mums ir...). — 251. **prodimur**, *scil. abs te*. — 253. **in sceptra reponis**, atstatai valdžioje. — 254. **olli**, archaiškas *dativus*, vietoj *illi*. — **subridens**: šypsena parodo dievo palankumą. — 256. **libavit**, prasme *delibavit* (ž. 20 e. paaišk.), švelniai palietė. — 257. **metu**, archaiškas *dativus; parcere metu*, prasme „susivaldyti, nesirūpinti“. — **Cytherea**: pagal padavimą, Venera buvo gimusi iš jūros putų prie Kiteros salos (dabar *Cerigo)*, į pietus nuo Peloponeso. — 258. **promissa**, *scil. fato*. — **Lavini**, ž. 2 eil. paaiškinimą. — 259. **moenia**: *Lavinium* turi pasidaryti stipria pilimi. — **sublimem** versti prieveiksmiu. — **feres ad sidera caeli**: kaip miesto įkūrėjas, didvyris bus lyginamas su dievais. — 260. **neque me sententia vertit**, atsakymas į 237 e. klausimą. — 261. **tibi**, *dat. ethicus* (ž. sint. § 33). — **fabor** geriau, negu *dicam*, santykiuoja su sek. eilutės

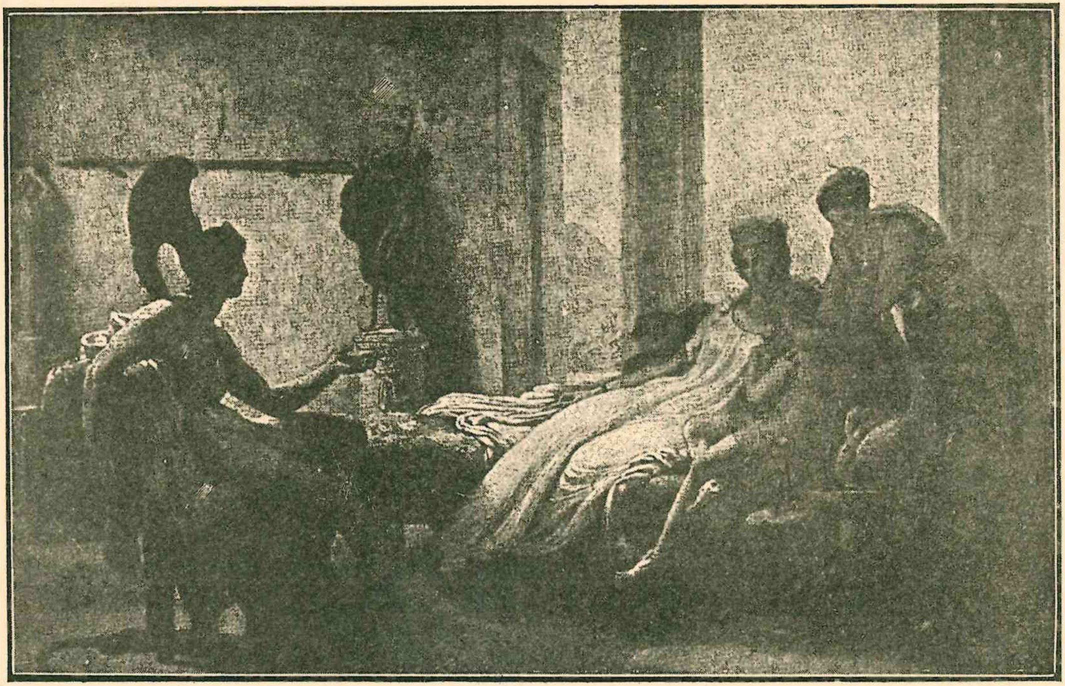
fatorum. — **262. longius** jungti su *volvens* (*=evolvens,* ž. 20 e. paaišk.); *volvens* papildyti žodžiais „likimo knygas". — **movebo,** atidengsiu. — **264. contundet,** sutriuškins. — **mores,** prasme *leges, iura.* — **266. terna:** poetų kalboje pasitaiko *numeralia distributiva* vietoje *cardinalia.* — **Rutulis subactis,** *dativus* (ž. 102 e. paaišk.). *Rutuli* gyveno į pietus nuo tos vietos, kur paskui buvo įkurta Roma. — **hiberna** (*scil. castra*), prasme *hiems.* — **267. Iulo:** *Ascanius* arba *Iulus* buvo Enėjo ir Kreuzos sūnus. — **268. dum res stetit Ilia regno;** *res Ilia* (analogiškai su *res Romana, res publica*)=Iliono valstybė; *stetit regno,* stovėjo valdžioje, nejudomai stovėjo. — **269. volvendis:** *part. fut. passivi* pavaduoja trūkstamą *part. praes. pass.* (*=dum volvuntur*). — **magni orbes,** būtent *annui orbes* (*=anni*). — **270. regnum,** prasme „sostas", o **sedes** — „sostinė".

Marsas.

— 271. **transferet**: pagal padavimą, tatai atsitiko dėl to, kad Lavinijaus miesto gyventojų skaičius labai padidėjo. — **multa vi munire Albam**, įkurti galingą Albos pilį. — 272. **ter centum**, ž. 71 e. paaiškinimą. Skaičių eilėje pastebimas tam tikras laipsniavimas: Enėjo viešpatavimui skiriami 3 metai, Askanijaus — 30, o jų įpėdiniams — 300; gi Roma valdys amžinai. — 273. **Hectorea** vietoje *Troiana*, galimas daiktas, todėl, kad žymiausio Trojos didvyrio vardas ryškina sugestiją dėl būsimųjų karalių narsumo. — **regina** akcentuojama: iš karališkos giminės, duktė ištremto Numitoro (jos vardas *Ilia* — trojėnų kilmės; labiau žinomas jos vardas — *Rhea Silvia)*. — 274. **Marte gravis**, nuo Marso pradėjusi. — 275. **lupae nutricis**, užmena Romulo kūdikystę. — **laetus**, prasme *ornatus:* Romulas, kaip kiti senovės didvyriai, dėvės laukinio žvėries kailį. — 276. **excipiet gentem**, sudarys tautą. — **Mavortia**: Romulas buvęs Marso sūnus (Marsas poetų dažnai vadinamas *Mavors)*. — 277. **Romanos**, tarinio *accusativus* prie *gentem.* — 278. **metae** — ploto ribos, *tempora* — laiko ribos būsiančios galybės *(rerum)*. — 279. **quin** — net ir. — 280. **mare, terras, caelum**, taigi visą pasaulį. — **metu fatigare** = *terrorem inferre.* — 281. **referet**, pakeis; romėnų nuomone, toks Junonos nusistatymo pasikeitimas įvykęs tik per 2-jį pūnų karą. — **fovebit**, jautriai rūpinsis. — 282. **rerum** = *orbis terrarum.* — **rerum domini** — **gens togata**; tuodu pasakymai ryškiau pabrėžia dvilypį romėnų genijų: karingumu valdyti pasaulį ir įstatymų leidimu globoti taiką, kurios simboliu yra *toga* (plg. Cicerono *cedant arma togae)*. — 283. **sic placitum**, būtent *deis.* — **lustris labentibus**, prasme „laikui bėgant" *(lustrum* — 1) penkmetis, 2) kiekvienas ilgesnis laikotarpis). — 284. **Assaracus**, Anchizo senelis (žiūr. 38 e. paaišk.). — **Phthia**, didvyrio Achilo gimtinė. — **Mycenae**, karaliaus Agamemnono gimtasis miestas. — 285. **Argis**, didvyrio Diomedo gimtinė. — 286. **pulchra**, prasme „garsus". — **Troianus origine** = *genere Troiano.* — **Caesar**, ne Galijos užkariautojas, bet Augustas. — 287. **Oceano** ir tolim. **astris** papildyti žodžiu „tiktai". — 288. **demissum**, prasme *ortum.* — 289. **caelo accipies**: Augusto laikų rūmų poezija, priskyrusi Julijui Cezariui vietą dievų tarpe, dabar tokią pat garbę pranašauja jo įpėdiniui. — **spoliis Orientis onustum**: užmenamas Rytų pavergimas. — 290.

secura statoma priešais 261 e. *cura.* — **vocabitur votis,** į jį maldose bus kreipiamasi, jis dievišką garbę užsipelnys. — **291. positis** vietoje *compositis* (ž. 20 e. paaišk.). — **292.** Piešiama Augusto laikais įsiviešpatavusi taika; deivių vardai (*Fides* — ištikimybės ir pasitikėjimo deivė, o *Vesta* — namų židinio deivė) vaizdžiai apibūdina ramius laikus. — **Remo... Quirinus** = *Romulus:* iš padavimo žinome, kad Romulas nukovęs brolį Remą; šitų vardų sugretinimas alegoriškai užmena dėl tarpusavio karų suskilusius romėnus, kurie dabar gyvens taikingai. — **293. ferro et compagibus artis,** *hendiadys* (ž. sint. § 149, 2b), stipriomis geležinėmis šovomis. — **294. Belli portae;** kalbama apie Jano šventovę, kuri būdavo uždaryta taikos metu ir atidaryta karo metu. *Bellum* ir *Furor* — personifikacijos (įasmeninimai). — **295. aënis nodis** = *catenis.* — **296. horridus** versti prieveiksmiu. — **297. Maia genitum** = *Mercurium,* Jupiterio ir Majos sūnų, dievų pasiuntinį. — **298. ut...** Žodžių tvarka: *et, ne fati nescia Dido finibus arceret (Teucros), demittit... ut... pateant.* — **novae,** neseniai pastatytos. — **pateant** — **arceret;** įvairūs *coni.* laikai, kurių *verbum regens* tas pat, gali būti aiškinami tuo, kad pirmuoju *coni.* reiškiamas įsakymo turinys, o antruoju — to įsakymo motyvai. — **299. hospitio Teucris,** *dat. duplex* (ž. sint. § 34). — **fati nescia:** nežinodama, kad trojėnams lemta (*fatum*) siekti Italijos, Didona galėjo palaikyti juos kraštą puolančiais priešais. — **300. aëra,** *accus. sing.* graikiška galūnė. — **301. remigio alarum,** prasme „plasnodamas sparnais“. — **citus** versti prieveiksmiu. — **astitit** nuo *assisto.* — **302. ponunt** vietoje *componunt* (ž. 20 e. paaišk.). — **ferocia** = *inimica.* — **303. deo** = *Iove.* — **quietum animum** toliau (304 e.) paaiškinama žodžiais *mentem benignam.*

A. Guerin. Enėjas pasakoja Didonai Trojos likimą.

AENEIS, II.

1—12. Enėjas, karalienės Didonos prašomas, sutinka pasakoti nelaimingąjį Trojos žuvimą, nors jaučia, kad jam bus skaudu prisiminti savo gimtojo miesto likimą.

1. **Conticuere omnes**: nutilo puotos dalyviai, tikėdamiesi, kad Enėjas išklausys Didonos prašymą. — **tenebant**, *imperf.* aptaria būklę, kurios susidarymas reiškiamas *perf. conticuere.* — **pater**; šiuo epitetu reiškiamas g a r b i n g u m a s: romėnai garbino Enėją, kaip savo tautos įkūrėją. — 2. **ab alto toro**; *altus* — *epith. ornans.* Valgomuosiuose kambariuose *(triclinium)* iš trijų stalo *(mensa)* šonų būdavo padedamos sofos *(lectus)*; tos sofos kartais ir nevisai žemos būdavo; kad jos būtų minkštesnės, uždėdavo čiužinius *(torus)*, kuriuos pridengdavo užtiesalais *(vestes stragulae)*, o nuo stalo pusės padėdavo priegalvį *(pulvinar)*. — 3. **renovare**, *scil. narrando; inf. praes. a c t i v i*, nes suprantama įvardis *me.* — 4. žodžiai **ut... fui** (4—6 e.) apibendrinami pasakymu *talia* ir priklauso nuo *fando.* — 5. **Danai** $=$ *Graeci (Danaus* — graikų pilies A r g ų įkūrėjas). — 7. **Mirmidonum Dolopumve miles**: tautelės, dalyvavusios Trojos kare; mirmidonams vadovavo Achilas, dolopams — jo sūnus Piras. — **Ulixi**, vietoj *Ulixei.* — epitetas **durus** primena Odisėjaus valios stiprumą siekiant užsibrėžto tikslo; tokiais atvejais jis ir pasirodydavo *durus*, pav., nužudydamas Palamedą (82 e.). — 8. **temperet** $=$ *abstineat.* — **umida**, dėl gausios rasos. — **caelo**, *abl. separationis.* — 9. **praecipitat**, *intransitivum*, vietoje *se praecipitat.* — **cadentia** $=$ *occidentia*, n u s i l e i d ž i a n č i o s, b l ė s t a n č i o s (nes jau rytas brėško). — 10. **amor** $=$ *cupiditas, desiderium (scil. tibi est).* — **cognoscere**, *inf.* poetų kalboje vietoje gerundijaus. — 12. Skaitant eilutę, kurioje yra keletas išleidžiamų skiemenų *(elisio)*, jaučiamas asmens, pareiškusio tam tikrą mintį, neramumas, susijaudinimas; kartais taip reiškiamas drebėjimo, šiurpulio įspūdis (pav., šioj eilutėj), kartais dvasią slėgiąs vaizdas (67—72 e.), nepasitenkinimas (64 e.), pyktis (96 e.) ir kt.

13—56. Medinis arklys, kuriam teko nulemti Trojos likimą

13. repulsi = *impediti, ne Troiam vi caperent.* — **14. ductores Danaum** = *duces Graecorum.* — **labentibus annis,** priežasties aplinkybė. — **15. instar montis,** mėgstamas senovės poetų palyginimas, norint pažymėti daikto didumą. — **Palladis arte:** arklys statomas deivės Atenos Palados įkvėpimu ir jos nurodymais, o patį darbą atliko Epėjus (264 e.). Tą pat mini ir Homeras, Od. VIII, 497 (II leid.): arklį padarė Epėjus, pamokytas deivės Atenos. — **16. abiete** (*synizesis,* ž. sint. § 154), skaityti kaip *abjete.* Tolimesniame tekste Vergilijus, minėdamas medžiagą, iš kurios buvo padarytas arklys, pavartoja ir kitokių išsireiškimų (ne visos arklio dalys buvo padarytos iš tos pačios medžiagos): *a c e r n a e trabes* — 112 e., *p i n e a claustra* — 252 e., *r o b u r* — 186 e. — **votum pro reditu simulant:** graikai paleido žinią, kad arklys esąs pastatytas deivei Minervai permaldauti (ant arklio buvęs toks parašas: *Minervae donum armipotenti Danai abeuntes dicant).* — **18. huc** aptariamas žodžiais *caeco lateri* (19 e.). — **delecta corpora virum** = *delectos viros.* — **19. caeco,** prasme *obscuro.* — **cavernas ingentes uterumque,** *hendiadys* (ž. sint. § 149, 2b) = *cavum uterum.* — **20. armato milite** = *armatis militibus.* — **21. in conspectu,** *scil. Troiae.* — **Tenedos,** nedidelė Aigėjaus jūros sala. — **notissima fama:** Tenedo saloj buvo garsi Apolono šventovė. — **22. dives opum,** *gen. relationis,* l a b a i t u r t i n g a. — **23. male,** prasme *parum.* — **carinis** = *navibus, synecdoche* (ž. sint. § 156, 3). — **24. se** jungti su *condunt.* — **25. nos abiise rati** = *nos rati sumus eos abiisse.* — **vento,** *scil. secundo,* p a v ė j u i. — **Mycenas** = *in Graeciam (Mycenae* — pietų Graikijos miestas, kuriame prieš Trojos karą gyveno Agamemnonas, vyriausias graikų vadas). — **26. solvit se** = *liberat se.* — **Teucria, scil. gens.** Senų senovėje Trojos karalium buvęs *Teucer.* Po Teukro valdęs atėjūnas *Dardanus,* vedęs Teukro dukterį (ž. Aen. I, 38 e. paaišk.). — **27. iuvat,** *scil. nos.* — **Dorica,** vietoj bendro pasakymo *Graeca.* — **castra desertosque locos** = *desertos locos castrorum (hendiadys,* ž. sint. § 149, 2b). — **29. tendebat** = *tentorium (palapinę) habebat.* — **30. classibus:** kiekviena graikų tautelė turėjo savo atskirą laivyną; nevartojamus laivus ištraukdavo į krantą ir panaudodavo stovyklai. — **31. innuptae Minervae,** *gen. subi.,* m e r g e-

lei Minervai. Minerva buvo netekėjusi; ji atitinka graikų Paladai Atenai. — **exitiale donum**: toji dovana buvo *exitiale* (pražūtinga), nes Troja iš jos susilaukė *exitium*. — **32. moles equi**, arklio didumas. — **33. hortatur duci**, ž. I, 56 e. paaišk. — **34. dolo**, *scil. hortatur:* Timetas, kurio žmona ir sūnus Priamo įsakymu buvo nužudyti, norėjęs Trojos pražūties ir dėl to raginęs trojėnus įtraukti arklį į miestą. — **sic fata ferebant**, taip lėmė likimas. — **35. sententia**, prasme „išmintis". — **quorum** jungti su *menti*. — **36. pelago**, tikslo *dativus*. — **insidias** = *equum, quo parantur insidiae (abstractum pro concreto);* sąvoka *insidias* tiksliau aptariama žodžiais *suspectaque dona (que explicativum* neversti). — **36—39.** Žmonės pradeda svyruoti: vieni norėtų arklį sunaikinti, ir tai būtų galima papadaryti dvejopu būdu *(aut pelago praecipitare, aut subiectis flammis urere),* o kiti siūlo ištirti, kas jame yra. — **39. incertum** = *nesciens, quid faciendum sit.* — **in contraria studia** = *in diversas sententias,* būtent, Timeto ir Kapio. — **40. primus ante omnes**, toli pralenkdamas visus. — **41. Laocoon**, Anchizo brolis, Neptūno šventėjas (201 e.). — **ardens**, *scil. ira,* suprasdamas graikų klastą. — **42. et procul**, *scil. inquit.* — **quae**, kas per. — **44. Danaum** jungti su *dona.* — **sic**, *scil. in malam partem,* prasme „tiek maža". — **45. lignum**, medžio pastatas. — **Achivi** = *Graeci* (apie graikų pavadinimus Eneidoje, ž. I, 30 e.). — **46. machina**: Laokoontas, pavadindamas arklį *machina,* nurodo, kad tas pastatas priešams gali atstoti *turris mobilis.* — **47. inspectura... venturaque**: nuo arklio, apie kurio aukštį jau buvo minėta, galima pasižvalgyti, kas dedasi Trojoj, o pristūmus arklį prie sienos, kareiviai gali nuo jo ir ant sienos užšokti. — **48. aliquis** = *alius quis,* koks nors kitas. — **latet** papildyti žodžiu „čia". — **error**, prasme „klasta, apgaulė". — **49.** Šios eilutės pasakymas ir šiandien dar vartojamas, norint pažymėti, kad visados atsargiam reikia būti. — **50. validis viribus**, *alliteratio val- vir-* (ž. sint. § 149, 1d). — **51. in latus inque curvam compagibus alvum** = *in lateris partem, quae compagibus curvatur, ut alvum efficiat.* — **feri**, *scil. animalis; ferum (animal)* vartojama rečiau, negu *fera;* versti „baisenybė". — **52. contorsit** reikšmingai eilutės pradžioje, prieš cezūrą. — **recusso** vietoje *concusso; uteroque recusso,* priežasties aplinkybė. — **53. gemitumque dedere** paaiškina sąvoką *in-*

sonuere, todėl *que (explicativum)* neversti, o *dedere* versti pusdalyviu. — **54. si fata** papildyti žodžiais *non laeva fuissent*. — **mens,** *scil. nostra (Troiana)*. — **impulerat:** sąlygos sakiny *casus irraelis* vietoj tariamosios nuosakos *indicativus* pažymi, kad sąlygos išeitis *(impulerat)* tikrai būtų įvykusi; versti: jei ne... t i k r a i būtų privertęs... — **56. foedare:** Augusto laikų poetai, pamėgdžiodami graikus, dažnai *verba imperandi, agendi* ir *monendi* vartoja su infinitivu.

57—198. Sinonas tyčiomis pasiduoda trojėnams ir savo pasakojimu paskatina įtraukti arklį į miestą.

57. manus revinctum = *manibus revinctis*. Pasakyme *manus revinctum* žodis *manus* yra *acc. relationis* (vadinamas dar *acc. graecus)*, vartojamas vietoj *abl. limitationis*, paprastai prie *part. perf. pass.* — **58. ad regem,** *scil. Priamum*. — **59. Dardanidae,** nuo *Dardanus* (ž. 26 e. paaišk.); čia = *Troiani*. — **60. hoc ipsum** paaiškinama žodžiais *Troiamque aperiret Achivis*. — **Troiamque,** *que* versti „ir tokiu būdu". — **61. fidens animi** *(gen. relationis)* = *fidens animo*. — **62. versare dolos,** prasme „įvykdyti sugalvotąją klastą". — **certae occumbere morti:** Sinonas n e a b e j o j a, kad, trojėnams susekus sumanymą, jis tuojau būtų nužudytas. — **63. studio,** *abl. causae*. — **64. circumfusa ruit** = *circumfunditur*. — **65. accipe** = *audi* (Enėjas kreipiasi į Didoną). — **crimine ab uno disce omnes** *(scil. Graecos)* = *ex unius crimine cognosce, quales sint omnes Graeci*. — **66. disce omnes,** nepilna heksametro eilutė (tokių nepabaigtų eilučių visoje Eneidoje esama apie 50). — **67. conspectu in medio,** jį s t e b i n č i o s m i n i o s v i d u r y. — **turbatus:** toks tik apsimeta Sinonas, o iš tikrųjų jis buvo *fidens animi* (61 eil.). — **68. Phrygia** = *Troiana, hexameter spondiacus* (ž. sint. § 158). Prieš 5-os pėdos spondėją buvo 4 elizijos; tatai suderinta su sakinio mintimi: Sinonas n e r a m u s, jis nežino, ar priešai patikės jo pasakojimu, ir, l ė t a i žvalgydamasis į jų veidus, tartum nori išspręsti tą baisiąją mįslę. — **69. aequora** = *maria*. Žodis *mare* pažymi jūrą, kaip žemės paviršiaus tam tikrą dalį, kuri skiriasi nuo *caelum* ir nuo *terra; aequor* — jūra, kurios paviršius yra *aequus*, taigi rami, nesiūbuojanti jūra; *altum* — atvira jūra; *pontus* — jūra, pažymint gilumą; *salum* — siūbuojanti

jūra. — **71. et super:** tarp tų žodžių įterpti pakartotą *cui (dat. incommodi),* kuris jungtinas ir su *poscunt.* — **super**=*insuper.* — **72. poenas cum sanguine poscunt**=*cruentam poenam poscunt.* — **73. conversi — impetus**=*conversi* s u n t *animi et compressus* e s t *omnis impetus.* — **animi,** n u s i s t a t y m a s. — **74. impetus,** i š s i š o k i m a i. — **quo sanguine cretus,** i š k u r k i l ę s. — **75. quidve ferat,** prasme „ką jis čia daro, kokios jo mintys". — **quae sit fiducia**=*cuius rei fiducia:* trojėnai tikėjosi, kad nuo mirties išsigelbėti norėdamas Sinonas jiems papasakosiąs kokias nors svarbias žinias. — **76. formidine** papildyti žodžiu „apsimesta". — **77. fuerit quodcumque**=*quidquid mihi acciderit (fuerit — fut. II* vietoj *fut. I).* — **79. hoc primum,** *scil. fateor (me esse Graecum):* Sinonas apsimestu atvirumu nori patraukti trojėnus. — **80. finxit**=*formavit.* — **improba,** *scil. fortuna.* — **81—82. aliquod nomen Palamedis** (kažkokio Palamedo vardas) **et incluta fama gloria.** Palamedas, Aigipto karaliaus Belo *(Belus)* ainis, privertė Odisėjų dalyvauti Trojos kare, nors Odisėjus to ir nenorėjo. Odisėjus, vengdamas to dalyvavimo, apsimetė esąs nepilno proto ir pasikinkęs jautį su asilu arė dirvą. Palamedas padėjo į vagą Odisėjaus sūnų Telemachą. Odisėjus sustojo aręs, ir tada paaiškėjo, kad jis tik apsimeta esąs nepilnaprotis. Keršydamas pigia kaina pagarsėjusiam Palamedui (jo *nomen* pasidarė *incluta fama),* Odisėjus įskundė jį turint slaptų santykių su Priamu ir gavus iš Priamo pinigų ir laišką, kurie esą Palamedo palapinėj. Tuos pinigus ir laišką Odisėjus iš anksto buvo ten padėjęs ir tuo būdu klastingai įstūmė Palamedą į pražūtį. — **83. falsa sub proditione,** vietoje *falso proditionis crimine,* n e t e i s i n g a i a p k a l t i n u s. — **84. insontem infando indicio** (apie elizijas ž. 12 e. paaišk.), *alliteratio* (ž. 50 e. paaišk.). — **quia bella vetabat:** tai nebuvo t i k r o j i Palamedo žuvimo priežastis, o tik Sinono sugalvota (apie tikrąją priežastį žiūr. 81 e. paaišk.). — **85. demisere neci,** n u ž u d ė. — **cassum lumine**=*privatum vita.* — **86. illi,** *dativus.* — **87. pauper:** nurodoma priežastis, dėl kurios jis buvęs išsiųstas pas Palamedą, t u r t i n g e s n į giminaitį. — **in arma,** būtent, *ad bellum Troianum.* — **primis ab annis,** *scil. belli.* — **88. dum — conciliis,** k o l j i s t v i r t a i l a i k ė s i v a l d ž i o j e i r k o l b u v o r e i k š m i n g a s j o ž o d i s k a r o v a d ų p o s ė d ž i u o s e. — **89. et nos** *(=ego)* **aliquod nomen** *(=gloria)*

decusque (=*auctoritas*) **gessimus**, ir aš buvau gana pagarsėjęs ir gerbiamas. — **91. haud ignota**, *litotes* (ž. sint. § 150, 7). — **superis concessit ab oris**, prasme *e vita ad inferos concessit* (čia *superus* reikšme „žemės" (požemiui žemė yra *superae orae*); čia figūra *euphemismus*, ž. sint. § 150, 8. — **92. in tenebris**, atsiskyręs (namie); priešingumas: *in luce* (tarp žmonių). — **93. mecum**, savy, sieloj. — **94. fors si qua tulisset**, jeigu tik pasitaikytų proga. — **97. hinc... hinc... hinc**, *anaphora*, ž. sint. § 149, la; *hinc* laiko reikšme. — **prima mali labes**=*initium in me labentis mali*. — **99. vulgus**, *masculinum* (Vergilijaus laikais retas atsitikimas). — **quaerere conscius arma**: Odisėjus, žinodamas, kad jis pats kaltas dėl Palamedo mirties, stengėsi atsikratyti (*quaerere arma*) ir Palamedo šalininku Sinonu. — **100. nec... enim**, ir iš tikrųjų jis ne... — **Calchante ministro**, *aposiopesis* (kada sakinys nutraukiamas, neišreiškiant jo iki galui, kad patys klausytojai savo minty tą sakinį pabaigtų, arba kada parodoma, jog giliai jaučiama tai, kas sakoma). Čia Sinonas labai vykusiai nutraukia sakinį, matydamas, kad savo klausytojus jau sudomino. — **102. quidve moror**, *scil. vos*. — **103. id**, *scil. me esse Graecum*. — **iam dudum**, jau seniai (Sinono mintis: nubauskite mane, nes jau laikas tai padaryti). — **104. Ithacus**, vietoje *Ithacensis* (*scil. Ulixes*). — **105.** Sinonui pasakius, kad jo mirtimi būtų patenkinti ir graikai, trojėnai susidomi, kodėl graikai nekenčia savo tautiečio, ir ar tai negalėtų išeiti graikų naudai. — **106. artis Pelasgae**: trojėnų nusistatymas į graikus (*ars Pelasga*) primena romėnų nusistatymą į kartaginiečius (*fides Punica*); dėl *Pelasga* žiūr. I, eil. paaišk. — **107. prosequitur**, tęsia savo pasakojimą. — **108. fugam moliri**: *moliri* pabrėžia sunkias iš Trojos bėgimo aplinkybes. — **111. interclusit**, *scil. discessu*, trukdė išvykimą. — **auster**, pietų vėjas. — **euntes**=*ire cupientes*. — **112. acernis**, ž. 16 e. paaišk. — **114. suspensi**=*nescientes, quid faciendum sit*. — **scitantem**, vietoje *scitaturum* (*part. praes. act.* kartais vartojamas tikslui reikšti vietoj *part. fut. act.* po veiksmaž. prasme „siųsti"). — **Phoebus**: šiuo vardu vadinamas Apolonas, šviesos dievas. Foibo orakulų garsiausias buvo Delfuose. — **115. adytum**, šventovės vieta, į kurią turėjo teisę įeiti tik dvasininkai. — **116. sanguine et virgine caesa**, *hendiadys* (ž. 20 e. paaišk.).

Toji *caesa virgo* tai buvo *Iphigenia,* Agamemnono duktė. Pagal padavimą, Agamemnonas buvo nusprendęs savo dukterį Ifigeniją paaukoti deivei Artemidei (rom. *Diana),* kuri, neduodama graikams tinkamo vėjo, neleido jiems išplaukti. — **117. cum... venistis,** k a i v y k o t e (o ne „nuvykę"), nes Ifigenijos aukojimas įvyko dar Graikijoje (Bojotijos mieste Aulidoje). — **118. anima Argolica** = *vita unius de numero Graecorum.* — **120. animi,** *scil. omnium Graecorum, quia crediderunt se perire posse.* — **ima... ossa:** senovės žmonės manė, kad k a u l ų s m e g e n y s palaiko šilumą, ir jeigu žmogus ko išsigąsta, pradeda bijoti, tai toji šiluma palieka žmogų, pasidaro šalta, ir žmogus pradeda drebėti. — **121. cui fata parent,** *scil. mortem.* — **poscat Apollo,** scil. tarpininkaujant Kalchantui. — **122. hic,** prasme *tunc.* — **123. protrahit:** Kalchantas apsimeta nenorįs ateiti ir pasakyti, kurį reikėsią paaukoti dievams. — **in medios,** *scil. Graecos* (į vidurį). — **quae numina divum,** k o k i a d i e v ų v a l i a (kieno mirties dievai reikalauja). — **canebant,** s p ė j o, p r a n a š a v o, (*canere* — eilėmis kalbėti). Orakulai savo atsakymus duodavo dažniausiai suredaguotus eilėmis (heksametru), tad *canere* buvo taip pat ir burtininkams priklausąs veiksmas (*vaticinari*). — **125. taciti,** versti prieveiksmiu. — **ventura** = *futura.* — **videbant** = *praevidebant* (ž. I, 20 e. paaišk.). — **126. bis quinos,** vietoj *decem,* kad laiko išreiškimas būtų vaizdingesnis, nes, Kalchantui neduodant atsakymo, graikai per tą dešimt dienų drebėjo kiekvienas dėl savo gyvybės, o baimėje laikas atrodo labai i l g a s (be to, žiūr. I, 71 e. paaišk.). — **tectus,** s l ė p d a m a s. — **128. actus,** p r i v e r s t a s. — **129. composito** = prozos *e composito,* k a i p t a r p m ū s ų s u s i t a r t a. — **130. sibi,** versti „dėl savęs". — **timebat,** *imprf.* vietoj *plsqmpf.* — **131. conversa tulere** = *passi sunt verti* (b u v o p a t e n k i n t i, k a d n u k r e i p t a...). Graikai nusigando išgirdę Apolono reikalavimą, bet kada Kalchantas nurodė aukotiną esant Sinoną, visi džiaugsmingai Kalchanto žodžiams pritarė, nes jau nebereikės dėl savo gyvybės kęsti baimės. — **132. sacra,** būtent *fruges, vittae.* — **parari,** *inf. historicus* (ž. sint. § 83, 2 pastaba). — **133. salsae fruges** = *mola salsa* (sūdyti miltai). Atliekant aukojimo apeigas, dvasininkas pildavo ant aukos galvos *molam salsam* (iš čia *immolare* — aukoti), paskui, iškirpęs keletą plaukų nuo aukojamojo galvos, mesdavo juos į ugnį; pagaliau, peiliu perpiauda-

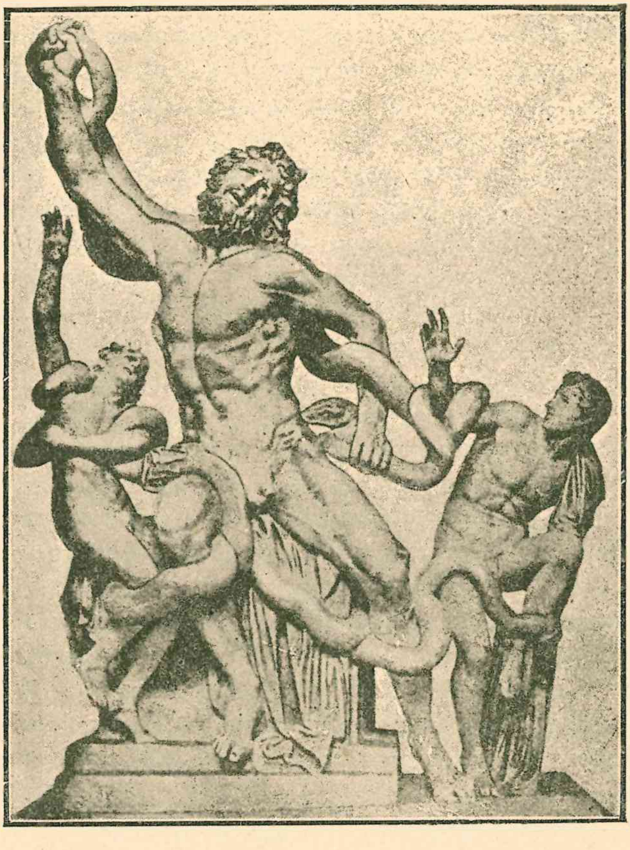
mas kaktos ir nugaros odą, baigdavo aukojimo apeigas, o auka būdavo pribaigiama. — **vittae** — balti vilnoniniai raiščiai, kuriais aprišdavo aukai galvą. Tokį raištį vartodavo ir dvasininkai, aprišdami sau galvą per aukojimo apeigas. Be to, ir dievų statulų galvos būdavo papuošiamos tokiais raiščiais. — **134. fateor**; tai sakydamas Sinonas nori lyg nurodyti, kad jis čia negerai pasielgęs: jam reikėję pasiduoti likimui ir nesipriešinti dievų valiai. Kokiu būdu jam pavyko ištrūkti, nemini (jis, tur būt, bus pabėgęs ne per aukojimo apeigas, kada daug žmonių dalyvauja ir jį lengvai būtų galėję sučiupti, bet iš kokios nors vietos, kurioje jis buvo uždarytas, kaip būsimoji auka). — **135. obscurus** = *abditus*. — **136. si forte dedissent**: jis tikrai negalėjo žinoti, ar graikai plauksią aukai pabėgus, ar ne. — **137—144.** Šiose eilutėse Sinonas, minėdamas tokius dalykus, kurie kiekvienam labiau suprantami, užjaučiami, nori paveikti trojėnų jausmus. — **139. fors** = *fortasse*. — **quos... poenas**, *acc. duplex* pareinąs nuo *reposcent*. — **nostra**, vietoj *mea*. — **140. piabunt** = *expiabunt* (ž. I, 20 e. paaišk.). — **141. quod** (*acc. relationis*) prasme *propter quod* (dėl to). — **conscia numina veri** papildo sąvoką *superos*. — **142. per si qua est... fides** = *per fidem, si qua est, quae*. — **143. miserere**: Sinonas kreipiasi į Priamą. — **144. animi non digna ferentis**, k e n č i a n č i o t a i, k o v i s a i n e n u s i p e l n ė. — **145. his lacrimis**, abl. causae. — **et ultro** = *et insuper* (ir be to dar). — **146. ipse** jungti su *Priamus*. — **manicas** paaiškinama žodžiais *atque arta vincla* (*atque explicativum*). — **147. amicis**, versti prieveiksmiu. — **148. hinc**, laiko reikšme: nuo šio laiko. — **149. vera** jungti su *edissere* ir versti prieveiksmiu. — **150. quo**, k o k i a m t i k s l u i. — **quis auctor**, *scil. molis immanis*. — **statuere**, veiksnys imamas iš 148 e. — **151. quidve petunt**, k o s i e k i a t u o. — **religio**, konkrečia prasme: d o v a n a d i e v a m s. — **152. dixerat**, *scil. sic*. — **153. sustulit ad sidera**: senovės žmonės melsdamiesi dažnai pakeldavo rankas į viršų (*ad caelum*). — **palmas**, *pars pro toto*. — **154—155. vos... testor numen**: Sinonas, norėdamas galutinai įtikinti trojėnus, padaro neteisingą priesaiką. — **aeterni ignes**: dangaus kūnai buvo laikomi dievybėmis, dėl to jie ir galėjo turėti *numen*. — **enses**, a u k o j i m o p e i l i a i. — **156. vittae deum** = *vittae sacrae* (tie raiščiai būdavo dedami dievų garbei). — **hostia**, priedėlis numanomam veiksniui *ego*. — **157. fas**, *scil. est*. — **iura sacrata** = *leges sacrae*: Sinonui jo tautos

įstatymai turėjo būti šventi (šventai laikomi). — **158. ferre sub auras,** aikštėn išvesti, atidengti, parodyti. — **159. si qua,** prasme *quaecumque.* — **160. promissis maneas servataque serves,** *alliteratio* (ž. sint. § 149, 1 d.). — **161. feram** = *dicam.* — **magna rependam,** gausiai atsilyginsiu. Ką galvojo graikai, manydami apie tą gausų atsilyginimą, ir ką galvojo tai sakydamas Sinonas? — **162.** Nuo šios eilutės Sinonas pradeda pasakoti priežastis, kurios privertė graikus pastatyti arklį. — **coepti belli,** papildyti vertimą: kad laimingai baigti jis pavyks. — **163—164. ex quo... sed enim,** laiko reikšme (bet nuo to laiko, kada). — **165. aggressi,** prasme „pasiryžę". — **166. Palladium,** deivės Atenos Palados medinė statula, laikanti vienoj rankoj skydą, antroj ietį. Pagal padavimą, toji statula iškritusi iš dangaus ir nuo jos parėjęs Trojos likimas, dėl to ji ir pavadinta *fatale* (165 e.). Toji statula buvus prikalta prie sienos ir dėl to reikėjo ją *avellere* (atplėšti). Pagal vėlesnius padavimus, tokia statula buvus ne viena ir pavogtoji buvusi tik kopija; originalę statulą Enėjui pavykę išgelbėti iš žūvančios Trojos, ir ji vėliau buvus pastatyta Romos Kapitolijuje. — **167. manibus cruentis,** *scil. sanguine custodum arcis.* — **168. virgineas,** vietoj *virginis; virgineas divae vittas,* mergelės deivės galvos papuošalą. — **169. ex illo,** panašiai kaip 163 e. — **fluere... referri,** *inf. historici* (*fluere* = *diffluere*). — **sublapsa,** *scil. spes.* Bendra šio sakinio mintis: nuo to laiko pamažu (*sublapsa*) viltis graikuose pradėjo nykti. — **170. fractae,** *scil. sunt.* — **aversa,** *scil. est* (*aversa deae mens,* nukreiptas buvo deivės palankumas). — **171. nec dubiis,** *litotes,* ž. 91 e. paaišk. — **ea signa** = *signa eius rei, scil. aversae mentis.* — **Tritonia,** Minervos epitetas (šio epiteto kilmė aiškinama tuo, kad Minerva, kitaip Atena Palada, buvo gimusi prie Bojotijos upelio Tritono, ar prie Libijos ežero to paties vardo). — **172. vix positum... arsere** = *vix positum erat, cum arserunt* (*cum inversum,* ž. sint. § 128, 2). — **castris,** vietoj *in castris.* — **173. arrectis:** akys buvo plačiai atvertos iš pykčio. — **174. solo,** *abl. loci.* — **175. ferens,** laikydama. — **176. extemplo... Calchas;** žodžių tvarka: *extemplo Calchas canit aequora tentanda esse fuga* (*scil. in Graeciam*). — **177. Pergama** = *Troia. Pergamum* — Trojos tvirtovė (pilis), kurioj buvo Priamo, Hektoro ir Pario rūmai. — **178. omina ni repetant:** čia Vergilijus romėnų paprotį prikergia grai-

kams. Romėnai kiekvienam svarbesniam žygiui turėjo gauti dievų sutikimą, apie kurį spėdavo iš būrimų (*auspicia*). Jeigu po kiek laiko pradėdavo nesisekti, tai vėl reikėdavo per *auspicia* išgauti dievų pritarimą (*auspicia repetere*). Palada Atena įsižeidė dėl pavogimo jos statulos ir pačios statulos išniekinimo (*manibus cruentis*, 167 e.) ir dėl to reikėjo dabar *omina repetere*. — **Argis**, vietoj bendro pasakymo *in Graecia*. — **numen**, konkrečiai = *simulacrum Palladis*. — **179. quod... avexere**, Sinono pastaba. — **pelago et curvis carinis**: *et* neversti (*curvis* — *epith. ornans*). — **180. et nunc quod**, ir dabar (jie išvyko į gimtuosius Mikėnus), kad... **181. arma** = *armatos, auxilia*. — **182. omina** = *monstra*, 171 e. — **183. moniti**, *a Calchante* — **184. effigiem**, *scil. equi*. — **nefas**, šventvagystė (Palados statulos išvogimas). — **185. immensam... molem**, labai didelį. — **186. roboribus**, ž. 16 e. paaišk. — **caeloque educere**, kad siektų dangų, (*hyperbole*, ž. sint. § 150, 5). — **188. neu** = ir tuo būdu ne. — **antiqua sub religione**, atnaujinus senąjį Atenos Palados kultą. Taigi, pagal Sinono pasakojimą išeina, kad arklys buvęs pastatytas Atenai Paladai pagerbti ir ją atsiprašyti už pavogtąjį Paladijų (166 e.). Burtininko Kalchanto nurodymu, arklys buvo padarytas labai didelis, kad neįlįstų pro vartus (graikai bijoję, kad trojėnai neįsitrauktų arklį į miestą ir kad nepradėtų vėl garbinti Ateną Paladą, o tada deivė vėl galėtų pasidaryti to miesto globėja). — **190—191. exitum... futurum**, *acc. c. inf.* priklausąs nuo *iussit* (186 e.). — **in ipsum**, *scil. in Calchantem*. — **Phrygibus** = *Troianis*. —**Priami imperio Phrygibusque futurum** = *tuo imperio tuoque populo*. — **192. ascendisset**: Troja buvo ant kalno. — **193. Asiam** = *Asiaticos populos*. — **magno bello**, *dat. finalis*. — **ad Pelopea moenia**, prie Mikėnų ir Argų sienų (vietoj bendro pasakymo *in Graeciam*; Mikėnuose ir Arguose gyveno Pelopo ainiai). — **194. venturam**, *scil. esse* (190—191 e.). — **nostros**, vietoj *meos* — **ea fata**, būtent *magnum exitium* (190 e.). — **195. credita res**, patikėta pasakojimui. **capti**, *scil. sumus*. — **197. Tydides... Achilles**, drąsiausieji karžygiai. — **Larisseus**: Larisos miestas nebuvo Achilo gimtinė, tik kaimynas jo valstybei. — **198. mille carinae**: pagal Homerą, iš Graikijos į Troją buvo išplaukę 1186 laivai (čia mille nereiškia tikro skaičiaus, tik yra vaizdingesnis daugumos pavadinimas).

199—233. Laokoonto ir jo vaikų tragedija.

199. aliud, būtent *spectaculum.* — **200. multo magis** jungti su *tremendum.* — **improvida,** žodžio *turbat* išdava (=*adeo nos turbat, ut improvidi fiamus*). — **201. Laocoon,** Enėjo tėvo (Anchizo) brolis, kuris buvo išrinktas (*ductus sorte*) laikinai pavaduoti Neptūno dvasininką. — **202. solemnes aras:** ne *ara* buvo *sollemnis,* tik pats *sacrificium* (*aukojimas*). Kadangi Neptūnas ir Apolonas buvo laikomi Trojos įkūrėjais, tai gyventojai, norėdami jiems padėkoti už graikų pasitraukimą, surengė aukojimo iškilmes. — **203. gemini angues:** neatsilikdamos viena nuo antros, angys lygiomis (*pariter*) plaukia jūros paviršiumi (*per alta tranquilla*), ir išrodė, kad jiedvi neišskiriamos. Šitoks vaizdas dar

Laokoonto ir jo vaikų mirtis.

labiau įbaugino išsigandusius žmones. — **immensis orbibus,** *abl. qualitatis.* — **204. horresco referens,** man dargi dabar baisu darosi, kai jums pasakoju. — **205. litora,** vietoj *litus.* — **208. iubae sanguineae** greta *pectora arrecta* sustiprina pasibiaurėjimo įspūdį. — **legit sinuatque**=*legit sinuans.* — **209. fit sonitus:** artėjant prie kranto, girdimas vandens ošimas, kurį sukelia *arrecta pectora.* — **sonitus spumante salo,** *alliteratio* (ž. 84 e. paaišk.). — **arva**=*litus.* — **210. oculos suffecti,** *acc. relat.* (ž. 57 e. paaišk.). — **suffecti sanguine et igni,** aptekėjusios krauju, raudonu kaip ugnis. — **212. agmine certo,** lyg išsirikiavę. Trojėnai išsigandę, perbalę iš baimės, išlaksto *(diffugimus visu exsangues),* o angys — priešingai: lygiai, viena greta antros, slenka prie Laokoonto. — **214. corpora natorum**=*natos* (*scil. Laocoontis*). — **uterque implicat:** pradžioj viena angis apie vieną Laokoonto vaiką apsivynioja, o antra apie antrą ir tik paskui abidvi drauge sustveria (*corripiunt,* 217 e.) patį Laokoontą. — **215. miseros artus,** *scil. natorum.* — **morsu depascitur,** draskydamos suryja. — **216. ipsum,** *scil. Laocoontem.* — **subeuntem ac tela ferentem,** bėgantį su ginklu rankoje.

[Šios knygos paveikslėlis, vaizduojąs Laokoonto ir jo vaikų tragediją, yra paimtas iš vad. Laokoonto grupės. Tasai marmoro kūrinys, manoma, buvęs padirbtas paskutiniame amžiuje pr. Kr., o rastas buvo 1506 m. Dabar jis yra Vatikano muziejuje (*Museo Pio-Clementino*) ir yra laikomas vienu geriausių tos rūšies kūrinių. Paveiksle vaizduojamas tasai momentas, kada Laokoontas metęs ginklą, kuriuo nesuskubo pasinaudoti, stengiasi savo galingomis rankomis atsipalaiduoti nuo pražūtingo angių glėbio. Vaikai tiesia rankas į savo tėvą; jų veiduose, be skausmo, matyti dar ir viltis, kad tėvas pajėgsiąs juos išgelbėti. Laokoonto veidas nusiminęs: jis kenčia ne tik kaip žmogus, bet ir kaip tėvas, kad ne tik pats žūva dėl jam nesuprantamos priežasties, bet neįstengia ir savo vaikų išgelbėti. Tarp Eneidos teksto ir minėto paveikslo yra ir skirtumo: Eneidoj pasakojama, kad angys pirma užsmaugia Laokoonto vaikus, o paskui tik puola tėvą; paveiksle matome, kad visi kartu žūva].

218—219. bis collo... circum terga dati=*cum bis circumdedissent collo (dat.) terga, id est, cum collum (superiorem partem corporis) corporibus suis circumdedissent.* — **capite,** vietoj *ca-*

pitibus. — **220. simul... simul** (222 e.) = *et... et.* — **nodos,** kilpos, kuriomis apvyniojo Laokonto sąnarius. — **221. vittas,** ž. 133 e. paaišk. Pasidaro dar baisiau, nes suteršiama ir išniekinama tai, kas laikoma šventa. — **atro:** ne spalva pažymima, o pats įspūdis, kurį sudaro tokia spalva: baisus, pražūtingas. — **223—224.** Pamėgdžiodamas Homerą, Vergilijus mėgsta vartoti palyginimus. — **fugit et excussit** = *fugiens excussit.* — **incertam securim,** negerai pataikytą kirvį (negiliai įsmigusį kirvį). — **225. at** = *autem.* — **lapsu,** šliauždamos. — **delubra ad summa,** nes Minervos šventovė buvo pastatyta aukštesnėje vietoje. — **dracones:** vandeny esant angims, poetas jas vadina *angues,* sausumoj — *serpentes,* o šventovėj — *dracones.* — **226. saevae:** ji nepasigailėjo trojėnų, todėl žiauri. — **Tritonidis** = *Tritoniae* (ž. 171 e. paaišk.). — **227. sub pedibus.** Iš teksto galima spręsti, kad Pergame buvęs ne tik pavogtasis Paladijus, bet ir kita Atenos statula; prie jos kojų stovėjęs skydas, prilaikomas viena ranka, po kuriuo ir pasislėpusios angys. Žmonės nusigando, išvydę tokias baisias angis, bet dar baisiau jiems pasidarė, kai pamatė tas baisenybes pasislėpus po deivės kojomis; pradeda spėlioti, kad angys nubaudusios Laokoontą, dievams pritariant, nes L. įžeidęs Minervai skirtą dovaną (230—231 e.). — **229. insinuat,** įsiskverbia, apima. — **merentem,** kaip nusipelnė. — **230. ferunt** = *dicunt.* — **232. ad sedes,** *scil. Minervae.* — **simulacrum,** būtent — *equum.* — **233.** Nebaigta eilutė, ž. 66 e. paaišk.

234—249. Arklio įtraukimas į Troją.

234. dividimus. Vartai žemi — arklys nelenda: pralaužia sieną, ir pro skylę pasirodo (*pandimus*) miestas. — **moenia** = *aedificia.* — **235. accingunt,** *scil. se* (= griebiasi už). — **pedibus,** *scil. equi.* — **236. rotarum lapsus** = *rotas labentes.* — **vincula** = *funem.* — **collo,** *scil. equi.* — **237. scandit muros** = *ascendit ad muros (arklys stovėjo* lygumoje). — **238. feta** = *plena.* — **armis** = *armatis.* — **innuptae puellae** = *virgines.* — **239. sacra,** *scil. carmina* (= *hymnos*). — **contingere gaudent,** džiaugiasi pavykus paliesti. — **240. mediae urbi,** į patį miestą. — **241—242.** figūra *exclamatio* (sušukimas). Enėjas iš skausmo negali susilaikyti nešaukęs, kada prisiminė, jog patys tro—

jėnai savo priešams atidarė vartus. — **divum**=*deorum:* Trojos įkūrėjai buvo Apolonas ir Neptūnas (ž. 202 e.). Be to, dievų kultą trojėnai labai brangino, tai ir dievai buvo pamėgę šį miestą, kaip savo buveinę (*domus*). — **Ilium:** Troso (ž. 26 e.) sūnus *Ilus*, dievams padedant, įsteigė Iliono arba Trojos miestą. — **242. quater... quater,** kelis kartus. — **in limine portae substitit:** paliesti kojomis slenkstį, o juo labiau ant jo sustoti, buvo laikoma *malum omen*.—**244. immemores,** *scil. mali ominis,* nekreipdami dėmesio. — **245. infelix**=fatale. — **arce,** vietoj *in arce*. — **246. Cassandra,** Priamo duktė, buvo žadėjusi pamilti Apoloną; už tai Apolonas suteikė jai pranašystės dovaną. Tačiau Kasandra neištesėjo savo pažado: nepamilo Apolono. Apolonas keršydamas pasakė, kad nors Kasandra ir pranašausianti, bet niekas jos pranašystėms netikėsiąs. Tad dėl to ji ir buvo *non unquam credita Teucris.* — **247. iussu dei,** *scil. Apollinis.* — **non unquam**=*nunquam.* — **249. fronde:** romėnai ypačiai buvo pamėgę žalumynus ir gėles; mėgiamiausios buvo *rosa, oliva* ir *laurus.*

250—267. Trojos paskutinės valandos.

250. vertitur... caelum: senovėje buvo manoma, kad dangaus skliautai per 24 val. kartą apsisukdavo, ir iš to rasdavosi dienos ir nakties įspūdžiai. — **ruit Oceano:** vos tik saulė nugrimsdavo į šaltąsias vandenyno bangas, bematant pasirodydavo (*ruit*) naktis. Šioji eilutė baigiasi vienskiemeniu žodžiu *nox:* tatai labiau pabrėžia klausytojams to žodžio svarbą. Eilutėje pavartoti daktiliai suteikia jai gyvumo (tartum išreiškia skubotą nakties atėjimą). — **251. involvens umbra magna,** apsiausdama didele tamsa. — **polum**=*caelum, synecdoche,* ž. sint. § 150, 3. — **252. Myrmidonum**=*Graecorum.* — **fusi,** *scil. Troiae incolae.* — **moenia**=*aedificia, domus.* — **253. sopor**=*altus somnus.* — **254. phalanx**=*copiae, exercitus.* — **255. tacitae per amica silentia lunae,** šviečiant mėnuliui nakties tylumoj. Graikai nakties tylumoj (*silentia lunae*) plaukia į Troją; niekas nežino nemato, ką jie daro, tik nuo mėnulio nepasislėpsi; tačiau mėnuo moka išlaikyti paslaptį — jis nutylės (*tacita*); jis dargi ir kelią graikams apšviečia, jis jų tikras bičiulis padėjėjas (*amica*). — **256. litora nota,** *scil. quae*

paulo ante reliquerunt. — **flammas**: tai buvo plaukiančiųjų graikų ženklas Sinonui išleisti iš arklio karius. — **regia**, *Agamemnonis.* — **257—259. extulerat... laxat**: graikai davė ženklą Sinonui pirmiau (*plusqpf.*), ir tik po to šis išleido (*praes. hist.*) karius iš arklio. — **iniquis**, Trojai. — **pinea claustra laxat** = *pineis claustris laxatis emittit.* — **Sinon**, vietoj įprasto *Sino.* — **259. ad auras reddit**, išleidžia laukan. — **262. per demissum funem lapsi** = *delapsi fune demisso.* — **263. primusque Machaon**: nors išvardintas septintu iš eilės, tačiau išlipo pirmas (autorius, galimas daiktas, bus taip išskirstęs dėl metrikos reikalavimų). — **264. doli**, *equi* (15 e.). — **265. somno vinoque sepultam**: gyventojai po dienos rūpesčių nepamiršo palėbauti; jiems giliai miegant, miestą nesunku paimti. — **267. socios** = *amicos.* — **conscia**, *scil. doli.* — **iungunt**, *scil. sibi.*

268—297. Enėjo sapnas.

268. prima quies, pirmas miegas, kada žmonės giliausiai būna įmigę. — **mortalibus aegris**, vargšų mirtingųjų. — **269. incipit et serpit** = *incipit serpens.* — **270—273. maestissimus Hector.** *Gradus superlativus* ne visados lotynų kalboje pažymi didžiausią minimos ypatybės kiekį, bet dažnai vartojamas tik pažymėti bendrai dideliam jos kiekiui. Lietuviškai šiais atvejais tinka įvardž. būdvardis, arba nelygin. laipsnis su žodžiu „labai“, pav., *pulcherrima Dido* — gražioji Didona. Čia *maestissimus* — labai nuliūdęs. Versti šitokia žodžių tvarka: *mihi visus est adesse largosque effundere fletus maestissimus Hector, raptatus, ut quondam, bigis aterque cruento pulvere traiectusque lora per pedes tumentes.* — **aterque cruento pulvere**, pajuodęs nuo kraujo ir dulkių. — **traiectus lora pedes** (ž. 57 e. paaišk.): Achilas, parmetęs Hektorą, pradūrė jam kojas ir pervėręs diržą (*traiectus lora*) prikabino prie vežimo ir, triskart apvilkęs aplink miestą, visiškai užkankino. — **274. mutatus**, prasme „skirtingas“. — **275. qui** = *qualis.* Agamemnonui įžeidus Achilą, šis atsisakė dalyvauti kovose. Tačiau, kada Hektoras uždegė graikų laivus, Achilas pavedė savo šarvus Patroklui. Hektoras Patroklą nukovė ir su Achilo šarvais (*exuviae*) iškilmingai grįžo į Troją. — **Achilli**, ž. 7 e. paaišk. — **277. squalentem barbam**, plačiau paaiškina

žodžius: *quantum mutatus ab illo* (274 e.). — **concretos crines,** sulipusiais plaukais. — **278. gerens,** versti: su (arba ir visai galima neversti). — **279. ultro** jungti su *compellare:* nelaukdamas, kol Hektoras prakalbės, Enėjas pirmas jį prakalbina. — **videbar,** *scil. mihi,* sapnavosi man, kad aš. — **280. voces,** *scil. has.* — **282. quae tantae tenuere morae,** kur taip ilgai užtrukai? — **quibus ab oris** = *unde.* — **283. exspectate,** *voc.* vietoj *exspectatus.* — **ut** = *quomodo.* — **285. defessi,** *scil. cladibus.* — **indigna,** vietoj *indigne.* — **287. ille nihil,** *scil. ad interrogata respondit.* — **nec... moratur,** ir netrukdo atsakymais į mano tuščius klausimus (*quaerentem vana*). — **288. graviter gemitus ducens,** sunkiai atsidusęs. — **imo,** versti daiktavardžiu. — **289. dea,** Venere. — **290. habet,** paėmė. — **291. sat datum,** *scil. est:* užtenka aukų, tėvynės vistiek jau nebeišgelbėsi; tad nors penatus reikia gelbėti. — **292. hac** = *mea.* — **293. sacra,** *scil. sua.* — **penates.** Kiekviena šeima turėjo savo dievus globėjus, vad. penatus, kurie saugojo tą šeimyną. Jų garbei būdavo aukos aukojamos. Valstybė buvo laikoma taip pat viena didele šeimyna ir ji turėjo savo penatus (*penates maiores, publici*). Tų penatų statulėlės buvo laikomos Vestos šventovėje. Vergilijus čia nori parodyti, kad penatų kultas yra kilęs iš Azijos. — **295. quae statues:** Enėjas įkūrė Italijoj Lavinijaus miestą, padarydamas pradžią būsimajai Romos valstybei. — **296. vittas Vestamque,** *hendiadys* (ž. sint. § 149, 2b). *Vesta* — šeimyną globojanti deivė. Jos garbei buvo palaikoma *aeternus ignis* (297 e.). Jeigu kur nors keliaudamas žmogus pasiimdavo tos ugnies, tai, ir svetimam krašte gyvendamas, nebuvo nutraukęs giminystės su savo tėvyne. Taip Enėjas atvežė Vestos ugnies į Laviniją, jo sūnus Askanijus atvežė iš Lavinijaus į Albą Longą, o Tulas Hostilijus — iš Albos Longos į Romą, kur pastatė Vestai šventovę. Toje šventovėje šešios *virgines vestales* (plg. vaidilutės) visą laiką saugodavo amžinąją ugnį. — **297. adytis** = *ex adytis.*

298—317. Atbunda Enėjas; pamatęs liepsnojančią Troją, skuba į kovą.

298. diverso = *qui diversis locis erat.* — **299—301.** Žodžių tvarka: *et magis atque magis clarescunt sonitus armorumque*

ingruit horror, quamquam domus parentis Anchisae, secreta arboribusque obtecta, recessit. — **parentis,** *scil. mei.* — **recessit,** *scil. a via.* — 302. **summi fastigia tecti,** ant pat stogo viršaus. — 303. **ascensu supero** = *ascendo.* — **arrectis auribus,** metafora (tik gyvuliai gali *aures arrigere*). — 304—308. Palyginimas. Sujungti: *adsto arrectis auribus velut stupet pastor, cum....* Kaip piemuo, išvydęs dirvas, apsiaustas ugnies, aplietas vandeniu, ir išgirdęs viesulo staugimą, negali greitai susivokti *(stupet inscius),* taip ir Enėjas, pamatęs liepsnojančią Troją, stovi sumišęs ir tik vėliau susipranta, kad čia neapsieita be graikų klastos. — **austris** = *ventis.* — **praecipitesque trahit silvas,** smarkiai neša medžius. — **accipiens** = *audiens.* — 309. **manifesta fides,** *scil. est,* paaiškėja. — 310. **Deiphobi** (vieno iš Priamo sūnų), pareina nuo *domus.* — **dedit ruinam,** buvo sugriuvęs. — **Volcano,** vietoj *igne* (metonimija). — 312. **Ucalegon** = *domus Ucalegonis* (metonimija). — **lata,** prieveiksmio prasme. — 314. **amens capio,** kaip proto netekęs, nustveriu. — **nec sat** *(= et parum)* **rationis in armis,** nors ir neturėjo ginklai reikšmės. — 316. **ardent animi,** *plur.* vietoj *sing.* — **furor iraque,** *hendiadys* (ž. 20 e). — 317. **pulchrumque mori succurrit in armis** = *venit in mentem pulchrum esse mori in armis.*

318—335. Enėjas susitinka su Pantu.

319. **telis** jungti su *Achivom.* — 320—321. **sacra,** šventenybės. — **manu** jungti su *ipse trahit.* Veiksmažodis priklauso tik artimesniam daiktavardžiui *(nepotem),* kitam daiktavardžiui reikia parinkti tinkamą veiksmažodį (čia, pav., neša), figūra *zeugma* (ž. sint. § 149, 3c). — **mens,** *scil. formidine.* — **ad limina,** *scil. Aeneae,* norėdamas pas jį palikti *sacra* ir *nepotem,* kaip labiau saugioj vietoj. — 322. **quo res summa loco,** kaip atsilaiko miestas. — **quam prandimus arcem:** matydamas bėgantį Pantą ir vienoj rankoj nešantį Apolono statulą (antra ranka jis vedė *nepotem),* suprato, kad *arx* jau priešų rankose (Apolono šventovė buvo *in arce).* Antrasis klausimas veik lygus klausimui: argi jau nėra išsigelbėjimo? — 324. **summa** = *ultima.* — **ineluctabile tempus,** neišvengiamos pražūties valanda. — **Dardaniae,** *dat. incommodi.* — 325. **fui-**

mus = *iam nunc non sumus (perf.* p r a e s e n s, ž. sint. § 84, 1a). — 326. **ferus,** žiaurus. — **Argos transtulit,** a t i d a v ė g r a i k a m s. — 329. **fundit** = *effundit* (ž. I, 20 e. paaišk.). — 332. **angusta viarum** = *vias angustas.* — 333. **oppositi,** *scil. fugientibus Troianis.* — 334. **primi,** *scil. Troianorum.* — 335. **caeco Marte,** k o v o j b e v i l t i e s.

336—369. **Enėjas su draugais puola kautis.**

336. **dictis et numine,** *abl. causae.* — 337. **Erinys,** keršto deivė (rom. *Furia).* — 338. **ad aethera** = *ad caelum.* — 339. **maximus armis,** g a r s u s k a r y s. — 340. **oblati per lunam,** s u s i t i k ę (su manim) p r i e m ė n u l i o š v i e s o s. — 341. **agglomerant** papildyti žodžiu *se* iš 339 e. — 342. **Mygdonides,** Frigijos karaliaus Migdono sūnus. — **forte** priklauso žodžiams *illis diebus.* — 343. **insano amore,** n e l a i m i n g a m e i l e (nes artinosi Trojos galas.). — 344. **gener,** k a i p b ū s i m a s ž e n t a s. — **ferebat,** *de conatu.* — 345. **infelix** paaiškinamas žodžiais *qui audierit.* — **praecepta,** į s p ė j i m u s. — **furentis** = *vaticinantis,* p r a n a š a u j a n č i o s. — 346. **audierit,** ž. 66 e. paaišk. — 347. **ubi,** *t e m p o r a l e.* — **audere in proelia** = *audacter in proelia ruere.* — 348. **incipio,** *scil. dicere.* — **super** = *insuper.* — **his,** *scil. verbis.* — **fortissima pectora,** *vocativus.* — 348—353. **iuvenes...salutem.** Sakinio bendra prasmė: draugai, veltui *(frustra)* mes kovosime; bet jūs pasiryžote eiti su manim į kovą, tai nors jau viskas pralaimėta *(quae sit rebus fortuna)* ir dievai paliko jau Troją, pulkime kautis ir visi drauge mirkime. — **cupido,** *scil. est.* — **sequi,** *scil. me.* — **quibus** = *per quos.* — **moriamur et ruamus** = *moriamur ruendo.* — 354. **nullam sperare salutem,** n i e k o g e r a n e s i t i k ė t i (ir vien tik didvyriškai žūti). — 355. **furor additus,** *scil. est,* į k v ė p t a b u v o p a š ė l u s i d r ą s a. — **inde,** *t e m p o r a l e.* — 356. **raptores,** p l ė š r ū s. — **improba ventris rabies,** b a i s u s b a d a s. — 357. **exegit,** *scil.* i š m i e g o. — **caecos,** n e m a t a n č i u s (pavojaus). — **catuli,** v i l k i u k a i. — 359. **haud dubiam,** ž. 91 e. paaišk. — 360. **Nox,** *p e r s o n i f i c a t i o.* — **cava,** a p g o b d a m a m u s. — **circumvolat,** nes deivė Naktis turėjo sparnus. — 361. **quis explicet fando,** k a s g a l ė t ų a p i p a s a k o t i. — 362. **lacrimis aequare labores,** t i n k a m a i a p r a u d o t i n e l a i-

mes. — **364. inertia**, netinką kovai (beginkliai, moterys ir vaikai). — **365.** *gradatio* (laipsniavimas): *viae, domus, religiosa limina (templa).* — **366. poenas dat sanguine**, ž. 72 e. paaišk. — **367. quondam** = *interdum.* — **in praecordia** = *in pectora.* — **369. crudelis**, skausmingas. — **plurima mortis imago**: kur tik pažvelgsi, visur žudynių pėdsakai, visur garuojąs kraujas primena mirtį.

370—401. Trojėnai susitinka su graiku Androgėju, kuris palaiko trojėnus saviškiais. Pastebėjęs savo apsirikimą, nori nešintis atgal, bet per vėlu: jį ir jo palydovus trojėnai užmuša ir pasipuošia užmuštųjų šarvais.

370. magna comitante caterva, panašiai, kaip 40 e. — **371. Androgeos**, graikiška galūne, vietoj *Androgeus.* — **offert nobis**, atbėga priešais mus. — **credens**, *scil. nos esse.* — **372. inscius**, per klaidą. — **ultro**, pirmas (ne trojėnai jį užšnekino, bet jis pats pirmas prašneko). — **373. nam quae, ne** = *quaenam;* šis klausimas turi prasmę: kodėl taip vėlai ateinate? — **374. alii rapiunt**, vietoj *alii iam rapiunt.* — **375. vos celsis**, prasme *vos autem celsis.* — **nunc primum** = *nunc demum,* tik dabar. — **itis** = *venitis.* — **376. neque enim... fida satis.** Graikui užkalbinus, trojėnai atsakė, bet, matyti, tas atsakymas išrodė įtartinas, ir Androgėjas pasijuto tamsoj padaręs klaidą. — **377. sensit medios delapsus in hostes** = *sensit se in medios hostes delapsum esse.* — **378. pedem cum voce** (= *et vocem)* **repressit**, nutilęs traukėsi atgal. — **379—382.** Palyginimas labai primena Hom. Il. III, 35:

> Tartum keleivis, uolotam tarpukalny staiga pamatęs
> slibiną baisų, atšoksta atgal ir nublanksta jo veidas —
> taip į trojėnų gausingas eiles, išsigandęs Atrido,
> puolė ūmai Aleksandras herojus.

379. aspris, vietoj *asperis (syncope,* ž. sint. § 154). — **380. humi nitens**, eidamas. — **381. iras** = *caput iras significans.* — **caerula colla**, *acc. relationis* (ž. 57 e. paaišk.). — **382. haud secus**, *litotes* (ž. 91 e. paaišk.). — **abibat**, *de conatu.* — **383. irruimus**, *scil. in hostes.* — **densis et circumfundimur armis** = *et circumfundimur iis (dat.) densis armis,* išsirikiavę glau-

džiomis eilėmis apsupame juos. — **384. passim** = *variis locis dispersos.* — **385. aspirat** = *favet.* — **labori** = *pugnae.* — **386. hic,** prieveiksmis. — **successu exultans animisque** (*abl. causae*), didžiuodamasis pasisekimu ir drąsa. — **Coroebus,** ž. 341 e. paaišk. — **387. socii,** draugai. — **qua prima fortuna salutis monstrat iter** = *ea parte, ubi fortuna primum monstrat nobis salutis iter.* — **388. quaque... se dextra** = *et ubi fortuna se faventem ostendit.* — **389. clipeus,** apvalios (truputį gaubtos) formos skydas. — **mutemus,** *scil. cum interfectis Graecis.* — **insignia,** įvairūs papuošalai, kuriuos ypačiai buvo mėgstama daryti ant skydų ir šalmų. — **390. dolus an virtus,** *scil. adhibeatur* arba *sit.* — **in hoste,** priešo atžvilgiu. — **391. ipsi,** *scil. Danai.* — **deinde,** galima neversti. — **392. clipeique insigne decorum** = *clipeumque insigni decoro ornatum.* — **393. lateri accommodat,** prie šono prisisega. — **394. ipse,** prasme *ipse quoque.* — **395. recentibus,** neseniai nuo priešų nuplėštais. — **396. haud numine nostro,** laiko aplinkybė (*abl. abs.*): dievams nepalaikant mūsų pusės. — **397. per caecam noctem:** poetas naktį vadina *atra, caeca, obscura;* šie epitetai reiškia ne tik nakties tamsumą, bet ir jos baisumą: nors nejauki tamsa ir pridengia žudynes, bet jų baisumas, kad ir tamsoj, yra jaučiamas. — **398. Orco** = *in Orcum. Orcus* gali pažymėti ne tik požemio karalijos valdovą Plutoną, bet ir pačią požemio karaliją. — **400. fida** = *tuta.* — **401. scandunt** (= *conscendunt*) **rursus equum,** nes ten tikėjosi išsigelbėti, bet tai jie darė neapgalvoję, tik apimti *formidine turpi.*

402—437. Graikai vedasi į nelaisvę Kasandrą. Enėjo draugai nori ją išgelbėti, bet ją begelbėdami patys žūva.

402. nihil = *nulla re.* — **fas,** *scil. est.* — **invitis dis,** *abl. abs.* — **403. passis** nuo *pando.* — **Priameia virgo,** skaisti Priamo duktė. — **404. a templo adytisque,** *hendiadys,* ž. 20 e. paaišk. — **405. tendens ardentia** (*scil. ira*) **lumina** (= *oculos*), nes jo rankos buvo surištos; *tendere lumina* — neįprastas pasakymas, sudarytas pagal *tendere bracchia, tendere palmas.* — **frustra** jungti su *tendens.* — **406. arcebant** = *coërcebant.* — **palmas** = *manus.*—**407. furiata mente,** padūkęs, *scil.* iš pykčio (paaiškinama, kodėl jis *non tulit speciem*). — **408. periturus** = (*ut*

finale) periret. — **409. densis armis,** ž. 383 e. paaišk. — **incurrimus,** *scil. in hostes.* — **410. primum** — **tum** (417 e.). Nepažino trojėnai, užsidariusieji Minervos šventovėje, saviškių, pasipuošusių graikų šarvais, ir paleido į juos daugybę strėlių; taip pat ir graikai, iš kurių buvo jau atimta Kasandra, įdūkusiai pradėjo pulti Enėjo draugus. — **delubri,** *Minervae.* — **411. miserrima,** nes trojėnai žudė savuosius. — **412. facie... errore,** *abl. causae.* — **iubarum,** š a l m ų t r u s ų. — **413. gemitu** *(abl. modi)...* **ira** *(abl. causae)=cum gemitu... ira incensi.* — **415. gemini** (=duo), *quia fratres erant.* — **416. adversi,** i š p r i e š i n g ų š o n ų p u č i ą. — **rupto turbine**=*prorupto turbine.* — **quondam**=*interdum.* — **417. Zephyrus** — v a k a r ų, **Notus** — p i e t ų, **Eurus** — r y t ų vėjai. — **laetus Eois Eurus equis,** E u r a s l i n k s m a i v a ž i u o j ą s A u š r i n ė s a r k l i a i s. — **418. stridunt silvae saevitque,** a l l i t e r a t i o (ž. 84 e. paaišk.). — **419. Nereus,** jūros (ypačiai Aigėjaus jūros) dievaitis. Atvyksta čia su t r i d a n č i u, kuris laikomas Neptūno atributu; su juo įsiūbuodavo arba nutildydavo jūrą. Čia Nerėjus vaizduojamas *spumeus* (jūra aptaškė jį savo p u t o m i s). — **420. illi,** būtent tie, apie kuriuos buvo kalbėta 370 ir kt. eilutėse. — **si quos**=*quoscumque.* — **obscura nocte per umbram**=*per umbram obscurae noctis.* — **421. insidiis,** apie kuriuos kalbama 389 ir sek. eilutėse. — **422. mentita,** a p g a v u s i u s. — **423. ora sono discordia signant:** ir Enėjo draugai ir graikai kalbėjo graikiškai; nors Enėjo draugai ir buvo apsirengę iš graikų atimtais šarvais, bet jų tarimas rodė, kad jie nėra tikri graikai. — **425. divae armipotentis,** *Minervae.* — **426. unus,** *scil. omnium.* — **427. servantissimus aequi,** v i s ų t e i s i n g i a u s i a s; ir labai teisingas būdamas, neliko gyvas, nes *dis aliter visum* (428 e.). — **429. Panthu,** *voc.* graikiška galūne. — **tua plurima,** d a u g k a r t ų p a s i r e i š k ę s. — **430. labentem**=*non impedivit tegendo, quominus labereris.* — **infula,** panašiai kaip ir *vitta* (133 e.). — **431. flamma extrema:** liepsnojanti Troja primena didelį laidotuvių laužą, kuris savo liepsna laiko apglėbęs brangių asmenų kūnus. — **433. vitavisse,** *scil. me.* — **vices,** *scil. belli.* — **Danaum... manu**=*(testor) et me meruisse, ut manu Danaum caderem, si fata fuissent (ut caderem).* — **436. tardus**=*tardatus.* — **vulnere,** *abl. causae.* — **Ulixi**=kurią padarė Odisėjus. — **437. ad sedes,** p r i e r ū m ų. — **clamore,** *scil. bellico.* — **vocati,** *scil. sunt.*

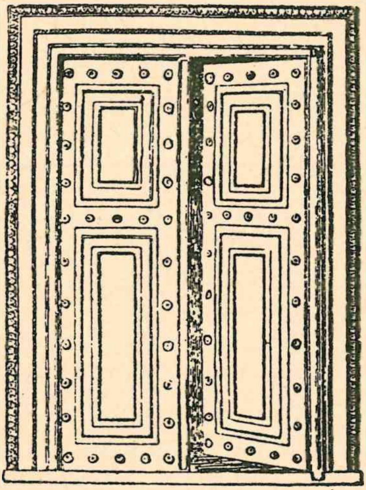
438—505. Kova prie karaliaus rūmų.

438. ingentem pugnam, papildinys veiksmažodžiui *cernimus.* — **ceu**=*tamquam si.* — **439. bella,** vietoj *proelia.* — **forent**= *essent.* — **440. Martem** (=*pugnam),* metonimija. — **441. testudinem agere,** vėžliu prisidengus artintis. — **442. haerent**=*admoventur.* — **443. nituntur,** *Danai.* — **gradibus,** *scalarum.* — **ad tela**=*contra tela.* — **444. clipeos...protecti obiciunt**=*obiciunt clipeos, quibus protegantur.* — **prensant fastigia,** nusistveria už stogo krašto. — **445. tecta** (*particip.)* **domorum culmina,** namų stogą (rūmai susidėję iš keleto pastatų). — **446. quando ultima cernunt,** matydami, kad jau galas. — **447. extrema in morte,** mirties valandoj. — **448. veterum parentum**=*maiorum.* Ne vienos kartos reikėjo, kol buvo išugdyta ir išpuošta Troja, o dabar patys trojėnai drasko miesto grožybės. — **449. imas,** apačioj. — **451. instaurati,** *scil. sunt mihi sociisque.* — **succurrere,** *inf.* prie *insturati,* vietoj *ut* su *coni.* — **452. levare viros vimque... victis,** *alliteratio* (ž. 84 e. paaišk.). — **453—455.** Enėjas, norėdamas užkopti ant stogo, užtiko slaptą įėjimą (*caecae fores*), kuris buvo užpakalinėj pusėj (*a tergo*); pro šias duris, kurios liko graikų nepastebėtos (*relicti*), buvo galima išeiti į koridorių, o iš čia — į visas rūmų vietas (*pervius usus tectorum inter se*). — **455—456. se... ferre solebat,** vaikščiodavo. — **incomitata:** tiktai namie, o šiaip žymesnes moteris lydėdavo tarnaitės. — **457. ad soceros**= *ad socerum et socrum,* būtent *ad Priamum et Hecubam.* — **459. irrita,** nes neišsigelbėjo nuo pražūties. — **460. in praecipiti,** ant pat stogo krašto. — **summis tectis,** *abl.,* pareinąs nuo prielinksnio *ex,* kuris yra žodyje *eductam.* — **463. ferro:** įvairiais geležiniais įrankiais, vartojamais griovimui. — **summa tabulata,** stogai: bokštas buvo prikergtas prie stogo, bet tas prikergimas buvo silpnas *(labentes iuncturas dabant),* ir dėl to trojėnai, norėdami užversti bokštą ant savo priešų, šoko pirmiausia ardyti prikergimą. — **464. altis sedibus,** nes bokštas buvo pastatytas ant stogo. — **465. ruinam trahit:** ne tik pats bokštas nugriuvo, bet griovė visa, kas tik jam pasitaikė ant kelio. — **467. subeunt,** *scil. in locum occisorum.* — **nec,** prasme „nors iš kito šono ne“. — **468. cessat,** nestoja kritę. — **469. vestibulum,** aikštelė, prieangis (nuo gatvės pusės). Per šią aikštelę buvo galima

įeiti į namo vidurį (aikštelėje reikėdavo palaukti, kol atidarys duris). Dažnai, norint patekti į *vestibulum*, tekdavo keletą laiptelių palypėti. — **ante ipsum**, prie pat. — *Pyrrhus* arba *Neoptolemos* („jaunas karžygis"), Achilo sūnus. — **470. exsultat**, *scil. ira.* — **telis et luce coruscus aëna** (*h e n d i a d y s*, ž. 20 eil. paaišk.) = *luce armorum aënorum coruscus.* — **471—475.** Palyginimas. — **qualis** = *talis erat, qualis est coluber, ubi.* — **in lucem**, pažymėti priešingumui *sub terra* (472 e.). — **mala gramina**, nuodingas žoles. — **472. bruma** (iš *brevima* = *brevissima, scil. dies*), poetų kalboje „žiema". — **473. nunc**, būtent *hieme exacta.* — **positis**, vietoj *depositis.* — **exuviis** = *pelle, cute.* — **475. arduus**, vietoj prieveiksmio prie *sublato pectore.* — **linguis micat ore trisulcis** = *micat in ore (serpentis) lingua trisulca* (*lingua* taip pavadinta dėl labai greito judėjimo). — **476. una**, kartu, drauge su juo. — **Periphas**; šitas didvyris minimas Iliadoje (V, 849):

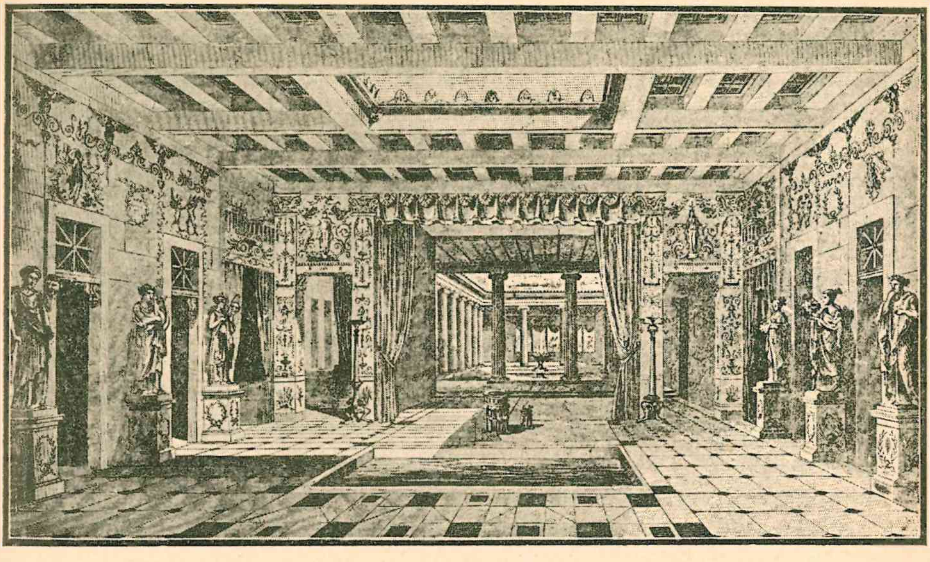
> tuokart Arėjas šarvus Perifanto galingojo plėšės, milžino vyro...

— **equorum agitator** = *auriga.* — **477. Scyria pubes** — Piro kareiviai (juos buvo atsivedęs iš Skiro salos). — **478. tecto**; čia *tectum* = rūmai (*pars pro toto*). — **flammas iactant**, nes nori padegti. — **479—493.** Piras, norėdamas įsibrauti į Priamo rūmus, nusitvėręs kirvį ima skaldyti apatinę durų dalį. Suveriamos durys nesilaikydavo ant skryčių, padarytų durų šonuose, bet tie skryčiai (*cardines*) būdavo pritaisomi viršuj (*limen superum*) ir apačioj (*limen inferum*) durų. Tie skryčiai buvo įleidžiami į skyles, ir tokiu būdu durys galėjo darinėtis. Nors Pirui ir pavyksta išmušti apatinį skrytį iš slenksčio (480 e.), tačiau durys neišvirsta, nes jas iš vidaus dar laiko sklendė (*claustra*, 491 e.); reikia mušti duris, ir tik jas pramušus, pamato, kas dar laiko duris. Rūmuose tuo tarpu sumišimas (486—490

Romėnų namo durys.

e.), bet graikai nemeta savo darbo: jų tankūs, tarytum sienolaužio (*aries*, 492 e.), smūgiai krinta vienas po kito, ir, viršutiniam skryčiui iškritus iš savo vietos, durys išvirsta. — **479. ipse,** Pyrrhus. — **bipennis,** *scil. securis*, kirvis, kurio ir vietoj penties ašmenys. — **480. postes**=*ianuam* (*pars pro toto*). — **481. excisa trabe,** *scil. liminis inferi.* — **firma robora,** stiprios ąžuolinės durys. Duris pramušus, pasidarė skylė (*ingens fenestra*), pro kurią matyti, kas dedasi viduj. — **482. lato ore,** *abl. qualitatis*, pažymįs *fenestram*. — **483. atria,** *plur.* vietoj *sing. Atrium* — keturkampė marmuro grindimis romėnų salė; jos vidury įtaisomas impluvium, kur subėgdavo lietaus vanduo. — **484. penetralia,** kambariai. — **485. armatos:** Priamo rūmų gynė-

Romėnų namo vidus.

nėjus. — **vident,** būtent, puolėjai. — **486. domus interior gemitu miseroque tumultu miscetur,** rūmų vidus pilnas sumišusių vargšų gynėjų dejavimo. — **487. cavae aedes,** erdvūs kambariai. — **488. ululant** (*plangoribus femineis*), aidėja graudžiais moterų vaitojimais. — **ferit,** prasme „kyla iki“. — **aurea sidera,** panašiai kaip *sol aureus*. — **489. matres**=*matronae*. — **490. postes**=*columnas*.

— **oscula figunt**=*osculantur* (bučiuoja), tartum norėdamos amžinai atsisveikinti. — **491. vi patria**=*paterna (Achillis) vi.* — **492. sufferre**=*sustinere.* — **ariete crebro**: tik palyginimas, nes tais laikais *aries* nebuvo vartojamas; *ariete* skaityti „arjete" (s y n i z e s i s). — **493. fit via vi** (*p a r o n o m a s i a,* ž. sint. § 149, 5 d)=jėga praskina kelią. — **494. rumpunt aditus**: išvertus duris, dar reikėjo prasimušti pro žmones, kurie nenorėjo graikų įsileisti. — **495. immissi**, a *Pyrrho.* — **496. non sic**, būtent, n e t a i p s m a r k i a i. — **496—499.** Žodžių tvarka: *non sic fertur in arva amnis furens cumulo et per omnes campos trahit armenta cum stabulis, cum aggeribus ruptis spumeus exiit et gurgite evicit oppositas moles.* — **497. exiit**, *scil. abundans,* i š s i l i e j o i š k r a n t ų. — **500. geminosque Atridas**, ž. 415 e. paaišk. — **501. Hecubam**, Priamo žmoną, kurią, Trojai žuvus, Odisėjus paėmė į nelaisvę. — **centumque nurus**: Hekuba turėjo 50 dukterų ir 50 marčių. — **503. quinquaginta thalami**: Priamas su Hekuba turėjo 50 v e d u s i ų sūnų. — **illi**, *nom. plur.* — **spes ampla nepotum**, v i l t i s, k a d s u k u r s p l a č i ą g i m i n ę. — **504. barbarico** =*a barbaris in bello capta.* — **superbi**, i š d i d ž i a i s p i n d i n č i o s. — **505. procubuere**, dėl gaisro. — **tenent, qua**=graikai jau visas vietas užėmė, išskyrus tas, kur siaučia ugnis.

506 — 558. Priamo mirtis.

506. requiras, kreipiamasi į Didoną. — **508. limina tectorum**, į ė j i m a s į r ū m u s. — **medium in penetralibus**=*in mediis penetralibus.* — **509—510.** Žodžių tvarka: *nequiquam senior circumdat trementibus aevo* (*abl. causae*) *humeris diu desueta armis.* — **ferrum**=*gladium* (m e t o n i m i j a). — **ferrum cingitur**=*ferro cingitur,* p r i s i j u o s i a k a r d ą. — **inutile**, nes neišgelbėjo jo gyvybės. — **511. fertur**, *de conatu,* kaip paaiškėja toliau. — **moriturus**=*ut* (*finale*) *moriatur,* nes nenori patekti į vergiją. — **512. nudoque** (*que explicativum*) **sub aetheris axe**: vaizdus poezijos pasakymas, prasme *sub divo* (po atviru dangum); *aetheris axis* (=*caeli axis*), *pars pro toto;* lietaus vandeniui subėgti į *impluvium* (483 e.), viršuj jo, stoge, padarydavo skylę — *compluvium.* — **514. incumbens arae**, p a s v i r ę s a n t a u k u r o. — **515. altaria**=*aram.* — **516. praecipites**, g r e i t a i n u s i l e i d ę (ant žemės). — **517. condensae**, s u s i s p a u d ę.

— **amplexae simulacra,** tartum pagalbos ieškodami. — **518. sumptis iuvenalibus armis** = *in armis, quae decent iuvenes.* — **519. quae mens,** kas per mintis. — **520—521.** Mintis: dabar jau nepadės joki ginklai, dabar gali išgelbėti tik dievai. — **ore,** neversti. — **526. Pyrrhi de caede,** laisvas vertimas: iš žmogžudžio Piro nagų. — **528. vacua,** nes visi rūmų gyventojai buvo susispietę prie aukuro. — **529. ardens infesto vulnere,** trokšdamas suteikti mirtinį smūgį. — **530. iam iamque,** vaizdingas susijaudinusio Enėjo pasakojimas: ir jau, jau. — **premit,** veik siekia. — **532. vitam cum sanguine fudit,** apsiliejęs kraujais užmerkė akis. — **533. in media morte tenetur,** ant mirties slenksčio būdamas. — **535. ausis,** atžarybė. — **536. caelo** = *in caelo.* — **537. dignas,** nupelnytas. — **538. qui,** versti: už tai, kad. — **539. fecisti;** *facere* su *inf.* pas Vergilijų tik šioje vietoje (pas Ovidijų šita konstrukcija pasitaiko kelis kartus; plg. prancūzišką *faire* su *inf.).* — **funere** = *cadavere.* — **540. satum** = *genitum.* —**quo,** *abl. originis.* — **541. in hoste,** dėl priešo. — **iura fidemque... suppliciis erubuit** (gėdinosi): jam buvo gėda nepagerbti maldaujančio teisės ir neliečiamybės. Iš Iliados (XXIV, 476 sq.) žinome, kad Priamas atvyko pas Achilą išprašyti žuvusiojo sūnaus Hektoro lavoną. Achilas pagerbė nelaimingą karalių: atidavė Hektoro lavoną ir jam pačiam leido laisvai sugrįžti. — **erubuit,** nors *verbum intransitivum,* tačiau pavartotas su tiesioginiu papildiniu. — **542. sepulcro** (*dat.*) = *ad sepeliendum.* — **544. fatus,** *scil. est.* — **senior,** ž. 509 e. — **sine ictu,** nepadariusi žaizdos. — **545. rauco aere,** *scil. clipei:* paleistoji ietis neperlindo pro skydą, nesužeidė Piro, bet liko įstrigusi (*pependit*) skyde. — **547. ergo:** kadangi tu sakai, jog aš esu nevertas savo tėvo (540 e.), tai... — **referes... ibis,** *fut.* vietoj *imperativo.* —**549. memento,** nepamiršk. — **550. trementem,** *scil. senem (Priamum).* — **553. extulit,** aukštai iškėlė. — **abdidit,** įsmeigė. — **554. finis,** poetų dažnai vartojamas feminini generis. — **fatorum sorte,** likimui lemiant. — **exitus** = *mors.* — **illum,** *scil. Priamum.* — **555. tulit** = *abstulit.* — **557. Asiae.** Žodžiu *Asia* romėnai paprastai suprasdavo tik Mažąją Aziją, kurios didelę dalį ir valdė Priamas. — **558. sine nomine corpus;** lavoną be galvos sunku pažinti, todėl *sine nomine.*

ŽODYNAS

I

A

ab-dico *1* atsiskirti; išsižadėti; atsisakyti (nuo tarnybos)
ab-horreo, horruī *2* biaurėtis; priešintis, nesutikti
ab-icio, iēcī, iectum *3* (*iacio*) atmesti; numesti; pažeminti, prislėgti
abiectus *3* atmestas; nerangus, nestropus; menkas, bailus
abiēs, etis *f* eglė; *trop.* laivas; ietis
ab-ripio, ripuī, reptum *3* (*rapio*) pagrobti, pagriebti; apiplėšti; nutraukti, atitraukti
ab-ūtor, ūsus sum *3* suvartoti; piktai naudoti, piktnaudoti
ac-cendo, cendī, cēnsum *3* (plg. *candeo*) įžiebti, uždegti; apšviesti; sukurstyti, sužadinti
ac-cingo, cīnxī, cīnctum *3* apjuosti; prijuosti; apginkluoti; pasirengti
ac-cumbo, cubuī, cubitum *3* atsigulti; užimti vietą (prie stalo)
ācer, ācris, ācre (*acies, acuo*) aštrus, smailas; greitas; uolus, veiklus; smarkus, žiaurus, skaudus
acerbitās, ātis *f* rūkštis, rūkštumas; griežtumas, rūstumas, žiaurumas
acerbus *3* (*acer*) rūkštus, kartus; rūstus, žiaurus; skaudus, liūdnas
acernus *3* (*acer* klevas) klevo, klevinis, medžliepinis
acervus, ī *m* krūva; masė, daugybė, daugumas
acūtus *3* (*acuo*) aštrus, smailas; dygus; pavojingas; greitas, gabus
adf... adg... adgn... = **aff... agg... agn...**
ad-imo, ēmī, emptum *3* (*emo*), atimti; išplėšti
adl... = **all...**
administer, trī *m* bendradarbis; pagelbininkas, tarnas
ad-nītor, nīxus (nīsus) sum *3* atsiremti, prisišlieti; stengtis
ad-nuo, nuī *3* galva linkterėti; sutikti, pritarti
ads... = **ass...**
adulēscentulus *3* visai jaunas; *subst.* jaunikaitis, vaikėzas
adultus *3* (*adolesco*) išaugęs, subrendęs, išsivystęs
adytum, ī *n* šventovės vidurys, švenčiausia vieta
aedēs, is *f* kambarys; *pl.* namai, šventovė
aēnum, ī *n* (*aes*) varinis indas, katilas; lėkštė
aequitās, ātis *f* lygybė; pusiausvyra; ramumas, ramybė; teisingumas
aerārium, iī *n* turtų sandėlis; valst. iždas, turtas; valst. archyvas
aerārius *3* (*aes*) vario, varinis, pinigų; *tribunus aer.* iždininkas kariuomenėje
aerātus *3* (*aes*) variu apkaustytas, varinis; turtingas
aestās, ātis *f* vasara, vasaros kaitra; kaitra; audra

af-finis, e artimas, gretimas; *subst.* svainis, švogeris
afflicto *1* daužti, smogti; pagadinti, sužaloti; varginti, kankinti
afflīctus *3* sudarkytas, pagadintas; skurdus, vargingas, nelaimingas
agger, eris *m* pylimas; apgulimo kasimas
ag-glomero *1* prie kamuolėlio privynioti, pridėti, pridurti
agitātor, ōris *m* jaudintojas, kurstytojas, varovas, vežikas
āgnōsco, āgnōvī, āgnitum *3* pažinti, pastebėti, atskirti; pripažinti
agrārius *3* lauko, dirvos; *triumvir agr.* viešųjų laukų tvarkytojas; *subst. agrarii, orum* viešųjų laukų paskirstymo šalininkai
aliēni-gena, ae *m* kitatautis; atėjūnas
aliquandō *adv.* kada nors, kartą; pagaliau; kartais, kai kada
aliquot keli, keletas, pora
al-loquor, locūtus sum *3* užkalbinti, prašnekinti
altāria, ium *n* (*altus*) aukuras, altorius
altum, ī *n* aukštumas, gili jūra; ežeras; dangus
alvus, ī *f* (*m*) pilvas, yščius; skilviukas; laivo liemuo
ambiguus *3* tarp dviejų svyruojąs, nepastovus; svyruojąs, negriežtas, netikras, neįsitikinęs; abejotinas, neaiškus
ā-mēns, entis beprotiškas, pamišęs, padūkęs
āmentia, ae *f* beprotiškumas, pamišimas; pasiutimas
am-plector, amplexus sum *3* apkabinti, apimti; aptarti, trumpai pasakyti
amplus *3* platus, erdvas; žymus, gerbtinas, garbingas
anguis, is *mf* angis, gyvatė
animadversio, ōnis *f* dėmesio atkreipimas, dėmesys; stebėjimas; bausmė
ante-pōno, posuī, positum *3* priešaky dėti; pirmenybę duoti, labiau vertinti
ap-pāreo, uī *2* rodytis, pasirodyti; patarnauti; aiškiam būti
apto *1* (*aptus*) pritaikyti, pridėti, ką kuo aprūpinti; pasiruošti
aquila, ae *f* erelis; legiono ženklas, vėliava
aquilo, ōnis *m* šiaurys (vėjas); audra; šiaurė
arboreus *3* *iš* medžio, medinis, į medį panašus; šakotas
arcānum, i *n* paslaptis
arceo, arcuī *2* (*arx*) uždaryti, užrakinti, neleisti, sulaikyti; šalinti
arcesso, īvī, ītum *3* pašaukti, pakviesti, ateiti, liepti.
arcus, ūs *m* lankas, šaunamas lankas; apskritimo lankas; laumės juosta
ārdeo, ārsī, ārsum *2* degti, liepsnoti
ariēs, etis *m* avinas; sienlaužis
armentum, ī *n* (*arare*) darbiniai galvijai, arkliai; gyvulių banda, kaimenė
armi-ger *3* ginklus nešąs; *subst.* ginklanešys, sėbras
armi-potēns, entis ginklais galingas, karingas
armo *1* ginklais aprūpinti; ginkluoti, apginkluoti, apšarvuoti
ar-rigo, rēxī, rēctum *3* (*rego*) ištiesti, kilsterėti; iškelti, sužadinti
arti-fex, ficis *mf* įgudęs, prityręs, sumanus; menininkas, amatininkas; kūrėjas, sumanytojas
artus, ūs *m* sąnaris, narys; *pl.* sąnariai; dalis
artus *3* ankštas, suspaustas; su-

varžytas, apribotas, baugus, mažas
aspectus, ūs *m* žvilgsnis; pažiūrėjimas; akiratis; regėjimas; išrodymas
asper, era, erum šiurkštus, nelygus; žiaurus, rūstus; sunkus, liūdnas
as-sentio, sēnsī, sēnsum *4* pritarti, sutikti
as-sequor, secūtus sum *3* pasiekti, vytis; gauti; suprasti
as-servo *1* saugoti, globoti, sergėti
as-sideo, sēdi, sessum *2* šalia ko sėdėti; apgulti, pulti
a-sto, stitī *1* šalia ko stovėti; tiesiai stovėti, kyšoti
āter, ātra, ātrum juodas, tamsus; liūdnas, nejaukus, klaikus
atrōcitās, ātis *f* žiaurumas, baisybė, griežtumas; žvėriškumas
atrōx, ōcis žiaurus, baisus; šlykštus, paniuręs
at-tendo, tendī, tentum *3* ištempti; žiūrėti, stebėti, laukti
at-tollo *3* pakelti, iškelti, pastatyti, įsteigti; garbinti
aula, ae *f* prie namų kiemas; salė; pilis, rūmai
aurātus *3* paauksintas; auksinis
auspicium, iī *n* būrimas (iš paukščių); būrimo teisė; valdžia, valia
auster, trī *m* pietys, pietų vėjas; pietūs
ā-veho, vēxī, vectum *3* šalin nuvežti, nugabenti, pašalinti
ā-vello, vellī (vulsī), vulsum *3* atplėšti, ištraukti, atskirti
āversus *3* nugręžtas, atgręžtas; priešingas, nemalonus

B

bacchor *1* Bakcho šventę švęsti, palaidai šėlti, dūkti, rėkauti
barbaricus *3* barbariškas; svetimšalis, svetimas; laukinis, žiaurus
beātus *3* laimingas; palaimintas
benīgnitās, ātis *f* nuoširdumas, švelnumas; geradarybė, dosnumas.
benīgnus *3* nuoširdus, maloningas; švelnus, mielas, palankus
bibo, bibī *3* gerti; puotą ruošti; įčiulpti, į save imti
bīgae, ārum *f* (*iungo*) pora pakinkytų arklių (jaučių); vežimas
bi-patēns, entis iš dviejų pusių atdaras, atviras
bi-pennis, e dvejais ašmenimis; *subst.* dviašmenis kirvis
bi-rēmis, e dviirklis; *subst.* biremа, dviejų eilių irklų laivas
brūma, ae *f* (**brevi-ma*) trumpiausia diena; žiemos saulėgrąža; žiema

C

cadus, ī *m* ąsotis; vyno ąsotis
caerulus (*caelum*) = **caeruleus**
cano, cecinī, cantātum *3* dainuoti; apdainuoti, apsakyti, papasakoti
capesso, sīvī, sītum *3* griebti, pradėti dirbti; pasiekti norėti
capulus, ī *m* (*capio*) rankena, ranktūris; kardo rankena, noklas
carceris, eris *m* tvora; kalėjimas, nelaisvė
cardo, inis *m* daiktas, apie kurį kas nors sukasi; durų vyriai
cārus *3* brangus; mielas, mylimas
cassus *3* tuščias, kiauras; bergždžias, nenaudingas
caterva, ae *f* krūva; būrys, pulkas
catulus, ī *m* kokio gyvulio vaikas; šunytis
caverna, ae *f* (*cavus*) urvas, ola, duobė; laivo apačia

cavo *1* tuštinti, kiaurą daryti, išskobti; pergręžti, perverti
canus *3* tuščias, kiauras, išgaubtas
celsus *3* *(collis)* aukštai iškilęs, aukštas; išdidus, kilnus
certo *1* *(certus)* rungtis, ginčytis, varžytis; kovoti
cervīx, īcis *f* (paprastai *pl.*) sprandas, kaklas; drąsa, jėga
cesso *1* *(cedo)* gaišinti, vilkinti; nebesirūpinti, liautis; ilsėtis
cieo, cīvī citum *2* judinti, išjudinti; šaukti ką, vadinti
circum-sedeo, sēdī, sessum *2* apsėsti, apgyventi; apsupti, užpulti
circum-sto, stetī *1* aplink ką stovėti; apsupti, apgulti
circum-volo *1* aplėkti, apskraidyti; skubiai apeiti
citus *3* *(cieo)* greitas, smarkus; spartus; skubus
cīvīlis, e piliečių, pilietinis; privatinis; žmoniškas; viešas; valstybinis
cīvis, is *mf* pilietis; pavaldinys
clādēs, is *f* sužeidimas; skriauda, nelaimė; pralaimėjimas, nuostolis
clangor, ōris *m* ūžesys, skambėjimas
clārēsco, ruī *3* šviesiu tapti, nušvisti; aiškiu pasidaryti; pasižymėti
classis, is *f* luomas, klasė; skyrius; laivynas; karo laivynas
claustrum, ī *n* *(claudo)* uždarymas; sklendė, skląstis; tarpeklis
clēmēns, entis lėtas, nuolaidus, maloningas; tylus, ramus, taikus
clipeus, ī *m* (apskritas) skydas
coeptus, ūs *m* pirmoji pradžia, pradėjimas, pradas
coetus, ūs *m* suėjimas, sueiga; susirinkimas, ratelis
cōgnitor, ōris *m* *(cognosco)* žinovas; atstovas; valstybės gynėjas
cōgnōmen, inis *n* pravardė, giminės vardas; pavadinimas
coluber, brī *m* nedid. gyvatė, naminis žaltys; žaltys
columba, ae *f* karvelis, balandis
comāns, antis *(coma)* plaukais apaugęs, su plaukais
comitium, iī *n* *(com-ire)* susirinkimo aikštė; *pl.* liaudies susirinkimas
compāgēs, is *f* sujungimas, sąvarža; pynė; organizmas, statinys
com-plector, plexus sum *3* apriesti, apkabinti, apgaubti; apsupti; apimti, atvaizduoti, papasakoti
compositō *adv.* pagal sutartį
com-primo, pressī, pressum *3* suspausti, prislėgti; suvaldyti, nuramdyti, sustabdyti
con-cido, cidī *3* *(cado)* kristi, virsti, sugriūti; išnykti
concito *1* smarkiai judinti, skatinti; kurstyti, paraginti
con-clamo *1* sušukti, garsiai šaukti, klykti
concordia, ae *f* sutikimas, sutarimas, vienybė
concrētus *3* sutirštėjęs, tankus, sustyręs; sudėtinis
con-cupīsco, cupīvī *(cupii),* cupītum *3* *(cupio)* karštai norėti, trokšti, siekti, reikalauti
concurso *1* šen ir ten bėgioti, blaškytis; dažnai lankytis
con-demno *1* nuteisti, pasmerkti; niekinti, pasmerkimo reikalauti
condēnsus *3* labai tankus, ankštai suspaustas, tankiai prisodintas
cōnfessio, ōnis *f* *(confiteor)* išpažintis, pripažinimas, prisipažinimas
cōn-fīgo, fīxī, fīxum *3* sukalti, sutvirtinti; perverti, pradurti
cōn-flagro *1* degti, liepsnoti, užsiliepsnoti
cōn-flīgo, flīxi, flīctum *3* sudaužti; ginčytis, kovoti

cōn-flo *1* į krūvą supūsti; kurstyti, sukelti
cōn-fringo, frēgī, frāctum *3* perlaužti, sulaužyti; sumušti, sunaikinti
con-grego *1* *(grex)* į vieną bandą suvaryti; sujungti, suvienyti, surinkti
coniūnctio, ōnis *f* sujungimas, ryšys; draugystė
coniūrātus *3* prisaikintas, priesaika surištas; susimokęs
cōnsanguinitās, ātis f kraujo giminystė
cōn-scendo, scendī, scēnsum *3* lipti, kopti
cōnscientia, ae *f* žinojimas, nusimanymas; sąmonė; sąžinė
cōnsēnsio, ōnis *f* sutikimas, sutarimas, vienybė
cōn-sentio, sēnsī, sēnsum *4* sutarti, sutikti, vienos nuomonės būti
cōn-sero, seruī, sertum *3* susegti, sujungti, sunerti; pradėti.
cōnspīrātio, ōnis *f* sutarimas, vienybė; sąmokslas, suokalbis
cōn-stringo, strīnxī, strictum *3* sutraukti, surišti; suvaržyti, sulaikyti
cōnsulāris, e konsuliškas; *subst.* buvęs konsulas, konsulą pavaduojąs legatas
consulatus, us *m* konsulatas, konsulo pareigų ėjimas
cōnsultum, ī *n* nutarimas, nusprendimas, planas
consultus, us *m* apsvarstymas; pasitarimas
contāmino *1* apteršti, pagadinti, šlovę nuplėšti
contentio, ōnis *f* *(contendo)* įtempimas; rungtynės, kova; ginčas
conticēsco, ticuī *3* *(taceo)* nutilti, tylėti
con-tingo, tigī, tāctum *3* *(tango)* paliesti; paimti; impers. **contigit** vyksta, pasitaiko, atsitinka
cōntiōnātor, ōris *m* liaudies oratorius, demagogas
con-torqueo, torsī, tortum *2* aplink sukti, kreipti; pritaikinti
contrārius *3* *(contra)* priešingas, nesutinkąs
con-tundo, tudī, tūsum (tūnsum) *3* sumušti, sutriuškinti, sunaikinti
cōnūbium, iī *n* teisėta moterystė, santuoka; moterystės teisė
con-vello, vellī (vulsī), vulsum *3* atplėšti, išplėšti, suplėšyti
con-vinco, vīcī, victum *3* įveikti, apgalėti; tiesą įrodyti; įrodyti
con-volvo, volvī, volūtum *3* suritinti, susukti; apvynioti, apsukti
co-orior, ortus sum *4* (staiga) pasikelti, pasirodyti, atsirasti; prasidėti
cor-rigo, rēxī, rēctum *3* *(rego)* atitiesti, ištiesti; pataisyti
cor-rōboro *1* stiprinti, sustiprinti
corruptēla, ae *f* gadinimas; suvedžiojimas, papirkimas
corruptus *3* sugedęs, sugadintas; išdykęs; paviliotas, papirktas
coruscus *3* drebąs; mirgąs, mirgčiojąs
costa, ae *f* briauna; *pl.* šonai, pastolai
costum, ī *n* (brangus) tepalas, balzamas
crīmen, inis *n* apkaltinimas; nusikalstamas darbas, nusidėjimas, kaltė
crīnis, is *m* plaukas
crūdēlis, e žiaurus, nuožmus, kietaširdis; biaurus, baisus
cruentus *3* *(cruor)* kruvinas, pakruvintas
culpa, ae *f* kaltė, prasižengimas, klaida
cumulo *1* į krūvą krauti, prikrauti; padidinti

cūria, ae *f* kūrija; senatas, senato susirinkimas
curūlis, e kuruliškas, aukštes. valdininką liečiąs
cuspis, idis *f* smailagalys, geluonis; strėlė, ietis
cūstōdia, ae *f* saugojimas, globa, priežiūra; sargyba, apsauga

D

daps, dapis *f* atnašaujamas valgis; *pl.* iškilmingi pietūs, puota; valgiai
dēbitus *3 (debeo)* likimo skirtas, lemtas, neišvengiamas
dē-cerno, crēvī, crētum *3* spręsti, nuspręsti; nustatyti, pripažinti
dēclīnātio, ōnis *f* nukreipimas, nulenkimas; vengimas, nukrypimas
decōrus *3* derąs, priderąs, tinkąs; gražus, žavus, puošnus
dē-curro, (cu)currī, cursum *3* žemyn nubėgti; bėgti, skubėti, sprukti
decus, decoris *n (deceo)* puošmena, papuošalas; grožis; skaistumas
dē-decus, oris *n* negarbė, gėda, begėdiškas darbas; garbės nuplėšimas
dēfessus *3* nuvargęs, nuilsęs, paliegęs
dē-ficio, fēcī, fectum *3 (facio)* tolinti; nykti, baigtis; palikti
dē-fīgo, fīxī, fīxum *3* įkalti, įvaryti; pritvirtinti
dē-flagro *1* sudegti; išnykti, pražūti, nurimti
dē-gener, eris *(genus)* išsigimęs, netikras; paprastas, žemas, negarbingas
de-hinc *adv.* iš čia; nuo šio laiko; vėliau, ateity
de-hisco *3* atsiverti, prasižioti, atsidaryti, plyšti
dē-lābor, lāpsus sum *3* nuslysti, nugriūti; išsprukti; kur patekti
dēlecto *1* linksminti, džiuginti
dē-litēsco, lituī *3* slėptis, slapstytis
dē-mēns, entis beprotiškas; pasiutęs
dēmentia, ae *f* beprotybė, kvailumas; pasiutimas
dē-migro *1* iškeliauti, išeiti, išsidanginti; persikelti, pasitraukti
dē-pāscor *3* nuganyti, nugruzdinti; nuėsti, nualinti
dē-pendo, pendī, pēnsum *3* atsverti, mokėti; pabaudą užmokėti, bausmę atlikti
dē-prāvo *1* iškreipti, sugadinti, sudarkyti, tvirkinti
dē-relinquo, līquī, lictum *3* visai apleisti, palikti, atmesti
dēsertus *3* tuščias, dykas, neapgyventas
dē-sīdero *1* trokšti, geisti, norėti, pasiilgti, reikalauti
dē-stino *1* pritvirtinti, pririšti; paskirti; sumanyti, ryžtis
dē-suētus *3* nupratintas; nupratęs
dē-super *adv.* iš viršaus
dē-trūdo, trūsī, trūsum *3* nustumti, nuversti; nuvyti, išstumti
dē-volvo, volvī, volūtum *3* žemyn risti, numesti, nuversti
dicio, ōnis *f* teismo valdžia; valdžia, vyriausybė; jėga
dī-gero, gessī, gestum *3* išnešioti; išdalyti, padalyti; tvarkyti
dīligēns, entis stropus, uolus, sąžiningas; taupus
dīreptio, ōnis *f* plėšimas
dis-cors, cordis *(cor)* nesutinkąs; atkaklus, priešingas
di-scrībo, scrīpsi, scriptum *3* dalyti, tvarkyti; išskirti, priskirti
dis-icio, iēcī, iectum *3* išmėtyti; sugriauti, išnaikinti; išblaškyti
dis-iungo, iunxi, iunctum *3* išjungti; atskirti, atitolinti, atgrasinti

dis-pertio (-tior) *4 (partior)* dalyti, išdalyti, skirstyti
dis-sēmino *1* sėti, barstyti; platinti
dis-simulo *1* nepanašų daryti; slėpti; apsimesti; nepastebėti
dissolūtus *3* atrištas, palaidas; nerūpestingas, pasileidęs, ištvirkęs
di-vello, vellī *(vulsi)*, vulsum *3* perplėšti; sunaikinti; nutraukti
domesticus *3 (domus)* naminis, šeimyninis; gimtinis, tėvynės
dominor *1* ponu būti, viešpatauti, valdyti
dōnum, ī *n (do)* dovana; auka
dorsum, ī *n* nugara; pylimas
draco, ōnis *m* slibinas, drakonas, siaubūnas
dubitātio, ōnis *f* abejojimas, svyravimas; delsimas, neryžtumas
ductor, ōris *m* vadas, vadovas
dūdum *adv.* ilgai, nuo seniai; **iam dudum** jau ilgai, seniai
dulcis, e saldus; malonus, meilus; mylimas
duplex, plicis dvigubai sudėtas, dvigubas, dvilinkas; netikras

E

ē-dissero, erui, ertum *3* aiškiai išdėstyti, aiškinti, nagrinėti
effigiēs, ēī *(fingo)* pavidalas, paveikslas; atvaizdas, vaizdas
ef-for, fātus sum *1* ištarti, sakyti
ef-frēnātus *3 (frenum)* išsižabojęs, nepažabotas, nenuramdomas, ištvirkęs
effugium, iī *n* bėgimas; išėjimas, kelias bėgti; priemonė pabėgti
egēns, *entis* reikalaująs, neturtingas, vargšas
ē-icio, iēcī, iectum *3* išmesti, išvaryti, ištremti, pašalinti
ē-lābor, lāpsus sum *3* išslysti; iškristi, pasprukti, pabėgti
ē-lūdo, lūsī, lūsum *3* nuo smūgio išsisukti; išvengti, atremti
ē-morior, mortuus sum *3* numirti; pražūti
ē-moveo, mōvī, mōtum *2* išjudinti, atstumti; pašalinti
e-quidem *adv.* iš tikrųjų, iš tiesų, tikrai
erro *1* klajoti, klaidžioti; paklysti, klaidą daryti
ē-rubēsco, rubuī *3* rausti, raudonuoti; gėdytis
ē-rumpo, rūpī, ruptum *3* išsiveržti; pulti
ē-ruo, ruī, rutum *3* išrauti, ištraukti; išgriauti, sunaikinti
et-enim *coni.* nes, būtent, ir iš tikrųjų
ē-vādo, vāsī, vāsum *3* išeiti; pabėgti; įžengti
ē-verto, vertī, versum *3* išversti, apgręžti; apversti, parblokšti
ē-vinco, vīcī, victum *3* visiškai pergalėti, nugalėti; įrodyti
ēvocātor, ōris *m* kurstytojas, maištininkas
ex-aggero *1* pylimą pilti; prikrauti, dauginti, didinti
excidium, iī *n* sunaikinimas, išgriovimas, žlugimas; griūvėsiai
ex-clāmo *1* sušukti; garsiai šaukti, garsiai vadinti
ex-cūdo, cūdī, cūsum *3* išmušti, išvilioti; iškalti, sukurti
ex-haurio, hausī, haustum *4* išsemti; ištuštinti; pabaigti
eximius *3 (eximo)* išimtinas; nepaprastas, puikus
ex-imo, ēmī, emptum *3* išimti, atimti; atskirti; išvaduoti; panaikinti
exitiālis, e kenksmingas, pražūtingas
exitiōsus *3* pragaištingas
exitus, ūs *m* išeitis; išėjimas; galas; išdava
exoptātus *3* pageidaujamas, brangus

ex-orior, ortus sum *4* pasikelti, pakilti, pasirodyti; apsireikšti
ex-pedio *4* atrišti, atkabinti; išvaduoti, padėti atsipalaiduoti
ex-pendo, pendī, pēnsum *3* atsverti; svarstyti, galvoti; išduoti
ex-perior, pertus sum *4* bandymą daryti, mėginti; ryžtis; pažinti, įsitikinti
ex-pleo, plēvī, plētum *2* pripildyti, papildyti; atlikti
ex-plico *1* išvynioti, išpainioti; išaiškinti, išdėstyti
ex-prōmo, prōmpsī, prōmptum *3* išimti; parodyti; pareikšti, pasakyti
ex-sanguis, e be kraujo, bekraujis; negyvas; išblyškęs, silpnas
ex-scindo, scidī, scissum *3* iškirsti; išrauti, išnaikinti, išgriauti
exspectātio, ōnis *f* nekantrus laukimas, ilgesys; viltis, baimė
ex-spīro *1* iškvėpti, išpūsti; pranykti, numirti
ex-stinguo, stīnxī, stīnctum *3* gesyti, *pass.* užgesti; žudyti, išnaikinti
exsul, is *mf* tėvynės nustojęs, tremtinys, išeivis
ex-sulto *1 (salto)* aukštai pašokti; džiaugtis
ex-templō *adv.* tuojau, netrukus
externus *3 (exter)* išorinis; svetimšalis
ex-torqueo, torsī, tortum *2* išsukti, išveržti, išplėšti; kankinti
exuo, uī, ūtum *3* ištraukti; išimti; nusikratyti; atimti, apiplėšti
exuviae, ārum *f (exuo)* nulupta oda; nuvilktas drabužis, nuimti ginklai, karo grobis

F

fabricātor, ōris *m* kūrėjas, kaltininkas
factum, ī *n* kas padaryta, darbas; atsitikimas; padarinys
falcārius, iī *m* dalgių *(falx)* dirbėjas, kalvis
fallo, fefellī, falsum *3* apgauti, prigauti; ištrūkti
famēs, is *f* alkis; badas; neturtas, skurdas
fānum, ī *n* šventovietė, šventovė
fātālis, e *(fatum)* likimo, blogą lemiąs, pragaištingas
fateor, fassus sum *2* prisipažinti, pripažinti, neneigti; reikšti
fatīgo *1* varginti, kankinti; varinėti
fātīsco *3* suplyšti; nusilpti, nuvargti
faucēs, ium *f* gerklė, nasrai; siauras perėjimas, sąsmauka; tarpeklis
fax, facis *f* žibintuvas, fakelas; liepsna, ugnis; kurstytojas
febris, is *f* drugys, drugio krėtimas
fenestra, ae *f* mūro skylė; langas
ferīnus *3 (ferus)* laukinių žvėrių
ferus, ī *m* laukinis žvėris
ferio *4* mušti, kirsti, pulti, smogti.
ferōx, ōcis žiaurus, narsus, drąsus; laukinis, atkaklus
ferreus *3* geležinis; kietas, žiaurus.
fessus *3* pavargęs, išsemtas
festīno *1* skubėti; skubinti, skubiai dirbti
fētus *3* vaisingas, derlingas; pilnas, turtingas
fictus *3* išgalvotas, pramanytas, veidmainingas, netikras
fīdo, fisus sum *3* tikėti, pasitikėti; drįsti
fīdūcia, ae *f* pasitikėjimas; tikrumas, tikrovė; drąsumas
fīdus *3* ištikimas, patikimas, teisingas; tvirtas, nepavojingas
flāgitium, iī *n* begėdiškas darbas; gėda, negarbė; nedorėlis
flammo *1* liepsnoti; sudeginti; uždegti, įkaitinti
flētus, ūs *m* verksmas, skundas; susijaudinimas

focus, ī *m* ugniavietė; židinys; namas, šeimos židinys
foedo *1 (foedus)* biaurinti, teršti, sutepti; apšmeižti
foedus *3* biaurus, šlykštus
folium, iī, *n* lapas
fōmes, fōmitis *m (foveo)* kempė, degtukas
for, fātus sum *1* tarti, kalbėti, sakyti
formīdo, inis *f* baimė, išgąstis; baidyklė
forsitan *(fors sit an)* gal būt
fortāsse gal būt; beveik, apie
forum, ī *n* turgavietė, aikštė; miestelis
foveo, fōvī, fōtum *2 šildyti;* apkabinti, glamonėti; rūpintis, slaugyti
fragor, ōris *m (frango)* bildesys, ūžesys, dundesys
fremitus, ūs *m* duslus trukšmas, tarškėjimas, murmėjimas
frēno *1* žaboti, pažaboti, suvaldyti
frequentia, ae *f* dažnumas, gausingumas; gausingas susirinkimas, kamšatis
frequento *1* dažnai lankyti; iškilmingai švęsti; surinkti
fretum, ī *n* jūros srovė, bangavimas; jūros sąsiauris; jūra
frīgidus *3* šaltas; pavargęs, apmiręs
frondeus *3* lapais apdengtas, lapuotas
fruor, fruitus *(frūctus)* sum *3* vartoti, naudotis; pelną turėti
frūstrā *adv.* klaidingai; veltui, be pagrindo, be tikslo
frūstum, ī *n* gabalas; kąsnis; truputis
frūx, frūgis *f (fruor)* vaisius; nauda
fundāmentum, ī *n* pamatas
fundo, fūdī, fūsum *3* pilti, lieti; parblokšti, pargriauti
fundus, ī *m* dugnas, gelmė; pagrindas
fūnestus *3 (funus)* gedulingas, liūdnas; nelemtas, pragaištingas
fungor, fūnctus sum *3* atlikti; pasiekti, laimėti; patirti
fūnis, is *m* virvė, lynas
furia, ae *f (furo)* įnirtimas, pasiutimas; keršto deivė; aistra
furio *1* į pasiutimą vesti
furiōsus *3 (furia)* pasiutęs; beprotiškas
furo *3* dūkti, siusti, siausti, proto nustoti
furor, ōris *m* pasiutimas, įnirtimas; aistra; įkvėpimas
fūrtim *adv.* slapta, nejučiomis

G

gaudium, iī *n* džiaugsmas, pomėgis, smagumas
gaza, ae *f* brangenybių sandėlis; turtas, atsarga, manta
gemitus, ūs *m* dūsavimas, atodūsis; liūdnumas, sielvartas
gīgno, genuī, genitum *3 (*gi-geno, genus, gens)* gimdyti
gladiātor, ōris *m* gladiatorius; mušeika, banditas
glomero *1* į kamuolį sukti; vynioti; į krūvą rinkti
grand-aevus *3* labai senas, iškaršęs
grātulātio, ōnis *f* linkėjimas, sveikinimas; dėkojimas

H

harēna, ae *f* smėlys; arena
hasta, ae *f* kartis, baslys; ietis, durklas
hebēsco *3* šipti; atbukti, silpnėti
herba, ae *f* žalias stiebas; žolė, velėnai; žolynas
hērōs, ōis *m* herojus, pusdievis; didvyris
hesternus *3 (heri)* vakarykštis

heu *int.* ak! varge!
hodiernus *3 (hodie)* šiandieninis
honesto *1* gerbti, pažymėti
honestus *3* garbingas, gerbiamas; įžymus, kilnus
horreo, uī *2* pasišiaušti, kyšoti; pabūgti, nustebti, pasibaisėti
horrēsco, horruī *3* pradėti šiauštis; drebėti (iš baimės, nuo šalčio)
horribilis, *e* bauginąs, baisus; stebinąs, nuostabus
horror, ōris *m* šiurpulys, siaubas, baimė
hostia, ae *f* aukojamasis gyvulys, auka

I

iaculor *1* ietimi mėtyti; šauti, užmušti; mesti, svaidyti
iānua, ae *f* vartai, durys; pradžia
ibī-dem *adv.* ten pat, prie to, be to dar.
id-circō *adv.* tam, dėl to
igitur *coni.* todėl, vadinas; taigi, kaip pasakyta, trumpai sakant
ī-gnōbilis, e nežinomas, nežymus, žemos kilmės, prastas, menkas
ī-gnōminia, ae *f* gero vardo atėmimas, garbės įžeidimas, negarbė, gėda
īlicet *adv.* eik! galima! tuoj, netrukus
il-lābor, lāpsus sum *3* (slystant) įsisprausti, įsigrūsti; įkristi, patekti
illecebra, ae *f* viliojimas, gundymas, žavėjimas
il-līdo, līsī, līsum *3* įkalti, įstumti; sumušti
il-lūstro *1 (lustro)* apšviesti, išaiškinti, aikštėn iškelti
imāgo, inis *f (imitor)* paveikslas, atvaizdas; vaškinė kaukė
im-bellis, *e* nekaringas; bailus; ramus
immānitās, ātis *f* begalinis didumas; baisumas, žiaurumas, nežmoniškumas
im-mātūrus *3* neprinokęs, nesubrendęs, ankstyvas
im-memor, oris neatmenąs; užmirštąs; negalvojąs
im-misceo, miscuī, mīxtum *2* įmaišyti, primaišyti; rišti, jungti
il-lūdo, lūsī, lūsum *3* žaisti; juoktis, tyčiotis, pašiepti; gadinti
immo *adv.* visiškai ne, jokiu būdu; juo labiau, žinoma
im-mōtus *3* nepajudintas, nejudomas; tvirtas, pastovus
im-plico, cuī, itum *1* supinti, supainioti, sujungti, surišti
importūnus *3* nepatogus, neprieinamas; sunkus, įkyrus, įžulus
im-prōvidus *3* nenumatąs, nenujaučiąs; neatsargus, nerūpestingas
im-pūnītus *3* nenubaustas; nenuramdomas, savavalingas
in-cēdo, cessī, cessum *3* eiti, žengti, žingsniuoti; keliauti
inceptum, ī *n* pradžia, pradėjimas; sumanytas darbas
in-clīno *1* palenkti, sulenkti; pasukti, valdyti; kenkti, trukdyti
in-clutus *3* garsus, žinomas
in-comitātus *3* nelydimas, be palydovų
in-crepo, puī, pitum *1* ūžti, tarškinti, dundėti, šūkauti; barti
in-cubo, cubuī, cubitum *1* kame (ant ko) gulėti; rūpestingai saugoti
in-cumbo, cubuī, cubitum *3* gulti, atsiremti; pulti; pagelbėti
in-curro, cucurrī (currī), cursum *3* įbėgti, įpulti; užpulti, apnikti
in-cutio, cussī, cussum *3 (quatio)* suduoti; mėtyti; įvaryti
index, indicis *mf* rodyklis; išdavikas; antrašas

indīgnor *1* nevertu laikyti; piktintis, piktam būti

in-dīgnus *3* nevertas, neužsipelnęs; nekaltas; nepritinkamas, piktas

in-domitus *3* nesuvaldytas, laukinis; nenugalimas, nesuvaldomas

in-ēluctābilis, e neišvengiamas

in-ers, ertis *(ars)* nerangus, tingus, nedarbštus; apsileidęs; bailus

inertia, ae *f* nerangumas, neveiklumas, tinginystė

īn-fandus *3* neišpasakomas; baisus, šlykštus

īn-fēnsus *3* nedraugiškas; griežtas; supykintas

īn-fīgo, fīxī, fīxum *3* įkalti, įsmeigti, įstumti; sutvirtinti

īn-flammo *1* uždegti; įkaitinti, įerzinti, žadinti

infula, ae *f* juosta; papuošalas

in-gemo, mui *3* dejuoti, stenėti, vaitoti

ingenuus *3 (in-gigno)* iš laisvų tėvų gimęs; kilnus, šaunus; doras

in-grātus *3* nemalonus; nedėkingas; bergždžias

in-gruo, uī *3 (ruo)* įpulti, įsiveržti, griūti; užpulti

in-hūmānus *3* nežmoniškas, žiaurus

inīquitās, ātis *f* nelygumas; sunkumas, nemalonė; priespauda, griežtumas

initio *1 (initium)* paslaptingam kulte dalyvauti leisti; pradėti; pašventinti

inl..., **inm...** ž. **ill...,** **imm...**

im-mītis, e neminkštas; kartus; kietas, laukinis, žiaurus

in-nūptus *3* nevedęs, neištekėjusi

īnsānia, ae *f* beprotybė, pamišimas, pasiutimas

īn-sānus *3* pasiutęs, pamišęs

īn-scrībo, scrīpsī, scrīptum *3* įrašyti; pavadinimą duoti; pažymėti

īn-sepultus *3* nepalaidotas

īn-sinuo *1 (sinus)* įspausti, į plyšį įdėti; *pass.* įsisprausti

īn-sono, sonuī *1* skambėti, ūžti; skambinti

īn-sōns, sontis nekaltas; nekenksmingas

īn-spicio, spexī, spectum *3* į ką žiūrėti, apžiūrėti; tyrinėti

īnstar *n indecl.* pavidalas, išvaizda; kaip, maždaug, beveik

īnstauro *1* pastatyti, įrengti; atnaujinti, atstatyti

in-temerātus *3* nepaliestas, nesuteptas, švarus

in-tendo, tendī, tentum *3* įtempti, ištempti; pakreipti; siekti, eiti; sumanyti; tvirtinti

intento *1* grasinti, grumoti

intentus *3* įtemptas; akylas, pastabus; pasiruošęs, uolus

interitus, ūs *m* žlugimas, sunaikinimas, puolimas

inter-rogo *1* klausti , klausinėti; tardyti

intestīnus *3 (intus)* viduje esąs, vidujinis

in-texo, texuī, textum *3* įpinti, įterpti; apsupti, apipinti

in-torqueo, torsī, tortum *2* įsukti, įpinti; mėtyti; persukti, perkreipti

in-ūro, ussī, ustum *3* išdeginti; pažymėti; giliai įdegti

in-ūtilis, *e* nenaudingas, netinkamas; kenksmingas

in-vādo vāsī, vāsum *3* įeiti, įsiveržti; pradėti

in-veho, vēxi, vectum *3* įvežti, įnešti; įvažiuoti, įsiveržti

inventor, ōris *m* išradėjas, kūrėjas

invidia, ae *f* pavydas; nepalankumas, neapykanta

invīsus *3* nekenčiamas, biaurus

in-volvo, volvī, volūtum *3* įritinti, įstumti; apdengti ,uždengti

ir-rētio *4* (rete) tinklu gaudyti; gaudyti, įpainioti

ir-ruo, ruī *3* (ruo) įpulti, įbėgti, įsiveržti

iuba, ae *f* karčiai; skiauterė; šalmo trusai

iūcundus *3 (iuvo)* malonus; mielas, mylimas

iūnctūra, ae *f* sujungimas, ryšys, jungtis

iussus, *abl.* **iussū** įsakymas, liepimas

iuventa, ae *f (iuvenis)* jaunystė; jėga; jaunimas

L

labe-facto *1* iš pamatų judinti, klibinti, kratyti; parblokšti

lābēs is *f (labor)* slidimas, puolimas, kritimas; pražūtis

lābor, lāpsus sum *3* slysti, grimsti, kristi, slinkti; suklupti

laetitia, ae *f* džiaugsmas, linksmumas; malonumas, gražumas

laetor *1* džiaugtis

laetus *3* linksmas, džiaugsmingas; laimingas

lambo *3* laižyti; liesti

lāmentābilis, e verksmingas, graudus

lāmentātio, ōnis *f* vaitojimas, raudojimas

lāmentor *1* vaitoti, raudoti, skųstis

lāpso *1 (labor)* slidinėti, suklupti, svyruoti

lāpsus, ūs *m* slidinėjimas; puolimas; kritimas

largītor, ōris *m (largior)* dosnus dalytojas, dovanotojas; papirkėjas

largus *3* dosnus, nešykštus; turtingas, gausus

lātor, ōris *m* siūlytojas, sumanytojas

latro, ōnis *m* plėšikas, užpuolikas

laurus, ī *f* lauro medis, l. vainikas; triumfas, pergalė

laxo *1 (laxus)* paleisti, atrišti; išplėsti; sušvelninti, palengvinti

laxus *3* paleistas, atrištas, laisvas; tolimas, ilgas

lectulus, ī *m* (maža) lova

lēctus *3 (lego 3)* išrinktas, rinktinis

lectus, ī *m* lova, guolis, patalas

lēnio *4* lengvinti, minkštinti, raminti

lēnis, e švelnus, malonus, lėtas, ramus

lēno, ōnis *m* piršlys; tarpininkas

lētum, ī *n* mirtis; žuvimas, žlugimas

levitās, ātis *f* lengvumas; menkumas, lengvabūdiškumas

līber, era, erum laisvas

lībero *1* laisvą daryti, atleisti, vaduoti

lībertīnus *3* laisvę gavusį vergą liečiąs; *subst.* išlaisvintas

līgnum, ī *n* malkos, žagarai, kuras; kaladė, rąstas

ligo *1* rišti, surišti, sujungti

līmen, inis *n* slenkstis; pradžia; riba, siena

līmōsus 3 dumbluotas

lito *1* gerą pranašauti, lemti

loco *1* dėti, talpinti; išnuomoti, samdyti

long-aevus *3* ilgaamžis, labai senas

lubricus *3* slidus, lygus; netikras, pavojingas; apgaulingas

luctor *1* imtynių eiti, grumtis, kovoti

lūgeo, lūxī *2* liūdėti, gedulą nešioti; raudoti, apverkti

luo, luī *3* plauti; atgailauti; kentėti

lupa, ae *f* vilkė

lūstro *1* nuvalyti; apžiūrėti; lankyti

lūstrum, ī *n* apsivalymo auka; penkmetis; laikotarpis

M

māchina, ae *f* mašinų rykas, įrankis; klasta, gudrybė
māchinor *1* įtaisyti, įrengti; išgalvoti, sumanyti
macto *1* nubausti, sunaikinti, užmušti
maereo, maeruī *2* liūdėti, nusiminusiam būti; gailėti, raudoti
maeror, ōris *m* liūdesys, sielvartas
maestus *3 (maereo)* liūdnas, nusiminęs; paniuręs, klaikus
magister, trī *m* viršininkas, vedėjas; mokytojas
malleolus, ī *m* daigas; uždegamoji strėlė
mālo, māluī, mālle *(magis volo)* labiau norėti, bevelyti
māne *subst. indecl. n* rytas; *adv.* rytą, anksti
māno *1* tekėti, varvėti, sunktis, plaukti; pilti, lieti; kilti, prasidėti
manica, ae *f (manus)* ilga rankovė; *pl.* pančiai, retėžiai
mātūrītas, ātis *f* subrendimas, pilnas išsivystymas; tinkamas laikas
mediocriter *adv.* nežymiai, nedaug
meditor *1* apmąstyti; pasiruošti
mehercule vardan Herkulo, dievaži, tikrai
memini, isse prisiminti, atminti, neužmiršti
memor, oris atmenąs, prisimenąs, neužmirštąs; rūpestingas
memoro *1* kam ką priminti; minėti, pasakoti, pamokyti
mendācitās, ātis *f* elgetavimas
mendāx, ācis melagingas; *subst.* melagis
mēnsa, ae *f (metior)* valgis, puota; stalas
mentior, mentītus sum *4* meluoti, išgalvoti, pramanyti
mercor *1* pirkti, prekiauti
mereor, meritus sum *2* užsitarnauti; laimėti, pasiekti
mēta, ae *f* tikslas, riba, galas
minister, trī *m (minor)* tarnas, padėjėjas, sėbras
ministro *1* tarnauti, patarnauti; paduoti; parūpinti
minitor *1* grasyti, grūmoti
minor *1* = **minitor**
miserābilis, e pasigailėjimo vertas, menkas, niekingas; graudus
miserandus *3* = **miserabilis**
misereor, miseritus sum *2* gailėtis, pasigailėti
miserēsco *3* = **misereor**
miseria, ae *f* vargas, skurdas, nelaimė, neturtas
misericordia, ae *f* pasigailėjimas, gailestingumas, užuojauta
miseri-cors, cordis pasigailįs, užjaučiąs, gailestingas
mītēsco *3 (mitis)* švelniam, minkštam darytis; minkštėti, silpnėti
mōnstro *1* rodyti; paskirti; įskųsti
mōnstrum, ī *n* žymė, ženklas; baisenybė, šmėkla
morsus, ūs *m* įkandimas; valgymas; suėmimas, užpuolimas
mūcro, ōnis *m* smailiagalis, ašmuo; kardas, durklas
mūgītus, ūs *m* baubimas; trukšmas
multitūdo, inis *f* daugybė; minia, žmonės, prastuoliai
multo *1* bausti
mūnicipium, iī *n* provincijos laisvas miestas, municipija
mūnītus *3* sustiprintas, apsaugotas, apdraustas
murmur, uris *n* murmėjimas, šnabždėjimas, ūžimas, traškėjimas

N

nārro *1* pasakoti, apsakinėti, pranešti

nau-fragus *3* *(navis-frango)* sudužėlis; nelaimingas
nāvigo *1* (laivu) plaukioti, plaukti, į jūrą leistis; perplaukti
nec-dum *adv.* o vistiek ne, ir dar ne, dar ne
necesse est būtina, reikalinga
nefārius *3* neteisus, nedoras, bedieviškas, nelabas
nemus, nemoris *n* miškas, gojus
nē-quīquam *adv.* veltui, be naudos; be tikslo, be pamato
nēquitia, ae *f* nevertumas, netinkamumas; palaidumas, ištvirkimas
ne-scio *4* nežinoti
ne-scius *3* *(scio)* nežinąs; negalįs, nesugebąs; nežinomas
nimis *adv.* per daug, pernelyg, labai
nimium = nimis
niteo, nituī *2* riebiam būti; blizgėti, švitėti; gražiam būti; atsižymėti
nocturnus *3* nakties, naktinis
nōmino *1* vadinti; minėti
nota, ae *f* ženklas, žymė
noto *1* žymėti, ženklinti
noxa, ae *f* *(noceo)* žala, nuostolis; nusikaltimas
nu-diūs *adv.* šiandien yra... diena; **n. tertius** užvakar
nūdo *1* nuoginti; apiplėšti, atimti
nūptiae, ārum *f* *(nubo)* vestuvės, jungtuvės, sutuoktuvės
nurus, ūs *f* marti; jauna moteris
nusquam adv. niekur
nūtrīmentum, i *n* maistas; auginimas
nūtrīx, īcis *f* auklė, maitintoja
obiectus, ūs *m* priešpastatymas; išsikišimas, uždengimas
ob-ligo *1* rišti, pririšti; įpareigoti
obscūro *1* temdinti; uždengti, slėpti
ob-sideo- sēdī, sessum *2* *(sedeo)* sėdėti prie ko, užimti; apsiausti, apsupti
ob-sīdo, sēdī, sessum *3* užimti, užvaldyti; apsupti, apsiausti
ob-sisto, stitī *3* stoti prieš, kelią pastoti; priešintis, ginčytis
ob-tego, tēxī, tēctum *3* apdengti; saugoti, ginti; pridengti, slėpti
ob-tempero *1* klausyti, klusniam būti, pasiduoti
ob-tingo, tigī *3* (*tango*) atsitikti, įvykti, tekti
oc-clūdo, clūsī, clūsum *3* (*claudo*) uždaryti, užrakinti
oc-cumbo, cubuī, cubitum *3* (*cubo*) žemyn leistis, kristi
ōmen, inis *n* ženklas, žymė; lėmimas
o-mitto, mīsī, missum *3* apleisti, neminėti
onero *1* (*onus*) apkrauti, apsunkinti; kaltinti
onustus *3* (*onus*) apkrautas, apsunkintas; prislėgtas
opera, ae f (*opus*) darbas, stengimasis, rūpestis
opīnor *1* manyti, spėlioti, tikėti, išgalvoti
op-peto, petīvī, petītum *3* eiti prieš, kęsti, patirti
optimās, ātis (*optimus*) prie geriausių priklausąs; *subst. pl.* aristokratai, optimatai
ōra, ae *f* kraštas, riba, galas, pajūris
ōrdior, ōrsus sum *4* pradėti, prabilti
ōrno *1* puošti, dabinti; aprūpinti
ostento *1* (*ostendo*) rodyti; didžiuotis
ōstium, iī *n* durys; žiotys, anga, įėjimas; namas
ōtiōsus *3* (*otium*) daug laisvo laiko turįs, laisvas; nerūpestingas

P

pactum, ī *n* susitarimas; *nullo pacto* jokiu būdu

pando, pandī, passum (pānsum) *3* išvynioti, ištempti; atidaryti; apreikšti, pranešti

pango, pepigī (pānxī, pēgī), pactum 3 įkalti, įvaryti, sutvirtinti; sujungti; sulygti

parātus *3* prirengtas, paruoštas; geria apginkluotas

pariēs, etis *m* siena, mūras

parma, ae *f* nedid. apskritas skydas

perricīdium, iī *n* tėvažudybė; žmogžudybė

particeps, cipis (*pars* — *capio*) dalyvaująs, dalyvis

partus, ūs *m* gimdymas; pradžia; vaikas, sūnus

pāsco, pāvī, pāstum *3* ganyti; šerti, maitinti, auginti

passim *adv.* (*pando*) skersai ir išilgai, visur, aplink; išvien, drauge

patēsco, patuī *3* atsidaryti; tiestis; aikštėn iškilti, paaiškėti

patientia, ae *f* kentėjimas, pakėlimas; patvarumas; kantrybė

patria, ae *f* tėvynė, gimtasis miestas

pauper, eris beturtis, neturtingas, skurdus, vargingas

pavito *1* (*paveo*) drebėti, labai bijoti

pavor, ōris *m* (*paveo*) drebėjimas, baimė

pelagus, ī *n* jūra, atvira jūra (*pl. pelagē*)

pellāx, ācis apgaulingas, vylingas

penetro 1 (*penitus*) įsisprausti, įsiveržti, prisiartinti

perditus *3* pražudytas, žuvęs; nelaimingas; nedoras

per-erro *1* klaidžioti, bastytis

per-flo *1* kiaurai pūsti; pūsti

per-fruor, frūctus sum *3* suvartoti; pilnai smaguriauti; atlikti

perfugium, iī *n* prieglobstis, prieglauda

pergo, perrēxī, perrēctum *3* toliau eiti; toliau kalbėti; iškeliauti

per-horrēsco, horruī *3* drebėti, išsigąsti, bijoti

per-iūrus *3* neteisingai prisiekiąs, priesaiką laužąs, neištikimas

per-lābor, lāpsus sum *3* greitai slysti; nepastebimai ir greitai kur siekti

per-māgnus *3* labai didelis

per-mitto, mīsī, missum *3* perduoti, įteikti; leisti, sutikti

perniciōsus *3* pavojingas, pražūtingas, kensmingas

per-saepe *adv.* labai dažnai

per-timēsco, timuī *3* labai bijoti

per-vius *3* galimas pereiti, pereinamas, atdaras

pestis, is *f* antkritis, maras; nelaimė, pražūtis; dėmė, baisenybė

petītio, ōnis *f* užpuolimas; reikalavimas, puolimas

pīneus *3* pušinis

pinguis, e nutukęs, nupenėtas; riebus, sultingas

pio *1* (*pius*) švelninti, sutaikinti; atgailauti, valyti; pataisyti, atpirkti

placitum, i *n* nuomonė, įsitikinimas

plangor, ōris *m* mušimas, plakimas; raudojimas, vaitojimas

polus, ī *m* polius; dangus, dangaus skliautas

pōne (*post-ne*) *adv.* iš užpakalio; *praep.* už, užpakaly

pontifex, ficis *m* pontifikas, vyriausias kunigas

populāris, e tautos, tautinis; išplatintas, visiems prieinamas; *subst. pl.* demokratai, liaudininkai

porticus, ūs *f* portikas, kolonada, galerija; kiemas, aikštė

portus, ūs *m* uostas, prieplauka; prieglauda, apsauga

posteritās, ātis *f* ateitis; būsimoji karta, palikuonys

posterus *3* (*post*) sekąs, ateinąs; **in posterum** ateičiai, ateity

post-habeo, habuī, habitum *2* žemiau statyti, niekinti, nepaisyti
postis, is *m* (*durų*) šulas, stakta, adverija; durys
praecipito *1* (*praeceps*) nustumti, nugramzdinti; paskubinti; pulti
praecipuē *adv.* labiausiai, ypatingai
prae-clārus *3* labai aiškus, labai šviesus; šaunus, garbingas
prae-cordia, ōrum *n* išdangčiai, diafragma; viduriai; krūtinė, širdis
prae-dīco, dīxī, dictum *3* iš anksto pasakyti; pranašauti
prae-fero, tulī, lātum ferre prieš ką nešti, rodyti; pirmenybę duoti
praeruptus *3* staigus, status; smarkus, įžulus, kietas
prae-sideo, sēdī *2* (*sedeo*) saugoti, ginti; prieky stovėti, vadovauti
praestāns, antis puikus, šaunus, žymus
praestōlor *1* pasiruošusiam stovėti, laukti
praetūra, ae *f* pretūra
prēndo, prēndi, prēnsum *3* griebti, čiupti, imti; sugauti, sugriebti
prēnso *1* imti, griebti, čiupti; paliesti, apimti
prīdem adv. seniai, nuo seniai, prieš tai
prīvo *1* atimti; atleisti
procella, ae *f* audra; sumišimas, sukilimas
prōdigus *3* išlaidus; turtingas
prōditio, ōnis *f* išdavikiškas darbas; įskundimas
pro-fectō (*factum*) *adv.* žinoma, tikrai, iš tikrųjų
pro-fugus *3* pabėgęs; ištremtas; *subst.* tremtinys
pro-fundus *3* be dugno, gilus
prō-lābor, lāpsus sum *3* išslysti, išsmukti, iškristi; griūti
prōlāto *1* toliau iškišti; platinti, didinti; atidėti, prailginti
prōmo, prōmpsī, prōmptum *3* (**pro-emo*) išimti, išgauti; aikštėn iškelti, rodyti
prōra, ae *f* laivo priešakinė dalis, laivas
prō-rumpo, rūpī, ruptum *3* ištrūkti, išbėgti, išsivežti; išmesti, išstumti
prōspectus, ūs *m* reginys, vaizdas; žvilgsnis; išvaizda
prō-tego, tēxī, tēctum *3* pridengti, saugoti, ginti
prō-traho, trāxī, tractum *3* pirmyn traukti, išvilkti; priversti; rodyti
prō-veho, vēxī, vectum *3* pirmyn vežti; *pss.* nuvažiuoti; aukštyn žengti
prōvinciālis, e provincijos; *subst.* provincijos gyventojas
pūbēs, is *f* jaunimas; vyrai, žmonės
pūblicātio, ōnis *f* konfiskavimas
pūblico *1* viešą daryti; konfiskuoti; viešai rodyti, garsinti
puella ae *f* mergaitė, jauna moteris; duktė
pulvis, eris *m* dulkės, pelenai
pūnctum, ī *n* taškas, paduotas balsas; akimirka, valandėlė
pūnio *4* bausti; keršyti
puppis, is *f* užpakalinė laivo dalis, laivas
purpurātus *3* purpuru apsivilkęs; *subst.* dvariškis

Q

quaesītor. ōris *m* tardytojas
quaeso *3* prašyti
quaestio, ōnis *f* (*quaero*) klausimas, klausinėjimas, tardymas; teismas
quam-diū *adv.* kaip ilgai, ligi kolei; kol
quandō *adv.* kada, kada nors; *coni.* kadangi, nes
quā-rē *adv.* kuo? kodėl, dėl ko

querimōnia, ae *f* (*queror*) skundas; aimanavimas
quiēsco, quiēvī *3* ilsėtis, miegoti; tylėti; ramiam likti
quiētus *3* (*quies*) ramus, miegąs; neveiklus; taikingas, švelnus
quippe *adv.* aišku, be abejo, žinoma
quō *adv.* kur? kaip ilgai, kaip toli?
quotiēns *adv.* kaip dažnai? kiek kartų?
quotiēns-cumque *adv.* kiek tik

R

rabiēs, ēi *f* pasiutimas, padūkimas; žiaurumas, įnirtimas
rapidus *3* plėšiąs, smarkus, plėšrus; staigus, karštas
rapto *1* (*rapio*) pagrobti, nusinešti, vilkti; plėšti, terioti
raptor, ōris *m* plėšikas, grobikas
raucus *3* užkimęs; šiurkštus, siaučiąs, bildąs
re-cēdo, cessī, cessum *3* atgal trauktis, pasišalinti, atsiskirti
re-cōgnōsco, nōvī, nitum *3* iš naujo pažinti, atpažinti; vėl prisiminti; peržiūrėti
recordor *1* (*cor*) prisiminti, atminti; galvoti
rēctā *adv.* tiesiu keliu, tiesiog
re-cutio, cussī, cussum *3* purtinti, drebinti
red-undo *1* išsilieti; gausiai pasirodyti, pertekti
re-fugio, fūgī, fugitum *3* atgal bėgti, trauktis; slėptis, pagalbos ieškoti
re-fundo, fūdī, fūsum *3* atgal pilti, įmesti; atmušti, atmesti
rēgīna, ae *f* karalienė; karalaitė
rēgnātor, ōris *m* valdovas, karalius; galiūnas
rēgno *1* karalium būti, karaliauti, viešpatauti; valdyti, įsakinėti
re-levo *1* vėl pakelti; padėti, palengvinti, sušvelninti
religiōsus *3* jautrios sąžinės, sąžiningas, dievobaimingas, dievotas
reliquiae, ārum *f* palaikai, liekanos; griuvėsiai
re-lūceo, lūxī *2* šviesą atmušti, spindėti
re-meo *1* atgal eiti, grįžti
re-mētior, mēnsus sum *4* vėl matuoti; atgal keliauti
remissio, ōnis *f* atgal siuntimas, grąžinimas; dovanojimas
remissus *3* (*remitto*) nudribęs, nusviręs, silpnas; lengvas, ramus, nerangus, tingus
re-mordeo, mordī, morsum *2* vėl kandžioti, kankinti
re-moror *1* užtrūkti, gaišti; sulaikyti, vilkinti
re-pello, reppulī, repulsum *3* nuvaryti; nuversti; atitolinti, atstumti
re-pendo, pendī, pēnsum *3* atsverti, atlyginti; užmokėti; atsilyginti
re-porto *1* atgal nešti (vesti); pranešti; namo parnešti
re-posco *3* (atgal) reikalauti
re-primo, pressī, pressum *3* atremti, atstumti; sulaikyti; nuslopinti
repudio *1* atstumti, niekinti, atmesti; užsiginti
re-quiesco, quiēvī *3* ilsėtis, pasilsėti; nusiraminti
re-servo *1* laikyti, saugoti, apsaugoti
re-sideo, sēdī, sessum *2* dar sėdėti, sėdint likti, pasilikti; ilsėtis
re-sto, stitī *1* priešintis, spirtis; pasilikti, gyvam likti.
re-surgo, surrēxī, surrēctum *3* vėl kilti, keltis, atsikelti
retrō *adv.* atgal, užpakaly, atbulai; atvirkščiai
reus, ī *m* apskųstasis; kaltas
re-vincio, vīnxī, vīnctum *4* atgal surišti; pritvirtinti, surišti

re-voco *1* atšaukti; atitraukti, nukreipti, sulaikyti
re-volvo, volvī, volūtum *3* atgal ritinti; atidengti; nukristi, įkliūti
rudēns, entis *m* laivo lynas, valga
ruīna, ae *f* (*ruo*) griuvimas; smūgis, puolimas; griuvėsiai
rūpēs, is *f* uola, akmeningas skardys; praraja, bedugnė

S

sacerdōs, dōtis *mf* šventėjas, vaidila
sacrārium, iī *n* šventovietė, maldos namas
sacro *1* (*sacer*) švęsti, pašvęsti; dievinti; prakeikti
sacrum, ī *n* šventas daiktas, auka; *pl.* pamaldos, šventė; paslaptis
saepio, saepsī, saeptum *4* aptverti, užtverti; apsupti, uždaryti
saevio *4* (*saevus*) dūkti, siausti, šėlti
sagax, ācis gerą uoslę arba klausą turįs; įžvalgus, akylas, gudrus
sagitta, ae *f* strėlė
sāl, sālis *m* druska; sūrus vanduo, jūra
salsus 3 (sāl) pasūdytas, sūrus, aštrus; sąmojingas, juokingas
salum, ī *n* jūra
salūto *1* (*salus*) sveikinti; aplankyti
salvus *3* neliestas, apsaugotas, gyvas, sveikas
saniēs, ēi *f* kruvini pūliai; nuodai
sāno *1* (*sānus*) gydyti; taisyti, tvarkyti; įtikinti, nuraminti
sapiēns, entis (*sapio*) išmintingas, protingas; *subst.* išminčius
sat=**satis**
sator, ōris, *m* sėjikas, sėjėjas; kūrėjas, tėvas
scaena, ae *f* palapinė, scena, teatras
scālae, ārum *f* laiptai, kopėčios
scando, scandī, scānsum *3* lipti, kilti; į ką įžengti, įlipti
scientia, ae *f* žinojimas, mokėjimas, žinia; sumanumas, sugebėjimas, teorija
scintilla, ae *f* kibirkštėlė
scītor *1* stengtis sužinoti, tirti, klausti, klausinėti
scopulus, ī *m* kalno viršūnė; uola, iškišulys; sunkenybė
scrība, ae *m* raštininkas, sekretorius
sē-cēdo, cessī, cessum *3* pasitraukti, nueiti, pasišalinti; atskilti
sē-cerno, crēvī, crētum *3* atidalyti, atskirti; išrauti, išravėti
sēcessus, ūs *m* (*sēcēdo*) pasitraukimas, atsiskyrimas
sēcrētus *3* (*sēcerno*) atskirtas; slaptas, paslaptingas
secūris, is *f* kirvis
secus *adv.* kitaip, kitokiu būdu, ne taip; haud secus ne kitaip
sedīle, is *n* (*sedeo*) sėdynė, kėdė, suolas
sēd-itio, ōnis *f* atskyrimas; sukilimas
sēgnities, ēi *f* lėtumas, tingumas, mieguistumas
sē-iungo, iūnxī, iūnctum *3* atskirti, perskirti
sella, ae *f* (*sedeo*) kėdė, suolas
sempiternus *3* (*semper*) nuolatinis, pastovus, amžinas
sēnsus, ūs *m* jutimas; jausmas; protas
sentīna, ae *f* nuosėdos; padugnės, visuomenės atmatos
sentis, is *m* dygis, erškėčių krūmas
serēno *1* giedrinti, nušviesti
serpēns, entis *mf* (*serpo*) gyvatė, angis, slibinas
serpo, serpsī, serptum *3* šliaužti
sērus *3* vėlus; pavėluotas
servantissimus *3* (*servo*) labai pastabus, akylas

servio *4* (*servus*) vergu būti, vergauti, tarnauti
servitium, iī *n* nelaisvė, vergovė; tarnavimas
sevēritās, ātis *f* žiaurumas, šiurkštumas, griežtumas
sībilus *3* šnypščiąs, švilpiąs
sīca, ae *f* durklas
sileo, uī *2* tylėti
silex, icis *m* kietas akmuo, titnagas; uola
simulo *1* (*similis*) panašų daryti; vaizduoti, vaidinti; apsimesti, veidmainiauti
singulāris, e pavienis; vienintelis, nepaprastas
sinuo *1* sulenkti, raityti, vinguriuoti
sisto, stetī, statum *3* (*stare*) versti stovėti, pastatyti; sutvarkyti
sodālis, is *m* draugas, bičiulis
sōlitūdo, inis *f* vienatvė; apleista vieta, dykuma
solitus (*soleo*) *3* paprastas, priprastas
sollemnis, e kasmet švenčiamas; šventas, iškilmingas; paprastas
sōlor *1* guosti, raminti
somnus, ī *m* miegas; neveiklumas
sonitus, ūs *m* garsas, skambesys; ūžimas, bildesys, braškėjimas
sonōrus *3* garsą išduodąs, skambus, skardus, garsingas
sortior *4* burti, burtus mesti; skirti; atitekti; išrinkti
speculor *1* aplink žiūrėti; sekti, šnipinėti, žvalgyti
spēlunca, ae *f* urvas, ola, lindynė
sperno, sprēvī, sprētum *3* atitolinti, atskirti; niekinti, atmesti
spīra, ae *f* susisukimas, vingis (gyvatės)
spīritus, ūs *m* dvelkimas, oras; kvėpavimas; vėjas
spolium, iī *n* grobis; *pl.* iš priešo atimtas ginklas, šarvas
spōnsa, ae *f* jaunoji, sužadėtinė
spūma, ae *f* puta
spūmeus *3* putotas, apsiputojęs
spūmo *1* (*spūma*) putoti
squāleo *2* šiurkščiam būti, šiauštis; nešvariam, biauriam būti
squāmeus *3* žvynuotas
stabilio *4* sustiprinti, sutvirtinti; palaikyti, paremti
stabilis, e (*sto*) tvirtai stovįs; tvirtas, griežtas
stabulum, i *n* stovėjimo vieta; tvartas; smuklė
stāgnum, ī *n* (*sto*) stovįs vanduo; klanas, tvenkinys, ežeras
strīdo *3* šnypšti, ūžti, traškėti, šlamėti
strīdor, ōris *m* šnypštimas, ūžesys, šlamėjimas, braškėjimas
stultus *3* kvailas, paikas
stuppeus *3* kanapinis, lininis
sub-igo, ēgī, āctum *3* (*ago*) aukštyn varyti; nuveikti, nugalėti, pavergti
sub-lābor, lāpsus sum *3* slapta įlisti, įsiveržti; žemyn kristi, nykti, žūti
sub-mergo, mersī, mersum *3* nugramzdinti, panerti
sub-rīdeo *2* šypsotis
sub-sellium, iī *n* (*sella*) suolas, sėdynė; *pl.* teismas, byla
successus, ūs *m* priėjimas; pažanga, padarinys
suc-cipio = suscipio
suc-curro, curri, cursum *3* po kuo pabėgti; padėti, pagelbėti
sūdor, ōris *m* prakaitas; triūsas, vargas
suf-fero, sustulī, sufferre palaikyti; pakelti, pakęsti, kentėti
suf-ficio, fēcī, fectum *3* (*facio*) parūpinti, duoti; užtekti, tinkamam būti
suf-fundo, fūdī, fūsum *3* po kuo lieti, pilti; įpilti; *pss.* po kuo plaukti, apipiltam būti, apdengtam būti
superbus *3* (*super-fui*) iškilus,

aukštas; išdidus, didingas, prakilnus, įžymus
superī, ōrum *m* dangaus dievai
supplicātio, ōnis *f* viešas dievų šaukimasis; pamaldos (atgailos ir padėkos)
suspēnsus *3* aukštyn pakeltas, kabąs; svyruojąs; neaiškus; bailus, neramus
su-spicio, spexī, spectum *3* aukštyn žiūrėti, įtarti
sustento *1* (*sustineo*) tiesiai laikyti, paremti; maitinti; sulaikyti, vilkinti.

T

tābeo *2* tirpti, gesti, nykti
taberna, ae *f* troba; smuklė, viešbutis
taciturnitās, ātis *f* paslapties užlaikymas; tylėjimas, tylumas
tacitus *3* (*taceo*) tylus, nebylys; nutylėtas, nepaminėtas; slaptas
taeter, tra, trum (*taed-et*) biaurus, šlykštus, grubus
tam-quam *adv.* neva, lyg, tartum
tardus *3* lėtas, tingus; vėlus; vilkinąs, gaišinąs; kvailas, silpnas
tegmen, inis *n* apdangalas, uždanga; apsauga, gynimas
tempus, oris *n* smilkinys, plonimas
terebro *1* gręžti, iš-, pra-gręžti
tergus, oris *n* = **tergum**
termino *1* sienas nustatyti, atmatuoti; pabaigti
terminus, ī *m* ribos ženklas; riba, siena; galas; tikslas
testūdo, inis *f* vėžlys; apsaugos pastogė; skydų stogas
texo, texuī, textum *3* austi, pinti; rengti, baigti; sudėti, sukurti
thalamus, ī *m* moterų kambarys; moterystė
togātus *3* toga apsivilkęs; *subst.* Romos pilietis
tolerābilis, e pakenčiamas; kantrus
torqueo, torsī, tortum *2* sukti; ritinti; svaidyti, mesti; kankinti
torrēns, entis *m* kalnų sriautas, upelis
torreo, torruī, tōstum *2* džiovinti; kepti; apdeginti; liepsnoti, degti
torus, ī *m* kaspinas; raumuo; pagalvis, patalas, guolis, lova; moterystė
totiēns *adv.* tiek kartų, taip dažnai; lygiai dažnai
trabs, trabis *f* rąstas, sienojas; laivas; stogas, namas
trā-icio, iēcī, iectum *3* perkelti, pernešti; pervažiuoti; praeiti, pereiti
tranquillus *3* ramus, tykus, tylus
trān-scendo, scendī, scēnsum *3* pereiti, peržengti; per ką pereiti
trāns-igo, ēgī, āctum *3* kiaurai pravaryti; iki galo privesti, pabaigti
treme-facio, fēcī, factum *3* drebinti, krutinti; *pss.* drebėti
tremor, ōris *m* drebėjimas, drebulys, šiurpulys
trepidus *3* drebąs, neramus, sumišęs; bailus, susirūpinęs
tribūnal, ālis *n* tribūno krėslas; teisėjų krėslas; vyr. vado krėslas; teisėjų kolegija
tri-sulcus *3* su trimis vagomis; su trimis plyšiais, tridantiškas
triumphus, ī *m* pergalės eisena, triumfas; pergalė
trucīdo *1* užmušti, papiauti, žudyti; žiauriai sunaikinti
truncus, ī *m* kamienas; kaladė, stuobrys
tumeo, tumuī *2* pritvinkti, sutinti; pasipūsti, pasišiaušti
tumidus *3* pritvinkęs, sutinęs; pasipūtęs, išdidus; garbės ištroškęs, godus
turbo, turbinis *m* (*turba*) sūkurys, vingis, ratas; vėtra, viesulas, audra

turbo *1* (*turba*) sumišimą kelti, judinti; sudrumsti, suardyti; gąsdinti
turpitūdo, inis *f* biaurumas, šlykštumas; blogumas, gėda
tūtō *adv.* saugiai, be pavojaus

U

ubi-nam *adv.* kame gi?
ubī-que *adv.* visur
ultōr, oris *m* (*ulciscor*) keršytojas, nubaudėjas
ululo *1* staugti, kaukti; aimanuoti
ulva, ae *f* meldas, nendrė
umbo, ōnis *m* skydo vidurio taškas; skydas
ūmidus *3* drėgnas, šlapias
umquam *adv.* kitados, kitą kartą
uncus, ī *m* kablys, sankaba
uncus *3* užlenktas, užriestas
unde *adv.* iš kur; dėlko, kodėl
urbānus *3* miestiškas; išauklėtas, skoningas, sąmojingas
urgeo, ursī *2* spausti, varyti, stumti; versti, spirti; uoliai dirbti
usquam *adv.* bet kame, bet kur
ūsūra, ae *f* (*utor*) vartojimas; gaišinimas; nuošimtis; naudojimas
ūsūrpo *1* (*usu rapere*) paimti naudojimui, naudoti; pasisavinti, užgrobti
uterus, ī *m* pilvas, kūnas, viduriai, yščius
ūtilis, e (*ūtor*) vartotinas, naudingas
ūtilitās, ātis *f* naudingumas, tinkamumas; nauda, pelnas

V

vacuē-facio, fēci, factum *3* tuštinti, kraustyti
vādo *3* žengti, eiti, vykti
vāgīna, ae *f* makštis
validus *3* (*valeo*) stiprus, tvirtas; sveikas
vānus *3* tuščias, bergždžias; nevertingas, neveiklus
vāstitās, ātis *f* tuštuma, dykuma; naikinimas
vāstus *3* tuščias, dykas, apleistas; neišmatuojamas, labai didelis
vātēs, is *mf* pranašas, žynys; poetas
vehemēns, entis (*veho*) smarkus, greitas; griežtas, reikšmingas
vēli-volus *3* burėmis lekiąs, plaukiąs, burinis
vello, velī (*vulsī*) vulsum *3* skinti, pešti, gnybti; išrauti, nuplėšti
venēnum, ī *n* nuodai; nelaimė, pražūtis
veneror *1* gerbti; prašyti, maldauti
venter, tris *m* pilvas, yščius, skilvis
verro, — versum *3* šluoti; vilkti, traukti
verū, ūs *n* ašmuo; iešmas; ietis
vērum *adv.* tačiau, vienok, iš tikrųjų
vestibulum, ī *n* prieangis, įėjimas
vexātio, ōnis *f* sukrėtimas; žiaurus elgimasis, kankinimas
vibro *1* smarkiai judinti, purtinti, kratyti; drebėti; žibėti
vicis (*gen.*) *f* (*vicem, vice, vices, vicibus*) pasikeitimas, permaina; eilė; likimas; *adv.* **in-vicem** pakaitomis, paeiliui
victōria, ae *f* nugalėjimas, pergalė
videlicet *adv.* gal būt, žinoma, tikrai; būtent
vigeo, viguī *2* stipriam, tvirtam būti; žydėti, garsiam būti
vigilo *1* budėti, budriam būti, nemiegoti; rūpestingai atlikti
vīlis, e pigus, menkas, nereikšmingas
vindico *1* reikalauti; ginti, saugoti, gelbėti
vīnum, ī *n* vynas
violābilis, e lengvai įžeidžiamas, sulaužomas

virgineus 3 *(virgo)* mergaitės, mergaitę liečiąs

vīso, vīsī 3 *(video)* stropiai apžiūrėti, tirti; lankyti

vitium, iī *n* yda, trūkumas

vitta, ae *f* raištis, juosta, kaspinas

vituperātio, ōnis *f* peikimas; peiktinas pasielgimas

vix-dum *adv.* vos, vos tik

volūmen, inis *n (volvo)* vingis; sukimasis ratu; knygų ritulys, raštai, veikalas

voluptās, ātis *f* smagumas, džiaugsmas; džiūgavimas; gašlumas

voro 1 praryti, suėsti

vortex = **vertex**

II

Abās, antis *m* Abantas, trojėnas, Enėjo kelbendris

Acamās, antis *m* Akamantas, Tesėjaus ir Faidros sūnus

Acestēs, ae *(acc. Acesten) m* Acestas, Sicilijos upių dievaičio Krimiso ir trojėnės Egestos sūnus, Sicilijos šiaurės vakarų dalies karalius; *moenia Acestae* — jo ir Enėjo įkurtas miestas, *Acesta* (kitaip *Egesta* arba *Segesta)*

Achāicus 3 Achajos, iš Achajos (šiaurės Peloponeso kraštas)

Achātēs, ae *(acc.* -en, *abl.* -e) *m* Achatas, trojėnas, Enėjo kelbendris

Achillēs, is (i) *m* Achilas, Ftijos (pietų Tesalijoje) karaliaus Pelėjaus ir jūrų nimfos Tetidės sūnus, mirmidonų vadas, gražiausias ir narsiausias visų Graikijos didvyrių, atvykusių į Troją

Achīvī, ōrum (-um) *m* achajai, Achajos gyventojai; graikai

Aeacidēs, ae *m* Aiginos karaliaus Aiako, Pelejaus tėvo, palikuonis: 1) Aiako sūnaitis Achilas, 2) Achilo sūnus Neoptolemas (Piras)

Aenēās, ae *(acc.* -an, *abl.* -a) *m* Enėjas, Anchizo ir Veneros sūnus, Kreuzos vyras, Askanijaus (Julo) tėvas

Aeolia, ae *f* Aiolija, viena Liparų salų (dabar *Stromboli),* į vasaros rytus nuo Sicilijos, vėjų dievo Aiolo buveinė

Aepytus, ī *m* Aipitas, trojėnų sąjungininkas

Africa, ae *f* Afrika

Africānus 3 Afrikos; pūnų

Africus, ī *m* žiemos vakarų vėjas

Ahāla, ae *m (C. Servilius)* Ahala, senato ir patricijų teisių gynėjas, 439 m. pr. Kr. nužudė Sp. Melijų

Aiax, ācis *m* Aiakas, Oilėjaus sūnus, Lokridos karalius, vienas garsiųjų graikų vadų prie Trojos; Minervos šventovėje įžeidė Priamo dukterį Kasandrą; už tai deivė išblaškė jūroje jo laivus, o jį patį nutrenkė perkūnas

Alba Longa, ae *f* Albalonga, Lacijaus miestas, Askanijaus įkurtas ir Tulo Hostilijaus išgriautas, Askanijaus įpėdinių buveinė ir Romos metropolija; iš čia būdv. **Albanus** 3

Alētēs, ae *m* Aletas, trojėnas, Enėjo kelbendris

Amycus, ī *m* Amikas, Priamo sūnus

Anchīsēs, ae *(acc.* -en) *m* Anchizas, Enėjo tėvas, Dardanijos karalius, trojėnų sąjungininkas

Androgeos, ei *m* Androgėjas, graikų didvyris

Andromachē, ēs (-ae) *f* Andromachė, Hektoro žmona

Antēnor, oris *m* Antenoras, Priamo giminaitis, įkūrė Italijoje Patavijos miestą (d. *Padua*)

Antheus, ei (*acc.* -ea) *m* Antėjus, trojėnas, Enėjo kelbendris

Aquilo, ōnis *m* Akvilonas, šiaurės vėjas

Argī, ōrum *m* Argų miestas, Argolidės sostinė, mėgstamoji Junonos buveinė

Argīvī, ōrum *m* argiečiai; graikai

Argīvus *3* argiečių; graikiškas

Argolicus *3* Argolidės, argolidiškas; graikiškas

Ascanius, iī *m* Askanijus (kitaip *Iulus*), Enėjo ir Kreuzos sūnus

Asia, ae *f* Azija (ypač Mažoji A.)

Assaracus, ī *m* Asarakas, Trojos karalius, Troso sūnus, Anchizo senelis

Astyanax, actis (*acc.* -acta) *m* Astianaktas, Hektoro ir Andromachės sūnus

Atrīdae, ārum *m* Atrėjo sūnūs (Agamemnonas ir Menelajas)

Automedōn, ontis *m* Automedontas, Achilo draugas

Bacchus, ī *m* Bakchas, Jupiterio ir Semekos sūnus, vyno ir vyno gamybos dievas

Bēlīdēs, ae *m* Palamedas, Belo (Aigipto karaliaus) ainis

Caīcus, ī *m* Kaikas, trojėnas, Enėjo kelbendris

Calchās, antis (*acc.* -anta) *m* Kalchantas, graikų dvasininkas ir žynys

Capitōlium, iī *n* Kapitolijus, didinga Jupiterio šventovė Romoje, religinis valstybės centras

Capys, yos (*acc.* -yn) *m* Kapis, trojėnas, Enėjo kelbendris

Carthāgo, inis *f* Kartagina, Tiro kolonija šiaurės Afrikoje, įkurta, pagal padavimą, Didonos; dabar griuvėsiai netoli Mersos

Cassandra, ae *f* Kasandra, Priamo ir Hekubos duktė; po Trojos išgriovimo Agamemnonas buvo ją nusivežęs į Mikėnus, kur jie abudu buvo nužudyti Klitemnestros ir Aigisto

Cereālis, e Cereros; *Cerealia arma* Cereros įrankiai (duonai kepti rykai)

Cethegus, i *m* Cetegas, Katilinos draugas, sąmokslo dalyvis

Cloanthus, ī *m* Kloantas, trojėnas, Enėjo kelbendris

Coroebus, ī *m* Korebas, trojėnas

Cyclōpius *3* Kiklopo; *Cyclopia saxa* Sicilijos uolos netoli Etnos, kur gyveno kiklopai

Cymothoe, es *f* Kimotoja, nereidė (jūros nimfa)

Cytherēa, ae *f* Veneros epitetas (nuo salos *Cythera, orum n,* į pietus nuo Lakonijos; čia gimusi Venera)

Danaī, ōrum *m* danajai (graikų pavadinimas nuo karaliaus Danajo vardo, atsikėlusio iš Aigipto į Graikiją ir čia įkūrusio Argų miestą)

Dardania, ae *f* Dardanija, Dardano įkurtas miestas (į šiaurę nuo Trojos); poezijoje = *Troia*

Dardanidae, ārum (ir -um) *m* = trojėnai

Decius, iī *m* Decijus, romėnų asmens vardas

Dēiopēa, ae *f* Deiopėja, nimfa

Dēiphobus, i *m* Deifobas, Priamo ir Hekubos sūnus, antras (Paridui mirus) Elenos vyras

Dīdō, ūs (ōnis) *f* Didona, Tiro karaliaus Belo duktė, Sichėjaus žmona

Dolopes, um *m* dolopai, graikų

giminė pietų Tesalijoje; dalyvavo Trojos kare su vadu Neoptolemu (Piru)
Dōricus *3* dorėnų; graikų
Dymās, antis *m* Dimantas, trojėnas, graikų nužudytas per Trojos paėmimą

Eōus *3* rytų; *subst.* rytinė žvaigždė
Epēos, ī *m* Epėjas, graikas, medinio arklio statytojas
Erīnys, yos *f* Erinija, keršto deivė
Etrūria, ae *f* Etrurija, vidur. Italijos kraštas (prie Tireno jūros)
Eurus, ī *m* Euras, pietų rytų vėjas
Eurypylus, ī *m* Euripilas, tesalietis

Flaccus, ī *m* Flakas, romėnų *cognomen*
Forum Aurelium, ī *n* Etrurijos miestas
Fulvius *3* Fulvijus, plebėjų giminės vardas

Gabīnius *3* Gabinijus, plebėjų giminės vardas
Ganymedes, is *m* Ganimedas, Trojos karaliaus Troso sūnus, dėl savo grožio Jupiterio paimtas į dangų, kur jis tauriaus pareigose pakeitė Junonos dukterį Hebą; Junona neapkentė Ganimedo, kartu su juo ir visų trojėnų
Gracchus, i *m* Grakchas, plebėjų giminės Sempronijų *cognomen*
Grāī, ōrum (-um) *m* graikai
Gyās, ae (*acc.* -an) *m* Gijas, trojėnas, Enėjo kelbendris

Hannibal, alis *m* Hanibalas, Hamilkaro sūnus, kartaginiečių vadas
Hector, oris *m* Hektoras, Priamo ir Hekubos sūnus, narsiausias trojėnų didvyris, Achilo nukautas
Hecuba, ae *f* Hekuba, Priamo žmona
Hypanis, is *m* Hipanis, trojėnas

Ilia, ae *f* Ilija, Romulo ir Remo motina (=*Rhea Silvia*)
Ilioneus, eī (*acc.* -ea) Ilionėjus, trojėnas, Enėjo kelbendris
Ilium, iī *n* Ilionas (=Troja)
Ilius *3* Iliono, Trojos
Ilus, ī *m* Ilas, Troso sūnus, Laomedonto tėvas, Iliono (Trojos) įkūrėjas
Iphitus, ī *m* Ifitas, trojėnas, Enėjo draugas
Iūlus, ī *m* Julas (=*Ascanius*)

Laeca, ae *m* Lėka, romėnų *cognomen*
Lāocoōn, ontis (*acc.* -onta) *m* Laokoontas, Neptūno dvasininkas Trojoje
Lārissaeus *3* Larisos (Tesalijos miesto); *subst.* tesalietis
Latīnus *3* Lacijaus, lotynų; *subst.* Lacijaus gyventojas, lotynas
Latium, iī *n* Lacijus, Italijos kraštas tarp Etrurijos ir Kampanijos
Lavīnium, iī *n* Lavinijus, Enėjo pastatytas miestas žmonos Lavinijos garbei
Lavinius *3* Lavinijaus
Lentulus, ī *m* Lentulas, romėnų *cognomen*
Liburni, ōrum *m* liburnai, Liburnijos gyventojai (d. Albanija)
Libya, ae *f* Libija (visa senovėje žinoma Afrika)
Lycius *3* likiečių (M. Azijos krašto); *subst.* likietis
Lycus, ī *m* Likas, trojėnas, Enėjo kelbendris

Machāōn, onis *m* Machaonas, graikų gydytojas

Maelius *3* Melijus, romėnų giminės vardas
Māia, ae *f* Maja, Hermio motina
Mānliānus *3* Manlijaus
Mānlius *3* Manlijus, romėnų giminės vardas
Mārcellus *3* Marcelas, romėnų giminės vardas
Marius *3* Marijus, plebėjų giminės vardas
Mavortius *3* = *Martius* (Marso)
Memmius *3* Memijus, romėnų giminės vardas
Menelāus, ī Menelajas, Spartos karalius, Atrėjo sūnus, Agamemnono brolis, Elenos vyras
Metellus *3* Metelas, romėnų giminės vardas
Mūsa, ae *f* Mūza, muzikos, dainų ir poezijos deivė
Mycēnae, ārum *f* Mikėnai, Argolidės sostinė, Agamemnono buveinė
Mygdonidēs, ae *m* Migdonidas, Frigijos karaliaus Migdono sūnus
Myrmidones, um *m* mirmidonai, pietų Tesalijos graikai kolonistai

Neoptolemus, ī *m* Neoptolemas (=*Pyrrhus,* i *m*), Achilo sūnus, Ftijos ir Epiro karalius
Neptūnus, ī *m* Neptūnas, Saturno sūnus, Jupiterio brolis, jūrų valdovas
Notus, ī *m* Notas, pietų vėjas; vėjas
Nympha, ae *f* Nimfa (nimfos — antraeilės deivės, gaminančių ir gaivinančių gamtos jėgų įasmeninimai)

Oīleus, ī *m* Oilėjus, Aiako tėvas, lokrų karalius
Opīmius *3* Opimijus, plebėjų giminės vardas
Orcus, ī *m* Orkas, požemio karalija
Orontēs, is *m* Orontas, likiečių vadas, Enėjo draugas
Othryadēs, ae *m* Pantojas (Otrijaus sūnus)

Palamēdēs, is *m* Palamedas, kilęs iš Eubojos, išmintingas ir teisingas graikų vadas
Palātium, iī *n* Palacijus, Romos kalva ir miesto dalis
Palladium, iī *n* Paladijus, deivės Atenos Palados statula
Pallas, adis *f* Palada, deivės Atenos pavadinimas
Panthūs, ī (*voc.* Panthu) *m* Pantas, Apolono šventėjas Trojoje
Parcae, ārum *f* Parkos, trys likimo deivės, seserys
Paris, idis *m* Paridas, Priamo sūnus
Patavium, iī *n* Patavijus, šiaurės Italijos miestas (d. *Padua*)
Paulus, ī *m* Paulas, romėnų asmens vardas
Pelasgī, ōrum *m* pelasgai, seniausieji Graikijos gyventojai; graikai
Pelasgus *3* = *Graecus*
Peliās, ae *m* Pelijas, trojėnas
Pēlīdēs, ae *m* Pelėjo ainis; jo sūnus — Achilas; jo sūnaitis — Neoptolemas
Pelopēus *3* Pelopo (Atrėjo tėvo ir Agamemnono senelio)
Penātēs, ium *m* Penatai, dievai globėjai (šeimos ir valstybės)
Pēneleus, ī *m* Penelėjas, bojotiečių vadas ties Troja
Pergamus, ī *f* (=*Pergama,* orum *n*) Pergamas, Trojos pilis
Periphās, antis *m* Perifantas, argiečių vadas ties Troja
Phrygius *3* Frigijos; trojėnų
Phryx, ygis *m* frigietis, Frigijos gyventojas; trojėnas; =Enėjas

Phthia, ae *f* Ftija, Tesalijos miestas, Achilo gimtinė
Poenī, ōrum *m* pūnai, kartaginiečiai
Polītēs, ae *m* Politas, Priamo sūnus
Pompēius *3* Pompėjus, romėnų giminės vardas
Praeneste, is *n* Prenesta, Lacijaus miestas
Priamēius *3* Priamo
Priamus, ī *m* Priamas, Laomedonto sūnus, Trojos karalius
Pyrrhus, ī *m* Piras, kitaip *Neoptolemus,* Achilo sūnus

Quirīnus, ī *m* Kvirinas, sabinų dievas; jo vardu buvo pavadintas sudievintas Romulas

Remus, ī *m* Remas, Romulo brolis
Rīpheus, ī *m* Rifėjus, trojėnas
Rōmulus, ī *m* Romulas, Remo brolis, Romos įkūrėjas
Rutuli, ōrum *m* rutulai, senobinė Italijos tauta Lacijuj.

Samos, ī (*acc.* -on) *f* Samo sala (ties Jonija)
Sarpēdōn, onis *m* Sarpedonas, Jupiterio sūnus, likiečių karalius, trojėnų sąjungininkas
Saturnīnus, i *m* Saturninas, romėnų *cognomen*
Saturnius *3* Saturno
Scipio, ōnis *m* Scipionas, romėnų *cognomen*
Scyllaeus *3* Scilos, jūrų baisenybės
Scyria pubes, is *f* Skiro salos jaunuoliai (= Neoptolemo, gimusio Skiro saloje, kariai)
Semprōnius *3* Sempronijus, romėnų giminės vardas
Servīlius *3* Servilijus, romėnų giminės vardas
Sēstius *3* Sestijus, romėnų giminės vardas
Siculus *3* Sicilijos; *subst.* Sicilijos gyventojas, sicilietis
Sīgēus *3* Sigėjo kyšulio (Troadoje)
Sīlānus, ī *m* Silanas, romėnų *cognomen*
Simois, entis *m* Simoentas, Skamandro intakas (Troadoje)
Sinōn, ōnis *m* Sinonas, graikas
Spurius *3* Spurijus, romėnų giminės vardas
Stator, ōris *m* Gynėjas (Jupiterio epitetas)
Sthenelus, ī *m* Stenelas, argiečių vadas

Tenedos, ī *f* Tenedo sala Aigėjaus jūroje ties Troja
Teucrī, ōrum *m* trojėnai (Teukro palikuonys)
Teucria, ae *f* Troja (Teukro kraštas)
Thessandrus, ī *m* Tesandras, graikų karys
Thoās, antis *m* Toantas, etoliečių vadas
Thymoetēs, ae *m* Timetas, trojėnų didikas
Tiberīnus, ī *m* Tiberinas, Tiberio upės dievas
Tiberius, iī *m* Tiberijus, romėnų asmens vardas
Tīmāvus, ī *m* Timavas, upė Istrijoj (netoli d. Triesto)
Titus, i *m* Titas, romėnų asmens vardas
Trīnacrius *3* Trinakrijos (Sicilijos)
Trītōn, ōnis *m* Tritonas, Neptūno sūnus, jūrų dievaitis
Trītōnia, ae *f* Tritonija (Atenės epitetas)
Trītōnis, idis *f* = *Tritonia*
Trōia, ae *f* Troja, Trojos sritis (Troada)
Trōiānus *3* Trojos; *subst.* trojėnas
Trōs, ōis *m* trojėnas, *pl. Troes, acc. Troas*

Tydīdēs, ae (*voc.* -de) *m* Tidėjaus sūnus, Diomedas

Tyrius 3 Tiro; *Tyria urbs* = Tiras

Tyrrhēnus 3 = *Etruscus; Tyrrhenum aequor* Tirenų jūra

Ucalegōn, ontis *m* Ukalegontas, trojėnų didikas

Ulixēs, eī (ī) *m* Odisėjus, Itakos salos karalius

Valerius 3 Valerijus, romėnų giminės vardas

Venus, eris *f* Venera, meilės ir grožio deivė

Vesta, ae *f* Vesta, namų židinio deivė

Vestālis, e Vestos; *virgines Vestales* Vestos vaidilutės

Zephyrus, ī *m* Zefiras, vakarų vėjas

SKAITYMAI

M. Tullius Cicero

In Catilinam oratio secunda

1. Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, 1
scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, vobis atque
huic urbi ferro flammaque minitantem, ex urbe vel eiecimus vel
emisimus vel ipsum egredientem verbis prosecuti sumus. Abiit,
excessit, evasit, erupit. Nulla iam pernicies a monstro illo atque
prodigio moenibus ipsis intra moenia comparabitur. Atque hunc
quidem unum huius belli domestici ducem sine controversia vicimus.
Non enim iam inter latera nostra sica illa versabitur; non in campo,
non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes per-
timescemus. Loco ille motus est, cum est ex urbe depulsus. Palam iam
cum hoste nullo impediente bellum geremus. Sine dubio perdidimus
hominem magnificeque vicimus, cum illum ex occultis insidiis in
apertum latrocinium coniecimus. Quod vero non cruentum mucronem, 2
ut voluit, extulit, quod vivis nobis egressus est, quod ei ferrum e
manibus extorsimus, quod incolumes cives, quod stantem urbem re-
liquit, quanto tandem illum maerore esse afflictum et profligatum
putatis? Iacet ille nunc prostratus, Quirites, et se perculsum atque
abiectum esse sentit et retorquet oculos profecto saepe ad hanc
urbem, quam e suis faucibus ereptam esse luget: quae quidem mihi
laetari videtur, quod tantam pestem evomuerit forasque proiecerit.

2. Ac si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc 3
ipso, in quo exsultat et triumphat oratio mea, me vehementer accuset,
quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius quam emise-
rim, non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. Interfectum
esse L. Catilinam et gravissimo supplicio affectum iam pridem opor-
tebat, idque a me et mos maiorum et huius imperii severitas et res
publica postulabat. Sed quam multos fuisse putatis, qui quae
ego deferrem, non crederent! quam multos, qui etiam defen-
derent! quam multos, qui propter stultitiam non putarent! quam
multos, qui propter improbitatem faverent! Ac si illo sublato depelli
a vobis omne periculum iudicarem, iam pridem ego L. Catilinam non
modo invidiae meae, verum etiam vitae periculo sustulissem.
Sed cum viderem, ne vobis quidem omnibus etiam tum re probata si
illum, ut erat meritus, morte multassem, fore ut eius socios invidia 4
oppressus persequi non possem, rem huc deduxi, ut tum palam pug-
nare possetis, cum hostem aperte videretis. Quem quidem ego hos-
tem, Quirites, quam vehementer foris esse timendum putem, licet hinc

intellegatis, quod etiam illud moleste fero, quod ex urbe parum comi-
tatus exierit. Utinam ille omnes secum suas copias eduxisset! Ton-
gilium mihi eduxit, Publicium et Minucium, quorum aes alienum con-
tractum in popina nullum rei publicae motum afferre poterat: reliquit
3. quos viros! quanto aere alieno! quam valentes! quam nobiles! Itaque
5 ego illum exercitum prae Gallicanis legionibus et hoc dilectu, quem
in agro Piceno et Gallico Q. Metellus habuit, et prae his copiis, quae
a nobis cotidie comparantur, magno opere contemno collectum ex
senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis decoctoribus, ex eis,
qui vadimonia deserere quam illum exercitum maluerunt; quibus ego
non modo si aciem exercitus nostri, verum etiam si edictum praetoris
ostendero, concident. Hos, quos video volitare in foro, quos stare
ad curiam, quos etiam in senatum venire, qui nitent unguentis, qui
fulgent purpura, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic
permanent, mementote non tam exercitum illum esse nobis quam hos,
qui exercitum deseruerunt, pertimescendos. Atque hoc etiam sunt
timendi magis, quod, quid cogitent, me scire sentiunt neque tamen
6 permoventur. Video, cui sit Apulia attributa, quis habeat Etruriam,
quis agrum Picenum, quis Gallicum, quis sibi has urbanas insidias
caedis atque incendiorum depoposcerit. Omnia superioris noctis con-
silia ad me perlata esse sentiunt. Patefeci in senatu hesterno die.
Catilina ipse pertimuit, profugit: hi quid exspectant? Ne illi vehe-
menter errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant
futuram.

4. Quod exspectavi, iam sum assecutus, ut vos omnes factam esse aperte coniurationem contra rem publicam videretis; nisi vero si quis est, qui Catilinae similes cum Catilina sentire non putet. Non est iam lenitati locus; severitatem res ipsa flagitat. Unum etiam nunc concedam: exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere. Demonstrabo iter: Aurelia via profectus est; si accelerare volent, ad vesperam consequentur.

7 O fortunatam rem publicam, si quidem hanc sentinam urbis eiecerit! Uno mehercule Catilina exhausto relevata mihi et recreata res publica videtur. Quid enim mali aut sceleris fingi aut cogitari potest, quod non ille conceperit! Quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subiector, quis circumscriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quae mulier infamis, quis corruptor iuventutis, quis corruptus, quis perditus inveniri potest, qui se cum Catilina non familiarissime vixisse fateatur? Quae caedes per hosce annos sine illo facta est? Iam vero quae tanta unquam in ullo homine iuventutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissime, aliorum amori flagitiosissime serviebat, aliis fructum libidinum, aliis mortem parentum non modo impellendo, verum etiam adiuvando pollicebatur. Nunc vero quam subito non solum ex urbe, verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat! Nemo non modo Romae, sed ullo quidem in angulo totius Italiae oppressus aere alieno fuit, quem non ad hoc

incredibile sceleris foedus asciverit. Atque ut eius diversa studia 5.
in dissimili ratione perspicere possitis, nemo est in ludo gladiatorio 9
paulo ad facinus audacior qui se non intimum Catilinae, nemo in scaena levior et nequior, qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret. Atque idem tamen scelerum exercitatione assuefactus frigore et fame et siti et vigiliis perferendis fortis ab istis praedicabatur cum industriae subsidia atque instrumenta virtutis in libidine audaciaque consumeret.

Hunc vero si secuti erunt sui comites, si ex urbe exierint despera- 10
torum hominum flagitiosi greges, o nos beatos, o rem publicam fortunatam, o praeclaram laudem consulatus mei! Non enim iam sunt mediocres hominum libidines, non humanae et tolerandae audaciae: nihil cogitant nisi caedes, nisi incendia, nisi rapinas. Patrimonia sua profuderunt, fortunas suas obligaverunt; res eos iam pridem, fides nuper deficere coepit: eadem tamen illa, quae erat in abundantia, libido permanet. Quodsi in vino et alea comissationes solum et scorta quaererent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi; hoc vero quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebrios sobriis, dormientes vigilantibus? Qui mihi accubantes in conviviis, complexi mulieres impudicas, vino languidi, conferti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris eructant sermonibus suis caedem bonorum
atque urbis incendia. Quibus ego confido impendere fatum aliquod 11
et poenam iam diu improbitati, nequitiae, sceleri, libidini debitam aut instare iam plane aut certe appropinquare. Quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit, non breve nescio quod tempus, sed multa saecula propagarit rei publicae. Nulla enim est natio, quam pertimescamus, nullus rex, qui bellum populo Romano facere possit; omnia sunt externa unius virtute terra marique pacata: domesticum bellum manet, intus insidiae sunt, intus inclusum periculum est, intus est hostis; cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. Huic ego me bello ducem profiteor, Quirites; suscipio inimicitias hominum perditorum. Quae sanari poterunt, quacumque ratione sanabo; quae resecanda erunt, non patiar ad perniciem civitatis manere. Proinde aut exeant aut quiescant aut, si et in urbe et in eadem mente permanent, ea, quae merentur, exspectent.

6. At etiam sunt, qui dicant, Quirites, a me eiectum in exsilium 12
esse Catilinam. Quod ego si verbo assequi possem, istos ipsos eicerem, qui haec loquuntur. Homo enim videlicet timidus aut etiam permodestus vocem consulis ferre non potuit; simul atque ire in exsilium iussus est, paruit. Quid? ut hesterno die cum domi meae paene interfectus essem, senatum in aedem Iovis Statoris vocavi, rem omnem ad patres conscriptos detuli; quo cum Catilina venisset, quis eum senator appellavit? quis salutavit? quis denique ita aspexit ut perditum civem ac non potius ut importunissimum hostem? Quin etiam principes eius ordinis partem illam subselliorum, ad quam ille

13 accesserat, nudam atque inanem reliquerunt. Hic ego vehemens
ille consul, qui verbo cives in exsilium eicio, quaesivi a Catilina, in
nocturno conventu apud M. Laecam fuisset necne. Cum ille homo
audacissimus conscientia convictus primo reticuisset, patefeci cetera;
quid ea nocte egisset, quid in proximam constituisset, quem ad mo-
dum esset ei ratio totius belli descripta, edocui. Cum haesitaret, cum
teneretur, quaesivi, quid dubitaret proficisci eo, quo iam pridem
pararet, cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa
militaria, cum aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium
14 scelerum domi suae fecerat, scirem esse praemissam. In exsilium
eiciebam, quem iam ingressum esse in bellum videbam? Etenim,
credo, Manlius iste centurio, qui in agro Faesulano castra posuit,
bellum populo Romano suo nomine indixit, et illa castra nunc non
Catilinam ducem exspectant, et ille eiectus in exsilium se Massiliam,
ut aiunt, non in haec castra confert.

7. O condicionem miseram non modo administrandae, verum etiam
conservandae rei publicae! Nunc si L. Catilina consiliis, laboribus,
periculis meis circumclusus ac debilitatus subito pertimuerit, sen-
tentiam mutaverit, deseruerit suos, consilium belli faciendi abiecerit
et ex hoc cursu sceleris ac belli iter ad fugam atque exsilium con-
verterit, non ille a me spoliatus armis audaciae, non obstupefactus
ac perterritus mea diligentia, non de spe conatuque depulsus, sed
indemnatus innocens in exsilium eiectus a consule vi et minis esse
dicetur; et erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed mise-
rum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum
15 existimari velint. Est mihi tanti, Quirites, huius invidiae falsae
atque iniquae tempestatem subire, dummodo a vobis huius horribilis
belli ac nefarii periculum depellatur. Dicatur sane eiectus esse a
me, dummodo eat in exsilium. Sed, mihi credite, non est iturus.
Nunquam ego ab dis immortalibus optabo, Quirites, invidiae meae
levandae causa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium atque
in armis volitare audiatis, sed triduo tamen audietis; multoque magis
illud timeo, ne mihi sit invidiosum aliquando, quod illum emiserim
potius quam quod eiecerim. Sed cum sint homines, qui illum, cum
profectus sit, eiectum esse dicant, eidem, si interfectus essset, quid
16 dicerent? Quamquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant,
non tam hoc queruntur quam verentur. Nemo est istorum tam mise-
ricors, qui illum non ad Manlium quam ad Massilienses ire malit.
Ille autem, si mehercule hoc, quod agit, nunquam antea cogitasset,
tamen latrocinantem se interfici mallet quam exsulem vivere.
Nunc vero, cum ei nihil adhuc praeter ipsius voluntatem cogitatio-
nemque acciderit, nisi quod vivis nobis Roma profectus est, optemus
potius, ut eat in exsilium, quam queramur.

17 8. Sed cur tam diu de uno hoste loquimur et de eo hoste, qui
iam fatetur se esse hostem, et quem, quia, quod semper volui, murus
interest, non timeo: de his, qui dissimulant, qui Romae remanent,
qui nobiscum sunt, nihil dicimus? Quos quidem ego, si ullo modo

fieri possit, non tam ulcisci studeo quam sanare sibi ipsos, placare
rei publicae, neque, id quare fieri non possit, si me audire volent,
intellego. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus homi-
num istae copiae comparentur; deinde singulis medicinam consilii
atque orationis meae, si quam potero, afferam.

Unum genus est eorum, qui magno in aere alieno maiores etiam 18
possessiones habent, quarum amore adducti dissolvi nullo modo pos-
sunt. Horum hominum species est honestissima — sunt enim locup-
letes, — voluntas vero et causa impudentissima. Tu agris, tu aedi-
ficiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus et copiosus
sis, et dubites de possessione detrahere, acquirere ad fidem? Quid
enim exspectas? bellum? Quid ergo? in vastatione omnium tuas
possessiones sacrosanctas futuras putas? An tabulas novas? Errant,
qui istas a Catilina exspectant: meo beneficio tabulae novae profe-
rentur, verum auctionariae; neque enim isti, qui possessiones habent,
alia ratione ulla salvi esse possunt. Quod si maturius facere voluis-
sent neque, id quod stultissimum est, certare cum usuris fructibus
praediorum, et locupletioribus his et melioribus civibus uteremur.
Sed hosce homines minime puto pertimescendos, quod aut deduci de
sententia possunt aut, si permanebunt, magis mihi videntur vota
facturi contra rem publicam quam arma laturi.

9. Alterum genus est eorum, qui, quamquam premuntur aere 19
alieno, dominationem tamen exspectant, rerum potiri volunt, honores,
quos quieta re publica desperant, perturbata se consequi posse arbi-
trantur. Quibus hoc praecipiendum videtur — unum scilicet et idem
quod reliquis omnibus —, ut desperent id, quod conantur, se consequi
posse: primum omnium me ipsum vigilare, adesse, providere rei pub-
licae; deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concor-
diam, magnas praeterea militum copias; deos denique immortales
huic invicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimae urbi contra
tantam vim sceleris praesentes auxilium esse laturos. Quodsi iam
sint id, quod summo furore cupiunt, adepti, num illi in cinere urbis
et in sanguine civium, quae mente consceletara ac nefaria concupi-
verunt, consules se aut dictatores aut etiam reges sperant futuros?
Non vident id se cupere, quod si adepti sint, fugitivo alicui aut
gladiatori sit concedi necesse?

Tertium genus est aetate iam affectum, sed tamen exercitatione 20
robustum, quo ex genere est ipse Manlius, cui nunc Catilina succedit.
Hi sunt homines ex eis coloniis, quas Sulla constituit: quas ego
universas civium esse optimorum et fortissimorum virorum sentio,
sed tamen hi sunt coloni, qui se in insperatis ac repentinis pecuniis
sumptuosius insolentiusque iactarunt. Hi dum aedificant tamquam
beati, dum praediis lectis, familiis magnis, conviviis apparatis delec-
tantur, in tantum aes alienum inciderunt, ut, si salve esse velint,
Sulla sit eis ab inferis excitandus. Qui etiam nonnullos agrestes
homines tenues atque egentes in eandem illam spem rapinarum vete-
rum impulerunt. Quos ego utrosque in eodem genere praedatorum

direptorumque pono, sed eos hoc moneo: desinant furere ac pro-
scriptiones et dictaturas cogitare. Tantus enim illorum temporum
dolor inustus est civitati, ut iam ista non modo homines, sed ne
pecudes quidem mihi passurae esse videantur.

21 10. Quartum genus est sane varium et mixtum et turbulentum,
qui iam pridem premuntur, qui nunquam emergunt, qui partim inertia,
partim male gerendo negotio, partim etiam sumptibus in vetere aere
alieno vacillant, qui vadimoniis, iudiciis, proscriptione bonorum defa-
tigati, permulti et ex urbe et ex agris se in illa castra conferre
dicuntur. Hosce ego non tam milites acres quam infitiatores lentos
esse arbitror. Qui homines quam primum, si stare non possunt, cor-
ruant, sed ita, ut non modo civitas, sed ne vicini quidem proximi
sentiant. Nam illud non intellego, quam ob rem, si vivere honeste
non possunt, perire turpiter velint, aut cur minore dolore perituros
se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur.

22 Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium faci-
norosorum; quos ego a Catilina non revoco: nam neque ab eo divelli
possunt et pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, ut eos
carcer capere non possit.

Postremum autem genus est non solum numero, verum etiam
genere ipso atque vita, quod proprium Catilinae est, de eius dilectu,
immo vero de complexu eius ac sinu, quos pexo capillo nitidos aut
imberbes aut bene barbatos videtis, manicatis et talaribus tunicis,
velis amictos, non togis; quorum omnis industria vitae et vigilandi
23 labor in antelucanis cenis expromitur. In his gregibus omnes aleato-
res, omnes adulteri, omnes impuri impudicique versantur. Hi pueri
tam lepidi ac delicati non solum amare et amari neque saltare et
cantare, sed etiam sicas vibrare et spargere venena didicerunt; qui
nisi exeunt, nisi pereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc in
re publica seminarium Catilinarum futurum. Verum tamen quid sibi
isti miseri volunt? Num suas secum mulierculas sunt in castra
ducturi? Quem ad modum autem illis carere poterunt, his praeser-
tim iam noctibus? Quo autem pacto illi Appenninum atque illas
pruinas ac nives perferent? nisi idcirco se facilius hiemem tolera-
turos putant, quod nudi in conviviis saltare didicerunt.

24 11. O bellum magno opere pertimescendum, cum hanc sit habi-
turus Catilina scortorum cohortem praetoriam! Instruite nunc,
Quirites, contra has tam praeclaras Catilinae copias vestra praesidia
vestrosque exercitus: et primum gladiatori illi confecto et saucio
consules imperatoresque vestros opponite; deinde contra illam naufra-
gorum eiectam ac debilitatam manum florem totius Italiae ac robur
educite. Iam vero urbes coloniarum ac municipiorum respondebunt
Catilinae tumulis silvestribus. Neque ego ceteras copias, ornamenta,
praesidia vestra cum illius latronis inopia atque egestate conferre
25 debeo. Sed si omissis his rebus, quibus nos suppeditamur, eget ille,
senatu, equitibus, populo Romano, urbe, aerario, vectigalibus, cuncta
Italia, provinciis omnibus, exteris nationibus, si his rebus omissis

causas ipsas, quae inter se confligunt, contendere velimus, ex eo ipso, quam valde illi iaceant, intellegere possumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc constantia, illinc furor; hinc honestas, illinc turpiduto; hinc continentia, illinc libido; hinc denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, luxuria, ignavia, temeritate, cum vitiis omnibus; postremo copia cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit. In eius modi certamine ac proelio nonne, si hominum studia deficiant, di ipsi immortales cogant ab his praeclarissimis virtutibus tot et tanta vitia superari?

12. Quae cum ita sint, Quirites, vos, quem ad modum iam antea 26
dixi, vestra tecta vigiliis custodiisque defendite; mihi, ut huic urbi sine vestro motu ac sine ullo tumultu satis esset praesidii, consultum atque provisum est. Coloni omnes municipesque vestri certiores a me facti de hac nocturna excursione Catilinae facile urbes suas finesque defendent; gladiatores, quam sibi ille manum certissimam fore putavit — quamquam animo meliore sunt quam pars patriciorum —, potestate tamen nostra continebuntur. Q. Metellus, quem ego hoc prospiciens in agrum Gallicum Picenumque praemisi, aut opprimet hominem aut omnes eius motus conatusque prohibebit. Reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis iam ad senatum referemus, quem vocari videtis.

Nunc illos, qui in urbe remanserunt atque adeo qui contra urbis 27
salutem omniumque vestrum in urbe a Catilina relicti sunt, quamquam sunt hostes, tamen, quia nati sunt cives, monitos etiam atque etiam volo. Mea lenitas adhuc si cui solutior visa est, hoc exspectavit, ut id, quod latebat, erumperet. Quod reliquum est, iam non possum oblivisci meam hanc esse patriam, me horum esse consulem, mihi aut cum his vivendum aut pro his esse moriendum. Nullus est portis custos, nullus insidiator viae: si qui exire volunt, conivere possum; qui vero se in urbe commoverit, cuius ego non modo factum, sed inceptum ullum conatumve contra patriam deprehendero, sentiet in hac urbe esse consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri esse voluerunt.

13. Atque haec omnia sic agentur, Quirites, ut maximae res 28
minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum ac domesticum pots hominum memoriam crudelissimum et maximum me uno togato duce et imperatore sedetur. Quod ego sic administrabo, Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe poenam sui sceleris sufferat. Sed si vis manifestae audaciae, si impendens patriae periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerit, illud profecto perficiam, quod in tanto et tam insidioso bello vix optandum videtur, ut neque bonus quisquam
intereat paucorumque poena vos omnes salvi esse possitis. Quae qui- 29

dem ego neque mea prudentia neque humanis consiliis fretus polliceor vobis, Quirites, sed multis et non dubiis deorum immortalium significationibus, quibus ego ducibus in hanc spem sententiamque sum ingressus; qui iam non procul, ut quondam solebant, ab externo hoste atque longinquo, sed hic praesentes suo numine atque auxilia sua templa atque urbis tecta defendunt. Quos vos, Quirites, precari, venerari, implorare debetis, ut, quam urbem pulcherrimam florentissimam potentissimamque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copiis terra marique superatis a perditissimorum civium nefario scelere defendant.

M. Tullius Cicero

In Catilinam oratio tertia

1. Rem publicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona, for- 1
tunas, coniuges liberosque vestros atque hoc domicilium clarissimi
imperii, fortunatissimam pucherrimamque urbem, hodierno die deorum
immortalium summo erga vos amore, laboribus, consiliis, periculis
meis e flamma atque ferro ac paene ex faucibus fati ereptam et vobis
conservatam ac restitutam videtis. Et si non minus nobis iucundi 2
atque illustres sunt ei dies, quibus conservamur, quam illi, quibus
nascimur, quod salutis certa laetitia est. nascendi incerta condicio et
quod sine sensu nascimur, cum voluptate servamur: profecto, quoniam
illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales benevolentia
famaque sustulimus, esse apud vos posterosque vestros in honore
debebit is, qui eandem hanc urbem conditam amplificatamque servavit.
Nam toti urbi, templis, delubris, tectis ac moenibus subiectos prope
iam ignes circumdatosque restinximus eidemque gladios in rem pub-
licam destrictos rettudimus mucronesque eorum a iugulis vestris de-
iecimus. Quae quoniam in senatu illustrata, patefacta, comperta
sunt per me, vobis iam exponam breviter, Quirites, ut, et quanta et 3
quam manifesta et qua ratione investigata et comprehensa sint, vos,
qui et ignoratis et exspectatis, scire possitis.

Principio ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum
sceleris sui socios, huiusce nefarii belli acerrimos duces, Romae
reliquisset, semper vigilavi et providi, Quirites, quem ad modum in
tantis et tam absconditis insidiis salvi esse possemus. Nam tum, 2.
cum ex urbe Catilinam eiciebam — non enim iam vereor huius verbi
invidiam, cum illa magis sit timenda, quod vivus exierit —, sed tum,
cum illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manum
simul exituram aut eos, qui restitissent, infirmos sine illo ac debiles
fore putabam. Atque ego ut vidi, quos maximo furore et scelere 4
esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse et Romae remansisse,
in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut, quid agerent, quid moli-
rentur, sentirem ac viderem, ut, quoniam auribus vestris propter
incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea,
rem ita comprehenderem, ut tum demum animis saluti vestrae pro-
videretis, cum oculis maleficium ipsum videretis. Itaque, ut comperi

legatos Allobrogum belli Transalpini et tumultus Gallici excitandi
causa a P. Lentulo esse sollicitatos eosque in Galliam ad suos cives
cum litteris mandatisque eodemque itinere ad Catilinam esse missos,
comitemque eis adiunctum esse T. Volturcium, atque huic esse ad
Catilinam datas litteras, facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod
erat dificillimum quodque ego semper optabam ab dis immortalibus,
tota res non solum a me, sed etiam a senatu et a vobis manifesto
5 deprehenderetur. Itaque hesterno die L. Flaccum et C. Pomptinum
praetores, fortissimos atque amantissimos rei publicae viros, ad me
vocavi, rem exposui, quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui
omnia de re publica praeclara atque egregia sentirent sine recusatione
ac sine ulla mora negotium susceperunt et, cum advesperasceret,
occulte ad pontem Mulvium pervenerunt atque ibi in proximis villis
ita bipertito fuerunt, ut Tiberis inter eos et pons interesset. Eodem
autem et ipsi sine cuiusquam suspicione multos fortes viros eduxe-
rant, et ego ex praefectura Reatina complures delectos adulescentes,
quorum opera utor assidue in rei publicae praesidio cum gladiis mise-
6 ram. Interim tertia fere vigilia exacta cum iam pontem Mulvium
magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent unaque Vol-
turcius, fit in eos impetus. Educuntur et ab illis gladii et a nostris.
3. Res praetoribus erat nota solis, ignorabatur a ceteris. Tum inter-
ventu Pomptini atque Flacci pugna, quae erat commissa, sedatur;
litterae quaecumque erant in eo comitatu, integris signis praeto-
ribus traduntur; ipsi comprehensi ad me, cum iam dilucesceret, dedu-
cuntur. Atque horum omnium scelerum improbissimum machinato-
rem, Cimbrum Gabinium, statim ad me nihildum suspicantem vocavi;
deinde item arcessitus est L. Statilius et post eum C. Cethegus;
tardissime autem Lentulus venit, credo quod in litteris dandis praeter
7 consuetudinem proxima nocte vigilarat. Cum summis et clarissimis
huius civitatis viris, qui audita re frequentes ad me mane convene-
rant, litteras a me prius aperiri quam ad senatum deferri placeret,
ne, si nihil esset inventum, temere a me tantus tumultus iniectus
civitati videretur, negavi me esse facturum, ut de periculo publico
non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites,
si ea, quae erant ad me delata, reperta non essent, tamen ego non
arbitrabar in tantis rei publicae periculis esse mihi nimiam diligen-
tiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut vidistis,
8 coëgi. Atque interea statim admonitu Allobrogum C. Sulpicium prae-
torem, fortem virum, misi, qui ex aedibus Cethegi, si quid telorum
esset, efferret; ex quibus ille maximum sicarum numerum et gladio-
rum extulit.

Introduxi Volturcium sine Gallis. Fidem publicam iussu senatus dedi. Hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine timore indicaret. Tum ille dixit, cum vix se ex magno timore recreasset, a P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata et litteras, ut servorum praesidio uteretur, ut ad urbem quam primum cum exercitu accederet; id autem eo consilio, ut, cum urbem ex omnibus partibus, quem ad modum discriptum distributumque erat, incendissent caedemque infinitam ci-

vium fecissent, praesto esset ille, qui et fugientes exciperet et se
cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli iuran- 9
dum sibi et litteras ab Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem
data esse dixerunt atque ita sibi ab his et a L. Cassio esse praescrip-
tum, ut equitatum in Italiam quam primum mitterent; pedestres sibi
copias non defuturas. Lentulum autem sibi confirmasse ex fatis Sibyl-
linis haruspicumque responsis se esse tertium illum Cornelium, ad
quem regnum huius urbis atque imperium pervenire esset necesse:
Cinnam ante se et Sullam fuisse; eundemque dixisse fatalem hunc
annum esse ad interitum huius urbis atque imperii, qui essent annus
decimus post virginum absolutionem, post Capitolii autem incensio-
nem vicesimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controversiam fuisse 10
dixerunt, quod Lentulo et allis Saturnalibus caedem fieri atque urbem
incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur. Ac ne longum 5.
sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quae a quoque dicebantur
datae. Primo ostendimus Cethego; signum cognovit. Nos linum inci-
dimus, legimus: erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui et
populo sese, quae eorum legatis confirmasset, facturum esse; orare,
ut item illi facerent, quae sibi eorum legati recepissent. Tum Cethe-
gus, qui paulo ante aliquid tamen de gladiis ac sicis, quae apud ipsum
erant deprehensa, respondisset dixissetque se semper bonorum ferra-
mentorum studiosum fuisse, recitatis litteris debilitatus atque abiectus
conscientia repente conticuit. Introductus Statilius cognovit et signum
et manum suam; recitatae sunt tabellae in eandem fere sententiam:
confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo et quaesivi, cognosce-
retne signum; adnuit. „Est vero“, inquam, „notum quidem signum
„imago avi tui, clarissimi viri, qui amavit unice patriam et cives suos;
„quae quidem te a tanto scelere etiam muta revocare debuit“. Legun- 11
tur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumque litterae. Si
quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille primo qui-
dem negavit; post autem aliquanto, toto iam indicio exposito atque
edito, surrexit. Quaesivit a Gallis, quid sibi esset cum eis, quam ob
rem domum suam venissent, itemque a Volturcio. Qui cum illi breviter
constanterque respondissent, per quem ad eum quotiensque venissent,
quaesissentque ab eo, nihilne secum esset de fatis Sibyllinis locutus,
tum ille subito scelere demens, quanta conscentiae vis esset, ostendit.
Nam cum id posset infitiari ,repente praeter opinionem omnium con-
fessus est. Ita eum non modo ingenium illud et dicendi exercitatio,
qua semper valuit, sed etiam propter vim sceleris manifesti atque de-
prehensi impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit.
Volturcius vero subito litteras proferri atque aperiri iubet, quas sibi 12
a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime
perturbatus Lentulus tandem et signum et manum suam cognovit.
Erant autem sine nomine, sed ita: „Quis sim, scies ex eo, quem ad
„te misi. Cura, ut vir sis et cogita, quem in locum sis progressus: et
„vide, quid tibi iam sit necesse, et cura, ut omnium tibi auxilia
„adiungas, etiam infimorum“. Gabinius deinde introductus cum primo
impudenter respondere coepisset, ad extremum nihil ex eis, quae Galli

13 insimulabant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima
visa sunt argumenta atque indicia sceleris, tabellae, signa, manus,
denique uniuscuiusque confessio, tum multo certiora illa, color, oculi,
vultus, taciturnitas. Sic enim obstipuerant, sic terram intuebantur,
sic furtim nonnunquam inter sese aspiciebant, ut non iam ab aliis
indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

6. Indiciis expositis atque editis, Quirites, senatum consului de
summa re publica, quid fieri placeret. Dictae sunt a principibus
acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla varietate
est secutus. Et quoniam nondum est perscriptum senatus consultum,
14 ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Pri-
mum mihi gratiae verbis amplissimis aguntur, quod virtute, consilio,
providentia mea res publica maximis periculis sit liberata; deinde
L. Flaccus et C. Pomptinus praetores, quod eorum opera forti fideli-
que usus essem, merito ac iure laudantur; atque etiam viro forti,
collegae meo, laus impertitur, quod eos,qui huius coniurationis parti-
cipes fuissent, a suis et a rei publicae consiliis removisset. Atque
ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura abdicasset, in custo-
diam traderetur; itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius,
qui omnes praesentes erant, in custodiam traderentur; atque idem
hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendae
urbis depoposcerat, in M. Caeparium, cui ad sollicitandos pastores
Apuliam attributam esse erat indicatum, in P. Furium, qui est ex
eis colonis, quos Faesulas L. Sulla deduxit, in Q. Annium Chilonem,
qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione
versatus, in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos
15 ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate senatus
est usus, Quirites, ut ex tanta coniuratione tantaque hac multitudine
domesticorum hostium novem hominum perditissimorum poena re
publica conservata reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. At-
que etiam supplicatio dis immortalibus pro singulari eorum merito
meo nomine decreta est, quod mihi primum post hanc urbem condi-
tam togato contigit, et his decreta verbis est, „quod urbem incendiis,
caede cives, Italiam bello liberassem“. Quae supplicatio si cum cete-
ris supplicationibus conferatur, hoc interest, quod ceterae bene gesta,
haec una conservata re publica constituta est. Atque illud, quod fa-
ciendum primum fuit, factum atque transactum est. Nam P. Lentulus,
quamquam patefactis indiciis et confessionibus suis iudicio senatus
non modo praetoris ius, verum etiam civis amiserat, tamen magistra-
tu se abdicavit, ut, quae religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat,
quominus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prae-
torem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo libe-
raremur.

16 7. Nunc quoniam, Quirites, consceleratissimi periculosissimique
belli nefarios duces captos iam et comprehensos tenetis, existimare
debetis omnes Catilinae copias, omnes spes atque opes his depulsis
urbis periculis concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam,

hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina non mihi esse P. Lentuli somnum nec L. Cassii adipes nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. Ille erat unus timendus ex istis omnibus, sed tam diu, dum urbis moenibus continebatur. Omnia norat; omnium aditus tenebat: appellare, temptare, sollicitare poterat, audebat; erat et consilium ad facinus aptum, consilio autem neque lingua neque manus deerat. Iam ad certas res conficiendas certos homines delectos ac discriptos habebat. Neque vero, cum aliquid mandarat, confectum putabat: nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. Hunc ego hominem tam acrem, tam audacem, tam paratum, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulissem — dicam id, quod sentio, Quirites —, non facile hanc tantam molem mali a cervicibus vestris depulissem. Non ille nobis Saturnalia constituisset neque tanto ante exitii ac fati diem rei publicae denuntiavisset neque commisisset, ut signum, ut litterae suae testes manifesti sceleris
deprehenderentur. Quae nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum 17
in privata domo furtum unquam sit tam palam inventum, quam haec tanta in re publica coniuratio manifesto inventa atque deprehensa est. Quodsi Catilina in urbe ad hanc diem remansisset, quamquam, quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti, tamen, ut levissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos unquam, cum ille in urbe hostis esset, tantis periculis rem publicam tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberassemus.

8. Quamquam haec omnia, Quirites, ita sunt a me administrata, 18
ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta et provisa esse videantur; idque cum coniectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse, tum vero ita praesentes his temporibus opem et auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis videre possemus. Nam ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces ardoremque caeli, ut fulminum iactus, ut terrae motus relinquam, ut omittam cetera, quae tam multa nobis consulibus facta sunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere di immortales viderentur, hoc certe, Quirites, quod sum dicturus, neque praeter-
mittendum neque relinquendum est. Nam profecto memoria tenetis 19
Cotta et Torquato consulibus complures in Capitolio res de caelo esse percussas, cum et simulacra deorum depulsa sunt et statuae veterum hominum deiectae et legum aera liquefacta et tactus etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio, parvum atque lactantem, uberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. Quo quidem tempore cum haruspices ex tota Etruria convenissent, caedes atque incendia et legum interitum et bellum civile ac domesticum et totius urbis atque imperii occasum appropinquare dixerunt, nisi di immortales omni ratione placati suo numine prope fata ipsa flexis-
sent. Itaque illorum responsis tum et ludi per decem dies facti sunt ne- 20
que res ulla, quae ad placandos deos pertineret, praetermissa est;

eidemque iusserunt simulacrum Iovis facere maius et in
exelso collocare et contra, atqui antea fuerat, ad orientem
convertere; ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod
videtis, solis ortum et forum curiamque conspiceret, fore
ut ea consilia, quae clam essent inita contra salutem urbis atque
imperii, illustrarentur, ut a senatu populoque Romano perspici pos-
sent. Atque illud signum collocandum consules illi locaverunt; sed
tanta fuit operis tarditas, ut neque superioribus consulibus neque nobis
9. ante hodiernam diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites,
21 tam aversus a vero, tam praeceps, tam mente captus, qui neget haec
omnia, quae videmus, praecipueque hanc urbem deorum immortalium
nutu ac potestate administrari? Etenim cum esset ita responsum
caedes, incendia, interitum rei publicae comparari, et ea per cives,
quae tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia vide-
bantur, ea non modo cogitata a nefariis civibus, verum etiam suscepta
esse sensistis. Illud vero nonne ita praesens est, ut nutu Iovis Optimi
Maximi factum esse videatur, ut, cum hodierno die mane per forum
meo iussu et coniurati et eorum indices in aedem Concordiae duce-
22 rentur, eo ipso tempore signum statueretur? Quo collocato atque ad
vos senatumque converso omnia quae erant contra salutem omnium
cogitata, illustrata et patefacta vidistis. Quo etiam maiore sunt
isti odio supplicioque digni, qui non solum vestris domiciliis atque
tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac ne-
farios ignes inferre conati. Quibus ego si me restitisse dicam, nimium
mihi sumam et non sim ferendus; ille, ille Iuppiter restitit; ille Capi-
tolium, ille haec templa, ille cunctam urbem, ille vos omnes salvos
esse voluit. Dis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites,
voluntatemque suscepi atque ad haec tanta indicia perveni. Iam
vero ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus tam dementer tantae
res creditae et ignotis et barbaris nunquam essent profecto, nisi ab dis
immortalibus huic tantae audaciae consilium esset ereptum. Quid
vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quae gens una restat,
qua bellum populo Romano facere posse et non nolle videatur, spem
imperii ac rerum amplissimarum ultro sibi a patriciis hominibus obla-
tam neglegerent vestramque salutem suis opibus anteponerent, id non
divinitus esse factum putatis?

23 **10.** Quam ob rem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria supplica-
tio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus ac liberis vestris.
Nam multi saepe honores dis immortalibus iusti habiti sunt ac debiti,
sed profecto iustiores nunquam. Erepti enim estis ex crudelissimo
ac miserrimo interitu, erepti sine caede, sine sanguine: sine exercitu,
sine dimicatione togati me uno togato duce et imperatore vicistis.
24 Etenim recordami, Quirites, omnes civiles dissensiones, non solum
eas, quas audistis, sedeas, quas vosmet ipsi meministis atque vidistis.
L. Sulla P. Sulpicium oppressit: C. Manium, custodem hulus urbis,
multosque fortes viros partim eiecit ex civitate, partim interemit.
Cn. Octavius consul armis expulit ex urbe collegam: omnis
hic locus acervis corporum et civium sanguine redundavit

Superavit postea Cinna cum Mario: tum vero clarissimis viris
interfectis lumina civitatis extincta sunt. Ultus et huius
victoriae crudelitatem postea Sulla: ne dici quidem opus est, quanta
deminutione civium et quanta calamitate rei publicae. Dissensit
M. Lepidus a clarissimo et fortissimo viro, Q. Catulo: attulit non tam
ipsius interitus rei publicae quam ceterorum. Atque illae dissensiones 25
erant eius modi, quae non ad delendam, sed ad commutandam rem
publicam pertinerent: non illi nullam esse rem publicam, sed in ea,
quae esset, se esse principes, neque hanc urbem conflagrare, sed
se in hac urbe florere voluerunt. Atque illae tamen omnes dissensio-
nes, quarum nulla exitium rei publicae quaesivit, eius modi fuerunt,
ut non reconciliatione concordiae, sed internicione civium diiudicatae
sint. In hoc autem uno post hominum memoriam maximo crudelissimo-
que bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit,
quo in bello lex haec fuit a Lentulo, Gabinio, Cethego, Cassio consti-
tuta, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent, in hostium numero
ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut salvi omnes conservaremini,
et, cum hostes vestri tantum civium superfuturum putassent, qantum
infinitae caedi restitisset, tantum autem urbis, quantum flamma obire
non potuisset, et urbem et cives integros incolumesque servavi.

11. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis prae- 26
mium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis
postulabo praeterquam huius diei memoriam sempiternam. In animis
ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monu-
menta gloriae, laudis insignia condi et collocari volo. Nihil me mutum
potest delectare, nihil tacitum, nihil denique eius modi, quod etiam
minus digni assequi possint: memoria vestra, Quirites, res nostrae
alentur, sermonibus crescent, litterarum monumentis inveterascent et
corroborabuntur: eandemque diem intellego, quam spero aeternam fo-
re, propagatam esse et ad salutem urbis et ad memoriam consulatus
mei, unoque tempore in hac re publica duos cives exstitisse, quorum
alter fines vestri imperii non terrae, sed caeli regionibus terminaret,
alter eiusdem imperii domicilium sedesque servaret.

12. Sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non eadem est 27
fortuna atque condicio quae illorum, qui externa bella gesserunt,
quod mihi cum eis vivendum est, quos vici ac subegi, illi hostes aut
interfectos aut oppressos reliquerunt, vestrum est, Quirites, si ceteris
facta sua recte prosunt, mihi mea ne quando obsint, providere. Men-
tes enim hominum audacissimorum sceleratae ac nefariae ne vobis
nocere possent, ego providi; ne mihi noceant, vestrum est providere.
Quamquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil ab istis iam noceri po-
test. Magnum enim est in bonis praesidium, quod mihi in perpetuum
comparatum est, magna in re publica dignitas, quae me semper tacita
defendet, magna vis conscientiae, quam qui neglegunt, cum me viola-
re volent, se ipsi indicabunt. Est enim in nobis is animus, Quirites, 28
ut non modo nullius audaciae cedamus, sed etiam omnes improbos
ultro semper lacessamus. Quodsi omnis impetus domesticorum hostium
depulsus a vobis se in me unum converterit, vobis erit videndum,

Quirites, qua condicione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra, obtulerint invidiae periculisque omnibus; mihi quidem ipsi quid est quod iam ad vitae fructum possit acquiri, cum praesertim neque in honore vestro neque in gloria virtutis quicquam videam
29 altius, quo mihi libeat ascendere? Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quae gessi in consulatu, privatus tuear atque ornem, ut, si qua est invidia in conservanda re publica suscepta, laedat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in re publica tractabo, ut meminerim semper, quae gesserim, curemque, ut ea virtute, non casu gesta esse videantur.

Vos, Quirites, quoniam iam nox est, venerati Iovem illum, custodem huius urbis ac vestrum, in vestra tecta discedite et ea, quamquam iam est periculum depulsum, tamen aeque ac priore nocte custodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

M. Tullius Cicero

Pro Archia poeta

1. Si quid est in me ingenii, iudices, quod sentio quam sit exi-
guum, aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocri-
ter esse versatum, aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum
artium studiis ac disciplina profecta, a qua ego nullum confiteor
aetatis meae tempus abhorruisse, earum rerum omnium vel in primis
hic A. Licinius fructum a me repetere prope suo iure debet. Nam
quoad longissime potest mens mea respicere spatium praeteriti tem-
poris et pueritiae memoriam recordari ultimam, inde usque repetens,
hunc video mihi principem et ad suscipiendam et ad ingrediendam
rationem horum studiorum exstitisse. Quodsi haec vox, huius hortatu
praeceptisque conformata, nonnullis aliquando saluti fuit, a quo id
accepimus, quo ceteris opitulari et alios servare possemus, huic
profecto ipsi, quantum est situm in nobis, et opem et salutem ferre
debemus. Ac ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia
quaedam in hoc facultas sit ingenii neque haec dicendi ratio aut
disciplina, ne nos quidem huic uni studio penitus unquam dediti
fuimus. Etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent
quoddam commune vinclum et quasi cognatione quadam inter se
continentur. Sed ne cui vestrum mirum esse videatur, me in quaes- 2
tione legitima et in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem 3
populi Romani, lectissimum virum, et apud severissimos iudices,
tanto conventu hominum ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod
non modo a consuetudine iudiciorum, verum etiam a forensi sermone
abhorreat, quaeso a vobis, ut in hac causa mihi detis hanc veniam,
accommodatam huic reo, vobis, quem ad modum spero, non molestam,
ut me pro summo poëta atque eruditissimo homine dicentem, hoc
concursu hominum litteratissimorum, hac vestra humanitate, hoc
denique praetore exercente iudicium, patiamini de studiis humanitatis
ac litterarum paulo loqui liberius et in eius modi persona, quae prop-
ter otium ac studium minime in iudiciis periculisque tractata est, uti
prope novo quodam et inusitato genere dicendi. Quod si mihi a vobis 4
tribui concedique sentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium
non modo non segregandum, cum sit civis, a numero civium, verum
etiam, si non esset, putetis asciscendum fuisse.

3. Nam ut primum ex pueris excessit Archias atque ab iis arti-
bus, quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad
scribendi studium contulit, primum Antiochiae — nam ibi natus est

loco nobili—, celebri quondam urbe et copiosa atque eruditissimis
hominibus liberalissimisque studiis affluenti, celeriter antecellere
omnibus ingenii gloria coepit. Post in ceteris Asiae partibus
cunctaque Graecia sic eius adventus celebrabantur, ut famam ingenii
exspectatio hominis, exspectationem ipsius adventus admiratioque
5 superaret. Erat Italia tum plena Graecarum artium ac disciplinarum.
studiaque haec et in Latio vehementius tum colebantur, quam nunc
isdem in oppidis, et hic Romae propter tranquillitatem rei publicae
non neglegebantur. Itaque hunc et Tarentini et Regini et Neapolitani
civitate ceterisque praemiis donarunt, et omnes, qui aliquid de inge-
niis poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignum existima-
runt. Hac tanta celebritate famae cum esset iam absentibus notus,
Romam venit Mario consule et Catulo. Nactus est primum consules
eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas,
tum etiam studium atque aures adhibere posset. Statim Luculli,
cum praetextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam rece-
perunt. Et erat hoc non solum ingenii ac litterarum, verum etiam na-
turae atque virtutis, ut domus, quae huius adulescentiae prima favit,
6 eadem esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis iucundus
Q. Metello illi Numidico et eius Pio filio, audiebatur a M. Aemilio,
vivebat cum Q. Catulo et patre et filio, a L. Crasso colebatur.
Lucullos vero et Drusum et Octavios et Catonem et totam Hor-
tensiorum domum devinctam consuetudine cum teneret, affi-
ciebatur summo honore, quod eum non solum colebant, qui
aliquid percipere atque audire studebant, verum etiam si qui forte
simulabant.

4. Interim satis longo intervallo, cum esset cum M. Lucullo in
Siciliam profectus et cum ex ea provincia cum eodem Lucullo de-
cederet, venit Heraclēam. Quae cum esset civitas aequissimo iure
ac foedere, ascribi se in eam civitatem voluit idque, cum ipse per
se dignus putaretur, tum auctoritate et gratia Luculli ab He-
7 racliensibus impetravit. Data est civitas Silvani lege et Carbonis,
„si qui foederatis civitatibus ascripti fuissent, si tum, cum lex fe-
rebatur, in Italia domicilium habuissent et si sexaginta diebus apud
praetorem essent professi". Cum hic domicilium Romae multos
iam annos haberet, professus est apud praetorem Q. Metellum, fami-
liarissimum suum.

8 Si nihil aliud nisi de civitate ac lege dicimus, nihil dico amplius;
causa dicta est. Quid enim horum infirmari, Gratti, potest? Hera-
cleaene esse tu eum ascriptum negabis? Adest vir summa aucto-
ritate et religione et fide, M. Lucullus, qui se non opinari, sed scire,
non audivisse, sed vidisse, non interfuisse, sed egisse dicit. Assunt
Heraclienses legati, nobilissimi homines, huius iudicii causa cum
mandatis et cum publico testimonio venerunt; qui hunc ascriptum
Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium
publicas, quas Italico bello, incenso tabulario, interisse scimus om-
nes. Est ridiculum ad ea, quae habemus, nihil dicere, quaerere, quae

habere non possumus, et de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare; et cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipii ius iurandum fidemque, ea, quae depravari nullo modo possunt, repudiare, tabulas, quas idem dicis solere corrumpi,
desiderare. An domicilium Romae non habuit is, qui tot annis 9
ante civitatem datam sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romae collocavit? An non est professus? Immo vero iis tabulis professus, quae solae ex illa professione collegioque praetorum
obtinent publicarum tabularum auctoritatem. Nam cum Appii ta- 5
bulae neglegentius asservatae dicerentur, Gabinii, quamdiu incolumis fuit, levitas, post damnationem calamitas omnem tabularum fidem resignasset, Metellus, homo sanctissimus modestissimusque omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem et ad iudices venerit et unius nominis litura se commotum esse dixerit. His igitur in tabulis nullam lituram in nomine A. Licinii videtis.

Quae cum ita sint, quid est quod de eius civitate dubitetis, 10
praesertim cum aliis quoque in civitatibus fuerit ascriptus? Etenim cum mediocribus multis et aut nulla aut humili aliqua arte praeditis gratuīto civitatem in Graecia homines impertiebant, Reginos credo aut Locrenses aut Neapolitanos aut Tarentinos, quod scaenicis artificibus largiri solebant, id huic, summa ingenii praedito gloria, noluisse! Quid? ceteri non modo post civitatem datam, sed etiam post legem Papiam aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserunt: hic, qui ne utitur quidem illis, in quibus est scriptus, quod semper se Heracliensem esse voluit, reicietur? Census
nostros requiris. Scilicet; est enim obscurum proximis censoribus 11
hunc cum clarissimo imperatore, L. Lucullo, apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem quaestore fuisse in Asia, primis, Iulio et Crasso, nullam populi partem esse censam. Sed quoniam census non ius civitatis confirmat ac tantum modo indicat, eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro cive, iis temporibus is, quem tu criminaris ne ipsius quidem iudicio in civium Romanorum iure esse versatum, et testamentum saepe fecit nostris legibus et adiit hereditates civium Romanorum et in beneficiis ad aerarium delatus
est a L. Lucullo pro consule. Quaere argumenta, si quae potes; 6
nunquam enim hic neque suo amicorum iudicio revincetur.

Quaeres a nobis, Gratti, cur tanto opere hoc homine delecte- 12
mur. Quia suppeditat nobis, ubi et animus ex hoc forensi strepitu reficiatur et aures convicio defessae conquiescant. An tu existimas aut suppetere nobis posse, quod cotidie dicamus in tanta varietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus, aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? Ego vero fateor me his studiis esse deditum. Ceteros pudeat, si qui ita se litteris abdiderunt, ut nihil possint ex iis neque ad communem afferre fructum neque in aspectum lucemque proferre: me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, iudices, ut a nullius unquam me tempore aut commodo aut otium meum abstra-

13 xerit aut voluptas avocarit aut denique somnus retardarit? Quare
quis tandem me reprehendat aut quis mihi iure suscenseat, si,
quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies lu-
dorum celebrandos, quantum ad alias voluptates et ad ipsam re-
quiem animi et corporis conceditur temporum, quantum alii tri-
buunt tempestivis conviviis, quantum denique alveolo, quantum
pilae, tantum mihi egomet ad haec studia recolenda sumpsero?
Atque hoc eo mihi concedendum est magis, quod ex his studiis haec
quoque crescit oratio et facultas, quae, quantacumque in me est,
nunquam amicorum periculis defuit.

Quae si cui levior videtur, illa quidem certe, quae summa sunt,
14 ex quo fonte hauriam, sentio. Nam nisi multorum praeceptis mul-
tisque litteris mihi ab adulescentia suasissem, nihil esse in vita
magno opere expetendum nisi laudem atque honestatem, in ea au-
tem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mor-
tis atque exilii parvi esse ducenda, nunquam me pro salute vestra
in tot ac tantas dimicationes atque in hos profligatorum homi-
num cotidianos impetus obiecissem. Sed pleni omnes sunt libri,
plenae sapientium voces, plena exemplorum vetustas: quae iace-
rent in tenebris omnia, nisi litterarum lumen accederet. Quam
multas nobis imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad
imitandum fortissimorum virorum expressas scriptores et Graeci
et Latini reliquerunt! quas ego mihi semper in administranda re
publica proponens, animum et mentem meam ipsa cogitatione ho-
minum excellentium conformabam.

15 7. Quaeret quispiam: „Quid? illi ipsi summi viri, quorum virtu-
„tes litteris proditae sunt, istane doctrina, quam tu effers laudi-
„bus, eruditi fuerunt?“ Difficile est hoc de omnibus confirmare,
sed tamen est certum, quid respondeam. Ego multos homines excel-
lenti animo ac virtute fuisse sine doctrina, et naturae ipsius habitu
prope divino per se ipsos et moderatos et graves exstitisse fateor;
etiam illud adiungo, saepius ad laudem atque virtutem naturam
sine doctrina quam sine natura valuisse doctrinam. Atque idem
ego hoc contendo, cum ad naturam eximiam et illustrem acces-
serit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud nescio
16 quid praeclarum ac singulare solere exsistere: ex hoc esse hunc
numero, quem patres nostri viderunt, divinum hominem Africa-
num, ex hoc C. Laelium, L. Furium, moderatissimos homines et
continentissimos, ex hoc fortissimum virum et illis temporibus
doctissimum, M. Catonem illum senem: qui profecto, si nihil ad
percipiendam colendamque virtutem litteris adiuvarentur, nun-
quam se ad earum studium contulissent.

Quodsi non hic tantus fructus ostenderetur et si ex his studiis
delectatio sola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animi remissio-
nem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis. Nam ceterae
neque temporum sunt neque aetatum omnium neque locorum; at
haec studia adulescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas

res ornant, adversis perfugium ac solacium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

8 Quodsi ipsi haec neque attingere neque sensu nostro gustare 17
possemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus. Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii morte nuper non commoveretur? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem videbatur omnino mori non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeri-
tatemque ingeniorum neglegemus? Quotiens ego hunc Archiam 18
vidi, iudices,—utar enim vestra benignitate, quoniam me in hoc novo genere dicendi tam diligenter attenditis—quotiens ego hunc vidi, cum litteram scripsisset nullam, magnum numerum optimorum versuum de iis ipsis rebus, quae tum agerentur, dicere ex tempore! quotiens revocatum eandem rem dicere commutatis verbis atque sententiis! Quae vero accurate cogitateque scripsisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem perveniret. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? Atque sic a summis hominibus eruditissimisque accepimus, ceterarum rerum studia ex doctrina et praeceptis et arte constare, poëtam natura ipsa valere et mentis viribus excitari et quasi divino quodam spiritu inflari. Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poëtas, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videan-
tur. Sit igitur, iudices, sanctum apud vos, humanissimos homines, 19
hoc poëtae nomen, quod nulla unquam barbaria violavit. Saxa et solitudines voci respondent, bestiae saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt: nos, instituti rebus optimis, non poëtarum voce moveamur? Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salaminii repetunt, Smyrnaei vero suum esse confirmant itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt; permulti alii praeterea pugnant inter se atque contendunt.

9 Ergo illi alienum, quia poëta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc vivum, qui et voluntate et legibus noster est, repudiabimus? praesertim cum omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romani gloriam laudemque celebrandam. Nam et Cimbricas res adulescens attigit et ipsi illi C. Mario,
qui durior ad haec studia videbatur, iucundus fuit. Neque enim 20
quisquam est tam aversus a Musis, qui non mandari versibus aeternum suorum laborum facile praeconium patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis virum, dixisse aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroama aut cuius vocem libentissime audiret: *eius, a quo sua virtus optime praedicaretur.* Itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea, quae gesse-
rat, posse celebrari. Mithridaticum vero bellum, magnum atque 21
difficile et in multa varietate terra marique versatum, totum ab

hoc expressum est: qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum
et clarissimum virum, verum etiam populi Romani nomen illu-
strant. Populus enim Romanus aperuit, Lucullo imperante, Pon-
tum, et regiis quondam opibus et ipsa natura et regione vallatum:
populi Romani exercitus eodem duce non maxima manu innume-
rabiles Armeniorum copias fudit; populi Romani laus est, urbem
amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio ex omni impetu re-
gio atque totius belli ore ac faucibus ereptam esse atque servatam;
nostra semper feretur et praedicabitur L. Lucullo dimicante, cum
interfectis ducibus depressa hostium classis est, incredibilis apud
Tenedum pugna illa navalis; nostra sunt tropaea, nostra monumen-
ta, nostri triumphi: quae quorum ingeniis efferuntur, ab iis populi
22 Romani fama celebratur. Carus fuit Africano superiori noster En-
nius, itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse consti-
tutus ex marmore: cuius laudibus certe non solum ipse, qui lauda-
tur, sed etiam populi Romani nomen ornatur. In caelum huius
proavus Cato tollitur: magnus honos populi Romani rebus adiun-
gitur. Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii non sine com-
muni omnium nostrum laude decorantur. Ergo illum, qui haec
fecerat, Rudinum hominem, maiores nostri in civitatem recepe-
runt: nos hunc Heracliensem, multis civitatibus expetitum, in hac
autem legibus constitutum, de nostra civitate eiciemus?

23 Nam si quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis versi-
bus percipi quam ex Latinis, vehementer errat, propterea quod
Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus,
exiguis sane, continentur. Quare si res eae, quas gessimus, orbis
terrae regionibus definiuntur, cupere debemus, quo manuum no-
strarum tela pervenerint, eodem gloriam famamque penetrare,
quod cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, haec ampla
sunt, tum iis certe, qui de vita gloriae causa dimicant, hoc maxi-
mum et periculorum incitamentum est et laborum.

24 Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander
secum habuisse dicitur. Atque is tamen, cum in Sigeo ad Achil-
lis tumulum astitisset, „O fortunate“, inquit, „adulescens, qui tuae
virtutis Homerum praeconem inveneris!“ Et vere: nam nisi Ilias
illa exstitisset, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen
etiam obruisset. Quid? noster hic Magnus, qui cum virtute fortu-
nam adaequavit, nonne Theophanem Mitylenaeum, scriptorem re-
rum suarum, in contione militum civitate donavit, et nostri illi
fortes viri, sed rustici ac milites, dulcedine quadam gloriae com-
moti, quasi participes eiusdem laudis, magno illud clamore appro-
25 baverunt? Itaque, credo, si civis Romanus Archias legibus non
esset, ut ab aliquo imperatore civitate donaretur, perficere non po-
tuit. Sulla cum Hispanos et Gallos donaret, credo, hunc petentem
repudiasset: quem nos in contione vidimus, cum ei libellum malus
poëta de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset tan-
tum modo alternis versibus longiusculis, statim ex iis rebus, quas

tum vendebat, iubere ei praemium tribui, sed ea condicione, ne
quid postea scriberet. Qui sedulitatem mali poëtae duxerit aliquo
tamen praemio dignam, huius ingenium et virtutem in scribendo
et copiam non expetisset? Quid? a Q. Metello Pio, familiarissimo 26
suo, qui civitate multos donavit, neque per se neque per Lucul-
los impetravisset? qui praesertim usque eo de suis rebus scribi cu-
peret, ut etiam Cordubae natis poëtis, pingue quiddam sonanti-
bus atque peregrinum, tamen aures suas dederit.

11. Neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non po-
test, sed prae nobis ferendum: trahimur omnes studio laudis et opti-
mus quisque maxima gloria ducitur. Ipsi illi philosophi etiam in
iis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum in-
scribunt: in eo ipso, in quo praedicationem nobilitatemque de-
spiciunt, praedicari de se ac nominari volunt. Decimus quidem 27
Brutus, summus vir et imperator, Accii, amicissimi sui, carmini-
bus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum. Iam
vero ille, qui cum Aetolis Ennio comite bellavit, Fulvius, non
dubitavit Martis manubias Musis consecrare. Quare, in qua urbe
imperatores prope armati poëtarum nomen et Musarum delubra
coluerunt, in ea non debent togati iudices a Musarum honore et a
poëtarum salute abhorrere.

Atque ut id libentius faciatis, iam me vobis, iudices, indicabo 28
et de meo quodam amore gloriae, nimis acri fortasse, verum tamen
honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in consulatu nostro
vobiscum simul pro salute huius urbis atque imperii et pro vita
civium proque universa re publica gessimus, attigit hic versibus
atque inchoavit: quibus auditis, quod mihi magna res et iucunda
visa est, hunc ad perficiendum adhortatus sum. Nullam enim vir-
tus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat praeter
hanc laudis et gloriae: qua quidem detracta, iudices, quid est quod
in hoc tam exiguo vitae curriculo et tam brevi tantis nos in labo-
ribus exerceamus? Certe, si nihil animus praesentiret in posterum 29
et si, quibus regionibus vitae spatium circumscriptum est, isdem om-
nes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frange-
ret neque tot curis vigiliisque angeretur nec totiens de ipsa vita
dimicaret. Nunc insidet quaedam in optimo quoque virtus, quae
noctes ac dies animum gloriae stimulis concitat atque admonet,
non cum vitae tempore esse dimittendam commemorationem no-
minis nostri, sed cum omni posteritate adaequandam. An vero 12
tam parvi animi videamur esse omnes, qui in re publica atque in 30
his vitae periculis laboribusque versamur, ut, cum usque ad extremum
spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus,
nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An statuas et imagines
non animorum simulacra, sed corporum, studiose multi summi homi-
nes reliquerunt: consiliorum relinquere ac virtutum nostrarum effigi-
em nonne multo malle debemus, summis ingeniis expressam et po-
litam? Ego vero omnia, quae gerebam, iam tum in gerendo spargere

me ac disseminare arbitrabar in orbis terrae memoriam sempiternam. Haec vero sive a meo sensu post mortem afutura est sive, ut sapientissimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebit, nunc quidem certe cogitatione quadam speque delector.

31 Quare conservate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum videtis comprobari cum dignitate tum etiam vetustate, ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari, quod summorum hominum ingeniis expetitum esse videatis, causa vero eius modi, quae beneficio legis, auctoritate municipii, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quae cum ita sint, petimus a vobis, iudices, si qua non modo humana, verum etiam divina in tantis ingeniis commendatio debet esse, ut eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi Romani res gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis aeternum se testimonium laudis daturum esse profitetur, estque ex eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti itaque dicti, sic in vestram accipiatis fidem, ut humanitate vestra levatus potius quam acerbitate violatus esse
32 videatur. Quae de causa pro mea consuetudine breviter simpliciterque dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus; quae a forensi aliena iudicialique consuetudine et de hominis ingenio et communiter de ipsius studio locutus sum, ea, iudices, a vobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certo scio.

M. Tullius Cicero

Ištraukos iš Cicerono retorinių ir filosofinių veikalų

1. Tėvynė.

Cum omnia ratione animoque lustraris, omnium societatum nulla est gravior, nulla carior, quam ea quae cum re publica est unicuique nostrum. Cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares; sed omnes omnium caritates patria una complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus? Quo est detestabilior istorum immanitas, qui lacerarunt omni scelere patriam et in ea funditus delenda occupati et sunt et fuerunt.

2. Įstatymų reikšmė.

Indignum est in ea civitate, quae legibus contineatur, discedi a legibus. Hoc enim vinculum est huius dignitatis, qua fruimur in re publica, hoc fundamentum libertatis, hic fons aequitatis: mens et animus, et consilium, et scientia civitatis posita est in legibus. Ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine lege suis partibus, ut nervis et sanguine et membris, uti non potest. Legum ministri magistratus, legum interpretes iudices, legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus.

3. Bianto pasakymas.

Saepe laudabo sapientem illum, Biantem, ut opinor, qui numeratur in septem: cuius cum patriam Prienen cepisset hostis ceterique ita fugerent, ut multa de suis rebus asportarent, cum esset admonitus a quodam, ut idem ipse faceret: „Ego vero", inquit, „facio; nam omnia mecum porto mea". Ille haec ludibria fortunae ne sua quidem putavit quae nos appellamus etiam bona.

4. Epaminondo mirtis.

Epaminondas cum vicisset Lacedaemonios apud Mantineam atque ipse gravi vulnere exanimari se videret, ut primum dispexit, quaesivit, salvusne esset clipeus. Cum salvum esse flentes sui respondissent, rogavit, essentne fusi hostes. Cum id quoque, ut cupiebat, audivisset, evelli iussit eam qua erat transfixus hastam. Ita multo sanguine profuso in laetitia et victoria est mortuus.

5. Sofoklo išteisinimas teisme.

Sophocles ad summam senectutem tragoedias fecit. Quod propter studium cum rem neglegere familiarem videretur, a filiis in iudicium vocatus est, ut, quem ad modum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet, sic illum quasi desipientem a re familiari removerent iudices. Tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat et proxime scripserat, Oedipum Coloneum, recitasse iudicibus quaesisseque, num illud carmen desipientis videretur. Quo recitato sententiis iudicum est liberatus.

6. Indijos moterys.

Quae barbaria India vastior aut agrestior? In ea tamen gente primum ei qui sapientes habentur nudi aetatem agunt et Caucasi nives hiemalemque vim perferunt sine dolore, cumque ad flammam se applicaverunt, sine gemitu aduruntur. Mulieres vero in India, cum est communis earum vir mortuus, in certamen iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit — plures enim singulis solent esse nuptae: — quae est victrix, ea laeta prosequentibus suis una cum viro in rogum imponitur, illae victae maestae discedunt.

7. Teisumo pavyzdys.

Themistocles post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in contione se habere consilium rei publicae salutare, sed id sciri non opus esse; postulavit, ut aliquem populus daret, quocum communicaret. Datus est Aristides. Huic ille dixit classem Lacedaemoniorum, quae subducta esset ad Gytheum, clam incendi posse; quo facto frangi Lacedaemoniorum opes necesse esset. Quod Aristides cum audisset, in contionem magna exspectatione venit dixitque perutile esse quod Themistocles afferret, sed minime honestum. Itaque Athenienses quod honestum non esset id ne utile quidem putaverunt totamque eam rem, quam ne audierant quidem, auctore Aristide repudiaverunt.

8. Apie pagarbą vyresniesiems.

Lysandrum Lacedaemonium dicere aiunt solitum Lacedaemonem esse honestissimum domicilium senectutis. Nusquam enim tantum tribuitur aetati, nusquam est senectus honoratior. Quin etiam memoriae proditum est, cum Athenis ludis quidam in theatrum grandis natu venisset, magno consessu locum nusquam ei datum a suis civibus; cum autem ad Lacedaemonios accessisset, qui legati cum essent certo in loco consederant, consurrexisse omnes illi dicuntur et senem sessum recepisse. Quibus cum a cuncto consessu plausus esset multiplex datus, dixisse ex iis quendam Athenienses scire, quae recta essent, sed facere nolle.

9. Apie sielos nemirtingumą.

Socrates et supremo vitae die de animorum immortalitate multa disseruit, et paucis ante diebus cum facile posset educi e custodia noluit, et tum paene in manu iam mortiferum illud tenens poculum locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in caelum videretur escendere. Ita enim censebat itaque disseruit: duas esse vias duplicesque cursus animorum e corpore excedentium. Nam qui se humanis vitiis contaminavissent et se totos libidinibus dedissent, quibus caecati vel domesticis vitiis atque flagitiis se inquinavissent vel re publica violanda fraudes inexpiabiles concepissent, eis devium quoddam iter esse, seclusum a concilio deorum; qui autem se integros castosque servavissent quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab eis semper sevocavissent essentque in corporibus humanis vitam imitati deorum, eis ad illos, a quibus essent profecti, reditum facilem patere.

10. Atviras Hanibalo atsakymas.

Cum Hannibal Carthagine expulsus Ephesum ad Antiochum venisset exsul, proque eo, quod eius nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus esset ab hospitibus suis, ut Phormionem philosophum, si vellet, audiret, cumque is se non nolle dixisset, locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas de imperatoris officio et de omni re militari. Tum cum ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quaerebant ab Hannibale, quidnam ipse de illo philosopho iudicaret. Hic Poenus non optime graece, sed tamen libere respondisse fertur multos se deliros senes saepe vidisse, sed qui magis quam Phormio deliraret, vidisse neminem. Neque mehercule iniuria: quid enim aut arrogantius aut loquacius fieri potuit, quam Hannibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certasset, Graecum hominem, qui nunquam denique minimam partem ullius publici muneris attigisset, praecepta de re militari dare?

11. Aristotelis apie dievų buvimą.

Praeclare Aristoteles: „Si essent“, inquit, „qui sub terra semper habitavissent bonis et illustribus domiciliis, quae essent ornata signis atque picturis instructaque rebus iis omnibus, quibus abundant ii, qui beati putantur, nec tamen exissent unquam supra terram, accepissent autem fama et auditione esse quoddam numen et vim deorum; deinde aliquo tempore patefactis terrae faucibus ex illis abditis sedibus evadere in haec loca, quae nos incolumus, atque exire potuissent: cum repente terram et maria caelumque vidissent, nubium magnitudinem ventorumque vim cognovissent adspexissentque solem eiusque cum magnitudinem pulchritudinemque, tum etiam efficientiam cognovissent, quod is diem efficeret toto caelo luce diffusa; cum autem terras nox opacasset, tum caelum

totum cernerent astris distinctum et ornatum lunaeque luminum varietatem tum crescentis tum senescentis eorumque omnium ortus et occasus atque in omni aeternitate ratos immutabilesque cursus: quae cum viderent, profecto et esse deos et haec tanta opera deorum esse arbitrarentur".

12. Jaunatvė ir senatvė.

Est adolescentis maiores natu vereri exque iis deligere optimos et probatissimos, quorum consilio atque auctoritate nitatur. Ineuntis enim aetatis inscitia senum constituenda et regenda prudentia est. Maxime autem haec aetas a libidinibus arcenda est exercendaque in labore patientiaque et animi et corporis, ut eorum et in bellicis et in civilicis officiis vigeat industria. Atque etiam cum relaxare animos et dare se iucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiae, quod erit facilius, si in eiusmodi quidem rebus maiores natu volent interesse. Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augendae videntur: danda vero opera, ut et amicos et iuventutem et maxime rem publicam consilio et prudentia quam plurimum adiuvent. Nihil autem magis cavendum est senectuti, quam ne languori se desidiaeque dedat. Luxuria vero cum omni aetati turpis, tum senectuti foedissima est. Sin autem etiam libidinum etiam intemperantia accessit, duplex malum est, quod et ipsa senectus dedecus concipit et facit adolescentium impudentiorem intemperantiam.

13. Akylas sprendimas.

Non ita multis ante annis aiunt T. Cloelium quendam, Tarracinensem, hominem non obscurum, cum coenatus cubitum in idem conclave cum duobus adolescentibus filiis isset, inventum esse mane iugulatum. Cum neque servus quisquam reperiretur neque liber, ad quem ea suspicio pertineret; id aetatis autem duo filii propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorum de parricidio delata sunt. Sane erat suspiciosum. Neutrumne sensisse? Ausum autem esse quemquam se in id conclave committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filii, qui et sentire et defendere facile possent? Erat porro nemo, ir quem ea suspicio conveniret. Tamen cum planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse, iudicio absoluti adolescentes et suspicione omni liberati sunt. Nemo enim putabat quemquam esse, qui cum omnia divina atque humana iura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset, propterea quod qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt.

14. Romos belaisviai ir senato sprendimas.

Ut laudandus Regulus in conservando iureiurando, sic decem illi, quos post Cannensem pugnam iuratos ad senatum misit Hannibal, se in castra redituros ea, quorum erant potiti Poeni, nisi de redimendis captivis impetravissent, si non redierunt, vituperandi. De quibus non omnes uno modo; nam Polybius, bonus auctor imprimis, ex decem nobilissimis, qui tum erant missi, novem revertisse dicit re a senatu non impetrata; unum ex decem, qui paulo post quam erat egressus e castris redisset, quasi aliquid esset oblitus, Romae remansisse. Reditu enim in castra liberatum se esse iureiurando interpretabatur. Non recte; fraus enim astringit, non dissolvit periurium. Fuit igitur stulta calliditas perverse imitata prudentiam. Itaque decrevit senatus, ut ille veterator et callidus vinctus ad Hannibalem duceretur. Sed illud maximum: octo hominum milia tenebat Hannibal, non quos in acie cepisset aut qui periculo mortis diffugissent, sed qui relicti in castris fuissent a Paulo Varrone consulibus. Eos senatus non censuit redimendos, cum id parva pecunia fieri posset, ut esset insitum militibus nostris aut vincere aut emori.

15. Laimės nepastovumas.

Cum quidam ex Dionysii assentatoribus, Damocles, commemoraret in sermone copias eius, opes, maiestatem dominatus, rerum abundantiam, mgnificentiam aedium regiarum, negaretque unquam beatiorem quemquam fuisse: „Visne igitur“, inquit, „o Damocle, quoniam te haec vita delectat, ipse eam degustare et fortunam experiri meam?“ Cum se ille cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto, abacosque complures ornavit argento auroque caelato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos iussit consistere eosque nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronae; incendebantur odores; mensae conquisitissimis epulis exstruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium e lacunari saeta equina aptum demitti iussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos ministratores aspiciebat nec plenum artis argentum nec manum porrigebat in mensam; iam ipsae defluebant coronae: denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quod iam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliqui terror impendeat?

16. Ateitis.

Atque ego ne utilem quidem arbitror esse nobis futurarum rerum scientiam. Quae enim vita fuisset Priamo, si ab adolescentia scisset, quos eventus senectutis esset habiturus? Abeamus a fabulis: propiora videamus. Clarissimorum hominum nostrae civitatis

gravissimos exitus in Consolatione collegimus. Quid igitur? ut amittamus superiores, Marcone Crasso putas utile fuisse tum, cum maximis opibus fortunisque florebat, scire sibi interfecto Publio filio exercituque deleto trans Euphratem cum ignominia et dedecore esse pereundum? An Cn. Pompeium censes tribus suis consulatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria laetaturum fuisse, si sciret se in solitudine Aegyptiorum trucidatum iri amisso exercitu: post mortem vero ea consecutura, quae sine lacrimis non possumus dicere? Quid vero Caesarem putamus, si divinasset fore, ut in eo senatu, quem maiore ex parte ipse cooptasset, in curia Pompeia ante ipsius Pompei simulacrum, tot centurionibus suis inspectantibus a nobilissimis civibus, partim etiam a se omnibus rebus ornatis, trucidatus ita iaceret, ut ad eius corpus non modo amicorum, sed ne servorum quidem quisquam accederet, quo cruciatu animi vitam acturum fuisse? Certe igitur ignoratio futurorum malorum utilior est, quam scientia.

17. Sokratas teisme.

Vetus ille Socrates cum omnium sapientissimus esset sanctissimeque vixisset, ita in iudicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed magister aut dominus videretur esse iudicum. Quin etiam cum ei scriptam orationem disertissimus orator Lysias attulisset, quam, si ei videretur, edisceret, ut ea pro se in iudicio uteretur, non invitus legit et commode scriptam esse dixit. „Sed", inquit, „ut si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles et apti ad pedem, quia non essent viriles": sic illam orationem disertam sibi et oratoriam videri, fortem et virilem non videri. Ergo ille quoque damnatus est neque solum primis sententiis, quibus tantum statuebant iudices, damnarent an absolverent, sed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. Erat enim Athenis reo damnato, si fraus capitalis non esset, quasi poenae aestimatio; et sententia cum iudicibus daretur, interrogabatur reus, quam quasi aestimationem commeruisse se maxime confiteretur. Quod cum interrogatus Socrates esset, respondit sese meruisse, ut amplissimis honoribus et praemiis decoraretur et ut ei victus cotidianus in Prytaneo publice praeberetur, qui honos apud Graecos maximus habetur. Cuius responso iudices sic exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent.

18. Išgarsėję spartiečių posakiai.

Lacedaemonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempsit, ut cum ad eam duceretur damnatus ab ephoris et esset vultu hilari atque laeto, dixissetque ei quidam inimicus: „Contemnisne leges Lycurgi?" responderit: „Ego vero illi maximam gratiam habeo, qui me ea poena multaverit, quam sine mutuatione et sine versura possem dissolvere". O virum Sparta dignum! ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens

damnatus esse videatur. Tales innumerabiles nostra civitas tulit. Sed quid duces et principes nominem, cum legiones scribat Cato saepe alacres in eum locum profectas, unde redituras se non arbitrarentur? Pari animo Lacedaemonii in Thermopylis occiderunt, in quos Simonides:

Dic, hospes, Spartae nos te hic vidisse iacentes,
dum sanctis patriae legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? „Pergite animo forti, Lacedaemonii. Hodie apud inferos fortasse cenabimus".

Fuit haec gens fortis, dum Lycurgi leges vigebant. E quibus unus, cum Perses hostis in colloquio dixisset glorians: „Solem prae iaculorum multitudine et sagittarum non videbitis". — „In umbra igitur", inquit, „pugnabimus". Viros commemoro; qualis tandem Lacaena, quae cum filium in proelium misisset et interfectum audisset: „Idcirco", inquit, „genueram, ut esset qui pro patria mortem non dubitaret occumbere". Esto: fortes et duri Spartiatae; magnam habet vim rei publicae disciplina.

19. Sirakūzų aprašymas.

Urbem Syracusas maximam esse Graecarum, pulcherrimam omnium saepe audistis. Est ita, ut dicitur. Nam et situ est cum munito, tum ex omni aditu vel terra vel mari praeclaro ad aspectum, et portus habet prope in aedificatione aspectuque urbis inclusos: qui cum diversos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur et confluunt. Eorum coniunctione pars oppidi, quae appellatur Insula, mari diiuncta angusto, ponte rursus adiungitur et continetur.

Ea tanta est urbs, ut ex quattuor urbibus maximis constare dicatur: quarum una est ea, quam dixi, Insula, quae duobus portibus cincta in utriusque portus ostium aditumque proiecta est, in qua domus est, quae Hieronis regis fuit, qua praetores uti solent. In ea sunt aedes sacrae complures, sed duae, quae longe ceteris antecellant: Dianae et altera Minervae. In hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium, qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum duiunctus esset a mari. Altera autem est urbs Syracusis, cui nomen Achradina est; in qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytanium, amplissima est curia templumque Iovis Olympii ceteraeque urbis partes, quae una via lata perpetua multisque transversis divisae privatis aedificiis continentur. Tertia est urbs, quae quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit Tycha nominata est, in qua gymnasium amplissimum est et complures aedes sacrae; coliturque ea pars et habitatur frequentissime. Quarta autem est, quae quia postrema coaedificata est Neapolis nominatur; quam ad summam theatrum maximum, praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae signumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum.

20. Gražbylystės reikšmė.

Nihil vero mihi praestabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum coetus, mentes allicere, voluntates impellere, quo velit, unde autem velit deducere. Haec una res in omni libero populo maximeque inpacatis tranquillisque civitatibus praecipue semper floruit semperque dominata est. Quid enim est aut tam admirabile, quam ex infinita multitudine hominem exsistere unum, qui id quod omnibus natura sit datum vel solus vel cum paucis facere possit? Aut tam iucundum cognitu atque auditu, quam sapientibus sententiis gravibusque verbis ornata oratio et polita? Aut tam potens tamque magnificum, quam populi motus, iudicum religiones, senatus gravitatem unius oratione converti? Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam necessarium, quam tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis,vel provocare improbos, vel te ulcisci lacessitus? Age vero, — ne semper forum, subsellia, rostra curiamque meditere, — quid esse potest in otio aut iucundius aut magis proprium humanitatis, quam sermo facetus ac nulla in re rudis? Hoc enim uno praestamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos et quod exprimere dicendo sensa possumus. Quamobrem quis hoc non iure miretur summeque in eo elaborandum esse arbitretur, ut quo uno homines maxime bestiis praestent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Ut vero iam ad illa summa veniamus: quae vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare, aut a fera agrestique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere, aut iam constitutis civitatibus leges, iudicia, iura describere? Ac ne plura, quae sunt paene innumerabilia, consecter, comprehendam brevi; sic enim statuo: perfecti oratoris moderatione et sapientia non solum ipsius dignitatem, sed et privatorum plurimorum et universae rei publicae salutem maxime contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adolescentes, atque in id studium, in quo estis, incumbite, ut et vobis honori, et amicis utilitati, et rei publicae emolumento esse possitis.

P. Vergilius Maro

Ištraukos iš Eneidos

1. Enėjas ir Venera. (I, 305—414).

At pius Aeneas, per noctem plurima volvens,
ut primum lux alma data est, exire locosque
explorare novos, quas vento accesserit oras,
qui teneant — nam inculta videt — hominesne feraene,
quaerere constituit sociisque exacta referre.
Classem in convexo nemorum sub rupe cavata
arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
occulit; ipse uno graditur comitatus Achate,
bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obvia silva
virginis os habitumque gerens et virginis arma,
Spartanae vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalyce volucremque fuga praevertitur Hebrum.
Namque umeris de more habilem suspenderat arcum
venatrix dederatque comam diffundere ventis,
nuda genu nodoque sinus collecta fluentis.
Ac prior' heus' inquit' iuvenes monstrate, mearum
vidistis si quam hic errantem forte sororum
succinctam pharetra et maculosae tegmine lyncis
aut spumantis apri cursum clamore prementem.'
Sic Venus, et Veneris contra sic filius orsus:
'nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
o — quam te memorem virgo? namque haud tibi voltus
mortalis nec vox hominem sonat o dea certe:
an Phoebi soror an nympharum sanguinis una?
sis felix nostrumque leves quaecumque laborem,
et, quo sub caelo tandem, quibus orbis in oris
iactemur, doceas; ignari hominumque locorumque
erramus vento huc vastis et fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.'
Tum Venus: 'haud equidem tali me dignor honore;
virginibus Tyriis mos est gestare pharetram
purpureoque alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem;
sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,

germanum fugiens, longa est iniuria, longae
ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniunx Sychaeus erat, ditissimus agri
Phoenicum et magno miserae dilectus amore,
cui pater intactam dederat primisque iugarat
omnibus, sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios inmanior omnis.
Quos inter medios venit furor: ille Sychaeum
inpius ante aras atque auri caecus amore
clam ferro incautum superat, securus amorum
germanae; factumque diu celavit; et aegram
multa malus simulans vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
coniugis: ora modis attollens pallida miris
crudelis aras traiectaque pectora ferro
nudavit caecumque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaeque excedere suadet,
auxiliumque viae veteris tellure recludit
thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
His commota fugam Dido sociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni
aut metus acer erat; navis, quae forte paratae,
corripiunt onerantque auro. Portantur avari
Pygmalionis opes pelago; dux femina facti.
Devenere locos, ubi nunc igentia cernis
moenia surgentemque novae Karthaginis arcem,
mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris,
quave tenetis iter?' quaerenti talibus ille
suspirans imoque trahens a pectore vocem:
'O dea, si prima repetens ab origine pergam,
et vacet annalis nostrorum audire laborum,
ante diem clauso componet Vesper Olympo.
Nos Troia antiqua, si vestras forte per auris
Troiae nomen iit, diversa per aequora vectos
forte sua Libycis tempestas adpulit oris.
Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste penates
classe veho mecum, fama super aethera notus.
Italiam quaero patriam et genus ab Iove summo.
Bis denis Phrygium conscendi navibus aequor
matre dea monstrante viam data fata secutus;
vix septem convolsae undis euroque supersunt.
Ipse ignotus egens Libyae deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus.' Nec plura querentem
passa Venus, medio sic interfata dolore est:
'Quisquis es, haud credo invisus caelestibus auras
vitalis carpis, Tyriam qui adveneris urbem.

Perge modo atque hinc te reginae ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios classemque relatam
nuntio et in tutum versis aquilonibus actam,
ni frustra augurium vani decuere parentes.
Aspice bis senos laetantis agmine cygnos,
aetheria quos lapsa plaga Iovis ales aperto
turbabat caelo: nunc terras ordine longo
aut capere aut captas iam despectare videntur:
ut reduces illi ludunt stridentibus alis
et coetu cinxere polum cantusque dedere,
haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum
aut portum tenet aut pleno subit ostia velo.
Perge modo et qua te ducit via dirige gressum.'
Dixit, et avertens rosea cervice refulsit,
ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
spiravere; pedes vestis defluxit ad imos;
et vera incessu patuit dea. Ille ubi matrem
adgnovit, tali fugientem est voce secutus:
'quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis
ludis imaginibus, cur dextrae iungere dextram
non datur ac veras audire et reddere voces?'
Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.
At Venus obscuro gradientis aëre saepsit
et multo nebulae circum dea fudit amictu,
cernere ne quis eos neu quis contingere posset
molirive moram aut veniendi poscere causas.

2. Susitikimas su Didona (I, 579—642).

His animum arrecti dictis et fortis Achates
et pater Aeneas iamdudum erumpere nubem
ardebant. Prior Aenean compellat Achates:
'nate dea, quae nunc animo sententia surgit?
omnia tuta vides, classem sociosque receptos.
Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
submersum; dictis respondent cetera matris.'
Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
scindit se nubes et in aethera purgat apertum.
Restitit Aeneas claraque in luce refulsit
os umerosque deo similis; namque ipsa decoram
caesariem nato genetrix lumenque iuventae
purpureum et laetos oculis adflarat honores:
quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
Tum sic reginam adloquitur cunctisque repente
inprovisus ait: 'coram, quem quaeritis, adsum
Troïus Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Troiae miserata labores,

quae nos reliquias Danaum terraeque marisque
omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos
urbe domo socias, grates persolvere dignas
non opis est nostrae Dido nec quidquid ubique est
gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.
Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
usquam iustitiae est et mens sibi conscia recti,
praemia digna ferant. Quae te tam laeta tulerunt
saecula, qui tanti talem genuere parentes.
In freta dum fluvii current, dum montibus umbrae
lustrabunt, convexa polus dum sidera pascet,
semper honos nomenque tuum laudesque manebunt,
quae me cumque vocant terre.' Sic fatus amicum
Ilionea petit dextra laevaque Serestum
post alios fortemque Gyan fortemque Cloanthum.
Obstipuit primo aspectu Sidonia Dido,
casu deinde viri tanto et sic ore locuta est:
'quis te nate dea per tanta pericula casus
insequitur, quae vis inmanibus adplicat oris?
tune ille Aeneas, quem Dardanio Anchisae
alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
atque equidem Teucrum memini Sidona venire
finibus expulsum patriis, nova regna petentem
auxilio Beli; genitor tum Belus opimam
vastabat Cyprum et victor dicione tenebat.
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
Troianae nomenque tuum regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
Quare agite o tectis iuvenes succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
iactatam hac demum voluit consistere terra:
non ignara mali miseris succurrere disco.'
Sic memorat; simul Aenean in regia ducit
tecta, simul divom templis indicit honorem.
Nec minus interea sociis ad litora mittit
viginti tauros, magnorum horrentia centum
terga suum, pinguis centum cum matribus agnos,
munera laetitiamque dii.
At domus interior regali splendida luxu
instruitur, mediisque parant convivia tectis:
arte laboratae vestes ostroque superbo,
ingens argentum mensis caelataque in auro
fortia facta patrum, series longissima rerum,
per tot ducta viros antiquae ab origine gentis.

3. Didonos kančios ir laimė (IV, 1—172)

At regina gravi iamdudum saucia cura
volnus alit venis et caeco carpitur igni.
Multa viri virtus animo multusque recursat
gentis honos, haerent infixi pectore voltus
verbaque, nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phoebea lustrabat lampade terras
umentemque Aurora polo dimoverat umbram,
cum sic unanimam adloquitur male sana sororem:
'Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent.
Quis novos hic nostris successit sedibus hospes,
quem sese ore ferens, quam forti pectore et armis.
Credo equidem — nec vana fides — genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille
iactatus fatis, quae bella exhausta canebat.
Si mihi non animo fixum inmotumque sederet,
ne cui me vinclo vellem sociare iugali,
postquam primus amor deceptam morte fefellit —
si non pertaesum thalami taedaeque fuisset,
huic uni forsan potui succumbere culpae.
Anna, fatebor enim, miseri post fata Sychaei
coniugis et sparsos fraterna caede penates
solus hic inflexit sensus animumque labantem
inpulit. Adgnosco veteris vestigia flammae.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
vel pater omnipotens abigat me fulmine ad umbras,
pallentis umbras Erebo noctemque profundam,
ante pudor quam te violo aut tua iura resolvo.
Ille meos, primus qui mi sibi iunxit, amores
abstulit; ille habeat secum servetque sepulcro.'
Sic effata sinum lacrimis inplevit obortis.
Anna refert 'o luce magis dilecta sorori
solane perpetua maerens carpere iuventa,
nec dulcis natos Veneris nec praemia noris?
id cinerem aut manis credis curare sepultos?
esto — aegram nulli quondam flexere mariti,
non Libyae, non ante Tyro; despectus Iarbas
ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
dives alit: placitone etiam pugnabis amori?
nec venit in mentem, quorum consederis arvis?
hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello,
et Numidae infreni cingunt et inhospita Syrtis,
hinc deserta siti regio lateque furentes
Barcaei. Quid bella Tyro surgentia dicam
germanique minas?
Dis equidem auspicibus reor et Iunone secunda
hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu urbem soror hanc cernes, quae surgere regna

coniugo tali. Teucrum comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus.
Tu modo posce deos veniam sacrisque litatis
indulge hospitio et causas innecte morandi,
dum pelago desaevit hiems et aquosus Orion,
quassataeque rates, dum non tractabile caelum.'
His dictis incensum animum flammavit amore
spemque dedit dubiae menti solvitque pudorem.
Principio delubra adeunt pacemque per aras
exquirunt; mactant lectas de more bidentis
legiferae Cereri Phoeboque patrique Lyaeo,
Iunoni ante omnis, cui vincla iugalia curae.
Ipsa tenens dextra pateram pucherrima Dido
candentis vaccae media inter cornua fundit,
aut ante ora deum pinguis spatiatur ad aras
instauratque diem donis pecudumque reclusis
pectoribus inhians spirantia consulit exta.
heu vatum ignarae mentes. Quid vota furentem,
quid delubra iuvant? est mollis flamma medullas
interea et tacitum vivit sub pectore volnus.
Uritur infelix Dido tataque vagatur
urbe furens qualis coniecta cerva sagitta,
quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
pastor agens telis liquitque volatile ferrum
nescius, illa fuga silvas saltusque peragrat
Dictaeos, haeret lateri letalis harundo.
Nunc media Aenean secum per moenia ducit
Sidoniasque ostentat opes urbemque paratam.
Incipit effari mediaque in voce resistit;
nunc eadem labente die convivia quaerit,
Iliacosque iterum demens audire labores
exposcit pendetque iterum narrantis ab ore.
Post ubi digressi, lumenque obscura vicissim
luna premit suadentque cadentia sidera somnos,
sola domo maeret vacua stratisque relictis
incubat — illum absens absentem auditque videtque —
aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
detinet, infandum si fallere possit amorem.
Non coeptae adsurgunt turres, non arma iuventus
exercet portusve aut propugnacula bello
tuta parant: pendent opera interrupta minaeque
murorum ingentes aequataque machina caelo.
Quam simulac tali persensit peste teneri
cara Iovis coniunx, nec famam obstare furori,
talibus adgreditur Venerem Saturnia dictis:
'egregiam vero laudem et spolia ampla refertis
tuque puerque tuus; magnum et memorabile nomen,

una dolo divom si femina victa duorum est.
Nec me adeo fallit veritam te moenia nostra
suspectas habuisse domos Carthaginis altae.
Sed quis erit modus aut quo nunc certamine tanto?
quin potius pacem aeternam pactosque hymenaeos
exercemus? habes tato quod mente petisti:
ardet amans Dido traxitque per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum paribusque regamus
auspiciis, liceat Phrygio servire marito
dotalisque tuae Tyrios permittere dextrae.'
Olli — sensit enim simulata mente locutam,
quo regnum Italiae Libycas averteret oras —
sic contra est ingressa Venus: 'quis talia demens
abnuat aut tecum malit contendere bello?
si modo quod memoras factum fortuna sequatur.
Sed fatis incerta feror, si Iuppiter unam
esse velit Tyriis urbem Troiaque profectis,
miscerive probet populos aut foedera iungi.
Tu coniunx, tibi fas animum temptare precando
perge sequar.' Tum sic excepit regia Iuno:
'mecum erit iste labor. Nunc qua ratione quod instat
confieri possit, paucis adverte docebo.
Venatum Aeneas unaque miserrima Dido
in nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
extulerit Titan radiisque retexerit orbem.
His ego nigrantem commixta grandine nimbum,
dum trepidant alae saltusque indagine cingunt,
desuper infundam, et tonitru caelum omne ciebo.
Diffugient comites et nocte tegentur opaca:
spelucam Dido dux et Troianus eandem
devenient. Adero et, tua si mihi certa voluntas,
conubio iungam stabili propriamque dicabo;
hic hymenaeus erit.' Non adversata petenti,
adnuit atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
It portis iubare exorto delecta iuventus;
retia rara, plagae, lato venabula ferro
Massylique ruunt equites et odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum exspectant, ostroque insignis et auro
stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo;
cui pharetra ex auro, crines nodantur ir aurum,
aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Nec non et Phrygii comites et laetus Iulus
incedunt. Ipse ante alios pulcherrimus omnis
infert se socium Aeneas atque agmina iungit.

Qualis ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
deserit ac Delum maternam invisit Apollo
instauratque choros, mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi;
ipse iugis Cynthi graditur mollique fluentem
fronde premit crinem fingens atque inplicat auro,
tela sonant umeris: haud illo segnior ibat
Aeneas, tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos ventum in montis atque invia lustra,
ecce ferae saxi deiectae vertice caprae
decurrere iugis; alia de parte patentis
transmittunt cursu campos atque agmina cervi
pulverulenta fuga glomerant motesque relinquont.
At puer Ascanius mediis in vallibus acri
gaudet equo, iamque hos cursu, iam praeterit illos,
spumantemque dari pecora inter inertia votis
optat aprum aut fulvom descendere monte leonem.
Interea magno misceri murmure caelum
incipit, insequitur commixta grandine nimbus:
et Tyrii comites passim et Troiana iuventus
Dardaniusque nepos Veneris diversa per agros
tecta metu petiere; ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux et Troianus eandem
deveniunt, prima et Tellus et pronuba Iuno
dant signum: fulsere ignes et conscius aether
conubiis, summoque ulularunt vertice nymphae.
Ille dies primus leti primusque malorum
causa fuit. Neque enim specie famave movetur
nec iam furtivom Dido meditatur amorem:
coniugium vocat, hoc praetexit nomine culpam.

4. Paskala (IV, 173—195).

Extemplo Libyae magnas it Fama per urbes,
Fama malum, qua non aliud velocius ullum:
mobilitate viget virisque adquirit eundo,
parva metu primo, mox sese attollit in auras
ingrediturque solo et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira inritata deorum,
extremam, ut perhibent, Coeo Enceladoque sororem
progenuit pedibus celerem et pernicibus alis,
monstrum horrendum ingens, cui quot sunt corpore plumae,
tot vigiles oculi subter — mirabile dictu —
tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit auris.
Nocte volat, caeli medio terraeque per umbram
stridens, nec dulci declinat lumina somno;
luce sedet custos aut summi culmine tecti
turribus aut altis, magnas et territat urbes,
tam ficti pravique tenax quam nuntia veri.

Haec tum multiplici populos sermone replebat
gaudens et pariter facta atque infecta canebat:
venisse Aenean Troiano sanguine cretum,
cui se pulchra viro dignetur iungere Dido;
nunc hiemem inter se luxu quam longa fovere
regnorum inmemores turpique cupidine captos.
Haec passim dea foeda virum diffundit in ora.

5. Didonos sielvartas ir Enėjo išvykimas (IV, 522—583).

Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem
corpora per terras, silvaeque et saeva quierant
aequora, cum medio volvontur sidera lapsu,
cum tacet omnis ager, pecudes pictaeque volucres,
quaeque lacus late liquidos quaeque aspera dumis
rura tenent, somno positae sub nocte silenti.
Lenibant curas, et corda oblita laborum.
At non infelix animi Phoenissa, nec unquam
solvitur in somnos oculisve aut pectore noctem
accipit: ingeminant curae, rursusque resurgens,
saevit amor, magnoque irarum fluctuat aestu.
Sic adeo insistit secumque ita corde volutat:
'en quid ago, rursusne procos inrisa priores
experiar, Nomadumque petam conubia supplex,
quos ego sim totiens iam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes atque ultima Teucrum
iussa sequar? quiane auxilio iuvat ante levatos
et bene apud memores veteris stat gratia facti?
quis me autem, fac velle, sinet ratibusve superbis
invisam accipiet? nescis heu perdita necdum
Laomendonteae sentis periuria gentis?
quid tum: sola fuga nautas comitabor ovantis
an Tyriis omnique manu stipata meorum
inferar et quos Sidonia vix urbe revelli
rursus agam pelago et ventis dare vela iubebo?
quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.
Tu lacrimis evicta meis, tu prima furentem
his germana malis oneras atque obicis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
degere more ferae, talis nec tangere curas;
non servata fides cineri promissa Sychaeo'.
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.

Aeneas celsa in puppi, iam certus eundi,
carpebat somnos rebus iam rite paratis.
huic se forma dei voltu redeuntis eodem
obtulit in somnis rursusque ita visa monere est,
omnia Mercurio similis vocemque coloremque
et crinis flavos et membra decora iuventa:
'nate dea potes hoc sub casu ducere somnos,

nec quae te circum stent deinde pericula cernis
demens, nec zephyros audis spirare secundos.
Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
certa mori, variosque irarum concitat aestus.
Non fugis hinc praeceps, dum praecipitare potestas?
iam mare turbari trabibus saevasque videbis
conlucere faces, iam fervere litora flammis,
si te his attigerit terris Aurora morantem.
Heia age rumpe moras. Varium et mutabile semper
femina.' Sic fatus nocti se inmiscuit atrae.
Tum vero Aeneas subitis exterritus umbris
corripit e somno corpus sociosque fatigat:
'praecipites vigilate viri, et considite transtris;
solvite vela citi. Deus aethere missus ab alto
festinare fugam tortosque incidere funis
ecce iterum instimulat. Sequimur te sancte deorum
quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adsis o placidusque iuves et sidera caelo
dextra feras.' dixit vaginaque eripit ensem
fulmineum strictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnis simul ardor habet, rapiuntque ruuntque;
litora deseruere, latet sub classibus aequor,
adnixi torquent spumas et caerula verrunt.

6. Didonos mirtis (IV, 642—705).

At trepida et coeptis inmanibus effera Dido,
sanguineam volvens aciem maculisque trementis
interfusa genas et pallida morte futura,
interiora domus inrumpit limina et altos
conscendit furibunda rogos, ensemque recludit
Dardanium, non hos quaesitum munus in usus.
Hic postquam Iliacas vestes notumque cubile
conspexit, paulum lacrimis et mente morata,
incubuitque toro dixitque novissima verba:
'dulces exuviae, dum fata deusque sinebat,
accipite hanc animam meque his exsolvite curis.
Vixi et quem dederat cursum Fortuna peregi,
et nunc magna mei sub terras ibit imago.
Urbem praeclaram statui, mea moenia vidi,
Ulta virum, poenas inimico a fratre recepi,
felix heu nimium felix, si litora tantum
numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae.'
Dixit et os inpressa toro 'moriemur inultae,
sed moriamur' ait: 'sic, sic iuvat ire sub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, et secum nostrae ferat omina mortis.'
Dixerat, atque illam media inter talia ferro

conlapsam adspiciunt comites ensemque cruore
spumantem sparsasque manus. It clamor ad alta
atria; concussam bacchatur Fama per urbem.
Lamentis gemituque et femineo ululatu
tecta fremunt, resonant magnis plangoribus aether,
non aliter quam si inmissis ruat hostibus omnis
Karthago aut antiqua Tyros flammaeque furentes
culmina perque hominum volvantur perque deorum.
Audiit exanimis trepidoque exterrita cursu,
unguibus ora soror foedans et pectora pugnis
per medios ruit ac morientem nomine clamat:
'hoc illud germana fuit, me fraude petebas,
hoc rogus iste mihi, hoc ignes araeque parabant?
quid primum deserta querar, comitemne sororem
sprevisti moriens? eadem me ad fata vocasses:
idem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset.
His etiam struxi manibus patriosque vocavi
voce deos, sic te ut posita crudelis abessem.
Exstinxti te meque, soror, populumque patresque
Sidonios urbemque tuam, date, volnera lymphis
abluam et, extremus si quis super halitus errat,
ore legam.' Sic fata gradus evaserat altos
semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
cum gemitu atque atros siccabat veste cruores.
Illa gravis oculos conata attollere rursus
deficit; infixum stridit sub pectore volnus.
Ter sese attollens cubitoque adnixa levavit,
ter revoluta toro est oculisque errantibus alto
quaesivit caelo lucem ingemuitque reperta.
Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem
difficilisque obitus Irim demisit Olympo,
quae luctantem animam nexosque resolveret artus.
Nam quia nec fato merita nec morte peribat,
sed misera ante diem subitoque accensa furore,
nondum illi flavom Proserpina vertice crinem
abstulerat Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per caelum roscida pennis,
mille trahens varios adverso sole colores,
devolat, et supra caput adstitit: 'hunc ego Diti
sacrum iussa fero, teque isto corpore solvo',
sic ait et dextra crinem secat: omnis et una
dilapsus calor, atque in ventos vita recessit.

7. Elisijus (VI, 640—715, 750—892).

Largior hic campos aether et lumine vestit
purpureo, solemque suum, sua sidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palaestris,

contendunt ludo et fulva luctantur harena;
pars pedibus plaudunt choreas et carmina dicunt.
Nec non Threicius longa cum veste sacerdos
obloquitur numeris septem discrimina vocum,
iamque eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.
Hic genus antiquom Teucri, pulcherrima proles,
magnanimi heroes, nati melioribus annis,
Ilusque Assaracusque et Troiae Dardanus auctor.
Arma procul currusque virum miratur inanis.
stant terra defixae hastae, passimque soluti
per campum pascuntur equi. Quae gratia currum
armorumque fuit vivis, quae cura nitentis
pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
Conspicit ecce alios dextra laevaque per herbam
vescentis laetumque choro paeana canentis
inter odoratum lauri nemus, unde superne
plurimus Eridani per silvam volvitur amnis.
Hic manus ob patriam pugnando volnera passi,
quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
quique pii vates et Phoebo digna locuti,
inventas aut qui vitam excoluere per artis,
quique sui memores aliquos fecere merendo:
omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfusos sic est adfata Sibylla,
Musaeum ante omnis — medium nam plurima turba
hunc habet atque umeris exstantem suspicit altis —
'dicite felices animae, tuque optime vates,
quae regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
venimus et magnos Erebi tranavimus amnis.'
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
'nulli certa domus; lucis habitamus opacis
riparumque toros et prata recentia rivis
incolimus. Sed vos, si fert ita corde voluntas,
hoc superate iugum, et facili iam tramite sistam.'
dixit et ante tulit gressum camposque nitentis
desuper ostentat; dehinc summa cacumina linquont.
  At pater Anchises penitus convalle virenti
inclusas animas superumque ad lumen ituras
lustrabat studio recolens, omnemque suorum
forte recensebat numerum, carosque nepotes,
fataque fortunasque virum, moresque manusque.
Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
Aenean, alacris palmas utrasque tetendit,
effusaeque genis lacrimae et vox excidit ore:
'venisti tandem, tuaque exspectata parenti
vicit iter durum pietas, datur ora tueri
nate tua et notas audire et reddere voces.
Sic equidem ducebam animo rebarque futurum

tempora dinumerans, nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras et quanta per aequora vectum
accipio, quantis iactatum nate periclis.
Quam metui, ne quid Libyae tibi regna nocerent.'
ille autem 'tua me genitor tua tristis imago
saepius occurrens haec limina tendere adegit;
stant sale Tyrrheno classes. Da iungere dextram,
da genitor, teque amplexu ne subtrahe nostro.'
Sic memorans largo fletu simul ora rigabat.
ter conatus ibi collo dare bracchia circum,
ter frustra comprensa manus effugit imago,
par levibus ventis, volucrique simillima somno.
  Interea videt Aeneas in valle ruducta
seclusum nemus et virgulta sonantia silvae
Lethaeumque domos placidas qui praenatat amnem.
Hunc circum innumerae gentes populique volabant,
ac velut in pratis ubi apes aestate serena
floribus insidunt variis et candida circum
lilia funduntur, strepit omnis murmure campus.
Horrescit visu subito causasque requirit
inscius Aeneas, quae sint ea flumina porro,
quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchises 'animae, quibus altera fato
corpora debentur, Lethaei ad fluminis undam
securos latices et longa oblivia potant.
Scilicet inmemores supera ut convexa revisant,
rursus et incipiant in corpora velle reverti.'
  Dixerat Anchises, natumque unaque Sibyllam
conventus trahit in medios turbamque sonantem,
et tumulum capit, unde omnis longo ordine posset
adversos legere et venientum discere voltus.
  'Nunc age Dardaniam prolem quae deinde sequatur
gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
inlustris animas nostrumque in nomen ituras,
expediam dictis et te tua fata docebo.
Ille — vides — pura iuvenis qui nititur hasta,
proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
aetherias Italo commixtus sanguine surget,
Silvius, Albanum nomen, tua postuma proles,
quem tibi longaevo serum Lavinia coniunx
educet silvis regem regumque parentem,
unde genus Longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Troianae gloria gentis,
et Capys et Numitor et qui te nomine reddet
Silvius Aeneas, pariter pietate vel armis
egregius, si umquam regnandam acceperit Albam.
Qui iuvenes, quantas ostentant — adspice — viris,
atque umbrata gerunt civili tempora quercu.

Hi tibi Nomentum et Gabios urbemque Fidenam,
hi Collatinas inponent montibus arces,
Pometios Castrumque Inui Bolamque Coramque:
haec tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terrae.
Quin et avo comitem sese Mavortius addet
Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
educet. Viden ut geminae stant vertice cristae
et pater ipse suo superum iam signat honore?
en huius nate auspiciis illa incluta Roma
imperium terris, animos aequabit Olympo
septemque una sibi muro circumdabit arces,
felix prole virum: qualis Berecyntia mater
invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
laeta deum partu, centum complexa nepotes,
omnis caelicolas, omnis super alta tenentis.
Huc geminas nunc flecte acies, hanc adspice gentem
Romanosque tuos; hic Caesar et omnis Iuli
progenies, magnum caeli ventura sub axem.
Hic vir hic est, tibi quem promitti saepius audis,
Augustus Caesar, Divi genus, aurea condet
saecula qui rursus Latio regnata per arva
Saturno quondam, super et Garamantas et Indos
proferet imperium — iacet extra sidera tellus,
extra anni solisque vias, ubi caelifer Atlas
axem umero torquet stellis ardentibus aptum —:
huius in adventum iam nunc et Caspia regna
responsis horrent divom et Maeotia tellus
et septemgemini turbant trepida ostia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit,
fixerit aeripedem cervam licet aut Erymanthi
pacarit nemora et Lernam tremefecerit arcu;
nec qui pampineis victor iuga flectit habenis
Liber agens celso Nysae de vertice tigris.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis
aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
quis procul ille autem ramis insignis olivae
sacra ferens? nosco crinis incanaque menta
regis Romani, primam qui legibus urbem
fundabit, Curibus parvis et paupere terra
missus in imperium magnum. Cui deinde subibit
otia qui rumpet patriae residesque movebit
Tullus in arma viros et iam desueta triumphis
agmina. Quem iuxta sequitur iactantior Ancus,
nunc quoque iam nimium gaudens popularibus auris.
Vis et Tarquinios reges animamque superbam,
ultoris Bruti fascesque videre receptos?
consulis imperium hic primus saevasque secures
accipiet, natosque pater nova bella moventis

ad poenam pulchra pro libertate vocabit,
infelix, utcumque ferent ea facta minores:
vincet amor patriae laudumque inmensa cupido.
Quin Decios Drusosque procul saevomque securi
adspice Torquatum et referentem signa Camillum.
Illae autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
concordes animae nunc et dum nocte premuntur,
heu quantum inter se bellum, si lumina vitae
attigerint, quantas acies stragemque ciebunt,
aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci
descendens, gener adversis instructus Eois.
Ne pueri ne tanta animis adsuescite bella
neu patriae validas in viscera vertite viris;
tuque prior tu parce, genus qui ducis Olympo:
proice tela manu sanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
victor aget currum, caesis insignis Achivis;
eruet ille Argos Agamemnoniasque Mycenas
ipsumque Aeaciden, genus armipotentis Achilli,
ultus avos Troiae, templa et temerata Minervae.
Quis te magne Cato tacitum aut te Cosse relinquat,
quis Gracchi genus aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyae, parvoque potentem
Fabricium vel te sulco Serrane serentem?
quo fessum rapitis Fabii? tun Maximus ille es,
unus qui nobis cunctando restituis rem?
excudent alii spirantia mollius aera —
credo equidem — vivos ducent de marmore voltus;
orabunt causas melius, caelique meatus
describent radio et surgentia sidera dicent:
tu regere imperio populos Romane memento —
haec tibi erunt artes — pacique inponere morem,
parcere subiectis et debellare superbos.'
Sic pater Anchises, atque haec mirantibus addit:
'adspice ut insignis spoliis Marcellus opimis
ingreditur victorque viros supereminet omnis.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
sistet eques, sternet Poenos Gallumque rebellem,
tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.'
Atque hic Aeneas — una namque ire videbat
egregium forma iuvenem et fulgentibus armis,
sed frons laeta parum et deiecto lumina voltu —
'quis pater ille, virum qui sic comitatur euntem?
filius anne aliquis magna de stirpe nepotum?
qui strepitus circa comitum, quantum instar in ipso,
sed nox atra caput tristi circumvolat umbra.'
Tum pater Anchises lacrimis ingressus obortis:
'o gnate ingentem luctum ne quaere tuorum.

Ostendent terris hunc tantum fata nec ultra
esse sinent; nimium vobis Romana propago
visa potens superi, propria haec si dona fuissent.
Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
campus aget gemitus vel quae Tiberine videbis
funera, cum tumulum praeterlabere recentem.
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
in tantum spe tollet avos, nec Romula quondam
ullo se tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas, heu prisca fides, invictaque bello
dextera: non illi se quisquam inpune tulisset
obvius armato, seu cum pedes iret in hostem
seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miserande puer, si qua fata aspera rumpas,
tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis,
purpureos spargam flores animamque nepotis
his saltem adcumulem donis et fungar inani
munere.' Sic tota passim regione vagantur
aëris in campis latis atque omnia lustrant.
Quae postquam Anchises natum per singula duxit
incenditque animum famae venientis amore,
exin bella viro memorant quae deinde gerenda
Laurentisque docet populos urbemque Latini
et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.

8. Enėjo ir Turno dvikova (XII, 697—790, 889—952).

At pater Aeneas audito nomine Turni
deserit et muros et summas deserit arces
praecipitatque moras omnis, opera omnia rumpit,
laetitia exsultans, horrendumque intonat armis,
quantus Athos aut quantus Eryx aut ipse coruscis
cum fremit ilicibus quantus gaudetque nivali
vertice se attollens pater Appenninus ad auras.
Iam vero et Rutuli certatin et Troes et omnes
convertere oculos Itali, quique alta tenebant
moenia quique imos pulsabant ariete muros,
armaque deposuere umeris. Stupet ipse Latinus
ingentis, genitos diversis partibus orbis,
inter se coiisse viros et cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt aequore campi,
procursu rapido, coniectis eminus hastis,
invadunt Martem clipeis atque aere sonoro.
Dat gemitum tellus; tum crebros ensibus ictus
congeminant: fors et virtus miscentur in unum.
Ac velut ingenti Sila summove Taburno
cum duo conversis inimica in proelia tauri
frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri,

stat pecus omne metu mutum mussantque iuvencae,
quis nemori inperitet, quem tota armenta sequantur;
illi inter sese multa vi volnera miscent
cornuaque obnixi infigunt et sanguine largo
colla armosque lavant; gemitu nemus omne remugit:
non aliter Tros Aeneas et Daunius heros
concurrunt clipeis; ingens fragor aethera complet.
Iuppiter ipse duas aequato examine lances
sustinet et fata inponit diversa duorum,
quem damnet labor et quo vergat pondere letum.
Emicat hic, inpune putans, et corpore toto
alte sublatum consurgit Turnus in ensem
et ferit: exclamant Troes trepidique Latini,
adrectaeque amborum acies. At perfidus ensis
frangitur in medioque ardentem deserit ictu,
ni fuga subsidio subeat. Fugit ocior Euro,
ut capulum ignotum dextramque adspexit inermem.
Fama est praecipitem, cum prima in proelia iunctos
conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
dum trepidat, ferrum aurigae rapuisse Metisci.
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
suffecit; postquam arma dei ad Volcania ventum est,
mortalis mucro glacies ceu futtilis ictu
dissiluit; fulva resplendent fragmina harena.
Ergo amens diversa fuga petit aequora Turnus
et nunc huc, inde huc incertos inplicat orbis;
undique enim Teucri densa inclusere corona,
atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt.

Nec minus Aeneas, quamquam tardata sagitta
interdum genua inpediunt cursumque recusant,
insequitur trepidique pedem pede fervidus urget:
inclusum veluti si quando flumine nactus
cervom aut puniceae saeptum formidine pennae
venator cursu canis et latratibus instat;
ille autem, insidiis et ripa territus alta,
mille fugit refugitque vias, at vividus Umber
haeret hians, iam iamque tenet similisque tenenti
increpuit malis morsuque elusus inani est.
Tum vero exoritur clamor, ripaeque lacusque
responsant circa et caelum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnis,
nomine quemque vocans, notumque efflagitat ensem.
Aeneas mortem contra praesensque minatur
exitium, si quisquam adeat, terretque trementis
excisurum urbem minitans et saucius instat.
Quinque orbis explent cursu totidemque retexunt
huc illuc; neque enim levia aut ludicra petuntur
praemia, sed Turni de vita et sanguine certant.

Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
hic steterat, nautis olim venerabile lignum,
servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti divo et votas suspendere vestes;
sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
sustulerant, puro ut possent concurrere campo:
hic hasta Aeneae stabat, huc impetus illam
detulerat fixam et lenta radice tenebat.
Incubuit voluitque manu convellere ferrum
Dardanides teloque sequi quem prendere cursu
non poterat. Tum vero amens formidine Turnus:
'Faune precor miserere' inquit 'tuque optima ferrum
Terra tene, colui vestros si semper honores,
quos contra Aeneadae bello fecere profanos.'
Dixit opemque dei non cassa in vota vocavit.
namque diu luctans lentoque in stirpe moratus
viribus haud ullis valuit discludere morsus
roboris Aeneas. Dum nititur acer et instat,
rursus in aurigae faciem conversa Metisci
procurrit fratrique ensem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci nymphae indignata licere
accessit telumque alta ab radice revellit.
Olli sublimes, armis animisque refecti,
hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta,
adsistunt contra certamina Martis anheli.
Aeneas instat contra telumque coruscat
ingens arboreum et saevo sic pectore fatur:
'quae nunc deinde mora est aut quid iam Turne retractas?
non cursu, saevis certandum est comminus armis.
Verte omnis tete in facies et contrahe, quidquid
sive animis sive arte vales; opta ardua pennis
astra sequi clausumque cava te condere terra.'
Ille caput quassans: 'non me tua fervida terrent
dicta ferox: di me terrent et Iuppiter hostis.'
Nec plura effatus saxum circumspicit ingens,
saxum antiquom ingens, campo qui forte iacebat
limes agro positus, litem ut discerneret arvis.
Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
qualia nunc hominum producit corpora tellus:
ille manu raptum trepida torquebat in hostem
altior insurgens et cursu concitus heros.
Sed neque currentem se nec cognoscit euntem
tollentemve manu saxumve inmane moventem;
genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis.
Tum lapis ipse viri, vacuom per inane volutus,
nec spatium evasit, totum neque pertulit ictum.
Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
nocte quies, nequiquam avidos extendere cursus

velle videmur et in mediis conatibus aegri
succidimus; non lingua valet, non corpore notae
sufficiunt vires, nec vox aut verba secuntur:
sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
successum dea dira negat. Tum pectore sensus
vertuntur varii. Rutulos adspectat et urbem
cunctaturque metu telumque instare tremescit;
nec quo se eripiat, nec qua vi tendat in hostem,
nec currus usquam videt aurigamve sororem.
Cunctanti telum Aeneas fatale coruscat,
sortitus fortunam oculis, et corpore toto
eminus intorquet. Murali concita numquam
tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
dissultant crepitus. Volat atri turbinis instar
exitium dirum hasta ferens orasque recludit
loricae et clipei extremos septemplicis orbis.
Per medium stridens transit femur. Incidit ictus
ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.
Ille humilis supplexque oculos dextramque precantem
protendens: 'equidem merui nec deprecor' inquit
'utere sorte tua. Miseri te si qua parentis
tangere cura potest, oro — fuit et tibi talis
Anchises genitor — Dauni miserere senectae
et me seu corpus spoliatum lumine mavis
redde meis. Vicisti, et victum tendere palmas
Ausonii videre; tua est Lavinia coniunx:
ulterius ne tende odiis.' Stetit acer in armis
Aeneas, volvens oculos, dextramque repressit;
et iam iamque magis cunctantem flectere sermo
coeperat, infelix umero cum apparuit alto
balteus et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri, victum quem volnere Turnus
straverat atque umeris inimicum insigne gerebat.
Ille oculis postquam saevi monumenta doloris
exuviasque hausit, furiis accensus et ira
terribilis: 'tune hinc spoliis indute meorum
eripiare mihi? Pallas te hoc volnere, Pallas
immolat et poenam scelerato ex sanguine sumit.'
Hoc dicens ferrum adverso sub pectore condit
fervidus; ast illi solvontur frigore membra
vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Turinys